

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELÇUKLU BAŞKENTİ İZNİK

İsmet Burak BATIR

2501110053

Danışman

Doç. Dr. Muharrem KESİK

İSTANBUL – 2014

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : ismet Burak BATIR Numarası :2501110053
Anabilim/Bilim Dalı :Tarih Tez Savunma Tarihi :25.07.2014
Danışman :Doç.Dr.Muharrem KESİK Saati :11:00
Tez Başlığı :”Selçuklu Başkenti İznik”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Abdülkerim ÖZAYDIN		Kabul
2-Prof.Dr.A.Yaşar KOÇAK		Kabul
3-Doç.Dr.Muharrem KESİK		Kabul

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Ali GÜZELYÜZ		
2-Doç.Dr.Ebru ALTAN		

Selçuklu Başkenti İznik

İsmet Burak Batır

ÖZ

Anadolu'nun stratejik noktasında bulunan İznik şehri kurulduğu tarihten itibaren siyasi, dinî, ekonomik ve kültürel canlılığını sürdürmüştür. **Selçuklu Başkenti İznik** adlı tezimiz İznik'in Başkent Oluşuna Kadar Kutalmışoğulları'nın Durumu, Başkent Oluşundan I. Haçlı Seferine Kadar İznik, I. Haçlı Seferi ve Başkent İznik olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Tezde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1080/81 yılında İznik'te kurulmasından I. Haçlı Seferi sırasında şehrin Bizans'a geçişine ve Şahinşah (Melikşah)'ın İznik'i geri alma girişimine kadar olan siyasi dönemi çalıştık. Tezimizde, devletin kurucuları olan Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya geliş süreci, Süleymanşah'ın başkent kurulumu aşamasında Bizans'a karşı izlediği politikalar, başkent kurulduktan sonra Bizans İmparatorluğu ile yapılan mücadeleler, I. Kılıç Arslan'ın İznik'e geldikten sonraki faaliyetleri ve Haçlıların İznik'i kuşatması sonrasında başkent İznik'ten Konya'ya taşınması gibi konular işlenerek hem Türkiye Selçuklu Devleti tarihinin hem de şehir tarihinin önemli bir dönemine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle istifa edebildiğimiz ölçüde ana kaynaklardan ve şehrin tarihini ilgilendiren araştırma eserlerinden yararlanarak çalışmamızı ele aldık.

Anahtar Kelimeler: İznik, Selçuklular, Kutalmışoğlu Süleymanşah, Anadolu, I. Kılıç Arslan

Iznik Capital of Seljuk

İsmet Burak Batır

ABSTRACT

As an strategic city in Anatolia, Iznik, since the foundation, has been sustained the political, religious, economic and cultural vividness in history. This study, under the name of the Capital City of Seljuk İznik consists of three parts: first, the political condition of the Kutalmışoğlu until the foundation of Iznik as a capital city, second is since the establishment of capital city and political atmosphere until the I. Crusade and lastly the I. Crusade and capital city, Iznik.

This study tries to investigate the political condition in Anatolia during the period of the foundation of the Anatolian Seljukid State in 1080/81 in Iznik, the capture of the capital city, Iznik by the Crusade Army, and the recapture of the capital city by Sahinshah. In this thesis the period of arrival of Kutalmışoğlu to Anatolia, the policies of Suleiman Shah during the foundation of capital city, the struggles between the Byzantine Empire and the Seljuks after the establishment of the capital city, the efforts of Kilij Arslan after the arrival of him to Anatolia and the of the capital city from Iznik to Konya as a result of the siege of the Crusade Army are the main and important topics of this thesis. In this sense, as a result of the assessment of these matters are not only important in terms of the history of Anatolian Seljuk State but also the history of the city of Iznik. Therefore, this study tries to use the primary sources and the secondary sources which are about the history of city.

Keywords: Iznik, Seljuqs, Suleiman ibn Qutulmish, Anatolian, Kilij Arslan I.

ÖNSÖZ

İznik kenti kurulduğundan itibaren siyasî, dinî, ekonomik, sosyal ve kültürel canlılığını devam ettirmiş, bununla birlikte zaman içinde meydana gelen doğal afetler ve savaşlar şehrin antik dokusunu bozamamış, birçok kültürü içinde barındırarak günümüze kadar gelebilmiştir. Şehrin sanat, dinî, kültürel tarihi üzerine muhtelif zamanlarda araştırmacılar tarafından ilmî değerlendirmeler yapılmıştır. Şehir Roma'dan Bizans'a, Selçuklu'dan Osmanlı'ya kadar birçok medeniyete başkentlik yapmıştır. Medeniyetlerin ortak noktası haline gelen İznik'in, sadece Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olduğu zamana ait olayları konu edinmiş çalışmalar maalesef bugüne kadar yapılmamıştır. Genel bir Türkiye Selçuklu Devleti tarihi yazımında veyahut muayyen bir dönemden bahsedilirken girişte muhtasar bir şekilde bahsedilmiştir. Biz bu çalışmamızda İznik'in Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti oluşuna kadar olan süreci, bilhassa başkent olduktan sonra Bizans ile olan mücadeleleri ve şehrin Selçukluların hâkimiyetinden çıkışına kadar olan dönemi incelemeye çalıştık. İlim âleminde mevcut olan İznik'in hangi tarihte başkent olduğu ve Konya'ya hangi tarihte taşındığı, başkent ilk Konya mı yoksa İznik mi olduğu ve İznik'in Türkiye Selçuklu Devleti tarihi açısından neden ön planda olması gerektiğini açıklığa kavuşturmak tezimizin amacı olmuştur. Bu nedenle söz konusu tez anılan amaçla ilim âlemine hizmet için yapılmış küçük bir çalışmadır.

Çalıştığımız konunun önemine binâen birçok medeniyete ev sahipliği yapan İznik şehri hakkında daha sağlıklı bilgi edinebilmek amacıyla kısa süreli İznik'te bulduk. Bu sürede İznik Halk Kütüphanesi'ne giderek şehir hakkında yapılmış olan çalışmaları ve tezde bahsi geçen mekânları yerinde inceleme imkânı bulduk.

En başta bizi bu konuda araştırma yapmaya sevk eden ve araştırmalarımız boyunca yardımını eksik etmeyen sayın hocam Prof. Dr. Abdülkerim Özaydın'a, karşılaştığımız problemleri aydınlatan ve bu tezin ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan danışman hocam Doç. Dr. Muharrem Kesik'e, İznik şehrinin Eskiçağ tarihine ait metin tashihini yapan Yrd. Doç. Dr. Gürkan Ergin'e, Uzm. Can Avcı'ya, araştırmamızın kaynak temininde yardımcı olan Doç. Dr. Yusuf Ayönü, Araş. Gör. Efe Yeşildurak, Araş. Gör. Mahmut Cihat İzgi, Halil İbrahim Topal, Kerem Yılmaz,

Şafak Erguvan'a, araştırmalarım boyunca hocalarıma ve çalışmam boyunca karşılaştığım zorlukları açmak için yardımcı olan ismini sayamadığım değerli dostlarıma müteşekkirim. Ayrıca kütüphane hizmetlerinden yararlandığım TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi çalışanlarına ve verdikleri maddî destekle farklı kütüphanelerde çalışma olanağı sağlayan Türk Tarih Kurumu ynetcilerine ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Bunun yanında tez dönemi boyunca bana katlanan, maddî ve manevî desteklerini gördüğüm anneme ve babama en içten şükranlarımı sunarım.

İsmet Burak Batır

İstanbul 2014

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK

TEZ ONAY SAYFASI

Sayfa No:

ÖZ

iii

ABSTRACT

iv

ÖNSÖZ

v

İÇİNDEKİLER

vii

KISALTMALAR

x

GİRİŞ

1. İznik Adının Menşei	1
2. Coğrafi Özellikleri ve İklimi	2
3. Topografya	3
4. Kentin Kuruluşu ve Mitolojik Tarihi	4
5. Anadolu Yolları Üzerinde İznik	8
6. Kuruluşundan Selçuklu Başkenti Oluşuna Kadar İznik	10
6.1. İlkçağ Dönemi	10
6.2. Roma İmparatorluğu Dönemi	11
6.3. Bizans İmparatorluğu Dönemi	13

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İZNIK'İN BAŞKENT OLUŞUNA KADAR KUTALMIŞOĞULLARI'NIN DURUMU

1.1. Kutalmış'ın Saltanat Mücadelesi	17
--------------------------------------	----

vii

1.2. Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya Gelişine Dair Görüşler	21
1.3. Kutalmışoğulları'nın Gelişinden Önce Anadolu'nun Durumu	28
1.3.1. Anadolu'da Roussel'in İsyanı	28
1.3.2. Emîr Artuk'un Anadolu'daki Faaliyetleri	31
1.3.3. Roussel'in Emîr Tutak Tarafından Etkisi Hale Getirilmesi	32
1.4. Süleymanşah'ın İznik'e Geliş Süreci ve Yaptığı İttifaklar	35
1.4.1. Süleymanşah'ın Botaniates İle İttifakı	36
1.4.2. Sultan Melikşah'ın Emîr Porsuk'u Anadolu'ya Göndermesi	42
1.4.3. Süleymanşah'ın Melissenos İle İttifakı	44
1.5. Süleymanşah'ın İznik'te Devleti Kurmasına Dair Görüşler	47
1.5.1. Türkiye Selçuklu Devleti'nin İlk Başkenti İznik mi? Konya mı?	47
1.5.2. İznik'in Türkiye Selçuk Devleti'nin Başkenti Oluşu	48
1.5.3. Mehmet Altay Köymen'in Görüşü	49
1.5.4. Osman Turan'ın Görüşü	51
1.5.5. Ali Sevim'in Görüşü	53
1.5.6. Mükrimin Halil Yinanç'ın Görüşü	53
1.5.7. Z. Velidî Togan'ın Görüşü	55
1.5.8. Laurent'in Görüşü	55
1.5.9. İbrahim Kafesoğlu'nun Görüşü	57

İKİNCİ BÖLÜM

2. BAŞKENT OLUŞUNDAN I. HAÇLI SEFERİNE KADAR İZNIK

2.1. Başkent Olduktan Sonra İznik ve Süleymanşah'ın Hâkimiyeti	59
2.1.1. Anadolu Coğrafyası'nda "Türkiye" Adının Ortaya Çıkışı	61
2.1.2. Süleymanşah'ın Güney Seferi ve Ölümü	64
2.2. İznik'te Ebu'l-Kâsım ve Ebu'l-Gâzi Dönemi (479/1086-484/1092)	66
2.2.1. Ebu'l-Kâsım Dönemi	66
2.2.2. Ebu'l-Kâsım ve I. Aleksios Komnenos'un İttifak Kurma Girişimi	69

2.2.3. Emîr Porsuk'un İznik Kuşatması	71
2.2.4. Sultan Melikşah'ın Ebu'l-Kâsım'a Karşı I. Aleksios ile İttifak Kurma Girişimi	72
2.2.5. Emîr Bozan'ın İznik Kuşatması	73
2.2.6. Ebu'l-Gâzi Dönemi	75
2.3. Sultan I. Kılıç Arslan Dönemi	76
2.3.1. I. Kılıç Arslan'ın Ebu'l-Gâzi'den Yönetimi Devralması	76
2.3.2. I. Kılıç Arslan - Çaka Bey ve Bizans İlişkileri	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. I. HAÇLI SEFERİ VE BAŞKENT İZNIK

3.1. Haçlı Birliklerinin İznik'e Geliş Süreci	82
3.1.1. Pierre l'Ermitte Seferi	83
3.1.2. Selçukluların Pierre l'Ermitte Ordusu ile Karşılaşması	85
3.1.3. Drakon Savaşı	86
3.2. 3.2. Birinci Haçlı Seferi (489/1096-492/1099)	88
3.2.1. İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması	92
3.2.2. Sultan Kılıç Arslan'ın İznik Önlerinde Haçlılar ile Çarpışması	97
3.2.3. Selçuklu Başkenti İznik'in Bizans'ın Eline Geçışı	100
3.3. I. Kılıç Arslan'ın Başkenti Konya'ya Taşması Sürecinde Haçlılar ile Mücadelesi	104
3.3.1. Selçuklular'ın İznik'i Geri Alma Çabaları	107
SONUÇ	115
BİBLİYOGRAFYA	119
EKLER	143
KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a. mlf.	: Aynı müellif
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D.G.B.İ.T.	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
dn.	: Dipnot
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İSAR	: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İÜEFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
İÜEFTED	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi
İÜTSD	: İstanbul Üniversitesi Tarih Semineri Dergisi
İÜEFY	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

krş.	: Karşılaştır
KYÖD	: Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
RHC. occ.	: Recueil des Historiens des Crosades, Occidentaux
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
TAD	: Türklük Araştırmaları Dergisi
thk.	: Tahkik eden
TKAD	: Türk Kültürü Araştırma Dergisi
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TM	: Türkiyat Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.d.	: Ve devamı
Vol.	: Volume
yay. haz.	: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

1. İznik Adının Menşei

Bithynia bölgesinde¹, Askania (İznik) gölünün doğu kıyısında bulunan ve kurulduğu andan itibaren önemini muhafaza eden İznik, muhtelif dönemlerde farklı isimlerle anılmıştır.² Kentin ilk kurucusu olarak bilinen Büyük İskender'in kumandanlarından Antigonos Monophthalmos (tek gözlü), kendi adına atfen İznik gölü yakınında bir şehir inşa ettirmiştir.³ İnşa ettirilen bu şehrin adına Antigonía (Antigonya) adı verilmiştir.⁴ Şehrin kuruluşundan kısa bir süre sonra M.Ö. 301 yılında Büyük İskender'in kumandanlarından Lysimachos'a savaş açan Antigonos savaşta ölünce Lysimachos İznik'i ele geçirmiştir. Tahrip olan şehri tekrar imar ederek karısı Nike'nin ismine izafeten şehre Nikaia adını vermiştir.⁵ Yine Nikaia ismi temel alınmakla birlikte şehir hakkında farklı dönemlerde çeşitli isimler ve yazılış şekillerine rastlanıldığını görüyoruz. İznik'in tarih içinde aldığı isimler şu şekilde sıralanabilir: Eis Nemaia, Nicaea, Nicea, Nicéa, Nikea, Nikia...⁶

İznik, antik dönemin izlerini taşıdığı gibi ismi de antik dönemin bakiyesidir. İznik kelimesindeki “-nik” hecesi antik Nikaia'nın ilk hecesinden, “-iz” hecesi de Yunancadaki *eis* yahut *is* ön ekinden gelmektedir.⁷ Sencer Şahin, Nikaia civarına

¹ “Anadolu'nun kuzeybatı yanında, yaklaşık olarak bugünkü Bursa, Bilecik, Bolu, Sakarya, Kocaeli illerini, İstanbul ilinin Anadolu'daki parçasını Zonguldak ilinin batı yarımını kapsayan bölgenin adı” Bilge Umar, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 1993, s. 167.

² Cevriye Artuk, “Nikaia (İznik) Şehrinin İsim ve Unvanları Hakkında”, **V. Türk Tarih Kongresi (12 – 17 Nisan 1956)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1960, 310 – 317; Sencer Şahin, **Bithynia İncelemeleri-Bithynische Studien (Almanca-Türkçe)**, Bonn, Dr. Rudolf Habelt, 1978, s. 89-94.

³ Turhan Şen, “İznik'in Tarihi Coğrafyası (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)”, İstanbul, **Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Enstitüsü**, 1998, s. 13.

⁴ R. Anhegger, “İznik”, **İA**, C:V/II, s. 1256 – 1264; Semavi Eyice, “İznik”, **DİA**, C. XXIII, 543-545; Turhan Şen, **a.g.t.**, s. 13; Neslihan Nuhoglu Altun, “Kuruluşundan Günümüze İznik'in Yerleşim Özellikleri”, **Coğrafya Dergisi (Ayrı Basım)**, İstanbul, 1998, s.347; Ali Kılıçkaya, **Nicaea – Nikaia – İznik Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu**, Bursa, Eser Matbaası, 1981, s. 10.

⁵ Ahmet Memduh Turgut Koyunoğlu, **İznik ve Bursa tarihi : Anadolu'da Türkler, Eti, Frik, Lid, Bitinya, İran, Roma, Bizans, Büyük Selçuk, Anadolu Selçuk ve Osmanlı Zamanında**, Bursa, Bursa Halkevleri, 1935, s. 48; R. Anhegger, **a.g.m.**, 1256 – 1264; Semavi Eyice, **a.g.m.**, 543-545; R. Anhegger, **a.g.m.**, 1256-1264; Turhan Şen, **a.g.t.**, s. 13; Ali Kılıçkaya, **a.g.e.**, s. 10, Sencer Şahin, “Hellenistik ve Roma Çağlarında İznik / Nikaia”, **Tarih Boyunca İznik**, ed. Halil İnalıcık, Işıl Akbaygil, Oktay Aslanapa, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003, s. 6.

⁶ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, Milliyet Gazetesi Matbaası, 1985, s. 184.

⁷ Semavi Eyice, **İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri**, İstanbul, Örünç Ofset Basımevi, 1988, s. 3; a. mlf “İznik” s. 543-545; Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 3; R. Anhegger, **a.g.m.**, 1256 – 1264; Turhan Şen, **a.g.t.**, s. 13; Neslihan Nuhoglu Altun, **a.g.e.**, 347.

yerleşen Türk fetihçilerin Rum köylülerine “Bu yol nereye çıkar” ya da “Nereye komşu” diye sorduklarını Rum köylülerin de cevap olarak hep “Nikaia”ya yani “İs-Nikean” dediğini belirtmesine rağmen herhangi bir kaynak göstermeyerek şehrin isminin kısaltılmışı olarak bu şekilde Türkçeleştiğini ve İznik adını aldığını belirtmektedir.⁸ Arap kaynaklarında İznik şehrinin ismi Nîkiyye (نِيقِيَّة) olarak geçmektedir.⁹ İbn Battûta, **er-Rihle** adlı eserinde, seyahati esnasında İznik’ten geçerken şehrin ismini Yeznîk olarak kaydetmiştir.¹⁰ İznik üzerine yapılan çalışmaların birisinde, Yunanlılar devrinde Ankara adıyla anıldığına dair bir bilgi bulunmaktaysa da araştırmalarımız boyunca böyle bir bilgiye hiçbir kaynaktan rastlayamadık.¹¹

2. Coğrafi Özellikleri ve İklimi

İznik ilçesi, bağlı olduğu Bursa iline 85 km uzaklıkta, Türkiye’nin Marmara bölgesinde, bölgenin güneydoğusunda ve kendi adıyla anılan gölün doğu kıyısındadır. İlçe 29-30` (Demirşık köyü batısı) ve 29-57` (Elmalı köyü doğusu) doğu boylamları ile 40-21` (Hisardere tepesi) ve 40-37` (Ayvaşa dağı) kuzey enlemleri arasındadır. İznik kenti 29-42` doğu boylamları ile 40-26` kuzey enleminin kesişme noktası çevresinde kurulmuştur.¹²

İznik gölü, şehir ve çevresinde iklimin bölge şartlarına nazaran daha ılıman olmasına olanak vermiştir.¹³ İklim özellikleri bakımından yıllık ortalama sıcaklıkların 14°C–16°C arasında olduğu, en fazla yağışın kış ve ilkbahar aylarında düştüğü, kışları ılık yazları ise fazla sıcak olmayan Akdeniz ve Karadeniz arasında

---

⁸ Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 3; Şemseddin Sâmî de Kamusu’l-A’lam adlı eserinde bugünkü İznik kelimesinin –iz ve –nik eklerinden oluştuğunu ifade etmektedir; Şemseddin Sâmî, “İznik”, **Kamûsu’l-Âlâm**, II, Ankara, Kaşgar Neşriyat, 1996, s. 850-851.

⁹ Ebu’l-Kâsım Ubeydullah b. Abdullah İbn Hurdazbih, **el-Mesalik ve’l-Memalik**, ed., Michael Jan de Goeje, 2. bs., Leiden, E. J. Brill, 1967, s. 102 ve 106; Eserin Türkçe tercümesi için, Murat Ağarı, **Yollar ve Ülkeler**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2008, s. 88, 90, 91.

¹⁰ İbn Battûta, **İbn Battûta Seyahatnamesi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 430.

¹¹ Tefik Arcan, **İznik**, Tarih ve Müze Komitesi Yayını, İstanbul, Bursa Halkevi Yayını, No. 11, Kenan Matbaası, 1943, s. 6. Bir sonraki cümlede Evliya Çelebi’nin de bu isme Engürü şeklinde iştirak etmesini bir delil olarak göstermişlerse de Ankara’nın antik dönemdeki ismi “Ancyra” olarak geçmektedir. Engürü ismi için bkz. Evliyâ Çelebi, **Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi**. haz. Ahmed Cevdet, İstanbul, II, Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1896, s. 42.

¹² Kağan M. Usta, “İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik’in Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Balıkesir 2005, s. 27.

¹³ Neslihan Nuhoğlu Altun, **a.g.e.**, 345.

bir geçiş tipi iklim görülür. Bölgenin iklim özelliklerini, denize olan uzaklığı, dağlarla kuşatılmış çukur bir bölge olması ve dağların kıyıya paralel uzanması belirler.¹⁴ En düşük sıcaklığın Ocak, en yüksek sıcaklığın Temmuz ve Ağustos aylarına isabet ettiği bölgede, ortalama sıcaklıklar göl çevresindeki düzlüklerden dağlık alanlara çıkıldıkça azalırken, yatay yönde ise kuzeyden güneye, batıdan doğuya doğru gidildikçe az miktarda artış gösterir. En soğuk ay ortalamasının 5°C, en sıcak ay ortalamasının 25°C'ye yakın olduğu göl çevresinde, yıllık ortalama 500 mm ile 800 mm arasında yağış düşer. Bölgenin yıllık ortalama yağış değerleri, İznik çevresinde 528 mm civarında iken, bu değer batıya doğru gidildikçe artar ve Orhangazi'de 775 mm'ye ulaşır. Bölge tabanından yükselip dağlık alanlara doğru çıkıldıkça yağış değerlerinin arttığı gözlenir. Yağışların büyük ölçüde yağmur, yüksek dağlık alanlarda ise kar şeklinde düştüğü bu sahada, en yağışlı mevsim kış mevsimidir.¹⁵

3. Topografya

İznik şehri, kuzeyden ve güneyden dağlık alanlarla çevrilidir. Kuzeyde Samanlı Dağları bulunmakta olup, bu dağlar Yalova-Orhangazi arasında uzanan ve Bursa'ya giden yolun geçtiği boyun sahasında, en düşük seviyeye indikten sonra doğuya doğru Karlık dağının yamaçları ile yükselmeye başlamaktadır. İznik'i çevreleyen dağlık alan içinde en yüksek noktalar, Samanlı dağları üzerinde bulunan Karakaya Tepesi (1260 m) ve Gürle Dağı'nın (1282 m) zirvesidir.¹⁶ İznik gölünün güneyinden Kapıdağ yarımadasına kadar uzanan dağ silsilesi daha çok ormanlıktır. Katırlı Dağları olarak adlandırılan bu silsile İznik bölgesinde doğu ve batı bölgelerine nazaran daha alçaktır.¹⁷ Özet olarak belirtmek isteriz ki, İznik şehri, kuzeyindeki Samanlı Dağları'yla güneyindeki Gürle Katırlı-Avdan dağları arasında doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Özellikle bu iki dağ silsilesi, kuzeyden ve

---

¹⁴ Turhan Şen, **a.g.t.**, s. 43.

¹⁵ Aydoğan Meşeli, "İznik Gölü Havzasındaki Çevre Sorunları", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 14, 2010, 138-148.

¹⁶ Aydın Meşeli, **a.g.m.**, 138-148.

¹⁷ Turhan Şen, **a.g.t.**, s. 43

güneyden gelip bölgeye hâkim olmak isteyen kuvvetlerin ilk doğal engeller olmuştur.¹⁸

İznik'in, Anadolu'nun en eski yerleşim birimlerinden olmasının bir sebebi de kuşkusuz şehre ismini veren İznik Gölü'nün varlığıdır. Göl, ilkçağda ve Helenistik dönemlerde Askania diye anıldığından bahsetmiştik.¹⁹ Elips şekilli bir depresyon içinde yer alan gölün havzası 1246 km², yüzölçümü 308 km², boyutları 32x11.5 km, su yüzeyinin denizden yüksekliği 85 metre olup, Dr. Necdet Sözer'in sondajlarına göre gölün derinliği 65 metreyi bulmaktadır.²⁰ Post-Alpin döneminde tektonik hareketler sonucunda oluşan gölün kenarları faylanma ve fleksürlenmelere²¹ uğramış senklinaller²² ile grabenlerden oluşmuştur.²³

Marmara Bölgesi'nin bu bölümünde araştırmalar yapan bilim adamlarından biri olan Penck, İznik Gölü Havzası'nın büyük bir senklinale karşılık geldiği görüşünü savunurken; Philippon, Lahn, A. Ardel, Tanoğlu ve Erinç, Bilgin ve Akartuna gibi araştırmacılar bu çukur sahanın faylanma sonucunda meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Chaput ise bu sahanın fleksürlü bir yapılanma gösterdiğini, tabakaların bazı kesimlerde çok incelmiş ancak kırılmanın söz konusu olmadığını belirtmiştir. Yapılan son araştırmalarda ise İznik Depresyonu'nun çek-ayır (pull-apart) karakterinde bir havza olduğu belirtilmektedir.²⁴

4. Kentin Kuruluşu ve Mitolojik Tarihi

Yüzyıllardan beri Anadolu coğrafyasında önemli bir yere sahip olan Bursa birçok kavmin uğrak yeri olmuştur. Bursa'nın konum itibarıyla yerleşime uygunluk açısından müsait yerlerinden birisi olan İznik yöresinde de bu özellik ön plana

¹⁸ Tevfik Doğan, **Bursa Bölgesinde Yapılan Savaşlar**, Ankara, Askeri Matbaa, 1940, s. 1; Turhan Şen, **a.g.t.**, s. 43.

¹⁹ Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 6; Bknz. dn. 2.

²⁰ Besim Darkot – Metin Tuncel, **Marmara Bölgesi Coğrafyası**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2510, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:118, 1981, s. 51.

²¹ Tabakaların tekne şeklindeki bükülmelerine verilen ad.

²² Yer kabuğu hareketleri sırasında yumuşak yapıli katmanlar kıvrılmaya zorlanır. Kıvrılma sonucunda alçalan kısımlara senkinal adı verilir.

²³ M. Yıldız Hoşgören, "Türkiye'nin Gölleri", **Türk Coğrafya Dergisi**, 29. Sayı, 1994, s. 19-52.

²⁴ Cengiz Akbulak, "İznik Gölü Havzasında Arazi Kullanımının Seçilmiş Köyler Üzerinde İncelenmesi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı 15, 24-43

çıkılmaktadır. Şehre yakın olan Karacakaya ve Çanga mevkilerindeki tarihî kalıntılar incelendiğinde; yerleşimin Kalkolitik (M.Ö. 4000) döneme kadar uzandığını görmekteyiz.²⁵ Yine İznik'in yakınlarında bulunan Hüyücektepe ve Çakırca birer höyük tipi yerleşim birimidir.²⁶

Kaynağı ülkemizin ilk çağdaki ünlü coğrafyacısı Strabon'a dayanan Byzantion'lu Stephanos, VI. yüzyılda kaleme aldığı *Ethnika* adlı eserinde, İznik'te Makedonya'lı Bottia – Bottiaei'lilerin kurmuş olduğu bir koloniden söz etmektedir. Şehir, Mysia'lılar tarafından da işgal edilerek tahrip edilmişti. İskender'in ölümünden sonra Diadokhlar devrinde Antigonos'a devlet konseyinde Asya'daki büyük ordunun kumandanı unvanı verildi.²⁷ Bu unvanı aldıktan sonra Anadolu'yu daha kolay yönetebilmek için İznik'e gelip yerleşen Antigonos, Mysia'lıların saldırıları sonucu tahrip olan şehri yeniden imar etmeye başladı. Fakat kısa bir süre sonra düşmanı Lysimachos, müttefik olduğu Seleukos ile birlikte Antigonos'un topraklarına sahip olabilmek amacıyla M.Ö. 301 yılında saldırıya geçti. Phrygia'nın batısı olan Ipsos'ta (Sipsin/Çayırbağ Köyü) büyük bir savaş yapıldı.²⁸ Savaşın sonucunda Antigonos öldürüldü ve Batı Anadolu Lysimachos'un hâkimiyetine girdi.²⁹ Lysimachos savaştan sonra İznik'e gelerek karısının adına imtisâlen şehre Nikaia adını vermiştir.³⁰ Bu isim halen İznik'te varlığını sürdürmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında son yıllarda İznik hakkında yapılan araştırmalarda, Lysimachos'un kenti kurmasından önceki adının "Helikore" olduğunu bildiren bir belgeye dikkat çekilmiştir. İzmitli Arrianes'in *Bithyniaka* adlı eserinde rastlanılan bir kenar notuna göre, Nikaia'nın en eski adı "Helikore"

---

²⁵ Turhan Şen, **a.g.t.**, s.14.

²⁶ Semavi Eyice, **a.g.e.**, s.3; İznik ve çevresinde bulunan tarih öncesi yerleşim birimleri hakkında geniş bilgi için bkz. F. Yavuz Ulugün, ve Diğ., **Kocaeli ve Çevresi Tarihi I – Tarih Öncesi ve Helenistik Dönem Bithynia**, İzmit, KYÖD Tarih Yayınları, 2004, s. 20-22.

²⁷ Oğuz Tekin, **Eski Yunan Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 111.

²⁸ M. E. Bosch, **Helenizm Tarihinin Anahatları: Büyük İskender İmparatorluğu**, çev. Afif Erzen, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Neşriyatı Yayın No: 116, I. Kısım, 1942, s. 152. Oğuz Tekin, **a.g.e.**, 114; A. Memduh Turgut Koyunoğlu, **a.g.e.**, s. 48.

²⁹ Oğuz Tekin, **a.g.e.**, s. 114; A. Memduh Turgut Koyunoğlu, **a.g.e.**, s. 48

³⁰ Şefik Kargıner ve diğerleri, **İznik – Nicaea**, İstanbul, Özyurt Basımevi, 1963, s. 12; R. Anhegger, **a.g.m.**, 1256-1264; Semavi Eyice, **a.g.m.**, s.543-545; a.mlf, **a.g.e.**, s. 3; A. Memduh Turgut Koyunoğlu, **a.g.e.**, s. 48.

(sarmaşığı bol, bağı bol) idi.³¹ Arrian'ın *Bithyniaka* adlı eserinde şunlar yazılıdır: “*Nikaia, Bithynia sınırında bir Mysia kent; Lysimachos tarafından Askania Gölü kıyısında kurulmuş olup, daha önceleri Helikore ismini taşıyan, mertlik ve zenginliğiyle Helenlerin hayranlığını kazanmış (bir kent) idi; burası Mysia’lılar tarafından zapt edilince, erkeklerinin bir kısmı can vermiş, bir kısmı da çevre kentlere yerleşmişlerdi; yurtları ise yakılıp yıkılmıştı. İskender’in ölümünden sonra Lysimachos tarafından yeniden kurulmuş, Antipatros’un kızına izafeten de Nikaia adı verilmiştir. Dardanos’un halefi Apollonios’un dostu olarak bilinen Stoa filozofu Apollo buralıdır. Lykon ve Lykandros da kaza (Nikaia’lı olup) Stoa filozoflarından. Hierax, Heliodoros tanınmış dil bilimcileridir*”.³²

Yunan mitolojisinde İznik şehrinin kuruluşu Yunan Tanrılarında biri olan Dionysos’a* bağlayan efsaneler gerçekçilikten uzak kalmaktaysa da; Lefke Kapı yazıtlarından anlaşılacağı üzere Nikaia’lılar kendi soylarını Herakles ve Dionysos’tan geldiğini savunurlar.³³ Herakleia’lı (Karadeniz Ereğlisi) tarihçi Memnon’un bahsettiğine göre kent, Büyük İskender’in ölümünden sonra, ordusundaki askerler tarafından kurulmuştur.³⁴ Bu rivayete bakılırsa bu askerler Yunanistan’ın iç kısımlarından Phokis’e komşu Nikaia kentinden idiler. Bu kent Phokis’ler tarafından yıkıldığı için, buralı askerler tarafından Bithynia’da aynı ismi taşıyan diğer kenti kurmuşlardı. Kente ismini veren Nikaia ise, Dionysos tarafından sarhoş edilip, uykuda tecavüze uğrayan bir nympe** idi.³⁵ Tarihçi Memnon’un muhtasar kuruluş hikâyesine paralel olarak şehrin kuruluşunu daha ayrıntılı bir şekilde anlatan M.S. 5. yy’da yaşamış olan Nonnos isimli bir yazar tarafından kaleme alınan Dionysiaca adlı eserde anlatılmıştır. Bu efsaneye göre, “Nikaia, kırdan bayırda

³¹ Sencer Şahin, Reinhold Merkelbach, **Katalog der Antiken Inschriften Des Museums von Iznik (Nikaia), İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu Kısım II,3**, Bonn, Dr. Rudolf Habelt, 1987, s. 1; Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 5; Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 3.

* Bağ bozumu tanrısı olarak bilinir.

³² Sencer Şahin, **a.g.e.**, s. 1; Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 3; Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 5; Neslihan Nuhoglu Altun, **a.g.e.**, 347.

³³ Ayıntılı bilgi için bkz. Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 4; Lefke kapısındaki yazıtlar için a. mlf, **a.g.m.**, s. 19; Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 4; Sencer Şahin, **Katalog der Antiken Inschriften Des Museums von Iznik (Nikaia), İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu**, Kısım I, Bonn, Dr. Rudolf Habelt, 1979, s. 29.

³⁴ Sencer Şahin, **İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu**, 1987, s. 54; a.mlf, **a.g.m.**, s. 4.

** Yunan Mitolojisi’nde yeri ve denizi dolduran sayısız çoklukdaki dişi, tanrısal varlıklardır.

³⁵ Sencer Şahin, **İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu**, 1987, s. 54; a.mlf, **a.g.m.**, s. 4.

avlanarak dolaşan bakire ve güzel bir su perisiydi. Ama aşktan, sevgiden nasibini almamış, Artemis benzeri bir yarı tanrıça. Irmak Tanrısı, Sangarios (Sakarya) ile Tanrılar Anası Kybele'nin kızıydı. O günün birinde Hymnos isminde delikanlı bir çoban su perisi Nikaia'ya gönlünü kaptırır. Ama aşkı karşılık bulmaz; peri tarafından zalimce öldürülür. Genç yaşında aşkı uğruna can veren, bir kır çiçeği kadar ömürsüz olan çoban Hymnos'a Askania Gölü civarındaki tüm dağlar taşlar, hayvanlar ve ağaçlar ağıt yakarlar.

Bir gün peri Nikaia yine av peşinde koşarken Askania Gölü civarında, Dionysos görür onu ve Eros fırsatı kaçırmaz, adeta çobanın intikamını almak istercesine okunu fırlatır, Dionysos'u kalbinden vurur. Aşk ve şarabın cömert Tanrısı, yaban ama alımlı su perisi Nikaia'yı her yerde arar, bulur ve ona defaatle ilanı aşk eder; ama nafile! Gönlünü çelemez bakirenin. Dionysos kıza ancak hileyle sahip olur. Su perisi Nikaia'nın gölün doğu ucunda hep durup dinlendiği, su için serinlediği berrak dere vardı. İşte bu derenin suyunu Dionysos tanrısal gücüyle şaraba çeviriverdi ve perinin gelmesini, gizlendiği yerde bekledi. Sıcaktan ve dağ taş dolaşmaktan bunalan ve dudakları susuzluktan kuruyan peri dereye gelir ve kaynak suyundan kana kana içer. Önce başı döner, gölü ve dağları çift görmeye başlar ve daha sonra da derin bir uykuya dalar güzel peri. Bu uyku onun aynı zamanda Tanrı'yla zifaf uykusu da olacaktır. Dionysos usulca yaklaşır kıza ve kuşağını ustaca çözer kızın belinden. Kutsal sevişmenin onuruna yer tanrıçası hoş kokulu çiçekler fişkırtır topraktan; asma dallar, sarmaşıklar sevişen çiftin üzerini adeta bir kubbe gibi örter; üzümler salkım salkım, yapraklar mestane sallanırlar rüzgârda. Uzaktan ormandan bir Pan flütünün nağmeleri gelir kulağa ve Dionysos'un kutsal ağacı bir çam dile gelip seslenir: "Ne muhteşem bir zifaf". "Dionysos kutsal aşkla bitirince işini aynı sessizlikle ortadan kaybolur. Uyanan peri, üzerine sarkan asma dallarını görünce durumu anlar ve kaybolan bakireliğine yanar tutuşur. Ormanı, avı, kır bayırı terk eder ve göl kıyısına yerleşir. Dokuz ay sonra bir çocuğu gelir dünyaya; ismi sevişmenin tarzına uygun olarak *Telete* (adanmış, kutsanmış, takdis edilmiş) konur.

Dionysos bundan sonra sevgilisi onuruna, onunla seviştiği yerde güzel taşlardan imar edilmiş bir kent kurar ve ismini de sevgilisine izafeten Nikaia (Zafer-Kent) koyar”.³⁶

Şehrin kuruluşuna dair bir başka efsane de şu şekildedir:

“Tufandan sonra Nuh’un gemisi Musul yakınında Cudi Dağına oturduğunda, Sam³⁷ yerleşmek için bir yer arar; Nikaia’ya geldiğinde, küçük bir göl kenarında suyu ve havası temiz bir yer olduğunu görür ve burayı imar edip yerleşir”.³⁸

5. Anadolu Yolları Üzerinde İznik

Türkiye’nin kuzey batısında yer alan İznik’in askerî ve iktisadî konumu, merkez şehirlere yakın olması ve eski çağlardan beri doğuya uzanan ana ticaret yollarının üzerinde bulunması nedeniyle her zaman ehemmiyetini muhafaza etmiştir. İznik, eski çağlardan beri İstanbul’u Anadolu’ya bağlayan bir köprü vazifesi görmüştür.

İznik, tarih içinde birçok idârî ve siyâsî merkezi birbirine birleştirdiği görülmektedir. İlkçağda önemli bir kavşak noktasında bulunan İznik’ten çıkan yollar adeta yelpaze gibi dağılarak şehri, Anadolu’nun dört bir yanına bağlıyordu.³⁹ M.S. II. yüzyılda tamamen Roma hâkimiyetine giren Anadolu, altı büyük eyalete ayrılmıştı.⁴⁰ Bu eyaletlerdeki şehirler inşa edilen muntazam yollar sayesinde birbirleriyle temas halinde bulunuyordu.⁴¹ İmparator Pompeus’un M.Ö. 64 yılında Bithynia et Pontus eyaletini oluşturmasından sonra eyalet içinde kalan İznik, İstanbul’dan sonra gelen

---

³⁶ Efsanenin tamamı için bkz. Nonnos, **Dionysiaca**, London, Volume I, Books I-XV, çev. W. H. D. Rouse, Harvard University Press, 1940, s. 502-533; Efsanenin günümüz Türkçesine tercümesi ve özeti için Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 4 vd.; Ali Kılıçkaya, **a.g.e.**, s. 11; Sencer Şahin, “Yazıtların Diliyle İznik’te (Nikaia) Tarih”, **V. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, C. I, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, 369-374.

³⁷ Hz. Nuh’un dört oğlu vardı. Bunlar: Sâm, Hâm, Yâfes ve Ken’an’dı

³⁸ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Oktay, **Üç Büyükler İznik: Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı, Tarihi ve Eserleri**, İzmir, Oğuz Matbaası, 1969, s. 30 vd.; Hasan Yılmazyaşar, “Orhan Gazi Döneminde İznik Kenti ve Mimarisi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)”, Ankara, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2004, s. 20; Sencer Şahin, **İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu**, 1987, s. 38

³⁹ Neslihan Nuhoglu Altun, **a.g.e.**, 348.

⁴⁰ Bu eyaletlerin isimleri ve detaylı bilgi için bkz: Mehmet Ali Kaya, “Anadolu’da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 38, 2005, s. 11-30.

⁴¹ M. Kemal Özergin, “Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları (Basılmamış Doktora Tezi)”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü**, İstanbul, 1959, s. 32.

ilk eyalet merkezi olması nedeniyle İstanbul ile her zaman iktisâdî, sosyal, askerî gibi alanlarda etkileşim halindeydi.⁴²

İznik şehri bahsedildiği üzere İstanbul’u Anadolu’ya bağlayan bir kavşak noktası durumundaydı. IV. yüzyılda, Hıristiyan dünyasında itikâdî ayrılıklara son vermek için İmparator Constantinus, bir konsil toplamayı uygun buldu. Bu konsilin, Antiochia kilisesine göre Ancyra’da toplanması bütün taraflar için uygun olacaktı.⁴³ Fakat imparator konsil için en uygun yer olarak İznik’i seçti. Constantinus, İznik’i seçmesinin nedenini piskoposlara yazdığı mektupta üç madde olarak açıklamaktadır.⁴⁴ En önemli nedeni kuşkusuz Avrupa’dan gelecek katılımcılar da göz önüne alındığında İznik’in daha merkezi bir konumda bulunmasıdır. Daha sonraki nedenle şöyle sıralanabilir; İznik’in Ancyra’ya nazaran daha yumuşak bir iklime sahip olması ve son olarak imparatorun da Nicomedia’daki başkentten fazla uzaklaşmadan konsilde hazır bulunmak istemesidir.⁴⁵

Bizans İmparatorluğu’nda güneye inen iki önemli yol bulunuyordu. Bunlar Hacılar Yolu ve Bizans Askerî Yolu idi.⁴⁶ Hacılar Yolu, kaynaklarda diğer yollar ile karşılaştırıldığında daha çok bahsedilmiş olup, birden fazla güzergâh üzerinde durulmuştur.⁴⁷ Bu yol doğuya gidecekler için en uygun güzergâh konumunda idi. Hacılar Yolu’nun konumunu ilgilendiren istikameti şu şekildeydi: İstanbul, İznik, Osmaneli, Gölpazarı, Nallıhan, Ayaş, Ankara.⁴⁸ Hacılar Yolu, Bizans devrinin bilhassa sonlarına doğru kullanılmıştır. Bizans Askerî Yolu ise Hacılar Yolu’na göre daha uzun bir yoldu. İmparator Iustinianus tarafından tesis edilen bu yol, büyük bir dikkat ve ihtimamla muhafaza edilerek Bizans İmparatorluğu’na asırlarca hizmet

⁴² Veli Sevin, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası**, Ankara, C. I., TTK Basımevi, 2001, s. 31.

⁴³ Turhan Kaçar, "Roma İmparatorluğu'nda Kilise Konsillerinin Siyasallaşması: İznik Örneği", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.II, Sayı 1, 2003 1-18.

⁴⁴ Turhan Kaçar, "Hıristiyanlığın İlk Genel Konsili'nin İznik'te Toplanma Sebebi", **Uluslararası İznik Sempozyumu (5-7 Eylül 2005)**, yay. haz. Ali Erbaş ve diğerleri, İstanbul, 2005, 69-80; Turhan Kaçar, **a.g.m.**, 1-18.

⁴⁵ Turhan Kaçar, **a.g.m.**, 1-18.

⁴⁶ W. M. Ramsay, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1960, s. 216; Neslihan Nuhoglu Altun, **a.g.e.**, 349.

⁴⁷ Hacılar yolu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. W. M. Ramsay, **a.g.e.**, s. 216 vd.

⁴⁸ Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", **TTK Belleten C. LXV**, Sayı 243, 571-581.

etmiştir.⁴⁹ İmparator Heraklius'tan sonra imparatorluğun başına tecrübesiz imparatorlar geçince yol da zamanla tahrip oldu. Fakat İkonoklast imparatorların himayesinde yol tekrar tamir ettirilerek Iustinianus zamanındaki haline geri döndü.⁵⁰ Bu yol varlığını ancak 12. yüzyılın ortalarına kadar devam ettirebilmiştir. Bu yol, Constantinople, Nikaia, Dorylaion, Sangarius'u Zompos köprüsünden, Halys'i bugünkü Çeşnir köprüden aşan ve oradan çatallanarak bir kolu Sebasteia ile Armenia'ya, biri Caesareia ile Kommagene'ye ve biri de Kilikya geçidini takip eden yoldur.⁵¹ Haçlı birlikleri Anadolu topraklarından geçerken Hacılar Yolu'nu kullanmış olup, Ankara'dan sonra Konya yolunu takip ederek Kilikya bölgesine ulaşmışlardır.⁵² İmparator Manuel Komnenos, I. Mesud üzerine düzenlediği Konya seferi sırasında imparatorun izlediği yolu Bizans tarihçisi Kinnamos, Historia adlı eserinde şu şekilde kaydetmiştir: Nikaia, Linoe (Aynagöl), Kotiation (Kütahya), Akroenos (Afyon Karahisar) ve İkonion (Konya).⁵³ Bu yol Türkiye Selçuklu Devleti başkentinin Konya olmasından sonra daha da önem kazanmıştır.

6. Kuruluşundan Selçuklu Başkent Oluşuna Kadar İznik

6.1. İlkçağ Dönemi

İznik, Anadolu'nun en eski yerleşim birimlerinden olup, etrafındaki dağlar ve yanı başında bulunan göl sayesinde yerleşim için cazibe merkezi olmuştur. İlkçağda yaşayan insanlar kendilerini güvence altına alabilmek için korunaklı yerleri tercih etmişlerdir. İznik de bu yönüyle yerleşim için son derece uygun bir yapıya sahiptir. Şehir, İznik Gölü'nün bulunduğu büyük vadiye hâkim olması nedeniyle dışarıdan gelebilecek tehditlere kolaylıkla karşı durabilecek şekilde inşa edilmiştir. Bu nedenle, Bithynia bölgesine yerleşen ilk milletler böylesi önemli ve savunması kolay bir

---

⁴⁹ W. M. Ramsay, **a.g.e.**, s. 218.

⁵⁰ W. M. Ramsay, **a.g.e.**, aynı yer.

⁵¹ Bizans Askerî Yolu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz W. M. Ramsay, **a.g.e.**, s. 218 vd.

⁵² Ebru Altan, **a.g.m.**, 571 – 581; M. Kemal Özergin, **a.g.t.**, s. 35 v.d.

⁵³ Ioannes Kinnamos, **Historia (1118-1176)**, yay. haz. Işın Demirkent, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001, s. 35 – 38; W. M. Ramsay, **a.g.e.**, s. 217; Muharrem Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116- 1155)**, Ankara, TTK Yayınları, 2003, s. 63-65.

noktayı tercih etmeleri öncelikli sebeplerinden bir tanesi olmuştur.⁵⁴ Bu durumu destekler nitelikte Anadolu şehirleri, tarih içerisinde nüfus iskânı, savaş, doğal afetler v.b. gibi olumsuz şartlara göre fizikî yapısında zamanla değişiklikler olmasına rağmen İznik kurulduğu zamandan itibaren çok az değişikliklerle günümüze kadar gelen ender şehirlerden birisidir. Amasyalı ünlü coğrafyacı Strabon'un kenti tarifine göre günümüzdeki şehir planı arasında pek fark bulunmadığını görmekteyiz.⁵⁵

İlkçağ'da Bithynia sınırları içerisinde kalan İznik, Bithynia Krallığı kurulmasından 281 yılında buraya bağlanmıştır.⁵⁶ Bir süre Bithynia krallarına başkent yaptığı bilinen şehir⁵⁷, Helenistik çağın kendine özgü bir âdeti olan kralların kendi ismiyle anılan bir kent yapması geleneğine uyan I. Nikomedes, yine Bithynia şehri olan Astakos'un bulunduğu yere Nikomedia (İzmit)'yü kurdu.⁵⁸ Böylelikle başkent İznik'ten İzmit'e geçmiş oldu. Bithynia krallarından III. Nikomedes'in çocuksuz olması ve krallığın topraklarını Roma İmparatorluğuna vasiyet etmesi karşısında M.Ö. 74 yılında İznik de Roma hâkimiyetine geçmiş oldu.⁵⁹

6.2.Roma İmparatorluğu Dönemi

İznik, Roma İmparatorluğu idaresine geçtiğinde öneminin yanı sıra yüz ölçümü de artmıştı. Helenistik dönemin sonlarından itibaren Nikaia ve Nikomedia halkları arasında ortaya çıkan "çekememezlik" Roma İmparatorluğu döneminde de

---

⁵⁴ Charles Texier, **Küçük Asya (Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi)**, çev. Ali Suat, Ankara, C. I, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002, s. 150.

⁵⁵ Strabon, **Coğrafya = Geographika: Anadolu: kitap XII, XIII, XIV**, çev. Adnan Pekman, 4. bs., İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000, s. 59-60; Strabon'a göre, "Kentin çevresi yüz altmış beş stadion'dur ve dörtgen şeklindedir, bir düzlükte kurulmuştur ve dört kapısı vardır; caddeleri dik olarak birbirlerini keser, öyle ki, gymnasium'un ortasına konan bir taştan dört kapı da görülebilir". Bugün de incelendiği zaman Strabon'un tarifine benzer bir şehir yapılanması görülmektedir. Atatürk Caddesi İstanbul ile Yenişehir kapılarını, Kılıçarslan Caddesi de Göl ve Lefke kapılarını birbirine bağlamaktadır. Bu iki ana cadde üzerinde şehir kurulmuştur.

⁵⁶ Sencer Şahin, **İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu**, 1987, s. 2; a. mlf, a.g.m., 7.; Kamil Doğanç, "Bithynia Tarihi I (Bithynia Krallığı M.Ö 297-M.Ö. 74)", **Bursa Defteri**, 2003, Sa. 20, 74-84; Ali Kılıçkaya, a.g.e., s. 11 vd.

⁵⁷ Semavi Eyice, a.g.e., s. 4.

⁵⁸ Nezih Fıratlı, **İzmit Tarihi ve Eski Eserleri Rehberi**, İstanbul, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, 1959, s. 8; Kamil Doğanç, a.g.m., 74-84.

⁵⁹ Kamil Doğanç, a.g.m., 74-84; Bülent İplikçioğlu, **Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, C. I, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, s. 86-87; F. Yavuz Ulugün, Muhittin Bakan, Taner Aksoy, **Kocaeli ve Çevresi Tarihi II – Roma Dönemi Bithynia**, İzmit, C. II, KYÖD Tarih Yayınları, 2007, s. 300; Bilge Umar, **İlkçağda Türkiye Halkı**, İstanbul, İnkilâp Kitabevi, 1999, s. 432.

kendini göstermişti. Bu anlaşmazlığın nedeni esasında “ilk sıra” uğruna yapılmaktaydı.⁶⁰ İlk sıranın anlamı ise, eyalet bayramlarında yapılmakta olan törenlerde hangi kent temsilcisinin en ön safta yer alması gerektiğinden ibaretti. Bu ilk sıra kentler arasında sadece saygınlık elde etmek için kullanılıyordu.⁶¹

M.S ilk birkaç yüzyılda meydana gelen depremler ve saldırılar nedeniyle şehir oldukça tahrip olmuştu. Bilhassa 123 yılındaki deprem ve 259 yılında Gotların saldırıları neticesinde İznik adeta hayalet şehre dönüşmüştü. Fakat bu saldırılar sonrasında Roma imparatorları tarafından şehir tekrar imar ettirilerek kamu binaları yaptırılmış, şehrin değişik yerlerine tiyatro binaları, stadyumlar vb. yapılar inşa ettirilmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde bir diğer dikkat çeken etkinlik ise bazı tanrılar veya imparatorlar adına oyunlar düzenlenip, Olympia, Pythia, Isthmia, Dionysia, Commodia, Severia, Philadelphia gibi adları olan oyunlar şehrin sikkelerinde anılıyordu.⁶²

İznik, ilkçağ sonlarında önemini kaybetmiş, buna karşın İzmit ön plana çıkmıştı. I. Constantinus devletin resmi dinini Hıristiyanlık olarak kabul etmesinden sonra şehir, Hıristiyanlık tarihinin en önemli toplantısı olan ve M.S. 325 yılında yapılan Birinci Ekümenik Konsil’in toplanma yeri olmuştu.⁶³ Kilise hakkında alınacak kararları görüşmek üzere üç yüzden fazla din adamı ve pek çok rahip gelmişti.⁶⁴ Konsil’de Hıristiyan dünyasını ilgilendiren birçok karar alındı.⁶⁵

---

⁶⁰ Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 9; Ayrıca iki şehrin antik çağdaki çekişmesini detaylı olarak görmek için bkz. F. Yavuz Ulugün, Muhittin Bakan, Taner Aksoy, **a.g.e.**, s. 273-277.

⁶¹ Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 5; Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 9.

⁶² Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 7.

⁶³ Konsiller ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, “Konsil”, **DİA**, C. XXVI, 175-178; Konsilin neden İznik’te yapıldığına dair bilgi için bkz. Turhan Kaçar, “Hıristiyanlığın İlk Genel Konsili’nin İznik’te Toplanma Sebebi”, 68-80; Mustafa Sinanoğlu, “İznik Konsili”, **DİA**, C. XXIII, 549-552; Neslihan Nuhoglu Altun, **a.g.e.**, s. 349.

⁶⁴ Konsile kaç piskoposun katıldığı tartışmalıdır. Genel olarak 318 sayısı kabul edilmekle muhtelif görüşler hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Çelik, **Antakya Süryani Kilisesi: Kuruluş Dönemi**, İstanbul, C. I, Ayraç Yayınları, 1987, s. 90; Francis Dvornik, **Konsiller Tarihi: İznik’ten II. Vatikan’a**, çev. Mehmet Aydın, Ankara, TTK, 1990, s. 9; Henry Chadwick, “Nikaia / İznik Konsili”, **Tarih Boyunca İznik**, çev. Ayşe Nihal Akbulut, ed. Halil İnalçık, Işıl Akbaygil, Oktay Aslanapa, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003, s. 95 vd.; Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 9.

⁶⁵ I. İznik Konsilinden sonra alınan kararlar için bkz; Alparslan Yaldız “Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, C. XII, Sa:2, 2003, s. 257-296; Francis Dvornik, **a.g.e.**, 7; A. A. Vasiliev, **History of the Byzantine Empire**, Madison, Vol I, The University of Wisconsin Press, 1964, 55-56; Mustafa Sinanoğlu, “Hıristiyan ve İslâm Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsili”, **İslâm Araştırmaları Dergisi**, 2001, Sa. 6. 1-16; Mehmet Çelik, **a.g.e.**, s. 96; Büyük İslâm düşünürü İbn Haldun, İznik Konsilinin kararlarına

Böylelikle I. İznik Konsili, Hıristiyanlık tarihinde “Konsiller Devri” olarak bilinen dönemin kapısını aralamış oluyordu. Bu dini toplantı uzun süreden beri aralarında çekişme bulunan İznit’e karşı itibarının artmasını da sağladı. 364 yılında İznik’te imparator seçilen Valentinian, şehre metropolis unvanını vererek şehrin şöhretini bir kat daha artırmıştı.⁶⁶

6.3. Bizans İmparatorluğu Dönemi

Roma İmparatorluğu M.S. 395 yılında ikiye ayrılınca İznik, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)’nun toprakları içerisinde kaldı. Şehir bundan sonra Bizans başkentine yakınlığı nedeniyle siyasî olayların odağı haline gelerek önemli olayların merkezinde olmuştur. IV. yüzyıl’da meydana gelen depremler ve bunun akabinde oluşan kıtlık nedeniyle şehir oldukça güç duruma düşmüştü.⁶⁷ İmparator Iustinianus devrinde büyük bir sıçrama kaydeden şehir, İmparator Hadrianus devrinden kalma 400 yıllık su sistemi yeniden tamir ettirilip şehrin su ihtiyacı giderilmeye çalışılmış, kraliyet sarayı onarılmış, kadın ve erkekler için manastır ve kiliseler yapılmış, şehrin etrafındaki surlar onarılarak tekrar merkezi bölge olma özelliğine kavuşmuştu.⁶⁸ 620 yılında da Bizans askeri temalarından birisi olan İznik, Opsikion temasının merkezi olmasıyla önem kazanmıştır.⁶⁹

İslâm’ın doğuşu ve halifeler devriyle birlikte hızlı bir yükselişe geçen İslâm Devleti çok kısa sürede Arap yarımadası dışında fetihler yapmaya başlamıştı. İslâm

---

dair şu tespitlerde bulunmuştur. “Dinlerinin kuralları ve akidelerine ilişkin aralarında tartışma çıktığında, dindeki doğru olan şeyleri kayıt altına almak üzere Konstantin zamanında İznik’te toplandılar. 318 piskopos din konusundaki tek bir görüş üzerinde ittifak ettiler, daha sonra bunları yazıya geçirdiler. Söz konusu metni, kendisine müracaat edilecek bir asıl kabul ettiler.” İbn Haldun bu sözleriyle alınan kararların Hıristiyanlara rehber niteliğini taşıdığını belirtmektedir. İsmail Taşpınar, “I. İznik Konsili (325) ve İslâm Kaynaklarındaki Yeri”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sa. 24, 2004, 23-44.

⁶⁶ Sencer Şahin, **a.g.m.**, s. 12.

⁶⁷ Işın Demirkent, “Bizans Kaynaklarına Göre IV-XI. Yüzyıllarda İstanbul ve Çevresinde Depremler”, İstanbul, **Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler Ve Deprem Semineri 22-23 Mayıs 2000**, Globus Dünya Basımevi, 2001, 51-65; Kamil Doğanç, “Bursa ve Civarını Etkileyen Depremler (M.S. 4. Yüzyıla Kadar)”, **Bursa Yöresi’nin Depremselliği ve Deprem Tarihi**, ed., Nurhan Abacı, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2001, 61-66; Turhan Kaçar, “Eskiçağ Kaynaklarında M.S. 358 İznit Depremi”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, 2003, Sa. 109, 24-25.

⁶⁸ Fatih Müderrisoğlu-Çetin Arslan, “Tarihsel Süreç İçerisinde İznik”, **Vakıf ve Kültür Dergisi**, 1998, Sa. 3, 42-46; Sencer Şahin, **a.g.m.**, 12.

⁶⁹ Tema sistemiyle ilgili bilgi için; Yücel Öztürk, “Timar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı ile Mukayesesi”, **OTAM**, 2012, Sa. 31, 157-208.

gâzileri, Hz. Muhammed'in bir hadis-i şerifinde Bizans başkenti İstanbul'u hedef göstermesi neticesinde İslâm'ın doğuşundan daha bir asır bile geçmeden, VIII. yüzyıl başlarında İstanbul önlerine kadar gelmişlerdi.⁷⁰ Bu seferler esnasında İznik'i de kuşatan Arap orduları güçlü surlar nedeniyle şehre giremediler.⁷¹ Şiddetli kuşatmalar şehir surlarının büyük bir kısmının tahrip olmasına neden oldu.⁷²

VIII. yüzyılın ilk çeyreğinde kendini iyiden iyiye hissettiren ve Bizans topraklarında siyasî, askerî ve dini açıdan ciddi çalkantılara neden olan İkonoklast hareket neticesinde İznik tekrar ön plana çıkmıştı. III. Leon'un⁷³ buyruğuyla 112/730 yılında başlatılan bu hareket tasvirle ibadete karşı savaş açmış bulunuyordu.⁷⁴ İlk hareket imparator III. Leon tarafından engellenmiş, daha sonra imparatoriçe Irene devrinde tekrar İkonoklast akım güçlenmişti. İkon taraftarları ve Irene'nin gayretleriyle 169/786 yılında İstanbul'da bulunan Havâriyyun (Saint-Apötres) kilisesinde bir konsil toplanmıştı. Ancak tasvire karşı çıkan bir grup tarafından engellenerek konsil dağıtılmıştı.⁷⁵ Ertesi yıl İkon hareketinin oluşturduğu bu problemi çözmek amacıyla İznik'te bulunan Ayasofya Kilisesi'nde 350 piskoposun

---

⁷⁰ Şahin Uçar, "Müslümanların İstanbul'u Fethetmek İçin Yaptıkları İlk Üç Muhasara", **Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi**, 1986, Sayı: 1, 65-83; Arap kuşatması sırasında efsaneler için bkz. Ahmet Oktay, **a.g.e.**, 12 vd.

⁷¹ Theophanes, **The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History, AD 284-813**, New York, çev. ve ed. Cyril A. Mango, Roger Scott, Geoffrey Greatrex, Clarendon Press, 1997, s. 560-561; Theophanes, **The Chronicle of Theophanes A. D. 602-813**, çev. Harry Turtledove, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1982, s. 89 vd.; Nezih Fıratlı, "İznik", **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, 1959, Sa. 206, 4-9; George Ostrogorsky, **History of The Byzantine State**, İngilizceye çeviren. Joan Hussey, New Jersey, Rutgers University Press, 1957, s. 139; krş. George Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Ankara, çev. Fikret İşıltan, 6.bs., TTK Yayınları, 2006, s. 146; Şahin Uçar, **a.g.m.**, 65-83, Semavi Eyice, **a.g.m.**, 543-545;

⁷² Casim Avcı, "Bizans Döneminde İznik", **Uluslararası İznik Sempozyumu (5-7 Eylül 2005)**, yay. haz. Ali Erbaş ve diğerleri, İstanbul, 2005, 90-99; Şahin Uçar, **Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi**, İstanbul, İşaret Yayınları, 1990, s. 121; E. W. Brooks, "The Arabs in Asia Minor 641-750", *J. H. St.* 1898, s. 199, 4. dn.

⁷³ İmparator III. Leon'un bu hareketi başlatmasındaki etkenlerden muhakkak ki birisi de doğduğu yerde İslâm dininin kültürü yaygın olmasıydı. İslâm akidesinde bulunan puta veya herhangi bir görsele tapınma gibi âdetler yasak edilmiştir. Şüphesiz imparator III. Leon, imparator seçildikten sonra yaşadığı bölgenin kimliğini bırakması düşünülemezdi.

⁷⁴ Fernanda de' Maffei, "İznik'te II. Konsil VII Ökümenik Konsil ve İznik Bakire Meryem Dormisyon Kilisesi Bemasındaki Mozaikler", **Tarih Boyunca İznik**, çev. Ayşe Nihal Akbulut, ed. Halil İnalıcık, Işıl Akbaygil, Oktay Aslanapa, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003, s. 109; Casim Avcı, **a.g.m.**, 90-99; Francis Dvornik, **a.g.e.**, 24.

⁷⁵ Mehmet Aydın, "1. ve 2. İznik Konsillerinin Hıristiyanlık Açısından Önemi", **Uluslararası İznik 1. Konsil Senato Sarayı'nın Lokalizasyonu Çalıştayı Bildirileri (22-23 Mayıs 2010)**, ed. Mustafa Şahin-İ. Hakan Mert, Bursa, 2011, s. 38; Fernanda de' Maffei, **a.g.m.**, s. 109; Casim Avcı, **a.g.m.**, 90-99; Theophanes, **The Chronicle of Theophanes A. D. 602-813**, 143-146; Francis Dvornik, **a.g.e.**, 24.

yanı sıra birçok rahibin de katılımıyla Hıristiyanlık tarihinin VII. Ekümenik Konsili yapıldı.⁷⁶ İznik'te yedi toplantı yapıldıktan sonra sekizinci ve son toplantı başkent İstanbul'da yapıldı. 180/787 yılında gerçekleştirilen konsilde önceki alınan kararlar yinelenerek tasvir kırılcılığın sonunu getiren bir bildiri açıklandı.⁷⁷ Böylece II. İznik Konsili sonunda; yalnızca kutsal tasvirleri kiliselere sokmakla kalınmamış, daha da ileri gidilerek tasvirin yararları anlatılması gerektiği savunulmuştur.

Bizans tahtında en uzun süre kalan imparatorlardan birisi olan VII. Konstantinos (300/913-348/959) ölümünden kısa bir süre önce Arap saldırılarına karşı şehrin duasını almak için İznik'i ziyaret ettiği sırada İznik'in zengin ve kalabalık bir şehir olduğu bilinmektedir.⁷⁸

Daha önce “Anadolu Yolları Üzerinde İznik” başlığı altında İznik'in İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla Anadolu ile bir köprü vazifesini gördüğünden bahsetmiştik. Bu nedenle Bizans tahtına oturmak isteyen kişilerin bu mücadelede başarılı olabilmesi için İznik'i ele geçirmesi şart görülüyordu. Nitekim isyanın başarılı olabilmesi için öncelikle İznik'in ele geçirilmesi gerektiğini bilen Bardas Skleros, Isaakios Komnenos, Nikephoros Botaniates ve Nikephoros Melissenos gibi kişilerin ilk hedefi İznik olmuştur.⁷⁹ 365/976 yılında Bizans tahtına geçen II. Basil'in tahta geçmesinden rahatsız olan dönemin meşhur generali ve doğu orduları kumandanı Bardas Skleros, imparator tarafından gönderilen kuvvetleri mağlup ederek İznik civarına kadar geldi. İznik'te kale muhafızı olarak görev yapan Manuel Erotikos, Skleros'a karşı şehri savundu. Şehri abluka altına alan Skleros Grek ateşi ile duvarları dövmeye başladı.⁸⁰ Daha fazla dayanamayan Erotikos bir yolunu bulup halkı tahliye ederek şehri Skleros'a teslim etti. İznik'in zaptından sonra başkent İstanbul'a doğru hareket eden Skleros, imparator II. Basil'in kumandanlarından Bardas Phokas görevlendirilmiş, Pankaleia mevkiinde Bardas Skleros mağlup olarak

---

⁷⁶ Şahap Tayfur, “Tarihte İznik ve Ehemmiyeti”, **Resimli Tarih Mecmuası**, C. V, 2596-2599; Francis Dvornik, **a.g.e.**, 25.

⁷⁷ Bu bildirinin Türkçe tercümesi için bkz. Fernanda de' Maffei, **a.g.m.**, s. 113.

⁷⁸ Casim Avcı, **a.g.m.**, 90-99; R. Anhegger, **a.g.m.**, 1256-1264; Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 11.

⁷⁹ Bunlardan Nikephoros Botaniates ve Nikephoros Melissenos'un isyanları daha sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

⁸⁰ Clive Foss, J. Tulchin **Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises, With the Speeches of Theodore Laskaris, In Praise of the Great City of Nicaea and Theodore Metochites Nicene Oration**, Brookline, Hellenic College Press, 1996, s. 30-31.

imparator olma hayalini gerçekleştirememişti.⁸¹ II. Basil'in ölümünden sonra entrikalar ve ayaklanmalar yeniden baş gösterdi. Bunlardan en önemlisi Manuel Erotikos'un oğlu Isaakios Komnenos'un 449/1057 yılındaki başkaldırısıydı.⁸² Paphlagonia'da kendisini imparator ilan edip, Skleros'un yaptığı gibi ilk önce İznik'i ele geçirmişti. Bizans imparatoru VI. Mikhail, onunla zorla müzakere etmek zorunda kalarak Isaakios'a *caesar* ve veliahdlik teklifinde bulundu. Bu durum başkentteki muhalif grubu kızdırarak VI. Mikhail'i tahttan indirilmesine sebep oldu. Böylece Isaakios Komnenos, 449/1057 yılında patrik Mikhail Keroullarios'un desteğiyle İstanbul'a girerek imparatorluk tacını giydi.⁸³

456/1064 yılı Eylül ayında İznik civarında meydana gelen deprem, şehrin oldukça büyük bir kısmını tahribata uğrattı. Şehrin surları, kaleleri, ibadethaneler ve evler oluşan depremden olumsuz etkilendi.⁸⁴

---

⁸¹ Catherine Holmes, **Basil II and the Governance of Empire (976-1025)**, New York, Oxford University Press, 2005, s. 264; George Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 277-278.

⁸² John Skylitzes, **Synopsis historiarum**, çev. John Wortley, **A Synopsis of Byzantine History 811-1057**, Cambridge Press, 2010, s. 449-465; Krş. Michael Angold, "Nikaia Kenti M.S. 1000-1400", **Tarih Boyunca İznik**, çev. Ayşe Nihal Akbulut ve Gökçen Ezber, ed. Halil İnalçık, Işıl Akbaygil, Oktay Aslanapa, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003, s. 28; George Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 313.

⁸³ George Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 313; Casim Avcı, **a.g.m.**, 90-99; Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 11.

⁸⁴ Işın Demirkent depremin tarihini Skylitzes'ten nakille Eylül 1064 yılı olarak vermektedir. Işın Demirkent, **a.g.m.**, 51-65. Casim Avcı ise depremin tarihi olarak Eylül 1065 tarihini göstermektedir. Casim Avcı, **a.g.m.**, 90-99; Nusret Sancaklı, **Marmara Bölgesi Depremleri (M.Ö. 427-M.S. 1912)**, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2004, s. 49; Ali Kılıçkaya, **a.g.e.**, s. 14.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İZNIK'İN BAŞKENT OLUŞUNA KADAR KUTALMIŞOĞULLARI'NIN DURUMU

1.1. Kutalmış'ın Saltanat Mücadelesi

Selçuk Bey'in¹ oğlu olan Arslan (İsrail) Yabgu'nun² torunu ve Kutalmış'ın³ oğlu olan I. Süleymanşah, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarıdır.⁴ Babası Arslan Yabgu ile birlikte Gazneli Mahmud tarafından tutsak edilerek bugünkü Hindistan'daki Kalincar kalesinde hapsedilen Kutalmış, bir yolunu bulup kaçarak Selçukluların başında bulunan amcazâdeleri Tuğrul ve Çağrı Bey'in yanına sığınmıştı. Tuğrul Bey, hizmetinde yararlı işlerde bulunan Kutalmış'a ikta olarak Kafkasya havâlisini vermişti.⁵ Ancak 453/1061 yılından itibaren kaynakların isyan halinde gösterdiği Kutalmış'ın, Tuğrul Bey'e karşı hangi tarihte başladığı tespit

---

¹ Selçuk Bey hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, "Selçuk Bey", *DİA*, C. XXXVI, 364-365. Selçuk isminin kaynaklarda nasıl geçtiğine dair bilgi için bkz. Laszio Rasonyi, "Selçuk Adının Menşesine Dair", *TTK Belleten* 3, Sa. 10, 377-384; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul, 13. bs, Ötüken Yayınları, 2003, s. 54-57; Z. Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, C. I, 1946, s. 175 ve 176; Faruk Sümer, "Kutalmış", *DİA*, C. XXVI, 480-481.

² Arslan Yabgu'nun kişiliği ve siyasi faaliyetleri için bkz. Abdülkerim Özaydın, "Arslan bin Selçuk", *DİA*, C. III, 402-403.

³ Kutalmış adı çağdaş kaynaklarca ve günümüz tarihçileri tarafından ortak bir okunuş belirlenememiştir. Türk tarihçileri ekseriyetle Kutalmış ismini kullanmışlar ve bu ismin doğru olduğunu savunan Köprülü 1950 yılında yayınladığı makalede Kutalmış ismine dair incelemede bulunmuştur. Ayrıntı için bkz. M. Fuad Köprülü, "Türk Onomastique'i Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. I, Sa. 2, 221-235. Yine bu görüşte olan M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, İstanbul, Bürhaneddin Matbaası, 1944, s. 57; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuk'un Oğulları ve Torunları," *Türkiyat Mecmuası*, C. XII, 117-130; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 8. bs, Ötüken Yayınları, 2004, s. 46. Fransız tarihçi Cahen bu ismin Kutlumuş ya da Kutulmuş adının doğru olduğunu belirtmiştir. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, bkz s. 9, 4. dipnot; Faruk Sümer, *a.g.m.*, 480-481. C. E., Bosworth, "The Political and Dynastic History of the Iranian World (A.D. 1000-1217)", *Cambridge History of Iran*, ed. W. B. Fisher, C. V, Cambridge, Cambridge University Press, 1968, s. 58. Çalışmamız boyunca Kutalmış ismini kullanacağız.

⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 75; a. mlf, "Süleyman Şah I", *İA*, C. XI, 201-219; Ali Sevim, "Süleyman Şah I", *DİA*, C. XXXVIII, 103-105.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhat-üs sudûr ve âyet-üs sürûr*, çev. Ahmed Ateş, Ankara, 2. bs, C. I, TTK Yayınları, 1999, s. 103; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti Tarihi*, s. 140 v.d; Tuğrul Bey'in kişiliği ve siyasi hayatı hakkında bkz. Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Kuruluş Devri*, Ankara, TTK Yayınları, C. I, 1989, s. 96-366; a. mlf, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, 1. bs., İstanbul, MEB Yayınları 1976; a. mlf, "Tuğrul Bey", *İA*, C. XII/II, 526-527.

edilemeyen bir isyan halinde olduğunu görmekteyiz.⁶ Muhtemelen Tuğrul Bey, İbrahim Yınal'ın⁷ isyanından sonra başlayan bu hareketi bastırmak için Kutalmış'ın üzerine ordu gönderdi.⁸ Ancak gönderilen bu ordu Kutalmış karşısında bozguna uğradı. Kutalmış, bunun üzerine Girdkûh kalesine çekilerek direnişini burada sürdürdü. 455/1063 yılına gelindiğinde vezir Amidü'l-Mülk, 10.000 kişilik Selçuklu kuvvetiyle başkent Rey'den hareketle Kutalmış'ın sığınmış olduğu Girdkûh kalesine doğru yola çıktı. Vezir Amidü'l-Mülk'ün kaleyi günlerce kuşatmasına rağmen bir türlü sonuç alınamadı. Kaleyi savunan halk hayatta kalabilmek amacıyla kuşatma sırasında kalenin sarnıçlarında biriken yağmur sularını içmekteydi. Böylesine ulaşılması zor bir kale ancak direnen halkın teslim olması ile ele geçirilebilirdi. Kuşatmanın sonunda her iki tarafta yorgundu. Kuşatmanın ardından barış görüşmeleri yapıldı. Kutalmış, vezir Amidü'l-Mülk aracılığıyla Sultan Tuğrul Bey'den bazı isteklerde bulunmuştu. Sultanın kendisini bağışlayıp bu hususta söz vermesi, isyan hareketi nedeniyle kendisinden herhangi bir tazminat istenmemesi, Emîr Süleyman (Çağrı Bey'in oğlu)'ın kızkardeşi ile evlenmesine izin verilmesi, kendisine Selçuklu topraklarından iyi bir vilâyetin yönetiminin verilmesi Kutalmış'ın istekleriydi. Buna karşılık Amidü'l-Mülk, Kutalmış'a, kendisinin can güvenliği ile bir vilâyetin yönetiminin verilebileceğini, ancak evlenme ve kendisinin bağışlayacağına dair isteğinin Sultana iletilmesinin cesaret edilemeyeceğini söyledi. Kutalmış, bunun üzerine "Bunların Sultana önerilmesine cesaret gösterilmediği ve içimi rahatlatacak, kalbimi hoş tutacak, can güvenliğime garanti verilmediği takdirde ben, nasıl olur da kendimi size teslim edebilirim" diye cevap verdi. Barış görüşmeleri sürerken vezir Amidü'l-Mülk'e sultan Tuğrul Bey'in vefat ettiği haberi geldi. Vezir,

---

⁶ İsyanın sebebi olarak Tuğrul Bey'in evlenmiş olduğu Çağrı Bey'in dul kalan eşinden olan oğlu Süleyman'ı veliaht ilan etmesi gösterilebilir. İmadeddin el-Kâtip el-İsfahâni el-Bündarî, **Zübdetü'n-nusra ve nuhbetü'l-usra**, çev. Kıvameddin Burslan, Ankara, 2. bs., TTK Yayınları, 1999, s. 24 v.d; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-târih**, çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul, C. X, Bahar Yayınları, 1991, s. 43; Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus), **Abû'l-Farac Tarihi**, çev. Ömer Rıza Roğrul, Ankara, 3. bs., TTK Yayınları, C. I, 1999, s. 316.

⁷ Cihan Piyadeoğlu, "Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yınal", İstanbul, **TM**, C. XXII, 2013, 117-143.

⁸ Mükrimin Halil Yınanç, **a.g.e.**, s. 52; Muharrem Kesik, **1071 Malazgirt Zafere Giden Yol**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s. 25; a. mlf, "Kutalmış'ın Büyük Selçuklu Tahtını Ele Geçirme Gayretleri", **Türk Kültürü**, Sa. 454, 2001, 98.

derhal askerlerini toplayarak Girdkûh kuşatmasını kaldırmış ve başkent Rey'e doğru hareket etmişti.⁹

Sultan Tuğrul Bey, vefat etmeden önce üvey oğlu Süleyman'ın kendisinden sonra tahta oturmasını vasiyet etti. Vezir Amidü'l-Mülk de bu vasiyet gereği Alp Arslan'a¹⁰ bir mektup göndererek sultan Tuğrul Bey'in üvey oğlu Süleyman'ın Büyük Selçuklu hükümdarı olmasını vasiyet ettiğini belirtmiştir.¹¹ Ancak mektuba rağmen Alp Arslan, Horasan'dan ordusunu toplayarak başkent Rey'e doğru harekete geçti.

Kutalmış, sultan Tuğrul Bey'in ölümünü öğrenince sığındığı Girdkûh kalesinden çıkarak Türkmenlerin yaşadığı bölgelere gitmiş ve Türkmenleri kendi emri altına girmeleri hususunda ikna etmeye çalışmıştır. Kutalmış'ın babası Arslan Yabgu, Türkmenler üzerinde büyük bir nüfuz sahibi olduğundan ona tâbi olmakta tereddüt etmediler. Kısa sürede büyük bir güce ulaşan Kutalmış, yanında 50.000 atlı ile birlikte Sâve'ye gitti.¹² Burada kendilerine katılmak üzere Selçuklu emîrlere mektuplar yazdı. Kutalmış'ın bu çağrısına destek veren Sürhab b. Kamrev onu başkent Rey'i ele geçirmesi için cesaretlendirdi. Bu sırada her ne kadar çağdaş kaynak olmasa da Ahmed b. Mahmud'un **Selçuk-nâme** adlı eserinde Kutalmış'ın, Alp Arslan'a karşı taht iddiasını şu şekilde anlatmaktadır: "Tuğrul Han yerine ben değil, Alp Arslan sultan oldu. Ayrıca ben ondan daha yaşlı ve saltanata layığım. Şimdi onun padişah olup benim bakıp durmam doğru değildir. Belki savaşım başımıza ne yazıldığını görmek daha uygundur. Er gayret üzere olur, gayretsiz er kadından daha aşağıdır".¹³ Kutalmış'ın yanında bulunan beyler de bu sözleri duyduktan sonra "Bizim de fikrimiz sizin gönlünüzdeki gibidir. Hemen bu hususta emrine boyun eğerez, sen buyur biz turalım, hangi tarafa dersen gidelim"¹⁴ şeklinde

⁹ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C. X, s. 41; Mehmet Altay Köymen, **a.g.m.**, **İA**, C. XII/II, 526-527; Muharrem Kesik, **a.g.m.**, **Türk Kültürü**, 99.

¹⁰ Alp Arslan'ın kişiliği ve siyasî hayatı hakkında bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", **DİA**, C. II, 526-530.

¹¹ Gönderilen mektubun muhtevası için bkz. Sibt İbnü'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-zamân fi târîhi'l-âyân'da Selçuklular**, Tercüme ve Değerlendirme, Ali Sevim, Ankara, TTK Yayınları, 2011, s. 122.

¹² Sibt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 127

¹³ Ahmed b. Mahmud, **Selçuk-nâme**, yay. haz. Erdoğan Merçil, İstanbul, C. I, Tercüman Yayınları, 1977, C. I, 54; Muharrem Kesik, **a.g.m.**, **Türk Kültürü**, 100.

¹⁴ Ahmed b. Mahmud, **a.g.e.**, C. I, 54; Muharrem Kesik, **a.g.m.**, **Türk Kültürü**, aynı yer.

karşılık vermişlerdir. Bu olumlu tepki karşısında moral bulan Kutalmış, birliklerini toplayarak bazı kaynaklara göre 50.000 atıyla¹⁵ bazı kaynaklara göre de 90.000 kişiyle¹⁶ birlikte Sâve civarına geldi ve buradan Büyük Selçuklu Devleti'nin merkezi Rey'e doğru harekete geçti. Kutalmış'ın geldiğini haber alan vezir Amidü'l-Mülk, öncü birlikler gönderdiyse Kutalmış karşısında gönderilen bu birlikler yenilgiye uğradı. Bu durum karşısında endişelenen Amidü'l-Mülk, Kutalmış'a karşı direnç gösterebilecek kuvvete sahip değildi. Bunun yanında küçük yaşta tahta geçen tecrübesiz Sultan Süleyman'ın tahtı savunmaktan aciz olduğu da belliydi. Büyük Selçuklu Devleti'nin ileri gelen devlet adamları ve kumandanları hükümdar olarak Alp Arslan'ı istemeleri ve yaklaşmakta olan Kutalmış tehlikesine binaen Alp Arslan adına hutbe okutarak onu sultan ilân ettirdi.¹⁷ Alp Arslan da kumandanlarından Emîr Savtegin'i¹⁸ bir miktar asker ile Rey'e gönderdi. Türkmen birlikleriyle başkent önlerine gelen Kutalmış, şehre giriş çıkışları kontrol altına alarak kuşatmaya başladı. Kutalmış'ın ordusunda bulunan Türkmenler, Rey şehri yakınlarındaki köylere gidip buraları yakıp yıkıyor tahribata uğrattıyorlardı. Alp Arslan, Nişabur'dan yola çıktı ve Kutalmış'a bir mektup göndererek halka zulüm etmekten vazgeçmesini, giriştiği isyana son vermesi gerektiğini emretti.¹⁹ Alp Arslan'ın bu emrini yerine getirmeyen Kutalmış, Tuğrul Bey'in ölümünden sonra eline geçen fırsatı kaçırmak istemiyordu. Nihayet Milh vadisi bataklığında iki ordu karşılaştı. Alp Arslan'ın ordusunda Emîr Buldacı, Emîr Sungurca, Emîr Ağacı gibi önde gelen kumandanlar bulunmaktaydı. Kutalmış'ın ordusunda ise kardeşi Resultegin ve Emîr Ayboğa bulunmaktaydı. Yapılan savaşta Alp Arslan'ın ordusu galip geldi ve Kutalmış savaş meydanında ölü olarak bulundu.²⁰ Böylelikle Kutalmış ile Alp Arslan arasında yapılan bu saltanat

¹⁵ Sıbt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 127.

¹⁶ İbnü'l-Adîm, **Buğyetü't-taleb fi tarihi'l-haleb**, yay. Ali Sevim, **Kamal al-Din İbn al-'Adîm Buğyat at-talab fi târihi'l-halab, Selçuklularla İlgili Haltercümeleri**, Ankara, 1976, s. 20, çev. s. 66.

¹⁷ el- Bûndarî, **a.g.e.**, s. 26; Sıbt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 128

¹⁸ Emîr Savtegin hakkında geniş bilgi için bkz. Erdoğan Merçil, "Emîr Savtegin", İstanbul, **İÜFTED**, Sa. 6, 1975, 63-74.

¹⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 127; Reşidüddin Fazlullah, **Câmiü't-tevârih**, Ankara, nşr. Ahmed Ateş, **Câmiü't-tevârih Selçuklular İle İlgili Kısımlar**, TTK Yayınları, 1960, s. 28; Muharrem Kesik, **a.g.m.**, **Türk Kültürü**, 102.

²⁰ Kutalmış'ın ölümüne dair hadiseler için bkz. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C. X, s. 49; el- Bûndarî, **a.g.e.**, s. 27; Sadruddin Ebu'l-Hasan Ali ibn Nâşır ibn Ali el-Hüseynî, **Ahbârü'd-devleti's-selcukiyye**, çev. Necati Lugal, Ankara, 2.bs, TTK Yayınları, 1999, s. 22; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, **Müsâmeretü'l ahhâr ve müsâyeretü'l-ahyâr**, çev Mürsel Öztürk, Ankara, TTK Yayınları, 2000, s.

mücadelesi Alp Arslan'ın sultan olmasıyla sona erdi. Alp Arslan, savaş sonrasında birçok ganimet ve esir elde etmişti. Esirlerin arasında Kutalmış'ın kardeşi Resultegin ve oğulları bulunmaktaydı. Fakat Alp Arslan'a karşı çıkan Nizâmü'l-mülk, "Akrabanın kanına girmek doğru değildir, uğursuzluk getirir, devletiniz çabuk zevâl bulur" dedi ve sultanı akrabalarına karşı merhametli olmaya çağırdı. Sultan da onların canını bağışladı. Bundan sonra Alp Arslan'a esir olan Kutalmış'ın oğullarının akıbeti hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu konu hakkında şuna kadar ortaya atılan görüşleri aşağı bölümde değerlendireceğiz.

1.2. Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya Gelişine Dair Görüşler

Buraya kadar anlatılan olaylarda tarihi kaynakların genellikle ortaklık ettiği görülmüştür. Kutalmışoğulları'nın nasıl Anadolu sahasına geldiğine dair kaynaklarda çeşitli görüşler bulunmaktadır. **Anonim Selçukname**'ye göre Kutalmış, Alp Arslan'ın kuvvetleri tarafından öldürülünce beraberinde bulunan kardeşi Resultegin ve oğulları Süleymanşah'ın önderliğinde Sultan Alp Arslan adına gaza yapması için Anadolu'ya gönderildiği ve orada hâkimiyet kurması için izin verildiği kaydedilmektedir.²¹ Süryani Mihaél, **Vekayinâme**'sinde ise Alp Arslan, 463/1071 senesinde Malazgirt'te kazandığı büyük zafer neticesinde Süleymanşah'ın gösterdiği üstün gayreti görek²² Kapadokya ve Pont memleketlerini ona tevdi ettiği ve orada bir devlet kurarak devletin başına hükümdar olma hakkı tanıdığını belirtmektedir.²³ Bizce verilen bu bilgilere ihtiyatlı bir şekilde yaklaşılmasında yarar vardır. Çünkü

11; Sibt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 129; İbn Hallikân, **Vefeyatü'l a'yan ve enbau ebnâi'z-zaman**, C. V, Beyrut, 1977, 71; Hamdullah Müstevfi, **Târîh-i güzîde**, Haz. Abdülhüseyn Nevai, Müessesesi-yi İntişârât-ı Emir Kebir, Tahrân, 1364, s. 430; İbnü'l-Adîm, **Bugyetü't-taleb fi târihi'l-haleb: Biyografilerle Selçuklu Tarihi**, Çeviri, notlar ve açıklamalar, Ali Sevim, Ankara, 2. bs, TTK Yayınları, 1989, s. 13; Ahmed b. Mahmud, **a.g.e.**, C. I, 56; Cenâbî, **el-'Aylemü'z-zâhir fi ahvâli'l evâil ve'l-evâhir**, çev. Muharrem Kesik, "Cenâbî'ye Göre Türkiye Selçukluları", İstanbul, **İÜEFTD**, 2000, sa. 36, 213- 260; Krş. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 57; Mehmet Altay Köymen, **Alp Arslan ve Zamani Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, Ankara, 4. bs., TTK Yayınları, C. III, 2001, s.44-46; İbrahim Kafesoğlu, **a.g.m.**, 526-530; Faruk Sümer, **a.g.m.**, 480-481; Muharrem Kesik, **a.g.m.**, **Türk Kültürü**, 104-105.

²¹ **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi = Tarih-i Âli Selçuk (Anonim Selçuknâme)**, çev ve nşr, Feridun Nâfiz Uzluç, Ankara, 1952, s. 35.

²² Süryani Mihaél, Alp Arslan'ın Malazgirt Savaşı'nda Süleymanşah'ın Selçuklu ordusuna kumandanlık edip savaşın onun sayesinde kazanıldığını belirtmektedir. Mihaél, **Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi: İkinci Kısım (1042-1195)**, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara, (T.T.K. kütüphanesi No:44'de yayınlanmamış tercüme), 1944, s. 26

²³Süryani Mihaél, **a.g.e.**, s. 29; İbn Bîbî, **el-Evamirü'l-alaiyye fi'l-umuri'l-alaiyye: (Selçuk name)**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, s. 12.

Kutalmışoğulları, Alp Arslan'ın yanında başkent Rey'e götürülerek bir süre gözetim altında tutulmuşlar²⁴ ve Alp Arslan devrinde Anadolu'ya birçok Türk beyi ve kumandanlar gönderildiği halde çağdaş kaynakların Kutalmışoğulları'nın Anadolu'daki faaliyetleri hakkında hiçbir malumat vermemesi bu görüşü destekler niteliktedir.²⁵

Osman Turan'ın bu konudaki görüşü meselenin açıklığa kavuşması için önemli olup, onun bu görüşünü aynen buraya aktarmayı uygun görüyoruz. *“Süleyman ve kardeşlerinin Malazgird savaşında veya zaferi müteakip Anadolu'nun fethine gönderilen kumandanlar arasında bulunduğu dair hiçbir mevsuk işaret mevcûd olmadığı gibi diğer âsi Selçuk şehzâdesi Er-basgan²⁶ (El-basan)ı sıkı bir takiple onun Bizans'a kaçmasına sebep olan Alp Arslan'ın karşısına daha iddialı ve kuvvetli bir şekilde ortaya atılan Kutalmışoğulları'nı Anadolu'nun fethine ve hükümdarlığına tâyin etmesi de imkânsız idi”*.²⁷

el-Aksarayî, Kutalmış'ın ölümünden sonra oğullarının da ortadan kaldırılmasını isteyen Alp Arslan'a Nizâmü'l-mülk'ün engel olarak hanedan üyelerinden birinin kanını dökmenin uğursuzluk getireceğini ve onların hayatta

²⁴ M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 57; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 75; Ali Sevim, **Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah**, Ankara, TTK Yayınları, 1990, s. 22.

²⁵ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 76; a. mlf, **a.g.m.**, 201-219; Ayrıca son devir tarihçilerinden merhum M. Halil Yinanç da Kutalmışoğulları'nın, Alp Arslan'ın emri ile Anadolu'da gaza yapması için görevlendirildiğine dair görüş bildirmiştir. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, aynı yer.

²⁶ Sultan Alp Arslan'ın kardeşi Gevher Hatun'un kocası olan bu Selçuklu şehzâdesi Kavurd Bey ile Alp Arslan arasındaki mücadelede Kavurd Bey'in yanında yer alarak öncü kuvvetlerine kumanda etmişti. Ancak Alp Arslan'ın Kavurd Bey'i itaat altına almasından sonra Alp Arslan'ın gazabına uğramaktan korkan Er-basgan maiyetindeki kuvvetlerle Anadolu'ya girmiş, Bizans'a sığınarak ona çeşitli unvanlar verilmiş böylelikle ilk defa bir Selçuklu hanedan üyesi Bizans'a sığınmış oluyordu. Ali Sevim, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s. 26; Yusuf Ayönü, “Türkiye Selçukluları-Bizans Münasebetleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)”, İzmir, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2001, s. 46; Erdoğan Merçil, “Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları”, İstanbul, **Makaleler**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1994, 334-349; Sıbt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 168 v.d.; Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vakayî-nâmesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un zeyli (1136 - 1162)**, çev, Hrant D. Andreasyan, Ankara, 2.bs, TTK Yayınları, 1987, s. 137, 138; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 65; Ayrıca Köymen, Er-basgan'dan Kurtçu diye bahsetmiştir. M. Altay Köymen, **Alp Arslan ve Zamanı**, s. 24 v.d.; Osman Turan, **Selçuklu Tarihi**, s. 176; a.mlf, “Süleymanşah I”, **İA**, 201-219; Ali Sevim-Faruk Sümer, **İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, 2. bs, TTK Yayınları, 1988, 33; Feridun Dirimtekin, “Selçukluların Anadolu'da Yerleşmelerini ve Gelişmelerini Sağlayan İki Zafer”, Ankara, **Malazgirt Armağanı**, TTK Yayınları, 1993, 231-258.

²⁷ İlgili görüşü için bkz. Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 76;

kalması gerektiğini²⁸, onların meliklik ve emirlik sıfatları alındıktan sonra Büyük Selçuklu Devleti topraklarında herhangi bir sıkıntıya yol açmamaları için devletin batı sınırlarına sürülerek gâzilik ve şehitlik rütbesi elde etmek üzere Bizans'a karşı gaza yapmalarının daha hayırlı olacağını kaydetmiştir.²⁹ Kutalmışoğulları bu amaçla Urfa ve Birecik yakınlarına gönderilerek bu bölgede sürgün hayatı yaşamış ve sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Onların bu bölgeye gelmeleri Melikşah'ın cülusunu müteakip Kavurd Bey ile taht mücadelesine tuttuğu kargaşa döneminde gerçekleştiği muhtemeldir.

Sultan Alp Arslan'ın 464/1072 yılında beklenmedik bir şekilde ölümünden sonra merkezde taht mücadelelerinin yaşandığı esnada Süleymanşah ve kardeşlerinin bir fırsatını bulup ya da Melikşah'ın serbest bırakması sonucu Urfa ve Birecik bölgesine yerleşmiş olabileceği fikri hem tarihî kaynakların seyrine ve hem de bizim düşüncemize göre uygun düşmektedir.³⁰

Sultan Alp Arslan'dan kaçan ve daima hareket halinde bulunan Nâvekiyye (Yabgulu) Türkmenlerinin³¹ başında Şöklü,³² Atsız³³ ve Kurlu³⁴ gibi Türkmen

---

²⁸ El-Hüseynî, **a.g.e.**, s. 22; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. X, s. 49; Bundarî, **a.g.e.**, 28; İbnü'l-Adîm, **a.g.e.**, s. 24; Sibt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 128 v.d; el-Aksarayî, **a.g.e.**, s. 11; Mehmet Altay Köymen, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", **TTK Belleten**, C. LVII, Sa. 218, 71-79, Ahmed b. Mahmud, **a.g.e.**, C. I, 56; Hamdullah Müstevfi, **Târîh-i güzîde**, s. 473; Erkan Göksu, "Târîh-i Güzîde'ye Göre Rûm (Anadolu) Selçukluları", Ankara, **Nûsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi (A Journal of Oriental Studies)**, 2008, C. II, Sa: 27, 23-32.

²⁹ el-Aksarayî, **a.g.e.**, s. 11; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 57; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 76; a.mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; Ali Öngül, **Selçuklular Tarihi: Anadolu Selçukluları ve Beylikler**, Manisa, Emek Matbaası, 2007, s. 2; Ali Sevim, **Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur**, Ankara, 2. b.s., TTK Yayınları, 2011, s. 11, 22; Köymen, **a.g.m.**, 70-79.

³⁰ el-Aksarayî, **a.g.e.**, s. 11, 14; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 77; a.mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; Claude Cahen, **a.g.e.**, s. 8. Melikşah'ın Kutalmışoğulları'nı kendi isteğiyle bırakmasını sadece bir ihtimal olarak görüyoruz. Çünkü Selçuklularda hükümdar değişikliğinde yeni gelen hükümdar hapishanelerin kapılarını açar ve rakibine karşı bir güç elde etmek isterdi. Nitekim tahta yeni geçen Melikşah da, amcası Kavurd ile giriştiği hükümdarlık mücadelesinde Kutalmışoğulları'nı serbest bırakarak Kavurd ile mücadelesinde üstünlük elde etmek istemiş olabileceğini düşünmekteyiz. Ancak bu Kutalmışoğulları bu mücadeleye girmeden derhal Güneydoğu Anadolu'ya doğru hareket etmişlerdir.

³¹ Bu Türk boyu hakkında ayrıntılı bilgi için. Sibt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 173; Ali Sevim, "Navekiyye Türkmenleri Sorunu", Ankara, **Erdem Dergisi**, C. IX, Sa. 26, 789-792. Osman Turan'a göre, "Yavgiyye", Türkçe "Yabgulu" sözünün Arapça söylenişidir. Bu isim Selçuk Beyden sonra Türkmenlerin başına geçen Arslan Yabgu'nun unvanına izafeten söylenmiştir. Arslan Yabgu'ya bağlı Türkmenler anlamına gelmektedir. Ahmet Ateş'e göre de, "Nâvekiyye" kelimesinin aslı Farsça "yavegi" dir. "Yavekiyye" ise, "yavegi"nin çoğulu olan "yavegiyan"ın bozulmuş halidir. "Yavegi", "yolunu kaybetmiş, başıboş dolaşan göçebe kabîle, topluluk" anlamına gelmektedir. Ahmet Ateş, "Yabgulular Meselesi", **TTK Belleten**, C. XXIX, Sa. 115, 1965, s. 517. Kaynaklardaki "Yavekiyye"

beyleri bulunmaktaydı.³⁵ Atsız, 465/1073 yılında Suriye’de Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah’a bağlı bir Türkmen beyliği kurarak, bu bölgeyi Şîî Fâtımîlerden almıştı.³⁶ Yine aynı Türkmen boyuna mensup ve Atsız’ın emrindeki emîrlerden biri olan Şöklü ise 466/1074 yılında Fâtımîlerin elinden Akkâ’yı alınca bağlı olduğu Atsız’ın isteklerine karşı geldiği için iki Türkmen beyinin araları bozuldu.³⁷ Atsız, Şöklü’nün bu tavrı üzerine harekete geçti. Zayıf duruma düşen Şöklü çareyi Kutalmışoğulları’na bir ulak göndermede buldu. Şöklü, hem kaybolan kuvvetine güç katmak hem de mücadelesinin meşruiyetini sağlamak için Kutalmışoğulları’na mektup gönderdi. Şöklü yazdığı mektubunda “*Sen Selçuklularından olup sultan ailesindensin. Bu nedenle biz, sana tâbi olup hizmetinde olursak seninle şeref duyar öğünürüz; hâlbuki Atsız, sultan ailesinden değildir, bu nedenle biz, ona, tâbi olup itaat ve hizmet etmeye razı olamayız*” dedikten sonra şöyle devam edip “*Eğer Atsız’ı yenilgiye uğratıp Suriye’den uzaklaştırırsak kesinlikle Mısır halifesinden bize yardım ve para gelir*” demek suretiyle Atsız’a karşı yardım talep ederek ve Suriye’nin fetih süreci ile durumun daha da kolaylaşacağını belirtti.³⁸ Maalesef kayıtlarda Kutalmış’ın hangi

---

sözü de, kısaca “kaçaklar” anlamında kullanılmıştır. Özellikle belirtmek gerek ki, kaynaklarda geçen bu iki isim de tarihi kayıtların seyrine uygun düşmekte olup, kesin bir yargıya varmak imkânsızdır. Mezkur ismin etimolojik tahlili için bkz. Faruk Sümer, “Yıva Oğuz Boyuna Dâir”, İstanbul, **TM**, C. IX, 1951, 151-166.

³² “Şük”, eski Türkçe’de “susturma edatı” olarak kullanılan bir sözdür. “Şöklü” ise, “sâkin, sessiz” anlamına gelmektedir.

³³ “Atsız” kelimesi, isimsiz anlamına gelmektedir. Atsız, Arapça kaynaklarda “el-Harezmi” nisbesi ile tanıtıldığına göre, Suriye’ye Harezmi üzerinden gelmiş bir Oğuz Türk’ü idi. Hatta o, Selçuklu hanedanı ile aynı boya, yani Kınık (min cîl Kınık) boyuna mensuptu. Suriye’yi fethettiğinden dolayı Suriye Fatihî diye de anılmaktadır. Ali Sevim, “Atsız b. Uvak”, **DİA**, C. IV, 92-93.

³⁴ “Kur”, kemer demektir. “Kurlu” da “kemerli, mertebesi veya rütbesi, derecesi yüksek” anlamına gelmektedir. Sibt İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 180. Ali Sevim, **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, Ankara, 3. Bs, TTK Yayınları, 2000, s. 36. Salim Koca, bu Türkmen beyi adının Kızlı olduğunu belirtmektedir. Salim Koca, “Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh’ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız”, Konya, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sa. 22, 2007, 10.

³⁵ Ali Sevim, **a.g.e.**, s. 35. Salim Koca, **a.g.m.**, 10; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 2.

³⁶ Atsız’dan önce Suriye topraklarında ilk Türk varlığı Hanoğlu Harun tarafından başlatılmıştı. Suriye ve Filistin’deki ilk Türk hâkimiyeti için bkz. Ali Sevim, **a.g.e.**, s. 35-62.

³⁷ Bu bozuşmanın nedeni için bkz. Sibt İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 198; Ayrıca Ali Sevim, **Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara, 3. bs, TTK Yayınları, 2000, s. 115; a. mlf, “Süleymanşah I”, **DİA**, 103-105; a. mlf, **Anadolu Fatihî**, s. 24; a. mlf, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s. 36-38; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 78; a.mlf, “Süleymanşah I”, **İA**, 201-219; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 88; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 3; Claude Cahen, “Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)”, çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, **TTK Belleten**, C. LI, Sa. 201, 1987, 1375-1431.

³⁸ Sibt İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 201; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, aynı yer; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 3; Köymen, **a.g.m.**, 70-79; Ali Sevim, **Anadolu Fatihî**, s. 24; a. mlf, “Süleymanşah I”, **DİA**, 103-105; a. mlf,

oğluna mektup gönderdiği isim olarak belirtilmemiş sadece “Rûm’da Yabgulular ile birlikte gazâ yapan Kutalmışoğluna” diye malumat bulunmaktadır.³⁹ Şöklü’nün bu teklifini kabul eden Kutalmışoğlu, kardeşi ve amcasının oğlu ile birlikte Suriye’nin güneyine inerek Büyük Selçuklu Devleti’ne karşı Mısır-Fâtımî Devleti’nin himâyesine girdiklerini açıkladılar. Bunun üzerine ordusunu hazırlayan Emîr Atsız, Melikşah’tan 3000 kişilik bir yardım alarak ordusunu daha da güçlendirmiş oluyordu.⁴⁰ Taberiyye denilen mevkide karşılaşan Atsız, Şöklü ve Kutalmışoğlu’na ait birliklere karşı kesin bir galibiyet kazandı.⁴¹

Savaştan sonra Atsız, Şöklü ve oğlunu öldürtüp Kutalmışoğullarını da esir almıştır. Kutalmışoğulları, Güney Suriye’de bahsettiğimiz faaliyetlerde bulunurken diğer kardeş ise 466/1074 yılında, Kuzey Suriye’de Mirdâsoğullarının emîri olan Nasr b. Mahmud’un idaresindeki Halep’i kuşatıyordu. Kuşatma esnasında Nasr, kendisinin sultana bağlı bir emîr olduğunu, şayet kendisinin de sultana bağlılığı var ise Halep üzerindeki kuşatmayı kaldırması gerektiğini belirtmişti. Daha sonra Nasr b. Mahmud, Kutalmışoğluna değerli eşyalar ve hediyeler göndererek kuşatmayı kaldırmaya muvaffak oldu.⁴² Bu Kutalmışoğlu, Halep’teki kuşatmayı kaldırdıktan sonra Âsi nehri kenarında karargâh kurup, Atsız’a bir mektup yazarak kardeşlerinin serbest bırakılmasını ve kendisine teslimini istedi. Bunun üzerine Atsız, “*Ben durumu tâbi olduğum Sultan Melikşah’a bildirdim, oradan gelecek cevabı bekliyorum. Eğer Sultan, onları kendisine göndermemi isterse derhal gönderirim, yok eğer başka bir buyruk yollarsa ona göre hareket ederim*” diyerek teklifi reddetti. Nitekim bir müddet sonra Sultan’dan gelen emir üzerine Kutalmışoğullarını koruma

---

Suriye ve Filistin Selçukluları, s. 68; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 78; a. mlf, “Süleymanşah I”, **İA**, 201-219; Claude Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431.

³⁹ Kutalmışoğullarının isimleri hangi kaynaklarda ne şekilde geçtiği birazdan açıklanacaktır.

⁴⁰ Sibt İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 202; Krş. Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 78; Ali Sevim, **Suriye ve Filistin**, s. 68 vd.; a. mlf, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s. 37.

⁴¹ Coşkun Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, ed. H. Dursun Yıldız, İstanbul, C. VIII, Çağ Yayınları, 1989, 212; Ali Sevim, **Anadolu’nun Fethi**, s. 116; a. mlf, **Suriye ve Filistin**, s. 68; a. mlf, **Anadolu Fatihî**, s. 24; a. mlf, Süleymanşah I, **DİA**, 103-105; Sibt İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 201; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 78; a. mlf, “Süleymanşah I”, **İA**, 201-219; Köymen, **a.g.m.**, 70-79; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 88; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 3.

⁴² Sibt İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 202; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1953, s. 70; a. mlf, **Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973, s. 62; Claude Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 78; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. aynı yer.

altında bu sırada Bağdat şihnesi olarak görev yapan Aytekin es-Süleymanî'ye gönderdi. O da Kutalmışoğullarını başkent İsfahan'a yollayarak Sultan Melikşah'a teslim etti.⁴³

Emîr Atsız'ın bu cevabı karşısında Kutalmışoğlu, kuzeye doğru hareket ederek Bizans'ın hâkimiyetinde bulunan Antakya'yı kuşattı. Şehrin vâlisi Isaakios Komnenos ve eski imparator Diogenes'in oğlu Konstantinos, Kutalmışoğluna karşı koymuşlarsa da meydana gelen çarpışmada Konstantinos ölmüş, Isaakios da esir edilmişti. Kutalmışoğlu, bundan sonra yüklü miktarda fidye ve yıllık 20.000 dinar haraç verilmesi konusunda anlaştığı İsaakios'u serbest bırakıp Antakya kuşatmasına da son vermiştir.⁴⁴

Verilen bu izahattan sonra yukarıda bahsedilen Kutalmışoğulları'nın kimler olduğunu açıklayalım. Bizans kaynaklarından Skylitzes'e göre Kutalmış'ın beş oğlu bulunmaktaydı.⁴⁵ Bunlardan dört tanesinin adı çeşitli zamanlarda Bizans ve Doğu kaynaklarında geçmektedir. Kutalmış'ın çocuklarından bilinenlerin isimleri Mansur, Süleyman, Alp Yülük ya da Alp İlek ve Devlet veya Dolat olarak bilinmektedir.⁴⁶ Anlatılanlar çerçevesinde isimleri yerleştirecek olursak bunlardan Alp İlek, Devlet ve Resultegin'in ismi kaynaklarda geçmeyen oğluyla beraber Şöklü'nün yardımına gittiği, yapılan savaşın sonucunda esir düşenlerin bunlar olduğu ve Melikşah'a da bu

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sıbt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 202; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 89; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi – Siyaset, Teşkilât, Kültür**, Ankara, TTK Yayınları, 1995, s. 90; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 78; a.mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; Claude Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Ali Sevim, **Anadolu Fatihî**, s. 24-25; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah**, s. 62; a. mlf, **Sultan Melikşah Devri**, s. 70.

⁴⁴ Sıbt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 202; Mikhael Attaleiates, **Tarih**, çev. Bilge Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008, s. 187 v.d.; Nikephoros Bryennios, **Tarihin Özü**, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008, 113-114; Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 503-527; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, s. 77; Coşkun Alptekin, **a.g.m.**, s. 212; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 78; a.mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 3; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 116; a. mlf, **Suriye ve Filistin**, s. 69; a. mlf, **Anadolu Fatihî**, s. 25; a. mlf, Süleymanşah I, **DİA**, 103-105.

⁴⁵ Skylitzes'ten naklen Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 79; Yine Skylitzes'ten naklen Joseph Laurent, **Byzance et Les Turcs Seldjoudides Dans l'Asie Occidentale Jusqu'en 1081**, Nancy, 1913. s. 11; a. mlf, "Rum (Anadolu) Sultanlığının Menşei", çev. Yaşar Yücel, **TTK Belleten**, C. LII, Sa. 202, 217-226.

⁴⁶ Süleyman ve Mansur ismi için bkz; Mikhael Attaleiates, **a.g.e.**, s. 262-263; Bryennios, **a.g.e.**, 147-148; Ioannes Zonaras, **Tarihlerin Özeti**, çev. Bilge Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008, s. 148, 150, 151; Devlet (Dolat) için bkz. el-Azîmî, **Azîmî Tarihi - Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143-44)**, metin, çev., notlar ve açıklamalar, Ali Sevim, 2. bs., TTK Yayınları, 2006, s. 54; Alp İlek (Alp Yülük) için bkz. Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 186. Ayrıca bu isimler için bkz. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, aynı yer.

KutalmıŖođulları'nın gönderildiği açık bir Ŗekilde ortadadır. Çünkü Halep ve Antakya'yı kuŖatan KutalmıŖođluna dair o zamana kadar bilgi vermeyen kaynaklar Sıbt'ın "*Sultan'ın amcazâdesi olan KutalmıŖ oğlu Süleyman, Ŗam'a (Suriye'ye) inen Yabgulu Türkmenlerinden olup, Anadolu hükümdarlarının ceddidir. Bir kısım Rûm beldelerini ve son olarak da Antakya'yı fethedip Haleb'i de kuŖatmıŖtı.*" ifadesiyle bu gerçekleştirilen faaliyetlerin SüleymanŖah'a ait olduğu kesinlik kazanmıŖtır.⁴⁷ Bu dönem olayları hakkında güvenilir bilgiler edindiğimiz İbnü'l-Adîm'in Kuzey Suriye'de olan bu hadiselerden hiçbir bilgi vermemesi dikkat çekmektedir. F. Nafiz Uzluk'un neŖrettiđi **Anonim Selçuk-nâme** SüleymanŖah'ın kendisine katılan Türkmenler ile Antakya'yı kuŖattıđını fakat fethedemeden Anadolu'ya geçtiğini kaydetmesiyle Sıbt'ın verdiği bilgileri desteklemektedir.⁴⁸

Öte yandan tarihî kayıtlar incelendiğinde KutalmıŖođulları'ndan Mansur'un Suriye ve Filistin'deki faaliyetlerin hiç birinde adının geçmediğine Ŗahit oluyoruz. O, muhtemelen Anadolu'da faaliyetlerde bulunuyordu. Fakat burada neler yaptığı konusunda malumatımız bulunmamaktadır.

Süryani Mihaél'in vekayinâmesinde her ne kadar Alp Arslan tarafından Anadolu'nun fethi ve idaresi KutalmıŖođullarına verildiğine dair bir yetki olduğu konusunda kayıtlar bulunsa da yukarıda açıkladığımız nedenlerden dolayı böyle bir durumun olması muhtemel görülmemektedir. Yine MelikŖah devrinde KutalmıŖođulları'nın Anadolu fethine memur edildiği, ikta olarak bu toprakların onların hizmetine verildiği ve Anadolu topraklarında hükmetme hakkının verildiği kaydedilmiş ise de;⁴⁹ Türkiye Selçuklu Devleti ile Büyük Selçuklu Devleti arasında tâbi-metbu' ilişkisine dair somut bir bilgi mevcut değildir.

⁴⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 277.

⁴⁸ **Tarih-i Âli Selçuk (Anonim Selçuknâme)**, çev. ve nŖr, F. Nafiz Uzluk, Farsça metin, s. 36.

⁴⁹ el-Hüseyinî, **a.g.e.**, s. 49; Süryani Mihaél, **a.g.e.**, s. 30-31; İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 12. Bundarfî, her ne kadar MelikŖah zamanında Selçuklu Devletinin sınırlarının üstü kapalı bir Ŗekilde, isim vermeden, KutalmıŖođullarının eliyle İstanbul'a kadar genişlediğini söylemiş ise de, böyle bir gerçeklikten söz edilemez. el-Bundarfî, **a.g.e.**, s. 56. el-Aksarayî de eserinde KutalmıŖ oğlu SüleymanŖah'ın Antakya'yı fethettikten sonra sanki MelikŖah'a tâbiyeti olan bir Sultan olduğu izlenimi vererek bastırđıđı paralar ve okuttuğu hutbelerde MelikŖah'ın adına olduğu söylemiştir. Halbuki MelikŖah'a karşı menfi tutum taşıyan SüleymanŖah'ın böyle bir davranıŖ sergilemesi beklenemez. el-Aksarayî, **a.g.e.**, s. 14-15. Köymen, SüleymanŖah ve kardeŖlerinin Anadolu'da faaliyetlerine baŖladıđı ilk andan itibaren

1.3. Kutalmışoğulları'nın Gelişinden Önce Anadolu'nun Durumu

Malazgirt zaferini müteakiben Selçuklu Sultanı Alp Arslan ile IV. Romanos Diogenes arasında imzalanan barış antlaşması, Bizans İmparatoru VII. Mikhaıl Dukas tahta geçmesiyle geçersiz sayılmış, bunun üzerine de Alp Arslan'ın emriyle Artuk ve Tutak Beylerin önderliğinde, ordusu ve mukavemet gücü kalmayan Bizans'ın sahip olduğu Anadolu topraklarında fetih faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardı.⁵⁰ Sultan Alp Arslan'ın ansızın ölmesi üzerine daha önceden vasiyeti gereği, tecrübeli devlet adamı Nizâmü'l-mülk'ün de gayretleriyle tahta Melikşah geçti.⁵¹ Sultan Melikşah, Saltanatının ilk yıllarını Kirman meliki Kavurd Bey ile yaptığı mücadele ile geçirmişti.⁵²

1.3.1. Anadolu'da Roussel'in İsyanı

Bizans hâkimiyetinde bulunan Anadolu topraklarına bakacak olursak, Selçukluların sürekli akınlarda bulduklarını ve Roussel'in akınlarının Bizans İmparatorluğu'nu endişeye sevk ettiği görülmektedir. IV. Romanos Diogenes'ten sonra yeni İmparator VII. Mikhaıl Dukas, Selçukluların saldırılarını durdurabilmek amacıyla Isaakios Komnenos'u doğu ordularının kumandanı olarak ta'yin etti.⁵³ Isaakios'un kardeşi I. Aleksios Komnenos ile Bizans ordusunda bulunan 400 kişilik ücretli Frank askerlerinin başında Roussel isimli bir Frank kumandan da bulunmakta

---

tamamen vassallık bilincinde olduklarını ve hareketlerini buna göre dizayn ettiklerini belirtmiştir. Köymen, **a.g.m.**, 70-79.

⁵⁰ M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 86; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 88; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 99 v.d.; a. mlf, **Anadolu'nun Fatihi**, s. 22-23; a. mlf, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s. 47; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 80; a.mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 62.

⁵¹ İbn Hallikân, **a.g.e.**, C. V. s. 70; Hamdullah Müstevfî, **a.g.e.**, s. 433.

⁵² Kavurd Bey'in kişiliği ve siyasî hayatı hakkında bkz. Abdülkerim Özeydin, "Kavurd Bey", **DİA**, C. XXV, 73-74. Ayrıca bkz. er-Râvendî, **a.g.e.**, C. I, s. 123-125; el-Hüseynî, **a.g.e.**, s. 39-40; el-Bundârî, **a.g.e.**, s. 48-50; Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 325 v.d.; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C. X, s. 82-83; Ahmed b. Mahmud, **a.g.e.**, C. I, 118-120; Erdoğan Merçil, **Kirman Selçukluları**, Ankara, TTK Yayınları, 1989, s. 7-42. F. Nafiz Uzluk, **a.g.e.**, Türkçe tercüme kısmı, s. 8; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 300-307. Melikşah'ın kişiliği ve siyasî hayatı hakkında bkz. Abdülkerim Özeydin, "Melikşah", **DİA**, C. XXIX, 54-57.

⁵³ Zonaras, **a.g.e.**, s. 143; Bryennios, **a.g.e.**, s. 73; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 187; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 80; a.mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; Ali Sevim-Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi – Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara, TTK Yayınları, 1989, s. 97; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 86.

idi. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra yola çıkan Bizans ordusu, Anadolu'nun iç bölgelerine doğru yaklaşmaya başladı. Isaakios'un kuvvetleri önce Konya'ya gitmiş ardından da o yıllarda meydana gelen depremden tahrip olan Kayseri şehrine giderek oradaki halka zulmeden bir Frank askerini görmesi üzerine cezalandırmak istemişti. Bu olay sonrası Roussel ile Isaakios'un arası açılmıştı. Bunun üzerine tüm kuvvetlerini yanına alan Roussel, bir gece vakti bulunduğu Isaakios'un karargâhını terk ederek Sivas şehrine yönelmiş, yol üstünde karşısına çıkan az sayıdaki Türk birliklerini de mağlup edip Sivas'a girmişti.⁵⁴

Ertesi gün bu durumu öğrenen Isaakios, Roussel'i yakalatmak için kardeşi Aleksios'u, Roussel'in üzerine göndereceği esnada buldukları karargâha yakın bir yerde Türk ordusunun olduğu haberini aldı. Aleksios'u karargâhta bırakarak yanına aldığı bir kısım kuvvetle Selçukluların üzerine yürüyen Isaaksios yapılan savaşta mağlup oldu ve Türklere esir düştü.⁵⁵ Aleksios ise ağabeyinin esir düştüğünü öğrenince Türklere yakalanmamak için hazırlıklarını seri bir şekilde tamamlayarak güçlkle Ankara'ya kadar gelebildi. Ankara'ya geldiğinde ağabeyinin durumunu araştırdı. Selçukluların, Isaakios'u fidye karşılığı serbest bırakacağını öğrenmesi üzerine İstanbul'a dönerek parayı temin edip hızla Ankara'ya döndü. Fakat bu sırada ağabeyi Isaakios'u Türklerin elinden kurtulmuş olarak buldu. Etraftaki Bizans zenginleri Türklerin istediği fidyenin yarısını toplayıp Isaakios'u kurtarmışlardı. Daha sonra iki kardeş bir süre Ankara'da durduktan sonra başkente dönmek üzere yola çıktı. İzmit civarında sayıları 200'ü bulan Türk akıncı birliğinin saldırısından güçlkle kurtulup İstanbul'a varabildiler.⁵⁶

---

⁵⁴ Zonaras, **a.g.e.**, s. 143; Bryennios, **a.g.e.**, s. 73; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 187; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 99; a. mlf, Süleymanşah I, **DİA**, 103-105; Muharrem Kesik, **1071 Malazgirt**, s. 133; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, s. 71.

⁵⁵ Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret Işıltan, s. 322. Isaakios Komnenos'un çarpıştığı, Kuzey Suriye'den, kendine bağlı atlı savaşçılarla Anadolu'ya henüz girmiş olan Kutalmışoğlu Süleymanşah idi. Bu kişiyle Isaakios'un daha sonraki ikinci çarpışmasında, Romanos Diogenes'in imparatoriçe Eudokia'dan doğma oğlu Konstantinos da ölmüştü. Zonaras, **a.g.e.**, s. 144. Bilge Umar bu çarpışma yerinin Kayseri'nin doğu veya güneydoğu ilerisinde, Tufanbeyli-Pınarbaşı arasında olduğunu belirtmiştir.

⁵⁶ Bryennios, **a.g.e.**, s. 80-81; Krş. İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 63 v.d; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 99-101; a. mlf, "Artukluların Soyu ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri" **TTK Belleten**, C. XXVI, Sa. 101, 127; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 88; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 97; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 81; Hakkı Dursun Yıldız ve diğ., **Müslüman- Türk**

Bizans İmparatorluğu bir yandan Batı Anadolu'ya ilerleyen Türkler ile diğer yandan da Sivas'a doğru hareket eden ve Anadolu'daki otorite boşluğundan faydalanıp her geçen gün hâkimiyet alanını genişleten Roussel ile mücadele ediyordu. Anadolu'da Türklerden başka böylesine ciddi bir kuvvetin ortaya çıkması İmparator VII. Mikhail Dukas'ı oldukça endişelendirmişti. Bu nedenle Anadolu'da tekrar otoritenin sağlanması için Roussel'in te'dip edilmesi gerekiyordu. İmparator Roussel'a karşı Ioannes Dukas, Andronikos Dukas ve Nikephoros Botaniates gibi savaş tecrübesi olan kumandanlardan oluşan bir birlik düzenlemişti. Roussel, bu sırada Sakarya ve İzmit civarında bulunuyordu. Taraflar arasında meydana gelen savaşta Bizans ordusundaki ücretli askerlerin Roussel'in tarafına geçmesi sonucu imparatorluk ordusu mağlup olmuş ve çok sayıda esir alınmıştı.⁵⁷ Orta Anadolu'nun büyük bir bölümünü ele geçiren Roussel, bu savaştan sonra imparatorluğun kalan diğer topraklarını ele geçirme düşüncesine kapılmıştı. Bu düşüncesini gerçekleştirebilmek için esirler arasında bulunan Caesar Ioannes'i imparator ilan etmişti. Roussel, İstanbul'u ele geçirmek için gerekli hazırlıkları yaparak karargâhını Sapanca Dağı yakınına kurmuş, aynı zamanda da Üsküdar'a gelerek imparatorluğa gözdağı vermek için burasını ateşe vermişti.⁵⁸

Malazgirt zaferinin ardından çok geçmemesine rağmen Türk akıncılarının Orta Anadolu'yu geçip Marmara sahillerine kadar ilerlemeleri ve Bizans kuvvetlerine saldırabilecek gücü kendilerinde bulabilmeleri oldukça dikkat çekici bir durumdur. Selçuklu kuvvetleri Bizans'ın içerisinde bulunduğu fırsattan yararlanıp yağma hareketine girişerek Anadolu'nun her tarafında kalıcı fetihlere zemin oluşturmaya çalışıyorlardı. Bu durum, daha birkaç yıl öncesine kadar Bizans'ın, Selçukluları Anadolu'dan çıkartmakla kalmayıp bütün İslâm ülkelerini ele geçirmek amacıyla IV. Romanos Diogenes tarafından toplanan, sayıları yüz binlerle ifade edilen ordunun gücünün ne denli kırıldığının da aynı zamanda bir göstergesidir. Ayrıca, Bizans İmparatorluğu kendi emrindeki ücretli bir Frank kumandanını

Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç), İstanbul, İSAR, 1999, s. 130; Muharrem Kesik, **1071 Malazgirt**, s. 134.

⁵⁷ Meydana gelen savaşı Bizans kaynakları oldukça detaylı anlatmaktadır. Zonaras, **a.g.e.**, s. 144; Bryennios, **a.g.e.**, s. 88; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 191-192; Ostrogorsky, **a.g.e.**, İng. çev. Joan Hussey, s. 309. Ayrıca M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 86; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 81; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 100.

⁵⁸ Zonaras, **a.g.e.**, s. 144; Bryennios, **a.g.e.**, s. 94; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 193.

yakalayıp etkisiz hale getirmekten aciz duruma düşmesi de ordusunun zayıflığını göstermektedir.

1.3.2. Emîr Artuk'un Anadolu'daki Faaliyetleri

Hemen yanı başında olup biten bu olayları seyreden İmparator VII. Mikhail Dukas, Roussel ile anlaşmayı düşündüyse de devlet işlerinde oldukça tecrübe sahibi Nikephoros devreye girerek imparatorluğun bu zor durumunda çarenin Türklere başvurmak olduğunu ileri sürdü. Çünkü imparatorluğun elinde Roussel üzerine göndereceği bir ordu bulunmuyordu. Nitekim Nikephoros, Anadolu'daki Selçuklu beylerinden ve bu esnada Orta Anadolu'da akınlarda bulunan ünlü Artuk Bey⁵⁹'e haber gönderip çok miktarda para vermiş ve çeşitli vaadlerde bulunarak onu Roussel'in üzerine yürümeye ikna etmişti.⁶⁰

Artuk Bey bu anlaşma üzerine ordusu ile birlikte Anadolu'nun kuzeybatısına ilerleyerek Roussel'in Sapanca Dağı'nda bulunan karargâhına ansızın bir baskın düzenlemek suretiyle Roussel ve garnizonunu hazırlıksız bir halde yakaladı. Yapılan savaşta başarılı bir şekilde Turan taktiği (Sahte Ric'at)'ni uygulayan Artuk Bey ve kuvvetleri kısa zamanda Roussel'in ordusunu mağlup ettiler. Savaş sonunda Selçuklular tarafından birçok esir alınmıştı. Ancak hepsinden önemlisi esirlerin içinde Roussel ve imparator ilan ettiği Caesar bulunmasıydı.⁶¹ Hayatta kalanlar da Roussel'in karısının bulunduğu Metabolé kalesine sığındılar ve burayı Emîr Artuk'un birliklerine karşı savundular. Artuk Bey'in fidye karşılığında Caesar Ioannes ve Roussel'i serbest bırakacağını duyan Bizans imparatoru VII. Mikhail Dukas hemen harekete geçerek esirleri almak istediye de Roussel'in karısı imparatorundan önce davrandı ve eşi için gerekli miktarda fidyeyi vererek Roussel'in

⁵⁹ Artuk Bey'in kişiliği ve siyasi faaliyetleri hakkında bkz. Ali Sevim, "Artuk b. Eksük", **DİA**, C. III, 414-415, a. mlf, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s. 46-71; a. mlf, "Artukluların Soy ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri", **TTK Belleten**, C. XXVI, Sa. 101, 122-146.

⁶⁰ Zonaras, VII. Mikhail'in sanki Bizans imparatorluğu ordusunda görev yapan ücretli askerler olarak Artuk Bey ve birliğini söylemiş ise de Artuk Bey kendisine para ödülü karşısında böyle bir yardımı kabul ettiği aşıkârdır. Zonaras, **a.g.e.**, s. 145; Bryennios, **a.g.e.**, s. 95; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 194-195; Ali Sevim, "Artukluların Soy ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri", **TTK Belleten**, C. XXVI, Sa. 101, 127; a. mlf, **Ünlü Selçuklu Selçuklu Komutanları**, s. 29; İbrahim Artuk, **Artuk Beğ**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 16; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 80; a. mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 280; Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 136-137.

⁶¹ Bryennios, **a.g.e.**, s. 95-96; Zonaras, **a.g.e.**, s. 145; Krş. Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 138.

serbest kalmasını sağladı. Caesar Ioannes ise imparatorun gönderdiği adamlar tarafından Phrygia’da teslim alındı. O ihanetin bedelinin ağır olduğunu bildiği için başkente gelmeden önce saçını keşişler gibi kestirerek ölümden kurtulmuştu.⁶²

1.3.3. Roussel’in Emîr Tutak Tarafından Etkisiz Hale Getirilmesi

Roussel, serbest kaldıktan sonra yeniden ordu toplayıp Amasya ve Niksar’a gelerek bölgeyi yağmaladı. Bunun üzerine başkentten Mikhail Paleolog idaresinde Roussel’in üzerine karşı bir ordu gönderildiyse de onun ilerlemesine engel olunamadı. İmparator, isyankâr Roussel’in baş kaldırısına kesin çözüm aramak için son zamanlarda askerî zekâsı ve başarılarıyla ön plana çıkan I. Aleksios Komnenos’a başvurdu. İmparatorluğun bütün imkânları önüne sunulan Aleksios, hazırladığı büyük ordu ile başkentten Amasya’ya doğru yola çıktı. Kuvvetinin bilincinde olan Roussel, başkentten gelen ordunun haberini alınca derhal Orta Anadolu’da birlikleri ile faaliyet gösteren Emîr Tutak’a durumu anlatıp, güçlerini birleştirme ve Bizans’ın elinde bulunan tüm toprakları ele geçirme önerisinde bulundu. Emîr Tutak’ın onun bu teklifini kabul etmesiyle Anadolu’da Bizans’a karşı güçlü bir ittifak kurulmuş oldu.⁶³

Aleksios, yapılan bu ittifakı haber alır almaz harekete geçerek, Emîr Tutak’a bir elçi vasıtasıyla değerli hediyeler gönderip Bizans imparatoru ve Selçuklu sultanı

---

⁶² Zonaras, **a.g.e.**, s. 145; Bryennios, **a.g.e.**, s. 96-97; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 196; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 81; a. mlf, Süleymanşah I, **İA**, 201-219; Ali Sevim, **Anadolu’nun Fethi**, s. 100; a. mlf, **Anadolu’nun Fethi**, s. 23; a. mlf, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s. 29; a. mlf, Süleymanşah I, **DİA**, 103-105; a. mlf, “Artuk b. Eksük”, **DİA**, 414-415; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 88-89; İbrahim Artuk, **a.g.e.**, s. 16; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 64 v.d; Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Speros Vryonis Jr., **The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century**, Berkeley, University of California Press, 1971, s. 107; Ostrogorsky, **a.g.e.**, Türkçe çev. Fikret Işıltan, s. 321-322; Joseph Laurent, **a.g.m.**, 217-226; Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 139.

⁶³ Zonaras, **a.g.e.**, s. 146; Bryennios, **a.g.e.**, s. 98 v.d; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 201; Anna Komnena, **Alexiad – Anadolu’da ve Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi’nin Tarihi Malazgirt’in Sonrası**, İstanbul, çev. Bilge Umar, İnkilâp Kitabevi, 1996, s. 17 v.d; krş, Anna Komnena, **The Alexiad of Anna Comnena**, İng. çev. E.R.A Sewter, Baltimore, Penguin Books, 1969, s. 33 v.d. Bizans kaynaklarında Tutak ismi Tutuş olarak zikredilmektedir. Bu Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah’ın kardeşi Tacüddevlü Tutuş ile karıştırılmamalıdır. Ayrıca bkz. Speros Vryonis, **a.g.e.**, s. 108; Ali Sevim, **Anadolu’nun Fethi**, s. 101; a. mlf, **Anadolu Fethi**, s. 24; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 64 v.d; Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, 74; Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. s. 140.

arasında dostluk olduğunu hatırlattıktan sonra bazı gizli meseleleri görüşmek üzere güvendiği adamlarından birkaçını kendisine yollamasını istedi. Emîr Tutak, Aleksios hakkında detaylıca araştırma yaptıktan sonra güvendiği adamlarını onun yanına gönderdi. Aleksios, Tutak'ı yanına çekebilmek amacıyla elçilere zekice açıklamalarda bulundu. *“Bizans imparatoru ve Selçuklu sultanı birbirini ile dosttur ve onların her ikisinin de müşterek bir düşmanı vardır. Bu da Roussel'dır. O, Rum eyaletlerini harabeye döndürdüğü gibi fırsat düştükçe Türk topraklarına da akın etmekten geri kalmaz. Şimdi de senin Emîrinin geldiğini duyar duymaz iki yandan tecavüze uğrayacağından endişelenerek muzır faaliyetlerine fırsat ve zaman kazanmak üzere hüsnüniyet maskesini taktı ve onun yanında koştu; lakin korkusu geçince hiç şüphe yok ki, eskiden olduğu gibi Türklerin düşmanı olacaktır. Bundan dolayı eğer Tutak beni dinlemek istiyorsa bir daha yanına geldiğinde onu bana teslim etsin. Böylece üç şey kazanmış olacaktır; ilk olarak büyük miktarda para, sâniyen Rum imparatorunun kendisi için pek kârlı olacak olan dostluğunu, sâlisen de Türkleri bu tehlikeli düşmandan kurtarmakla sultanın teveccühüne nail olacaktır”* dedi.⁶⁴ Emîr Tutak, Aleksios'un bu sözlerini mantıklı bularak, yemeğe davet ettiği Roussel'i tutuklatarak Aleksios'un yanına gönderdi. Tutak'ın Roussel'i bu kadar çabuk sürede yakalanmasını istemesi, muhakkak daha öncesinde Aleksios'un yüklü miktardaki para vereceği vaadine bağlayabiliriz. Roussel'in yakalanmasından sonra sıra Aleksios'un vereceği paraya gelmişti. Aleksios'un parayı göndermemesi karşısında Tutak onu almış olduğu esiri tekrar eski haline getirmekle tehdit ediyordu. Bu da Tutak'ın bu işi ganimet için yaptığını açıkça göstermektedir.

Ancak Emîr Tutak'a verilecek para ne Aleksios da ne de en sıkıntılı günlerini yaşayan Bizans hazinesinde mevcuttu. Olmayan paranın vaadini verip Emîr Tutak'ı kandıran Aleksios, Roussel'i kendisi yakalamış gibi ortalıkta dolaşüyor ve Amasya halkından esirin serbest kalması için gerekli parayı temin etmeye çalışıyordu. Yıllardan beri ağır vergiler altında ezilen halk âsinin serbest kalması için Aleksios'a gereken parayı vermemişti. Hatta Aleksios'un elinden almaya çalışanlar bile vardı.⁶⁵ Bu nedenle I. Aleksios, Emîr Tutak'ı kandırarak almış olduğu Roussel'i gözlerine

⁶⁴ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 18; krş, İng çev. s. 36-37.

⁶⁵ Bryennios, **a.g.e.**, s. 105-106; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 19-21; Krş. Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s 142.

mil çekmiş gibi yaparak taraftarlarının umudunu kesmesini sağladı. Aleksios yanındaki birlikler ile harekete geçerek Roussel'in elinde bulunan kaleleri geri aldı. Ardından Roussel ile birlikte İstanbul'a doğru yola çıktı. Aleksios, Paphlagonia'dan geçerken Tosya'da (Dokeia) bulunan akrabası Theodoros Dokeianos'u ziyaret etmişti. Türklerin her yere yayıldığını bilen Aleksios çok dikkatli hareket ediyordu. Ancak çok geçmeden Türkler, Aleksios ve beraberinde tutsak ettiği Roussel'in bulunduğu yerin haberini aldı. O sırada orada bulunan Bizans İmparatorluğu'nun amirallerinden Mikhael Mauréx ve Mikhaél Boutoumites'in askerleri Türklerin baskınına kısa sürede önlediler. Türklerin bu saldırısı muhtemelen Aleksios'un hiçbir bedel ödemedi Roussel'i kaçırmaması ve Emîr Tutak'a verdiği sözü tutmamasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Çünkü Aleksios, Tutak'ı para verme vaadiyle kandırması ve para vermeden Roussel'ı yanına alıp İstanbul'a götürüyordu. Bundan sonra karayolu ile yoluna devam edemeyen Aleksios, imparatorun gönderdiği gemi ile İstanbul'a gidebilmişti.⁶⁶

Tutak'ın Anadolu coğrafyasında bu faaliyetlerini değerlendirmeye tâbi tutacak olursak açıkça görüleceği üzere; Selçukluların en önemli Emîrlerinden biri olan Tutak'ın Anadolu'yu fethi değil de talana geldiği, gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerinden anlaşılmalıdır. Nitekim bir coğrafyanın fethi ilk önce yağma ve talanla başlar. Bu durum, fetih için zemin oluşturur. Ardından iskân ve kontrol altına alınan yerleri muhafaza etme mekanizması ortaya çıkar. Bu nedenle Türkiye Selçuklu Devleti kurulmadan önce Anadolu topraklarına birçok Selçuklu beyi ganimet elde etmek üzere akınlar düzenlemişti. Emîr Tutak da bunlardan bir tanesi olarak bu anlayışla giriştiği akınlar Anadolu'yu yurt edinme amaçlı değildi. Anadolu'da İznik merkezli bir Türk devleti kurulunca yağma ve istilalar artık geçici olmaktan çıkıp, bu coğrafyayı kendilerine yurt edinmek gayesiyle yapılmaktaydı. Kaldı ki, bundan sonra cereyan eden olaylar da bunu destekler niteliktedir.⁶⁷

---

⁶⁶ Bryennios, **a.g.e.**, s. 110; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 22-23. Krş. Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 143; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, s. 75; a. mlf, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)", Konya, Sa. 25, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2009 s. 61.

⁶⁷ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 19, 2. dipnot.

1.4. Süleymanşah'ın İznik'e Geliş Süreci ve Yaptığı İttifaklar

Süleymanşah, Kuzey Suriye fetihlerine devam ettiği sırada Bizans'ın elinde bulunan Antakya'yı kuşatmış fakat başarılı olamamıştı. Anadolu'ya gelmek için uygun bir fırsat kollayan Süleymanşah, 465/466-1073/74 yılına kadar Anadolu'da faaliyet gösteren Artuk Bey'in, Roussel'in ayaklanmasını bastırdıktan sonra Melikşah tarafından geri çağırılmasını değerlendirerek Anadolu'ya girdi. Artuk Bey'in Sultan Melikşah tarafından Anadolu'dan geri çağırılması ile ilgili iki farklı görüş ortaya atılmaktadır. Bunlardan ilkinde göre, Sultan Melikşah kendisine karşı tahtı ele geçirmek amacıyla ayaklanan amcası Kavurd Bey'e karşı ordusunu güçlü tutmak adına Artuk Bey'i merkeze çağırmıştır.⁶⁸ İkinci görüşe göre ise de, Artuk Bey'in Anadolu fetihlerinden rahatsızlık duyan Süleymanşah'ın Melikşah'a şikâyeti üzerine buradan alındığıdır ki bu görüş⁶⁹ muhtemelen Artuk Bey'in Hulvan (Luristan) bölgesine ta'yin edildiği ve Ahsa ve Bahreyn Karmatîlerini itaat altına almakla görevlendirildiği gözetilmeksizin ortaya atıldığı anlaşılıyor.⁷⁰ Artuk Bey gibi Anadolu topraklarında büyük bir güce sahip olan kumandanın buradan ayrılmış olması muhakkak Süleymanşah'ın Anadolu'ya gelmesini cazip hale getirmişti. Nejat Kaymaz, Artuk Bey'den sonra Anadolu'da büyük kuvvete sahip olan Emîr Tutak'tan bu tarihten sonra bahsedilmemesi onun Süleymanşah'ın başını çektiği büyük Türkmen gruplarına iltihak etmiş olabileceği düşüncesini savunmuştur.⁷¹ Şunu da belirtmeliyiz ki Süleymanşah'ı Anadolu'ya çeken bir nedenin de daha önce Büyük Selçuklu sultanlarına isyan eden Kutalmış, Erbasan ve Kavurd'a bağlı Yabgulular

⁶⁸ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 83, a.mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 197; a. mlf, "Süleymanşah" I, **İA**, 201-219; a. mlf, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 3. bs, Boğaziçi Yayınları, 1993, s. 134.

⁶⁹ Bu görüşü ortaya atan M. Altay Köymen, sadece Süleymanşah'ın değil Kutalmışoğulları'nın tamamının Artuk Bey ile geçinemediğini savunmuştur. Köymen, **a.g.m.**, 70-79.

⁷⁰ Yinanç, ısrarla Emîr Artuk'un Süleymanşah ile geçinemediğinin üstünde durmuş, onun yerine Emîr Dânişmend'in bu faaliyetleri üstlendiğini belirtmektedir. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 89; Ali Sevim, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s. 49; a.mlf, "Artukluların Soy ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri", **TTK Belleten**, 128; Abdülkerim Özaydın, "Melikşah", **DİA**, 54-57; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, s. 78.

⁷¹ Nejat Kaymaz, "Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun Fethi ve Türkmeşmesine Dair", Ankara, **Malazgirt Armağanı**, TTK Yayınları 1993, 259-268. M. Halil Yinanç ise Emîr Tutak'ı Kutalmışoğulları idaresinde Anadolu'da gaza yapan bey olarak tanımlamıştır. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 86.

devamlılık arz eden bir şekilde Anadolu topraklarına göçmüşlerdi. Burada büyük bir kitle oluşturmaları şüphesiz Süleymanşah'ın planları için büyük bir fırsat olmuştur.

Kutalmışoğlu Süleymanşah, Artuk Bey'den sonra Anadolu'daki bu otorite boşluğunu kullanmak maksadıyla Antakya önlereinden ayrılarak ilk olarak Bizans vâlisi Martavkosta'nın elinden Konya'yı almış ardından da Romanos Makri yönetiminde bulunan Gevele Kalesini⁷² ele geçirmişti.⁷³ Süleymanşah'ın böylesine geniş bir coğrafyada kısa sürede hâkimiyet kurmasının nedenini, onun hem siyasî ve askerî kabiliyetlerine hem de Bizans İmparatorluğu bünyesinde yaşanan iç buhranlardan dolayı Türklere karşı mukavemet gücünün azalmasına bağlayabiliriz

1.4.1. Süleymanşah'ın Botaniates İle İttifakı

II. Basil'in 416/1025 yılında ölümünden sonra bilhassa askerî alanda kendini iyiden iyiye hissettiren bozulma, 460/1068 yılında tahta çıkan IV. Romanos Diogenes tarafından ordunun yeniden elden geçirilip ıslah edilmesi yoluna gidilmiştir. Ancak 463/1071 yılında vuku bulan Malazgirt bozgunuyla bu çabalardan sonuç alınamamış ve VII. Mikhail ile birlikte imparatorluk daha hızlı bir çözülme sürecine girmişti. Siyasî kimliği daha arka planda olan ve daha çok felsefe ve edebiyat ile ilgilenen⁷⁴ VII. Mikhail'in zamanı, devletin her kademesinde bozulmaya işaret eder.⁷⁵ Doğu ve batı sınırlarında aynı anda başlayan çöküşle imparatorluk sürekli toprak kaybetmekteydi. Askerî gücünü büyük ölçüde kaybettiği Malazgirt bozgunundan sonra ardı arkası kesilmeyen Selçuklu akınlarıyla Anadolu'nun hemen hemen tamamını Türklere kaptırılırken, aynı tarihte Bari'nin Norman Robert

---

⁷² "Tarihlerde Gevale imlasıyla yazılan ve Gevele denilen kale Konya yakınında Sille civarındaki (Konya ile Altınapa yolu üzerinde) dağın üzerinde olup dağın bir adı da Tahtalı dağdır" bkz. İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, TTK Yayınları, 1988, s. 30; Muharrem Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116- 1155)**, Ankara, TTK Yayınları, 2003, s. 1.

⁷³ **Anonim Selçuknâme**, s. 36, çev. 23; Süryani Mihaél, **a.g.e.**, s. 33, 30. Krş. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 104; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 84; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 72; Coşkun Alptekin, **a.g.m.**, s. 212; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 90; Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 144.

⁷⁴ Psellos, **Mikhail Psellos'un Khronographia'sı**, çev. Işın Demirkent, Ankara, TTK Yayınları, 1992, s. 282

⁷⁵ Işın Demirkent, "1071 Malazgirt Savaşı'na Kadar Bizans'ın Askeri ve Siyasi Durumu", İstanbul, Sa. 33, **İÜEFTD**, 1981, 145 v.d.

Guiskard tarafından ele geçirilmesiyle Bizans'ın İtalya'daki son toprağı da kaybedilmiştir.⁷⁶

464/1072 yılında Bulgarların çıkardığı isyan ardından 468/1076'daki Nestor ayaklanması⁷⁷ ile Peçenek ve Macarların, imparatorluğun Trakya'da bulunan topraklarına talan ve yağma amacıyla akınlar düzenlemeleri karşısında imparator çok zor duruma düşmüştü. İmparatorun belirtildiği üzere devlet işleri yerine daha farklı işlerle meşgul olması neticesinde iç isyanlar patlak vermeye başladı. Bunlardan ilki Roussel'in isyanıydı. Anadolu'da isyan halinde olan âsi Roussel, VII. Mikhail'in yerine Caesar Ioannes Dukas'ı ilan etmeye yönelik teşebbüsü Selçuklu komutanı Artuk Bey sayesinde engellenmişti. İmparator bu isyanın geçmesinden sonra tam rahatlamak üzere iken birkaç yıl sonra birisi Anadolu'da birisi de Balkanlarda olmak üzere imparatorluk topraklarında iki isyan meydana geldi.⁷⁸ İlk olarak Rumeli askerî vâlisi Nikephoros Bryennios, 469/1077 yılının Kasım ayında ayaklanarak yanına kuvvetlerini alıp Edirne'ye doğru hareket etti. Edirne'de toparlandıktan sonra başkente doğru hareket ettiği haberini alan VII. Mikhail, büyük bir çaresizlik içinde denize düşen yılanı sarılır misali daha önce ayaklanan âsi Roussel'i hapisten çıkarıp Aleksios ile birlikte Bryennios'a karşı gönderdi. Ancak gönderilen ordu kışın gelmesiyle tekrar Edirne'ye dönmek zorunda kaldı. Olaylar bu şekilde gelişirken imparator VII. Mikhail'in sonunu getiren ve Türkler tarafından da desteklenen ailesinin menşesini Phokas'lara bağlayan Anadolu orduları kumandanı Nikephoros Botaniates Anadolu'da tahtta hak iddia ederek isyana kalkıştı.⁷⁹

---

⁷⁶ Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret İşıltan, s. 322; Şerafeddin Turan, **Türkiye - İtalya İlişkileri I - Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine Kadar**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 19

⁷⁷ Nestor, Bizans'ın Tunaboyu vilayetinde bulunan bir vâli olup, Peçenekler ile anlaşıp başkente gelerek burada imparatorluğu tehdit etmişti.

⁷⁸ Zonaras, **a.g.e.**, s. 148; Bryennios, **a.g.e.**, s. 115-144; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 235-265; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 23-60; Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret İşıltan, s. 322; Timothy E. Gregory, **Bizans Tarihi**, çev. Esra Ermert, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 249; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 85; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219.

⁷⁹ Zonaras, **a.g.e.**, s. 148; Bryennios, **a.g.e.**, s. 133 v.d; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 238 v.d; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 23, 2. dipnot; Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret İşıltan, s. 322; Timothy E. Gregory, **a.g.e.**, s. 249; Speros Vryonis, **a.g.e.**, 112-113; Süryani Mihaél, **a.g.e.**, s. 34; Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 151; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 104; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 73; a. mlf, **Sultan Melikşah**, s. 66 v.d.

İmparator Mikhail tarafından Anadolu ordularının başına komutan olarak atanan Botaniates, Malazgirt Savaşı'ndan önce Sultan Alp Arslan'a isyan ederek Bizans imparatoruna sığınan Selçuklu Bey'i Erbasan ile Kütahya'dan İstanbul'a doğru harekete geçti. Antakya patriği Aemilianus ve Konya metropolitinin desteğini alan Botaniates, başkenttekilere kendisini desteklemeleri takdirde büyük mükâfat ve mevkiler vereceğini söyleyerek her kesimden insanın desteğini sağladı. Kütahya civarından sayıları 300'ü bulan atlı birliği ile başkente doğru hareket ettiğini duyan imparator bu ciddi tehlike karşısında daha öncede olduğu gibi imparatorluğa isyan eden âsilere karşı Türkler'e müracaat ettiler. İmparatorluk, Batı Anadolu'daki Selçuklu kuvvetlerinin başında bulunan Süleymanşah'a haber göndererek Botaniates'in ortadan kaldırılması hususunda onunla anlaştı. Süleymanşah'ın kendisine karşı harekete geçtiğini öğrenen Botaniates, Türk birliklerine karşı koyamayacağını bildiğinden ordusunu kimsenin geçmediği sapa yollardan götürerek yoluna devam etti. İlk önce Sakarya ile İznik arasında bulunan Atzula⁸⁰ adlı kaleye, buradan hareketle de İznik'e doğru yola çıktı. Fakat Süleymanşah, askerî dehasını kullanarak her geçiş noktasına adamlarını yerleştirmesi sonucu izlerini İznik'e gelmeden buldu. Türkler nâralar atıp ve oklar fırlatarak Botaniates'in ilerlemesini durdurmaya çalıştılar. İki taraf arasında kısa süreli çatışma olduysa da Büyük Selçuklu Devleti ile arası iyi olmayan, isyan ederek Bizans'a sığınmış ve bu isyan sırasında Botaniates'in ordusuna katılan Erbasan Bey, "aracı olarak eğer beni desteklersen imparator olduğumda sana Mikhail'in vaat ettiklerinden çok daha fazlasını vermeyi, araziler ve şehirleri savaşmadan size veririz" gibi sözler söyleyerek Süleymanşah'ı ikna etti.⁸¹

Botaniates, müttefiki Erbasan Bey sayesinde Süleymanşah'ı yanına çekmesinden sonra Bizans aleyhine durum değişmiş oldu.⁸² Daha önce anlatıldığı

---

⁸⁰ İznik ile Kütahya arasında ulaşım sağlayan yol üzerinde İznik'in öncesindedir. Bu yolu Romanos Diogenes ordusu da Malazgirt savaşıyla sonuçlanacak seferi sırasında ters yönde, İznik'ten Eskişehir'e giderken geçmişti. Bryennios, **a.g.e.**, s. 134 v.d.

⁸¹ Süleymanşah, görünüşe göre bu tekliften oldukça memnun olmuştu. Çünkü devletini kurmak için tam da böyle uygun bir zemin arıyordu. Bizans içerisindeki bu çalkantılı dönem, onun topraklarını genişletmekte oldukça yardımcı olmuştu. Bu nedenle böyle bir fırsatı kaçırmamak için derhal anlaştı.

⁸² Attaleiates, **a.g.e.**, s. 239; Speros Vryonis, **a.g.e.**, 105; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 104; Erdoğan Merçil, "Bizans'ta Hanedan Mensupları", 334-349; a. mlf, "Türkiye Selçukluları", 503-527; Laurent, **a.g.m.**, 217-226; Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 147.

üzere taht mücadelesine girişen kimseler İznik'i üs olarak kullanarak bu bölge halkının desteğini kazanmanın ne denli önemli olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Bu yüzden Botaniates de, İznik yakınlarına geldiğinde halkın kendisine karşı tavrını bilmediği için şehre güvendiği adamlarını göndermişti. Halkın desteğini kazanabilmek için şehrin ileri gelenlerine askerî unvanlar dağıtmaya başladı. İznik halkının bir ağızdan “Yaşasın Rumların İmparatoru!” diye bağırması üzerine Botaniates derin bir nefes almıştı.⁸³ Bu esnada İznik'in dışında karargâh kuran Selçuklu garnizonu, Botaniates'i Türklerin geleneksel selamı olan makam sahibi kimselere karşı uyguladıkları selam biçimiyle yani ellerini göğüslerine çapraz bir şekilde tutarak selamladı. Böylelikle Süleymanşah, sadece Botaniates'in rahat bir şekilde İznik'e gelmesini sağlamamış, aynı zamanda Bizans tahtına giden yolu da Botaniates için aralamıştı Süleymanşah, İznik'ten hareketle yine ayaklanma boyunca yanında yer alan Türkler ile birlikte Prainetos'a (Karamürsel), oradan da İzmit'e gelerek Kadıköy ve Üsküdar'a vardı.⁸⁴

Bu sırada da başkent İstanbul bazı gelişmelere sahne oluyordu. Kilisenin de desteğiyle başlayan geniş çaplı isyan VII. Mikhail'in Blakhernai Sarayı (Ayvansaray)'na sığınmasıyla sonuçlandı. Bundan sonra imparator saçını sakalını kestirip keşiş elbisesi giyerek Studios manastırına kaçmak zorunda kaldı. VII. Mikhail'in tahtını devretmek istediği kardeşi Konstantinos da bu olayları görek tahtan feragat etmek suretiyle hayatını kurtarmak için Aleksios ile beraber Botaniates'in yanına sığınmıştı. Boş kalan Bizans tahtının yeni sahibi Botaniates başkente çağırıldı ve 17 Ramazan 470 (3 Nisan 1078) tarihinde tahta geçti.⁸⁵

⁸³ Bryennios, İznik halkının bu karşılaşmasını detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Bryennios, **a.g.e.**, s. 136; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 262; Krş. Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 148.

⁸⁴ Zonaras, **a.g.e.**, s. 151-152; Bryennios, **a.g.e.**, s. 135, 19. dipnot; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 239; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 24; Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret Işıltan, s. 322; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 5; A. A. Vasiliev, **History of the Byzantine Empire**, Madison, Vol I, The University of Wisconsin Press, 1964, 357; F. Yavuz Ulugün, **Kocaeli ve Çevresi Tarihi I – Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi**, İzmit, KYÖD Tarih Yayınları, 2010, s. 49.

⁸⁵ Zonaras, **a.g.e.**, s. 152; Bryennios, **a.g.e.**, s. 141-142; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 239; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 23; Ayrıca bkz. Speros Vryonis, “Patterns of Population Movement in Byzantine Asia 1071-1261”, **XVe Congrès International d'Études Byzantine, Rapports et Co-Rapports I. Histoire**, Athens, 1976, 3-19; Peter Charanis, “The Byzantine Empire in the Eleventh Century”, **A History of the Crusades**, ed. Kenneth M. Setton, Philadelphia, C. I, 1955, 177-219; M. V. Levchenko, **Bizans**, çev. Erdoğan Berktaş, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1979, s. 273; Laurent, **a.g.m.**, 217-226; Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Timothy E. Gregory, **a.g.e.**, s. 249; Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 328;

Nikephoros Botaniates, Bizans tahtına çıkmasında kendisine eşlik eden Süleymanşah'ı ve birliklerini Üsküdar'da saygı ile ağırladı ve bundan sonra Türkler, antlaşma gereği istedikleri gibi hareket etme imkânı bulmuştu. Ayrıca hükümdarlığını borçlu olduğu Selçuklu ileri gelenlerini de başkente çağırıp onlara bolca hediyeler takdim etti.⁸⁶ Ancak bu olumlu hava devletin içinde bulunduğu karışıklıkları ortadan kaldırmaya yetmemiş, kısa süre sonra Botaniates'e karşı isyanlar baş göstermişti.

Botaniates ile birlikte isyan eden Bryennios, 469/1077 yılında doğduğu şehir olan Edirne'ye girerek imparatorluğunu ilan edip yeni İmparator Botaniates'e karşı da isyanını devam ettirdi. Botaniates öncelikle onunla anlaşmayı düşünerek ona "Caesar" (imparator yardımcısı) unvanı vereceğini ve isyanı sırasında kendisine yardım eden işbirlikçilerine de muhtelif unvanlar dağıtacağını bildiren elçiler gönderdi. Ancak Bryennios bu heyetleri oyalamak suretiyle zaman kazanmak istiyor ve bir türlü anlaşmaya yanaşmıyordu. Bunun üzerine Bryennios'u ortadan kaldırmak için Aleksios Komnenos'a Nobelisimos⁸⁷ rütbesini vererek onu Megalos Domestikos (Beylerbeyi) olarak görevlendirdi. Bryennios, isyanı sırasında Makedonya ve Trakya'daki imparatorluk askerlerini ayrıca ücretli Norman ve Peçenek askerlerini de yanına toplamıştı. Yeni imparatorun Bryennios üzerine göndereceği bir ordu bulunmamaktaydı. Zaten imparatorluk tahtına da Anadolu halkı, İstanbul'daki ileri gelenler ve Süleymanşah'ın önderliğini yaptığı Türklerin yardımıyla oturabilmişti. Bu nedenle İmparator Botaniates, Bithynia hâkimi olan Türklerin başındaki Kutalmışoğlu Süleymanşah ve ağabeyi Mansur'dan yardım talep etti. Süleymanşah da 2000 kişilik Türk müfrezesi hazırlayarak Aleksios Komnenos'un hizmetine verdi.

Süryani Mihaél, **a.g.e.**, s. 35; Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 152; Vardan, "Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1262), İstanbul, çev. Hrant D. Andreasyan, **İÜTSD** ½, 1937, s. 154-245; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 104; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 85; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 117; a. mlf, "Süleymanşah I", **DİA**, 103-105; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 100; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 422; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 5; F. Yavuz Ulugün, **Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi**, s. 49; Coşkun Alptekin, **a.g.m.**, s. 212; Güray Kırpık-Hasan Akyol, "Kutalmışoğlu Süleymanşah", ed. Refik Turan, Ankara, **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 2012, 283-288; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, s. 84.

⁸⁶ Attaleiates, **a.g.e.**, s. 273 Laurent, **a.g.m.**, 217-226

⁸⁷ Zonaras, **a.g.e.**, s. 153, n. 55. Anna Komnena'nın eseri Alexiad'tan bildiğimiz üzere, aynı Bizans imparatoru Botaniates, Türk Beyi Çaka'ya Protonobelismus (Birinci Nobelisimos) rütbesini vermişti. Bu rütbenin daha büyük ve oramiral/orgeneral karşılığı bir rütbe olduğu düşünülürse Nobelisimos rütbesi Korgeneral dengi olduğu tahmin edilebilir. Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 151.

Daha sonra bir miktar daha kuvvet yolladı. Kumandan Aleksios'un idaresi altında Süleymanşah'ın göndermiş olduğu Selçuklu kuvveti, Botaniates'in Anadolu'dan getirmiş olduğu Khoma (Gümüşsu)'lular denilen 300 asker, ücretli Frank birliği ve "Ölümsüzler" denen özel bir birlik bulunmaktaydı.⁸⁸ Aleksios Komnenos, Bryennios ve ordusunun bulunduğu Silivri'ye ordugâhını kurdu. Her ne kadar İmparator Botaniates, saldırıya geçmeden önce Süleymanşah'ın gönderdiği destek birliğini beklemesi konusunda Aleksios'u uyaran mektuplar gönderdiyse de; Aleksios uyarıları dikkate almadan ordusunu savaş nizâmına soktu. Her iki taraf arasında yapılan savaşta Aleksios'un birlikleri yenilgiye uğrayarak geri çekilmeye mecbur kaldı. Aleksios'un ordusunda bulunan Frank grupları da Bryennios'un galip gelmesinden sonra onun tarafına geçtiler. Bu sırada Aleksios'un beklediği Selçuklu garnizonu çıkageldi. Gelen Selçuklu birliğinin kumandanı, orduyu üç gruba ayırarak iki grubu pusu kurmak için diğer grubu ise düşmana saldırı için görevlendirdi.

Türkler, aniden Bryennios'un ordusunun içine dalarak nâralar atıp oklar fırlatmaya başladı. Türklerin taarruzu karşısında şaşkına dönen Bryennios ordusu karşılık vermeye çalıştı. Saldıran bu grup önceden belirlenmiş taktik gereğince geri kaçmaya başladılar. Türk birliği pusu bölgesine girene kadar kaçmaya başladı, pusu bölgesine girince de pusuya yatmış olan Selçuklu birliği devreye girerek düşmanı iki arada bıraktı. İki taraftan kuşatılan Bryennios ordusu ne yapacağını şaşırды. Direnmeye çalıştılsa da etrafını kuşatan Selçuklu ordusu kendilerinden çok daha üstün durumdaydı. Kısa zaman sonra da Bryennios kaçmaya çalıştığı sırada yakalanarak Aleksios Komnenos'a teslim edildi. O da Bryennios'u öldürmeyip gözlerine mil çekilmek suretiyle esir edilerek başkente getirildi.⁸⁹ Bu savaşın kazanılmasında Nikephoros Bryennios'un ordusundaki Peçenekler, Aleksios'a

---

⁸⁸ Bryennios, **a.g.e.**, s. 151-152. Krş. Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 152 v.d.

⁸⁹ Zonaras, **a.g.e.**, s. 153-154; Bryennios, **a.g.e.**, s. 147-148; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 283-289; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 31-34; Ayrıca bkz. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 107; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 85; a. mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 281-282; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 117 v.d.; a. mlf, "Süleymanşah I", **DİA**, 103-105; a. mlf, "Kutalmışoğlu Süleymanşah ve Devleti", Ankara, yay. haz. E. Semih Yalçın, Süleyman Özbek, **Makaleler**, Berikan Yayınevi, 2005, 335-349; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 100-101; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 422; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 5; F. Yavuz Ulugün, **a.g.e.**, s. 49; Laurent, **a.g.m.**, 217-226; Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Speros Vryonis, **a.g.e.**, s. 106;

yardıma gelen Türkleri görünce savaşmaktan vazgeçmeleri önemli bir rol oynamış olmalıdır.⁹⁰

Nikephoros Botaniates, ciddi bir isyanı Türklerin yardımıyla atlatıp yerini sağlama alırken diğer yandan Türkler, ilk defa Botaniates'in imparatorluğu devrinde Rumeli topraklarına ayak basmış oldu. Bu aynı zamanda Bizans'ta bir âdeti de başlatmış oluyordu. Artık başkent batıdan herhangi bir tehdit ile karşılaştığında Türkler ile anlaşma yoluna gidiyordu.⁹¹ Bu sayede Süleymanşah da Bizans'ın içinde bulunduğu iç karışıklıklardan faydalanıp Anadolu'daki fetih faaliyetlerine hız vermiş, topraklarını İstanbul boğazı kıyılarına kadar genişletme imkânı bulmuşlardı. Botaniates, Türklere iktidarını borçlu olduğu için onların bu ilerlemelerine karşı herhangi bir tepki veremiyordu.

1.4.2. Sultan Melikşah'ın Emîr Porsuk'u Anadolu'ya Göndermesi

Bizans İmparatorluğu, Malazgirt Savaşı'nın akabinde Anadolu'da bulunan kuvvetini büyük ölçüde kaybetmiş, bunun sonucunda da oluşan otorite boşluğu sayesinde her yere Türk birlikleri yayılmıştı. Zaman zaman çıkan iç karışıklıklar esnasında Bizans tahtını ele geçirmek ya da korumak isteyen rakipler birbirlerine karşı Anadolu'da bulunan bu güçlü düşmandan yardım istemek zorunda kalıyordu. Bizans'ın bu iç karışıklıklarını fırsat bilerek Anadolu'da istedikleri gibi hareket eden ve hâkimiyet alanlarını genişleten Türk beyleri ortaya çıkan bu durumdan büyük fayda elde etmişlerdi.

Tahta çıktığı ilk andan itibaren amcası Kavurd Bey'in isyanı ile meşgul olan Sultan Melikşah, Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya gitmelerini engelleyememişti. Onlar da Anadolu'da başına buyruk hareket etmişler, topraklarını genişleterek merkeze karşı tehdit olarak ortaya çıkmışlardı. Merkeziyetçi bir anlayışa sahip olan Sultan Melikşah, amcasının isyanından sonra aralarında hasımlık bulunan

---

⁹⁰ Akdes Nimet Kurat, **Peçenek Tarihi**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1937, s. 156-157.

⁹¹ Mesela bkz. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 131-146, 162 v.d. İleride anlatılacağı üzere Aleksios Komnenos'un imparatorluğu döneminde Norman Robert de Guiscard'a karşı yine Süleymanşah'tan yardım istenilmişti.

akrabalarının Anadolu’da böylesine güçlü bir şekilde ortaya çıkmasından rahatsız olmuş, Emîr Porsuk’u⁹² Kutalmışoğulları’nın üzerine göndermişti.⁹³

Bu konu üzerine kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça yetersiz ve karmaşıktır. Emîr Porsuk’un Anadolu’ya gönderilmesi hususundaki rivayetlerden birine göre, Porsuk, Rumları sıkıştırarak Bizans hükümdarını 300.000 dinar haraca bağlamış, hatta bizzat Sultan da Şam seferini müteakiben İstanbul’u muhasara etmiş ve Bizans’ın haracını 1.000.000 altına çıkartıp, Konya, Aksaray, Kayseri ve bütün oradaki memleketlere Kutalmışoğlu Süleyman’ı melik yapmıştı.⁹⁴ Porsuk’un Anadolu seferi için başka bir kaynakta şu bilgiler yer almaktadır. “*Kutalmış ölünce oğlu Mansûr Rûm’a gitti ve çok yerler fethetti. Melikşah tahta çıkınca emir Porsuk’u Rûm’a gönderdi. O, emir Mansûr’u öldürdüğü zaman kardeşi Süleyman küçük idi. O da Türkmenlerin iltihakıyla çok yerler aldı*”⁹⁵ denilerek Mansur’un en azından kardeşler arasındaki bir anlaşmazlık sonucu değil Porsuk ile yapılan mücadele sonucu hayatını kaybettiği anlaşılmıştır. Bu seferi daha detaylı bir şekilde anlatan ve durumun netliğini ortaya koyan Abu’l-Farac’ın kaydı tarihî gerçekliği doğrulamaktadır. Ona göre, Sultan Melikşah, 470/1078 yılında Kutalmış’ı⁹⁶ geri getirmek üzere komutanlarından Emîr Porsuk görevlendirdiğini, İstanbul’a yaklaştığı

⁹² Abdülkerim Özaydın, “Porsuk”, **DİA**, C. XXXIV, 325-326.

⁹³ Selçuklu tarihi üzerine çalışma yapan araştırmacılar tarafından Emîr Porsuk’un Anadolu’ya gönderilmesiyle alakalı iki görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden ilkinde göre; Sultan Melikşah’ın Süleymanşah ve Mansur arasında vuku bulan hâkimiyet sorunu üzerine Süleymanşah’ın yanında yer alarak bu sırada Bizans’a sığınmış bulunan Mansur’un ortadan kaldırılması için Emîr Porsuk’u Anadolu’ya göndermişti. Bkz. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 105; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 75; Ali Sevim, **Anadolu’nun Fethi**, 118-119; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 423; Sevim Yücel, **a.g.e.**, s. 101. Diğer bir görüş ise, merkeziyetçi yönetime büyük önem veren Sultan Melikşah, Emîr Porsuk’u Anadolu’da kendi istekleri doğrultusunda hareket eden Kutalmışoğulları’nın her ikisinin üzerine olduğunu savunmaktadır. Bkz. Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 87 v.d; a. mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 283; a. mlf, “Süleymanşah I”, **İA**, 201-219; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, 90-91; Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Abdülkerim Özaydın, “Anadolu Selçukluları”, İstanbul, C. VIII, **Siyasî-Dinî-Kültürel- Sosyal İslâm Tarihi**, Kayıhan Yayınevi, 1994, s. 102; Coşkun Alptekin, **a.g.m.**, s. 214. Bize göre de ikinci görüş tarihî kayıtlara uygun düşmektedir. Çünkü bu tarihte Kutalmışoğulları’nın aralarında husumet olduğuna dair herhangi bir delile rastlanılamamıştır. Çağdaş Bizans kaynakları Attaleiates ve Bryennios da geçen kayıtlar tetkik edildiğinde birlikte hareket eden Kutalmışoğulları’nın üzerine Emîr Porsuk’un gönderildiğine dair net ifadeler bulunmaktadır. Attaleiates, **a.g.e.**, s. 262-263; Bryennios, **a.g.e.**, s. 147 v.d.

⁹⁴ el-Hüseynî, **a.g.e.**, s. 49.

⁹⁵ Cenâbi, al-Aylam uz-Zâhir, Ayasofya No 3033, 470’dan naklen Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 87

⁹⁶ Yazarın burada hataya düştüğü açıktır. Kayıt da zikredilen Kutalmış olarak bahsedilen kişi Mansur olmalıdır çünkü Kutalmış daha amcasının oğlu Alp Arslan ile giriştiği taht mücadelesinde öldürülmüştü.

sırada Bizans tahtında bulunan Botaniates'ten Mansur'un teslimi istediğini fakat imparator böyle birşeyin geleneklerine uygun olmadığı için iade etmediğini, bunun üzerine Emîr Porsuk ile Mansur arasında yapılan savaş neticesinde Mansur'un rakibinin hileye başvurması nedeniyle mağlup olduğunu ve bu haberin derhal Melikşah'a ulaştırıldığını belirtmiştir. Nitekim bundan sonra geriye kalan topraklar Süleymanşah'a kalmıştı o da başta Anadolu'nun batısı olmak üzere kısa süre içerisinde Orta Anadolu'da dâhil olmak üzere Anadolu'nun büyük bir kısmında egemenliğini tesis etti.⁹⁷

1.4.3. Süleymanşah'ın Melissenos İle İttifakı

Türklerin ilerleyişi karşısında aciz duruma düşen Bizans İmparatorluğu'nda ardı arkası kesilmeyen isyanlar baş göstermişti. Bryennios'un Trakya'da son bulan isyanından sonra onun topraklarına sahip çıkan ardılı Basilakios, kendini imparator ilan ederek Botaniates'e karşı taht iddiasında bulunmuştu. Fakat Aleksios Komnenos'un kumandanlığında bir ordu gönderilerek etkisiz hale getirilmiş ve gözlerine mil çekilmişti.⁹⁸ Kısa bir süre sonra bu defa Konstantinos Dukas'ın tahta rakip olmasıyla bir kez daha zor duruma düşen Botaniates, isyan fazla büyümeden ona muhtelif hediyeler vererek isyanı kolaylıkla bastırabilmişti.⁹⁹

Buraya kadar olan isyanları güçlükle atlatan Botaniates, Türklerin de aktif olarak rol oynadıkları Melissenos ayaklanması karşısında tahtını bırakmak zorunda kalarak ve İznik şehrinin Selçukluların eline geçmesine engel olamayacaktır. Melissenos'un isyanı neticesinde Süleymanşah'ın önderliğindeki Selçuklular İznik'te Türkiye Selçuklu Devleti'ni kuracaktır.

Melissenos'un isyanını ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş sürecinin detaylarını inceleyecek olursak; Komnenos ailesi ile evlilik yoluyla akrabalık kuran

⁹⁷ Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 328-329.

⁹⁸ Basilekios, Selanik halkından teslim alınmış aynı zamanda Selanik şehri de ele geçirilmişti. Bu isyan hakkında geniş bilgi Bryennios ve Attaleiates'in eserlerinde geniş bilgi bulunmaktadır. Zonaras, **a.g.e.**, s. 155; Bryennios, **a.g.e.**, s. 165-171; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 292-295; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 34-41. Krş. Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret İşıltan, s. 323; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 77; Warren T, Treadgold, **A History of the Byzantine State and Society**, Stanford, Stanford University Press, 1997, s. 610.

⁹⁹ Attaleiates, **a.g.e.**, s. 301-303; M. Halil Yinanç **a.g.e.**, s. 104; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 76; Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 154-155; Warren Treadgold, **State and Society**, s. 610.

Melissenos¹⁰⁰, bugün Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Kos adasında (İstanköy) sürgün hayatı yaşıyordu. O, tahtta hak iddia ederek üstünde imparatorlara özgü mor renkli kıyafet olduğu halde Batı Anadolu'yu dolaşıyordu. İmparatorluk isyanında Türkleri de yanına çekebilmek için kentleri bizzat Bizans tahtının sahibiymiş gibi Türklere teslim etmeye başladı. Kısa sürede Batı Anadolu'daki çoğu şehrin hâkimiyeti Türklere geçmişti. Melissenos da daha önce tahtta hak iddia eden diğer âsiler gibi kuvvetlerini toparlayıp İznik'e geldi. Bu sırada Süleymanşah da Eskişehir'de bulunan karargâhında Melissenos'a karşı olası bir saldırıda tetikte bekliyordu. Anadolu'da çıkan bu isyanı haber alan Botaniates, imparatorluğun sâdik kumandanı Aleksios'a haber göndererek birliklerini hazırlayıp Melissenos'un üzerine yürümesini emretti. Aleksios, imparatorun bu buyruğunu Melissenos ile aralarında akrabalık bulunduğunu ve bu sefer için başka birisinin görevlendirilmesi daha uygun olacağını belirterek geri çevirdi.¹⁰¹ Bu olaydan sonra Melissenos'un üzerine gönderilecek ordunun başında Hadım Ioannes ile Georgios Palaiologos ve yeğeni Kourtikes olarak belirlenerek İstanbul'dan yola çıkıldı¹⁰². İznik'e yakın bir kalenin önünde bir süre durarak, bundan sonra hangi yolu izleyeceklerine dair karar vermeleri gerekiyordu. Burada iki farklı görüş ortaya atıldı. Bunlardan Hadım Ioannes, Melissenos'un bulunduğu İznik şehrini kuşatıp, buradaki âsiyi derhal öldürmeyi planlamıştı. Palaiologos ve Kourtikes biraz daha temkinli yaklaşarak ilk önce Eskişehir'de bulunan Süleymanşah ve birliklerinin yok edilmesi daha sonra savunmasız kalan İznik'in üzerine gidildiği takdirde harekâtın başarılı olacağına inanıyorlardı. Aksi şekilde hareket edilirse İznik'e giden orduyu haber alan Süleymanşah, Melissenos'un yardıma gelerek ordularının iki ateş arasında kalacağını savunuyordu. Çok kibirli biri olan Hadım Ioannes bütün uyarılara rağmen orduyu İznik üzerine sevk etti. Şehir kuşatılırken Palaiologos'un dediği gibi Süleymanşah ve birlikleri zamanında yardıma gelerek Bizans ordusunu kuşatmayı kaldırmaya mecbur etti. Hızla geri çekilen Bizans ordusunun arkasından giden Melissenos ve yanında bulunan Türk birlikleri, İzmit'e yakın bir mevkiye onları yakalayıp onları savaşmak zorunda bıraktılar. Yapılan savaşta Ioannes, seferin başında verdiği karar

¹⁰⁰ Aleksios Komnenos'un kız kardeşi Eudokia ile evlenmişti.

¹⁰¹ Üstün bir siyasî zekâyâ sahip olan Aleksios Komnenos'un bu emri neden geri çevirdiği ilerleyen günlerde belli olacaktır.

¹⁰² İstanbul-İznik arası hangi güzergâhtan geçtikleri için bkz. Bryennios, **a.g.e.**, s. 175, 25. dipnot.

gibi dik duramamış ve acınacak hale düşmüş, ordunun yönetimini Palaiologos'a vermişti.¹⁰³ Süleymanşah'ın desteklediği Melissenos'un kuvvetleri savaştan galip çıktığı için başkent İstanbul'a giden yolda artık hiçbir engel kalmamıştı. Palaiologos da Ioannes ile birlikte yanına aldığı küçük bir birlikle İstanbul'a dönebilmişti.¹⁰⁴ Bu olayı müteakiben Melissenos ve yanındaki Türk birlikleri hızla ilerleyerek Kadıköy'e kadar geldiler. Bu sırada uygun bir fırsat kollayan Aleksios Komnenos, Bizans ordusunda bulunan ücretli Alman askerlerinin ihaneti nedeniyle ordusuyla birlikte İstanbul'a girdi (21 Şevval 473 / 4 Nisan 1081).

Botaniates ise o zamanın bir geleneği olarak tahttan düşürülen imparatorların yaptığı gibi keşiş olup manastıra sığınmıştır. İmparator Komnenos, eniştesi Melissenos'u devletin Trakya ve Balkanlarda bulunan toprakların hâkimi olmak vaadiyle kandırarak ona Caesar¹⁰⁵lık unvanını verdi.¹⁰⁶ Bununla birlikte sadece Bizans yönetimi değişmekle kalmamış aynı zamanda ayaklanarak İstanbul'a yürüyen Melissenos'un Batı Anadolu topraklarını verdiği Süleymanşah'ın önderliğindeki Selçuklular, stratejik açıdan önemli olan İznik şehrini başkent yaparak burada Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. (472/473-1080/81).¹⁰⁷

---

¹⁰³ Bryennios, bu savaşta Türklerden Hacer oğulları (Agarénoslar) diye bahsetmiştir. Bkz. Bryennios, **a.g.e.**, s. 179. Hacer oğullarından maksadın ne olduğunu Anna'nın çevirisinden öğrenmekteyiz. Rum inancına göre, Türkler, Tevrat'ta (Yaratılış, XVI 1) adı geçen (Abram/İbrahim'in karısı Sara'nın Mısırlı câriyesi) Agar/Hacer'in soyundan gelme anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.. Bkz. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 68, dn 1.

¹⁰⁴ Bryennios, **a.g.e.**, s. 177-181; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 81-84. Ayrıca bkz. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 109; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 90, 95; a. mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 282-283; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, 76-77; Akdes Nimet Kurat, **a.g.e.**, s. 164; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, 118-119; a. mlf, **Anadolu Fatih**, s. 29-30; Coşkun AlpTekin, **a.g.m.**, s. 214.

¹⁰⁵ İmparator'dan sonra gelen en yüksek unvan (XI. yüzyıl sonlarına kadar).

¹⁰⁶ Zonaras, **a.g.e.**, s. 157-161; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 84-88; Azîmî, **a.g.e.**, s. 26; Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 329; Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret Işıltan, s. 323-324; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 90, 95; a. mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 282-283; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 423; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 102; Coşkun AlpTekin, **a.g.m.**, s. 214; Timothy E. Gregory, **a.g.e.**, s. 249-251; M. V. Levchenko, **a.g.e.**, s. 273. Urfalı Mateos, vakayinamesinde her ne kadar Melissenos'u 1078 yılında imparatorluk tahtına oturtular diye belirtmiş ise de; 1078 yılında Bizans tahtına geçen Nikephoros Botaniates olup, Melissenos, 1081 yılında isyan ettiği sırada ondan önce davranan Aleksios Komnenos Bizans tahtına geçmiştir. Melissenos, hiçbir zaman tahta oturmamıştır ve Komnenos hâkimiyetini sağladığında, Melissenos'a ilk önce Sébaste sonra da Ceasar unvanını vermiştir. Bkz. Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 154.

¹⁰⁷ Z. Velidî Togan, **a.g.e.**, s. 202; "Nicaea", New York, ed. Alice-Mary Talbot ve diğ., C. II, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford University Press, 1991, 1463-1464; Speros Vryonis, **a.g.m.**, 3-19; Laurent, **a.g.e.**, s. 100; a. mlf, **a.g.m.**, 217-226; Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Hakkı Dursun Yıldız ve diğ., **a.g.e.**, s. 120; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, 77; Akdes Nimet Kurat,

1.5. Süleymanşah'ın İznik'te Devleti Kurmasına Dair Görüşler

Malazgirt Savaşı'nın ardından büyük kitleler halinde Anadolu'ya akın eden Türkler, kısa sürede Marmara Denizi sahillerine kadar gelmişler, burada yağma ve talan faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bahsedildiği üzere Anadolu'da oluşan uygun zemin karşısında Kuzey Suriye'den hareket eden Süleymanşah, etrafına topladığı büyük Türkmen kitleleri ile çok geçmeden Batı Anadolu bölgesinde bir denge unsuru haline gelmişti. Süleymanşah, Bizans'ın iç karışıklıklarından faydalanarak hâkimiyetinde bulunan toprakları genişletmek suretiyle kurulması planlanan devletin merkezini Bizans'ın Anadolu'ya açılan kapısı olan İznik olarak belirledi.

Ancak, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk zamanlarına ait tarihî kaynakların azlığı ve bu kaynaklardaki anlatımların kifayetsizliği nedeniyle devletin kuruluş aşamasındaki geçirmiş olduğu olayların sarahati tam olarak ortaya çıkarılamamış, ayrıca devletin kuruluş yeri ve tarihi hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu meselelerin açıklığa kavuşturulamaması şüphesiz hem doğu hem de batı kaynaklarının aynı olay için farklı görüşler bildirmesinden kaynaklanmaktadır. İlim âlemindeki bu görüşleri açıklamaya ve ortaya çıkan bu karışıklıkları netleştirmeye çalışacağız.

1.5.1. Türkiye Selçuklu Devleti'nin İlk Başkenti İznik mi? Konya mı?

Çalışmamızı ilgilendiren meselelerin başında Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk olarak nerede payitaht olduğu meselesidir. Konya bilindiği üzere ilk defa 459/460-1067/68 yılında Türkler tarafından fethedilmiş, daha sonra Bizans tarafından geri alınmıştı.¹⁰⁸ Muhtemelen Süleymanşah'ın Kuzey Suriye'den

---

Peçenek Tarihi, s. 164; a. mlf, **Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi**, Ankara, TKAE, 1966, s. 19; Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", **Türkler Ansiklopedisi**, 503-527.

¹⁰⁸ Yinanç, doğruluğu kati olarak belgelendirilemeyen bazı manzum Selçuklu şehnemelerine dayanarak Rükneddin lakabını alan Anadolu'nun ilk sultanı olan Süleymanşah'ın eski müverrihlerin nakillerinden yola çıkarak Konya'nın ilk Selçuklu payitahtı olduğunu savunur. M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 109. Farsça Selçuklu kaynağı olan İbn Bîbî'nin telif ettiği eserde ise; "Kutalmış oğlu Süleyman, 1074'de Büyük Selçukluların hâkimiyetini tanıyarak Orta Anadolu'nun hükümdarı oldu ve Konya'yı kendisine başkent yaptı" şeklinde kaydedilmiştir. İbn Bîbî, **a.g.e.**, s. 12; Vasiliev ise, Türklerin 1080 yılında İstanbul boğazında görünmelerine rağmen devletin başkentinin Konya'da

Anadolu'ya giriş yaptığı sırada ele geçirdiği kentlerden birisi olan Konya'nın başkent yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Fakat olayların tarihî gelişimi göz önünde bulundurulduğunda hiçbir tarihî vesikada Konya'nın başkent olduğu konusunda bir ize rastlanılamamaktadır. Eğer Konya başkent seçilmiş olsaydı o günkü koşulları da dikkate alırsak, Süleymanşah başkentini uzun süreli bırakıp Bizans İmparatorluğu'ndaki taht mücadelelerine katılarak menfaat temin etmeye çalışmaz, başkent Konya'dan diplomatik elçilerini ve ordusunu yollayarak askerî yollar ile amacına ulaşmaya çalışırdı.

Bütün bunların yanında Süleymanşah, Bizans vâlisi Martavkosta'nın elinden Konya'yı aldığı zaman hiçbir Bizans kaynağında burasının başkent olduğuna dair bir kayıta rastlayamıyoruz. Ancak, Haçlı Seferleri esnasında İznik'in Bizans'ın eline geçmesinden sonra Süleymanşah'ın oğlu I. Kılıç Arslan tarafından başkent Konya'ya taşınmıştır. Bir kısım kaynaklar Süleymanşah ile oğlu Kılıç Arslan'ı karıştırdıkları için Konya'nın başkent oluşunu I. Kılıç Arslan yerine Süleymanşah ile karıştırılmış olabileceği kanaatindeyiz.¹⁰⁹ Öte yandan İznik'in Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk payitahtı olması hususunda Bizans kaynağı Anna Komnena'nın **Alexiad** adlı eserinde açık ifadeler bulunmaktadır.¹¹⁰

1.5.2. İznik'in Türkiye Selçuklu Devleti'nin Başkenti Oluşu

Kaynakların yetersizliği ve hatalar ile dolu olması hasebiyle ilim dünyasını oldukça meşgul eden Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş yeri ve tarihi hakkında bugüne kadar Mükrimin Halil Yinanç, Z. Velidî Togan, Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, Ali Sevim, Mehmet Altay Köymen ve diğer tarihçiler tarafından birçok farklı görüş beyan edilmiş, ancak ortak bir kanıya varılamamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu hakkında günümüze kadar üzerinde durulan altı farklı tarih

---

olduğunu, ancak 1095 yılına gelindiğinde I. Kılıç Arslan tarafından İznik'in başkent yapıldığını savunmaktadır. Vasiliev, **a.g.e.**, Vol I, 357 ve Vol II, 402.

¹⁰⁹ Tarihi kayıtlarda bazen bu tür isim yanlışlıkları olabilmektedir. Mesela Anna Komnena, Şâhinşâh yerine bazen babası Kılıç Arslan, bazen de dedesi Süleymanşah'ın adını vermiştir. Bu minvalde yine Kılıç Arslan ve Süleymanşah da oldukça sık karıştırılmaktadır. Haçlı vakayinamelerinde de bu hususa oldukça sık rastlanır.

¹¹⁰ Süleymanşah'ın Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkentinin ilk olarak İznik'te olduğuna dair kayıt için bkz. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 124, 133.

belirtilmiş, bizde üzerinde durulan bu tarihleri (465/1073, 467/1075, 469/1077, 472/1080, 473/1081 ve 484/1092) kronolojik sırasıyla tahlil etmeye çalışacağız.

1.5.3. Mehmet Altay Köymen'in Görüşü

Bu görüşleri kronolojik sıra dâhilinde anlatacak olursak buna göre ilki Mehmet Altay Köymen tarafından ortaya atılan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin 465/1073 yılında kurulduğu fikridir. Köymen, 465/1073 tarihinden sonra devletin iki defa daha (469/1077 ve 494/1092'de) kurulduğunu belirtmektedir.¹¹¹ Ona göre, Türkiye Selçuklu Devleti, Büyük Selçuklu Devleti'nin vasal devleti olup, Kutalmışoğulları ancak Melikşah zamanında Büyük Selçuklulara katılabiştir. Geç katılmasının nedenini de Mikâil ve Arslan Yabgu'nun oğulları arasındaki husumetin bu tarihe kadar devam ettiğini, bundan dolayı da Anadolu topraklarının Yabgululara teslimi konusunda Melikşah'ın mütereddit olduğunu ileri süren Köymen, zamanın halifesinin arabuluculuk yapmasıyla Kutalmışoğullarına bir ferman verilerek Anadolu'da devlet kurmalarına müsaade ettiği şeklinde açıklamıştır.¹¹² Fakat bu fermanın sadece bir kişiye değil, bazı kaynaklara göre dört bazı kaynaklara göre de beş Kutalmışoğluna birden verildiğini ve Melikşah'ın bunu bir şahsın hâkim olacağı devlete nispetle, dört veya beş kardeşin ortaklaşa hâkim olacağı bir devletin daha zayıf olacağını düşünerek böyle yaptığını savunmuştur. Köymen, her ne kadar Anadolu topraklarının Kutalmışoğullarına tevcih edildiğini söylese de Sultan Melikşah'ın Anadolu'da kendine bağlı Saltukoğulları, Mengüçükoğulları ve Danişmendoğulları gibi beylikler kurulmasına izin vererek olası bir tehlikeye karşı tedbir aldığını belirtmiştir.¹¹³

Köymen, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ikinci kuruluşunu ise Kutalmışoğulları arasında Süleymanşah'ın diğer kardeşlerinin bertaraf edilip tek

---

¹¹¹ Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, TTK Yayınları, 1993, s. 102; a. mlf, **a.g.m.**, 70-79; İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", **İÜFTED**, Sa. 10-11, 1981, 1-28.

¹¹² M. Altay Köymen her ne kadar Melikşah'ın Kutalmışoğullarına Anadolu topraklarında hüküm sürme yetkisi verme konusunda kararsız kaldığını belirtmiş olsa da; tarihî kayıtlar tetkik edildiğinde Kutalmışoğullarına böyle bir yetkinin hiçbir zaman verilmediği, onların ancak Melikşah'ın ölümünden sonra ortaya çıktıkları görülecektir.

¹¹³ Mehmet Altay Köymen, **a.g.e.**, s. 103; a. mlf, **a.g.m.**, 70-79; İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", 1-28.

başına hükümdar olması ve Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kendisine bu yönde bir menşur göndermesine bağlamaktadır. Ona göre ilk kez 465/1073 yılında dört kardeşe birden verilen Anadolu'da hüküm sürebilme fermanı artık Mansur'un ortadan kaldırılmasıyla hükmü kalmamış, dolayısıyla devletin parçalanma dönemine girdiğini bundan dolayı da daha önceden güven kazanan Süleymanşah'a devleti tek başına kurma salâhiyeti verilerek devletin ikinci defa kurulduğunu belirtmektedir.¹¹⁴ Devletin üçüncü kuruluşunu da 484/1092 yılı olarak belirleyen Köymen, Melikşah katledilince merkezdeki otorite boşluğundan faydalanan Süleymanşah'ın oğulları Kılıç ve Kulan (Davud) Arslan, İznik'e gelerek fetret devrinde olan devleti tekrar vücuda getirmişlerdir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 465/1073 yılında kurulduğu fikrini tahlil edecek olursak, Melikşah, tahta çıktığı sırada merkezdeki karışıklıklardan faydalanan Kutalmışoğulları, bir fırsatını bularak Anadolu'ya kaçmış ve ilk olarak Urfa-Birecik yöresinde görünmüşlerdi. İsimlerini bilmediğimiz bu Kutalmışoğulları'nın bir kısmı Filistin civarında faaliyet gösterirken Süleymanşah da Kuzey Suriye'de faaliyetlerde bulunmuştu. Kutalmışoğulları'nın bu mezkûr mahallerde bulunması Sibt'in kaydına göre 467/1075 yılı içerisindeydi. Dolayısıyla daha Anadolu topraklarında herhangi bir fetih girişimine başlamamışlardı.¹¹⁵ Üstelik bu iddiaya göre Melikşah tarafından Kutalmışoğullarına tevcih edilen topraklar 465/1073 yılında Büyük Selçuklu Devleti'ne katılmış ve vasal bir devlet haline gelmiş ise, o halde var olan bu sözde devletin ne zaman kurulduğu durumu 465/1073 yılından daha önceye gidecektir bu da tarihî kayıtların seyrine göre olanaksız görünmektedir. Her ne kadar Köymen, Melikşah'ın Büyük Selçuklu Devleti'ne yönelik tehdidi en aza indirmek için muhtelif beyliklerin Anadolu'da kurulmasını sağladığı için girişimde bulunduğunu savunmuş ise de; Malazgirt Savaşı'nın akabinde İzmit'e kadar yağma ve talan akınlarına başlandığı ve henüz bir beylik ya da devlet oluşumuna rastlanılamamıştır. Kaynaklardan Anadolu'da faaliyette bulunan beylerden sadece Artuk ve Tutak'ın isimlerinin bilindiği ve mezkûr beyliklerin de Malazgirt Savaşı'ndan çok daha sonra kurulduğu aşikârdır.

¹¹⁴ Mehmet Altay Köymen, **a.g.e.**, s. 106; a. mlf, **a.g.m.**, 70-79.

¹¹⁵ Sibt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 202.

Köymen'in İkinci ve üçüncü kuruluş fikirleri değerlendirildiğinde, kaynağı bulunmayan bir düşünce ve öngöründe bulunduğu görülmektedir. 484/1092'de zaten var olan bir devletin başına geçen Süleymanşah'ın oğulları, Türkiye Selçukluları Devleti'nin naib yöneticileri olan Ebu'l- Kâsım ve Ebu'l-Gâzi tarafından hem siyasî hem de ekonomik alanlarda Bizans ile ilişki içerisindedir. Hatta Anna Komnena'nın Ebu'l-Kâsım'dan emir ve İznik Sultanlığı'nın yöneticisi diye bahsetmesi bir devletin varlığına apaçık bir delil niteliğindedir.¹¹⁶ Süleymanşah'ın ölümünden sonra Ebu'l-Kâsım'ın kaynak yetersizliği nedeniyle nasıl bir devleti idare ettiğini bilmemekteyiz. Köymen, Türkiye Selçuklu Devleti'nin sadece hangi tarihte payitaht olduğu hususu üzerinde durarak nerede kurulduğuna dair fikir yürütmemiştir. Devleti ikinci kez kurduğunda takriben 476/1084 yılı civarında başkentin İznik olduğunu belirtmiştir.¹¹⁷

1.5.4. Osman Turan'ın Görüşü

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu 467/1075 yılında olduğunu öngören Osman Turan bu düşüncesini Suriye bölgesi tarihçilerinden olan el-Azîmî'nin eserindeki "Kutalmışoğlu Süleymanşah İznik ve ona tâbi yöreleri 466/467-1074/75 yılında fethetti" ifadesine dayandırmaktadır.¹¹⁸ Fakat Azîmî de geçen bu kayıda şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir çünkü o, 469/470-1078/79 senesi yılına ait bir kayıta¹¹⁹ Aleksios Komnenos'un bu yıl Bizans imparatoru olduğunu söylemektedir. Bilindiği gibi Aleksios, hemen hemen bütün doğu ve batı kaynaklarının da ittifak ettiği üzere 473/1081 yılında Bizans tahtına çıktığı bilinmektedir. Osman Turan, Azîmî'deki bu kaydı her ne şekilde olduysa atlayıp devletin kuruluşunu temellendirdiği 467/1075 yılını bu ifadeden dolayı doğrudan kabul etmiştir. Ayrıca

---

¹¹⁶ Ebu'l-Kâsım'ın Dragos Çayı antlaşmasını bozan hareketleri ve Bizans'ın egemenlik alanlarına tecavüz ettiği gerekçesiyle askerî yol ile herhangi bir ilerleme kat edemeyeceğini anlayan imparator diplomatik yollarla Ebu'l-Kâsım'ı bir nebze de olsun durdurmaya çalışmıştır. O'nu başkente çağırıldığında yazdığı mektubu dikkatlice okunduğunda Ebu'l-Kâsım'ın İznik'in tek hâkimi olduğu görülecektir. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 198 v.d.

¹¹⁷ Mehmet Altay Köymen, **a.g.e.**, s. 109.

¹¹⁸ Azîmî, **a.g.e.**, s. 24; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 84; a. mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 281; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; a. mlf, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, s. 139; a. mlf, "Anatolia in the Period of the Seljuks and The Beyliks", **The Cambridge History of Islam**, C. I., ed. P.M. Holt-Ann. K.S Lampton ve Bernard Lewis, 1970, 231-262.

¹¹⁹ Azîmî, **a.g.e.**, s. 26.

İznik'e epey uzaklıkta bir coğrafyada ve olayın geçtiği tarihten çok sonra yazılan bu eserin verdiği kayıtlara da ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.

Nitekim çağdaş Bizans kaynakları tarafından kaleme alınan eserlerde 467/1075 yılı için İznik'in başkentlik unvanını aldığına dair bir kayıta rastlayamıyoruz. Yukarıda geniş bir şekilde anlatıldığı gibi Botaniates, 470/1078 yılında Bizans tahtına çıkmak için ayaklandığında ilk olarak İznik'e gitmeyi hedeflemişti. İmparator ile anlaşan Süleymanşah ise Botaniates'in İstanbul'a gelişini engellemek için geçmesi muhtemel yollar üzerine birliklerini yerleştirmişti. Bunu haber alan Botaniates, Erbasan'ı elçi olarak Süleymanşah'a göndererek imparatorun daha fazla vaatlerde bulunarak kendi yanına çekmeyi başarmıştı. Botaniates'in Süleymanşah ile anlaşmadan önce İznik'e gitmek istemiş olması akla orada herhangi bir gücün olmadığını getirmektedir. Süleymanşah eğer İznik'i başkent yapmış olsaydı Botaniates'in Erbasan'ı elçi olarak Süleymanşah'a göndermesi düşünülemezdi. Bahsettiğimiz tarih 470/1078 tarihidir ki Osman Turan'ın devletin kuruluşu için verdiği 467/1075 tarihi ne kadar erken bir tarih olduğunu bize göstermektedir.

İznik'in 467/1075 gibi erken bir tarihte Selçuklular tarafından fethedilmesi aşağıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı da oldukça zor görünmektedir. Çünkü İznik kolay ele geçirilebilen bir şehir olsaydı birkaç asır önce gerçekleşen güçlü Arap saldırılarında şehir kolaylıkla Arapların eline geçmiş olurdu. Yine I. Haçlı Seferi'nde şehirde bulunan az sayıdaki Türk birliğine karşın Haçlı birliklerinin günler süren kuşatması sonrasında, ancak araya Bizans İmparatorluğu'nun girmesiyle can güvenliklerini sağlayan Selçuklu kuvvetleri şehri gönüllü olarak terk etmeleri şehrin kolaylıkla ele geçirilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte 468/1076 yılında Artuk ve Tutak Beylerin İzmit civarına kadar gelip, buralarda yağma ve talan faaliyetlerinde bulunması Bizans kaynaklarında büyük bir yankı uyandırdığı görülürken, 467/1075 yılında İstanbul'un yanı başında böylesine olağanüstü bir olayın gerçekleşmesi çağdaş Bizans kaynaklarının gözünden kaçması ihtimal dâhilinde gözükmemektedir. Böylelikle başkent bu kadar erken bir tarihte kurulmasının tarihî olayların seyrine göre muhtemel görünmediğini bu nedenle Osman Turan'ın fikrine ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini görmüş olduk.

1.5.5. Ali Sevim'in Görüşü

İznik'in 467/1075 yılında Selçuklu başkenti olduğuna dair bir diğer görüş de Ali Sevim tarafından belirtilmiştir. Ali Sevim, İznik'in başkent oluşunu, "O, 1075 yılında İstanbul'un hemen yanı başında büyük ve tarihî bir Bizans kenti olup, sağlam surlara sahip bulunan İznik'i fethetti ve burasının temellerini atmakta olduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yapmak suretiyle devletini kurdu" şeklinde ifade etmiştir.¹²⁰ Muhtemelen Ali Sevim'de Osman Turan'ın görüşünü kabul ederek böylesine erken bir tarihi Türkiye Selçuk Devleti'nin kuruluş tarihi yapmıştır.

1.5.6. Mükrimin Halil Yinaç'ın Görüşü

M. Halil Yinaç tarafından desteklenen görüşe göre ise Süleymanşah Türkiye Selçuklu Devleti'ni 469/1077 tarihinde Konya'da kurmuştur.¹²¹ Onun tarihî kaynaklardan faydalanarak öne sürdüğü 469/1077 fikri Kutalmışoğulları arasında yaşanan ayrılıklara dayanmaktaydı. Yinaç, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş sürecinden şu şekilde bahsetmiştir; Nikephoros Bryennios, daha önce Botaniates'in selefi olan imparator VII. Mikhail'e karşı sürdürdüğü ayaklanmayı yeni imparatora karşı da devam ettirmişti. Botaniates, Bryennios'un isyanına karşı daha önce yardım talep ettiği Kutalmışoğulları'ndan tekrar yardım istemek zorunda kaldı. Bu yardım isteğine olumlu cevap veren Kutalmışoğulları derhal İstanbul'un yakınlarına kadar geldiler. Zaten aralarında Anadolu hâkimiyeti konusunda husumet bulunan bu kardeşlerin bundan sonra aralarının daha da açıldığını söyleyen Yinaç devamında Süleymanşah'ın Sultan Melikşah'ın metbu'u olduğunu iddia ederek Mansur'un bertaraf edilmesi için ondan yardım istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Melikşah tarafından Anadolu'ya Emîr Porsuk gönderilmiş¹²², Süleymanşah ile birleşen Porsuk'un kuvvetleri Mansur ile yapılan savaştan galip çıkmıştı. Sultan'a sadık kalan Süleymanşah ödüllendirilerek Anadolu sahasının hükümdarı olma menşuru gönderilmişti. Daha sonra Anadolu'daki diğer beylere karşı Süleymanşah'ın

¹²⁰ Ali Sevim, **Anadolu Fatih**, s. 26; Sevim Merçil, **a.g.e.**, s. 422.

¹²¹ M. Halil Yinaç, **a.g.e.**, s. 109.

¹²² Bu hadise ileride daha detaylı olarak anlatılacaktır.

üstünlüğünü arttırmak adına Abbasi halifesinin de ona hil'at ve unvan verdiğini savunan Yinanç, Süleymanşah'a yazışmalarda "Sultan" unvanıyla hitap ettiğini, böylelikle Süleymanşah'ın Anadolu'nun tek sahibi olduğunu savunmuş, ancak Sultan Melikşah'ın divanında Süleymanşah'ın "Sultan" olarak değil "Melik" olarak tanındığını ve Konya'yı kendine başkent edindiğini belirtmiştir.¹²³

Süleymanşah ve Mansur arasındaki sorun karşısında Emîr Porsuk'un devreye girerek Mansur'un ortadan kaldırılması ve bunun sonucunda Süleymanşah'a 469/1077 yılında "Sultan"lık unvanı verildiğini ileri süren Yinanç'ın bu anlatımı tarihî hadiselerle uygun düşmemektedir. Nitekim Bizans kaynaklarından Botaniates'in 6 Ramazan 470 (3 Nisan 1078) tarihinde Bizans tahtına geçtiğini biliyor olmamız¹²⁴, Yinanç'ın belirttiği gibi 469/1077 senesinde Bryennios'un isyanı neticesinde imparator Botaniates'in Selçuklu birliklerine başvurması ve Mansur'un ortadan kaldırılması hadisesinin bu sene olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Ayrıca Mansur-Süleymanşah mücadelesinin sonunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin ortaya çıkması gibi mühim bir hadisenin izah edilemeyişi kuruluş hadisesinin bizce bu şekilde olduğu ihtimalini zayıflatmaktadır.¹²⁵ Yinanç, Süryani Mihaél'in **Vekayinâme** adlı eserine dayanarak Süleymanşah'ın sultan olduğunu bildirmiş diğer taraftan, Melikşah'ın divanı tarafından da Süleymanşah'a melik unvanı verildiğini söylemekle kendi içinde bir tezatlık oluşturmuş, bu konuya da herhangi bir açıklık getirilmemiştir. Böylelikle Yinanç'ın söylediği gibi ilk başkentin Konya olmadığı ve 469/1077 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin İznik'te kurulduğu fikrine ihtiyatlı yaklaşılması kanaatindeyiz.

Devletin kuruluşu için en kadim fikirlerden birisi de Halil Edhem tarafından tercüme edilen **Düvel-i İslâmiyye** adlı eserde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin 469/1077 yılında Konya'da payitaht olduğu görüşüdür.¹²⁶ Devletin kuruluşundan "*Anadolu Selçukîleri ki bunlara Rum Selçukîleri ve Konya Selçukîleri dahi derler. Kutalmış b. İsrail Arslan b. Selçuk'tan inerler. Bu hanedanın müessisi olan*

¹²³ M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 106-109

¹²⁴ Zonaras, **a.g.e.**, s. 152; Bryennios, **a.g.e.**, s. 141-142; Attaleiates, **a.g.e.**, s. 239; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 23.

¹²⁵ İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", 1-28.

¹²⁶ Stanley Lane-Poole, **Düvel-i İslâmiyye**, İstanbul, çev. Halil Edhem, Maarif Vekâleti, 1927. s. 210.

Süleyman-ı evvel 470 h. (1077) de câlis olmuştur” şeklinde bahsetmektedir. Az önce beyan edilen hususlar bu düşünce içinde söz konusu olup, Türkiye Selçuklu Devleti’nin kuruluşu daha sonra olmalıdır.

1.5.7. Z. Velidî Togan’ın Görüşü

Türkiye Selçuklu Devleti’nin kuruluşu hakkında beyan edilen fikirlerden bir diğeri de devletin 472/1080 yılında kurulduğunu savunan Z. Velidî Togan’a aittir. Togan’ın savunduğu görüşe göre; “Türkmencilik” adlı bir müessese etrafında toplanan Kutalmışoğulları, Süleymanşah’ın önderliğinde Anadolu’ya gelerek 472/1080 yılında İznik’i fethetmiş, burasını kendisine başkent edinip Anadolu’yu Türkmen beyleri arasında bölüştürerek idare ettiğini iddia etmiştir.¹²⁷ Mikailoğulları ile Selçukluların diğer aileleri arasındaki ilişkileri de Türkmencilik görüşü ile açıklayan Togan, Kutalmışoğullarını Anadolu’ya akınlar halinde göç ederek gelmiş olan ve Büyük Selçuklu Devleti’nin başında bulunan Mikailoğullarından nefret eden Türkmenler tarafından benimsendiğini belirtmiştir. Mikailoğullarından Alparslan’ın, Kutalmış’ı ve Musa Yabgu’yu nasıl bertaraf ettiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda Türkmenlerin, Kutalmış’ın oğullarının etrafında toplanmasının haklı olacağı iddiasında bulunmuştur. Durumu çok farklı bir açıdan ele alan Togan, devletin kuruluşuna delil olabilecek herhangi bir kaynak kullanmamış, sadece 472/1080 yılında İznik, Selçuklu devletinin başkenti oldu ifadesiyle Türkiye Selçuklu Devleti’ni kuruluşunu izah etmiştir. Bizim görüşümüze göre Türkmencilik fikri her ne kadar Kutalmışoğulları’nın etrafında toplanmalarının arkasında önemli bir neden gibi dursa da Togan tarafından herhangi bir delil ve kaynak gösterilmeden verilen izah ile devletin kuruluş süreci dikkate alındığında devletin kuruluşu olarak verilen 1080 tarihine ihtiyatla yaklaşılmasında fayda görmekteyiz.

1.5.8. Laurent’in Görüşü

Türkiye Selçuklu Devleti’nin kuruluş süreci ile alakalı olarak daha çok çağdaş Bizans kaynaklarını referans alan Laurent, devletin 473/1081 yılında tam

---

¹²⁷ Z. Velidî Togan, **a.g.e.**, s. 186

anlamıyla kurulduğunu savunmuştur.¹²⁸ Ona göre, Kutalmışoğulları, Sultan Melikşah'ın tahta cülus ettiği zaman merkezde yaşanan kargaşalıklardan faydalanarak bir isyan neticesinde Anadolu'ya gelmişlerdi. Sultan Melikşah uzlaşmayı istememesine rağmen Nizâmü'l-mülk'ün arabuluculuk yapması sonucunda, istemeyerek de olsa Kutalmışoğullarına İstanbul Boğazı'na kadar ulaşan Anadolu topraklarını tevcih etmiştir.

Bu uzlaşmanın geçici bir süreyle olduğunu belirten Laurent, kısa bir süre sonra Emîr Porsuk'un Mansur'u bertaraf etmesi için Anadolu'ya gönderildiğini ve yapılan mücadele sonunda Mansur'un Bizans ile anlaşmasını gerekçe göstererek onu ortadan kaldırdığını söylemiştir. Hâlbuki 470/1078 yılında iki kardeşin de Bizans ile işbirliğinde olduğu bilinmesine rağmen neden Süleymanşah değil de Mansur öldürüldü sorusunu akıllara getiren yazar bu sorunun cevabını da şöyle vermektedir: Artuk Bey'in Anadolu'da yağma faaliyetleri sürdürdüğü 466/1074 yılında henüz Süleymanşah'ın burada olmadığını, onun Bizans'ı kendisine müttefik edinerek daha bilinçli ve kalıcı adımlar attığını, Mansur öldükten sonra da 470/1078 yılından itibaren Anadolu'da bulunan Türklerin tek lideri konumuna geldiğini belirtmiştir.¹²⁹

Laurent daha sonra, 472/1080 yılından itibaren Türklerin Bizans'ın Anadolu'da sahip olduğu bütün şehirlerde varlığını hissettirdiğini, Bizans'ın içinde bulunduğu çalkantılı dönemden faydalanıp ya imparatorun ya da taht üzerinde hak iddia eden kişinin adına hareket etmeye başladığını, bu ortamdan yararlanan Süleymanşah'ın da İznik'i kendisine başkent yapmayı başardığını ve İstanbul Boğazı üzerinde hak iddia ederek buradan geçenlerden vergi aldığını belirtmiştir. Süleymanşah'ın Bizans imparatorunun emrinde yardımcı bir kuvvetin kumandarı olduğunu, Bizans'ın da bu durumdan memnun olduğunu, üstelik yapılan bir anlaşma ile Süleymanşah'ın elindeki yerlerin artık Türklere ait olduğunun tasdik edildiğini böylece imparator, Anadolu toprakları üzerindeki hakkından feragat ettiğini iddia eden yazar, olayların hiç de Bizanslıların düşündüğü gibi değil Süleymanşah'ın tam bağımsız egemen bir hükümdar gibi kendi başına hareket ettiğini söylemiştir. Hatta Süleymanşah'ın, 1081 yılında ne Bizans İmparatorluğu'nu ne de Sultan Melikşah'ı

---

¹²⁸ Joseph Laurent, **a.g.m.**, 217-226.

¹²⁹ Joseph Laurent, **a.g.m.**, 217-226.

dinlediğini üstelik halifenin izni olmadan “Sultan” unvanını da kullanmaya başladığını belirten müellif, Süleymanşah’ın toprağı, ordusu ve geliri ile tam bağımsız bir ülkenin sultanı olduğunu iddia etmiştir. Binaenaleyh, ona göre 473/1081 yılında İznik merkezli bir Anadolu Sultanlığı kurulmuştu ve bu devletin kurucusu ve ilk hükümdarı Arslan Yabgu’nun torunu Süleymanşah idi.¹³⁰

1.5.9. İbrahim Kafesoğlu’nun Görüşü

484/1092 yılı iddiasında bulunan İbrahim Kafesoğlu, bu tarihi ilk ve kesin kuruluş tarihi olarak değerlendirmiştir.¹³¹ Kafesoğlu’na göre, Süleymanşah’ın halife tarafından verilmesi muhtemel “Sultan” unvanını almasının mümkün olmadığını ancak bu unvanın halife tarafından tasdik edilebileceğini belirterek hayatını milletinin bekasına adayan ve dünyevi iktidarını artırma cihetine gitmeyen Süleymanşah’ın Selçuklu hanedanının ana politikasına ters düşecek şekilde bir devletin hâkimiyetini tanımamasının mümkün olamayacağını ve halife tarafından verilen böyle geniş çaplı bir unvan neticesinde devlet kurma girişimi gibi nüfuz ve imkâna sahip olmadığını savunmuştur.

Kafesoğlu, Türkiye Selçuklu Devleti’nin hem fiilen hem de hukuken kuruluşunu Süleymanşah’tan sonra, 484/1092 yılında Sultan Melikşah’ın vefatını müteakip meydana gelen iktidar boşluğu sırasında esir bulunduğu İsfahan’dan Anadolu’ya kaçarak gelen Kılıç Arslan ve kardeşi Davud (Kulan) Arslan zamanında ve 484/1092 yılında olduğunu belirtmektedir. Ona göre 484/1092 yılına kadar meliklik olan Türkiye Selçuklu Devleti, Kılıç Arslan’ın idareyi ele almasından sonra bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesindeki yerini almıştı. Buna Anna Komnena’nın “*Büyük Süleyman’ın iki oğlu İsfahan’dan sür’atle İznik’e geldiler, sevinçle karşılandılar, Ebu’l-Gâzi şehri onlara teslim etti. İki kardeşten büyüğü, Kılıç Arslan Sultan seçildi.*” şeklindeki kaydını delil olarak göstermiştir.¹³²

¹³⁰ Joseph Laurent, **a.g.m.**, 217-226; İbrahim Kafesoğlu, “Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?”, 1-28.

¹³¹ Mehmet Altay Köymen, **a.g.m.**, 70-79; İbrahim Kafesoğlu, “Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?”, 1-28.

¹³² İbrahim Kafesoğlu, “Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?”, 1-28.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 484/1092 yılında kurulduğu iddiasında bulunan bir diğer isim ise Mehmet Altay Köymen'dir. Köymen tarafından ortaya atılan bu görüşe göre 465/1073 ve 469/1077'den sonra devletin üçüncü kuruluşu Kılıç Arslan ve kardeşi Davud (Kulan) Arslan zamanında gerçekleşmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 484/1092 yılında kurulduğu fikrini tahlil ettiğimizde şu hususun dikkatlerden kaçırılmış olabileceği kanaatindeyiz. Süleymanşah'ın 478/1086 yılında vefat etmesinden sonra Kılıç Arslan'ın tahta çıkış tarihine kadar geçen altı yıllık sürede, devletin ve onun teşkilatının ortadan kalkması için yeterli bir süre görülmektedir. Hal böyle iken Kılıç Arslan'ın İznik'e gelip hükümdar olduğunda, tam olarak bilinmemekle birlikte bir devlet teşkilatı bulması ya da bu yapıya benzer bir müessesenin bulunması, var olan yapının meliklikten ziyade bize burada bir devletin var olduğunu muhtemel göstermektedir.

Yukarıda Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna dair anlattığımız tüm görüşlerden bize göre en mantıklısı ve tarihî kayıtlara göre en uygun düşeni Laurent'in devletin 473/1081 yılında kurulmuş olduğu fikridir. Çünkü 472/1080 yılında taht iddiasında bulunan Melissenos isyan ettiği sırada, daha önce Botaniates'in yaptığı gibi Batı Anadolu'daki pek çok şehre Türk birliklerini yerleştirmişti. Melissenos'un, Aleksios Komnenos tarafından saf dışı edilmesinin ardından bu şehirleri boşaltmayan Selçuklular İznik başta olmak üzere Batı Anadolu'nun tamamında hâkimiyeti ele geçirmişlerdi. Böylelikle yine bir taht mücadelesi sırasında istediğini elde eden Süleymanşah, İznik'i başkent yaparak Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuş oldu. Bizans kaynaklarına dayanarak vardığımız bu kanının yanlış olma ihtimalini her zaman bir kenarda tutuyoruz fakat bahsedildiği gibi hem stratejik konumu hem de muhkem surları itibarıyla kuşatma saldırılarına karşı bütün önlemleri almış olan bu şehrin yukarıda bahsedilen tarihler arasında özellikle 467/1075 tarihi gibi oldukça erken bir tarihte Türkler tarafından ele geçirilmiş olabileceği fikrindense iç isyanlar sırasında vuku bulan otorite boşluğunda İznik'in ele geçirilmiş olması daha akla yatkın gelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BAŞKENT OLUŞUNDAN I. HAÇLI SEFERİNE KADAR İZNİK

2.1. Başkent Olduktan Sonra İznik ve Süleymanşah'ın Hâkimiyeti

Melissenos'un isyanından sonra Batı Anadolu bölgesinin tamamına hâkim ve başkent İstanbul'a çok yakın bir konumda olan İznik'te Türkiye Selçuklu Devleti'ni kuran Süleymanşah, 473/1081 tarihinden sonra Karadeniz ve Marmara sahillerine kadar uzanan hâkimiyeti neticesinde artık boğazdan geçen gemilerden vergi alacak güce erişti.¹ Bizans İmparatorluğu ise bir yandan İstanbul boğazına kadar uzanan Türk birlikleri ile diğer yandan Balkanlarda üst üste meydana gelen isyanlar ile uğraşıyordu. Bu nedenle devletin her kademesinde bir zayıflama meydana gelmişti. Yapılan reformlar ile imparatorluğa can veren Komnenos hanedanının ilk temsilcilerinden olan I. Aleksios Komnenos tahta geçtiği sırada devletin içinde bulunduğu durum parlak görünmüyordu. Süleymanşah ve önderliğindeki Selçuklu birlikleri, İznik'i başkent yapıp, Üsküdar'a kadar akınlar düzenleyerek Bizans'ı zayıf duruma düşürmüş ve bol miktarda ganimetler elde etmişlerdi.² Balkanlarda da durum Anadolu'dan çok farklı değildi. Tuna'nın güneyine inen Peçenek Türkleri burada Bizans'a ait birçok eyaleti ele geçirmişlerdi. Bütün bunların yanında en ciddi tehlike ise, Robert Guiskard'ın başında bulunduğu büyük bir Norman ordusu ile İtalya'dan hareketle Arnavutluk kıyılarına yapmış olduğu çıkartmaydı.³ İlk önce doğu sınırını emniyete almayı planlayan İmparator I. Aleksios Komnenos, daha rahat hareket edebilmek amacıyla sınırlardaki Türk birliklerini başkentten uzak tutabilmek için özel bir askerî birlik oluşturdu. Bu birlikler küçük kayıklara bindirilerek gece

---

¹ M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 109; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 90; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; a. mlf, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul, 18. bs., Ötüken Neşriyat, 2009, s. 270; a. mlf, **Selçuklular ve İslâmiyet**, İstanbul, Nakışlar Yayınevi, 1980, s. 83; Ali Sevim, "Süleyman Şah I", **DİA**, C. XXXVIII, 103-105; Laurent, **a.g.m.**, 217-226; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 422.

² Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 124.

³ Şerafeddin Turan, **a.g.e.**, s. 19.

karanlığında gizlice Anadolu kıyılarına yaklaşıyor ve Türk karargâhlarının güçlerini kontrol ettikten sonra ani baskınlar düzenleyerek tekrar kayıklarına binip başkente geri dönüyorlardı. Türklerin geri çekilmesiyle uygulanan bu taktiğin başarılı olduğunu gören imparator, artık gündüz vakti de saldırı emri vermiş hatta tutumunu daha da sertleştirerek bu birliklere atlarına binip saldırmalarını ve tehlike anında tekrar denize açılmalarını emretmişti. Daha önce imparatorluğun servetini harcayıp oluşturulan büyük orduların Türkler karşısında başarısızlığı ve küçük birliklerin büyük başarılar elde etmesi imparatorlukta büyük yankı uyandırdı. Selçuklu birliklerinin sınırlardan iç kesimlere uzaklaşmasıyla başkent biraz da olsa rahatlamıştı.⁴

Robert Guiskard'ın hızla yaklaşmakta olduğu haberini alan I. Aleksios Komnenos, derhal Süleymanşah'a haber göndererek belirli miktar para karşılığında antlaşma teklifinde bulundu (Muharrem 474/Haziran 1081).⁵ Bizans İmparatorluğu'nun, İznik'te kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'ni hukuken de tanıdığı bu antlaşmaya göre, Selçuklu kuvvetleri artık Drakon deresini⁶ aşip İstanbul istikametine doğru akınlar düzenlenmeyecek ve Bithynia sınırlarından içeriye girilmemesi kaydıyla bu derenin doğusunda kalan Anadolu toprakları hâkimiyeti Süleymanşah ait olacaktı.⁷ Görüldüğü üzere I. Aleksios Komnenos, Kocaeli Yarımadası dışında tüm Anadolu'yu Süleymanşah'a bırakmış oluyordu.

---

⁴ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 124 v.d.

⁵ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 126. Her ne kadar Anna Komnena, barış teklifinin İznik sultanı Süleymanşah'tan geldiğini söylese de bu doğru olmasa gerek; çünkü Süleymanşah'ın Rumların askerî taarruzu karşısında almış olduğu herhangi bir mağlubiyeti ya da mahcubiyeti yoktu. Antlaşma teklifinin I. Aleksios Komnenos'tan geldiğini Anna daha sonra eserinin bir bölümünde itiraf etmektedir. Robert'in büyük ordularla geldiğini ifade ederek "dehşete kapıldı; kendi birliklerindeki asker sayısının, Robert'inkilerin küçük bir bölümündekiler kadar bile olamadığını göz önünde tutarak doğudan Türkleri getirmenin gerekliliğine hükmetti ve o zaman bu dileğini Sultana ilettiler" demek suretiyle yardım ve anlaşma talebinin Aleksios tarafından geldiğini belirtmektedir. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 133; Adem Tülüce, **Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011, s. 87-88. G. Ö. Bezer'e göre Kutalmışoğlu Süleyman'ın zayıf Bizans ile antlaşma yapmasının nedeni, Doğu'da Büyük Selçuklularla olan ailevi rekabet ve Büyük Selçuklu tahtını ele geçirme, Anadolu topraklarında siyasi birliği temin etme ve böylece sosyo ekonomik kalkınmayı sağlayıp medeni bir hamleyi gerçekleştirme arzusuna dayanıyordu. G. Ö. Bezer, "Türkiye Selçuklularının Güneydoğu Siyaseti ve I. Haçlı Seferlerinin Bunun Üzerindeki Etkileri", İstanbul, **TAD**, C. XII, 79-113.

⁶ "İzmit Körfezi güney kıyısında, sonradan geliştirilip Helenopolis adını alan Drepana köyünün yanından geçen dere"; Bilge Umar, **a.g.e.**, s. 224-225.

⁷ M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 114; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 91; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 80-81; Ali Sevim,

Bu antlaşma her iki taraf açısından da olumlu sonuçlar doğurmuştu. Nitekim Süleymanşah, artık Anadolu'daki Türk devletinin varlığını Bizans İmparatorluğu'na kabul ettirmişti ve Kuzey Suriye'deki meselelerin halledilmesi için ülkesinin güney topraklarına gitmeye hazırdı. Tahminimiz o dur ki, Süleymanşah Kuzey Suriye'deki meselelerin hallinden sonra önceye dayanan ailevi husumet nedeniyle Büyük Selçukluların tahtını ele geçirme amacını taşımaktaydı. Bunu gerçekleştirebilmek için de önce Suriye Meliki Tutuş'u bertaraf etmesi gerekiyordu. Diğer yandan I. Aleksios Komnenos ise zaten elden çıkmış olan Batı Anadolu'yu bu antlaşma ile Süleymanşah'a vermekle hiçbir şey kaybetmediği gibi, devletin doğu sınırını güvence altına almakla kalmamış, Selçukluların müttefikliğini kazanarak Normanlar ile mücadelesinden önce ciddi bir üstünlük elde etmişti.

2.1.1. Anadolu Coğrafyası'nda "Türkiye" Adının Ortaya Çıkışı

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan üzerinde yaşadığımız toprakların zaman içerisinde çeşitli adlar alarak bugünkü anlamda bir Türkiye adının oluşmasının tarihsel sürecini bu bölümde anlatmayı uygun gördük. Türkiye adının varlığından önce bu coğrafyaya Anadolu ismi verilmiştir. Bu isim ülkemizin Asya topraklarına verilmiş olup, ortaçağdan beri bazen bir idarî bölge, bazen de ülke adı olarak kullanılmıştır. Anadolu adı tarih içinde zaman zaman farklı coğrafi yerleri ihtiva etmektedir. Örneğin; İlkçağda dar anlamda Anadolu'nun batısından kalan coğrafyaya Küçük Asya (Asia Minor) adı verilmiştir.⁸ Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Anadolu topraklarına hâkim olan Bizans İmparatorluğu döneminde Anadolu coğrafyası themalara ayrılmış, iç Anadolu bölgesinin batı

Anadolu Fatihi, s. 30; a. mlf, **Anadolu'nun Fethi**, s. 119; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 423; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 102, Köymen, **a.g.m.**, 71-79; Laurent, **a.g.m.**, 217-226; Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Speros Vryonis, **a.g.e.**, s. 114; V. Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, Ankara, çev Azer Yaran, Onur Yayınları, 1988, 39-40; Hakkı Dursun Yıldız ve diğ., **a.g.e.**, s. 121; Levchenko, **a.g.e.**, s. 275; Coşkun Alptekin, **a.g.m.**, s. 214-215; Osman Çetin, **Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı**, İstanbul, 2. bs. Marifet Yayınları, 1990, s. 48. M. Halil Yinanç ve Ali Sevim ısrarla bu anlaşmanın yapıldığı yere Drakon Deresi yerine Dragos Suyu demesi hatalıdır. Çünkü Dragos, İstanbul'un çok yakınında Maltepe ile Kartal arasında bir semttir. Bilge Umar, **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi: Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması**, İstanbul, İnkilâp Kitabevi, 1998, s. 87, dn. 3.

⁸ Evvela Kızılırmak'ın batısında kalan topraklar idi. Strabon, Tarsus çayı ile Samsun şehri arasında çekilen bir hattın batısında kalan sahaya Anadolu adını vermişti.

topraklarına da Anatolica adı verilmiştir.⁹ Anatolica teması VII. Konstantinos Porphyrogenetos döneminde (299/912-347/959) batıda Eskişehir bölgesinden başlayarak güneyde Batı Toroslar'a ve Konya'ya kadar uzanmaktaydı. Anatolica bölgesinin ismi muhtelif batı kaynaklarında Anatolia, Anatolie, Anatolien olarak kaydedildiğini görmekteyiz. Daha sonraki zamanlarda harflerin tahrif edilmesinden dolayı bu isim Natolia adını almıştır.¹⁰ Arapça yazılan eski coğrafi eserlerde de Anadolu ismi en-Natulus ve en-Natus ismine rastlanıldıysa da genel olarak İslâm coğrafyasında yaşayan Müslümanlar Anadolu'yu "Rûm (Roma) memleketi" olarak telafuz etmişlerdir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi neticesinde Anatolia ismi Türkçe'nin de söyleme biçimine uygun olarak zaman içinde Anadolu şeklini alarak bu haliyle Türkçe'ye girmiş oldu.

Anadolu kelimesinin günümüz Türkçesine nasıl girdiğine dair mevzuyu açıkladıktan sonra Anadolu coğrafyasının Türkiye haline gelmesine değinelim. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya akın eden Türkmen gruplar burasını yurt tutmaya başlamışlardı. Anadolu'da var olan Rum nüfusu da doğudan gelen Türkmenler nedeniyle bir kısmı Bizans sınırlarına doğru çekiliyor bir kısmı da yerinde kalarak İslâm dervişlerinin faaliyetleriyle İslâmiyeti kabul ediyorlardı.¹¹ Anadolu'da yaşanan sosyo-kültürel değişim dönemin çağdaş Bizans tarihçileri olan Ioannes Kinnamos ve Ioannes Khoniates'in tarihlerinde çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmakta olup, Beyşehir yöresindeki Hıristiyan Rumların Türk kültürüne adapte olduklarına dair bilgiler yer almaktadır.¹² Türkler, yerleştikleri bölgelerin isimlerini değiştirmişler ve bu sayede yeni Türkçe isimlere sahip köy ve kasabalar ortaya

⁹ Besim Darkot, "Anadolu", **İA**, C. I, 428-430; Metin Tuncel, "Anadolu", **DİA**, C. III, 106-109.

¹⁰ Besim Darkot, **a.g.m.**, 428-430; Metin Tuncel, "**a.g.m.**", 106-109.

¹¹ Ömer Lütfi Barkan "Kolonizatör Türk Dervişleri", **Türkler Ansiklopedisi**, C. IX, 136; Altay Tayfun Özcan, "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasında Kullanımı ve Sınırları", İstanbul, **TM**, C. XXII, 2012, 66; Mehmet Şeker, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması**, Ankara, DİBY, 2007, s. 17.

¹² Ioannes Kinnamos, **Historia**, Ankara, yay. haz. Işın Demirkent, **Ioannes Kinnamos'un Historia'sı**, Ankara, TTK Yayınları, 2001, s. 20; Niketas Khoniates, **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, Ankara, çev. Fikret İşıltan, TTK Yayınları, 1995, s. 24; Altay Tayfun Özcan, **a.g.m.**, aynı yer.

çıkıştır. Bu kültürel değişim nedeniyle Bizanslıların yüzyıllardır yaşadıkları yerler artık kendilerine yabancı gelmeye başlamıştı.¹³

Anadolu'da XI. yüzyılın başından itibaren yerleşim adlarının değişmesiyle birlikte Bizanslılarda Anadolu'nun Türkler'e ait bir toprak parçası olduğu fikri hâkim olmaya başladı. Batı kaynaklarına bakıldığında o zamana kadar Türklerin yaşamış olduğu coğrafyalara verilen Türkiye ve Türkmenya ismi bu defa Anadolu için kullanılmaya başlandığını görmekteyiz.¹⁴ Ancak kullanılan Anadolu tabiri de bugün üzerinde yaşadığımız coğrafyanın tamamını kapsamamakta olup sadece belli bir coğrafi kısımdan bahsedilmekte olduğu görülmektedir. Öte yandan Türkiye adından çok sık bahseden coğrafya ve seyahatname eserlerinden Turcomania olarak ifade edilen Türkmenya'nın nereleri ifade ettiği ve zaman içinde nereleri içine alarak genişlediğini tespit etmek mümkündür.¹⁵ Türkiye coğrafyasına sınır çizen bazı kaynaklar değerlendirme yapmamızı kolaylaştırır da onun ilk önce bütün bir Anadolu coğrafyasını kapsayıp kapsamadığına bakmalıyız. Çünkü her kaynak aynı kelimeyi aynı bölge için kullanmamakta olup, kelimeleri kullanırken o kaynağın hangi bölgeyi içerdiğini kontrol etmekte fayda görüyoruz.

Bir ülke olarak Anadolu tabirini, ilk defa II. Haçlı Seferine katılan ve seferin kaynaklarından olan Papaz Odo de Deuil¹⁶ kullanmış olup, Anadolu'daki Selçuklu Türklerinin yaşadığı toprakları ifade etmek için Anadolu'yu "Turchia" (Türkiye) adıyla ifade etmiştir.¹⁷ Sultan I. Mesud'un hükümdarlığı döneminden itibaren artık Anadolu topraklarına "Türkiye" adı verildiği Odo de Deuil'in bu kaydından da

---

¹³ Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 185-188; Altay Tayfun Özcan, **a.g.m.**, aynı yer.

¹⁴ Türkiye ve Türkmenya isminin farklı coğrafyalar için kullanımına bkz. İsmail Hami Danişmend, **Türklük Meseleleri**, İstanbul, 3. bs, İstanbul Kitabevi, 1983, s. 154-159; Altay Tayfun Özcan, **a.g.m.**, 67-69.

¹⁵ Ortaçağ'daki birçok seyyah Anadolu'yu gezerken buraya kimlerin hükmettiğini, hükmettiği topraklara ne ad verildiğini hâkimiyetinin nereden nereye uzandığını bahsetmiştir. Bunlardan bazıları için bkz. Ebû Hâmid Muhammed El-Gırnâtî, **Tuhfetü'l-Elbâb ve Nuhbetü'l-A'câb**, çev. Mustafa Karagüllüoğlu, **Gırnâtî Seyahatnamesi**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011, s. 201, 202; Simon de Saint Quentin, **Bir keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu (1245-1248)**, Antalya, çev. Erendiz Özbayoğlu, Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı, 2006, s. 49.

¹⁶ Odo De Deuil, **Profectione Ludovici VII in Orientem**, New York, çev. V.G. Berry, 1948, s. 87. Krş. Muharrem Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, s. 118.

¹⁷ Abdülkerim Özaydın, "Anadolu Selçukluları", **İslâm Tarihi**, C. VIII, s. 101; Muharrem Kesik, **a.g.e.**, s. 145, Altay Tayfun Özcan, **a.g.m.**, 68-69.

anlaşılmaktadır. Bu sebepten dolayı Süleymanşah tarafından başkent İznik'te kurulan devlete bizce Anadolu Selçuklu Devleti değil de Türkiye Selçuklu Devleti denilmesi tarihî gerçekliğe daha uygundur¹⁸

2.1.2. Süleymanşah'ın Güney Seferi ve Ölümü

Bizans ve Selçuklular arasında yapılan antlaşma sayesinde her iki taraf daha rahat hareket edebilme imkânına kavuşmuştu. Artık I. Aleksios Komnenos, batıda Peçenek ve Norman saldırılarına karşı gücünü bir bölgeye toplamış, Süleymanşah da devletin doğu kanadındaki mevcut problemler ile ilgilenme fırsatını yakalayabilmişti. Türkiye Selçuklu Devleti'nin hükümdarı Süleymanşah, güneye inmek için hazırlık yaptığı sırada Harput'tan Kilikya bölgesine uzanan bir bölgede idarî olarak Bizans'a bağlı, nüfusunu genellikle Rum ve Ermenilerin oluşturduğu ve Philaretos'un hüküm sürdüğü Kilikya Ermeni Krallığı bulunuyordu.¹⁹ Süleymanşah ilk başta Çukurova bölgesine yönelmiş ardından 475/1082 yılında Tarsus'u kontrol altına almış ve 476/1083 yılında da Adana, Misis, Anazarba gibi bütün Çukurova kentlerini ele geçirerek buralara Türk birliklerini yerleştirmişti.²⁰ Süleymanşah, burada ani bir hamle ile fethettiği yerler için Fâtımîlere bağlı Trablusşam hükümdarı olan İbn Ammâr'dan²¹ kadı ve cami için de hatip istemiştir. Süleymanşah, her fırsatta olduğu gibi ailevi husumet ve siyasî rekabet dolayısıyla Sünni ve Abbasi halifeliğini koruyan Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'a karşı zıt bir tutum sergileyerek Abbasiler yerine Şîî Fâtımîleri tanıdığını belirtmiştir.

Bütün bunlardan sonra Antakya hâkimi Philaretos, Süleymanşah'ın Batı Anadolu'daki Bizans şehirlerini birer birer ele geçirdikten sonra devletini kurması ve yönünü güneye çevirmesinden rahatsız olmuş, hâkimiyetini koruma maksadıyla

¹⁸ Şerafeddin Turan, **a.g.e.**, s. 2-3; Muharrem Kesik, **1071 Malazgirt**, aynı yer.

¹⁹ Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 331; Mehmet Ersan, "Kilikya Ermeni Krallığı", İstanbul, **Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı**, haz. Ermen Artun, M. Sabri Koz; ed. Selahattin Özpalabıyıklar, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000, 326-344.

²⁰ İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 261; Azîmî, **a.g.e.**, s. 28; Süryani Mihaél, **a.g.e.**, s. 37; M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 117; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 98; a. mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 283; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 81-82; Abdülkerim Özyayın, "Anadolu Selçukluları", İstanbul, C. VIII, **Siyasi-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi**, Kayıhan Yayınevi, 1994, s. 105; Ali Sevim, **Anadolu Fatihî**, s. 30; a. mlf, **Anadolu'nun Fethi**, s. 120; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 103; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, s. 92 v.d.

²¹ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Özyayın, "Fahrülmülk İbn Ammâr", **DİA**, C. XIX, 311-312; İbnü'l-Adîm, **a.g.e.**, s. 100-101.

Müslüman olarak Melikşah'ın yanına giderek Süleymanşah'ı şikâyet etmişti.²² Philaretos'un Melikşah'ın yanına gitmesini fırsat bilen şehrin askerî vâlisi İsmail ve bizzat Philaretos'un oğlu Barsama, Süleymanşah'ı şehri teslim alması için Anktakya'ya davet etmişlerdi. Beklediği fırsatı yakalayan Süleymanşah, 1084 yılında harekete geçerek başkent İznik'te vekil olarak Emîr Ebu'l-Kâsım'ı bırakmış ve sahip olduğu bütün Anadolu kentlerine Türk beylerini yerleştirip bulunduğu bölgenin muhafazası ve kendisi geri dönünceye kadar teslim edilen kaleleri korumaları için görevlendirmişti.

Nitekim Süleymanşah, Antakya'yı 10 Şaban 477 (12 Aralık 1084) yılında ele geçirmiş²³, 12 Ramazan 477 (12 Ocak 1085) yılında da iç kaleyi ele geçirmişti. Fakat Süleymanşah'ın Kilikya bölgesinin ardından Antakya'yı fethederek Suriye kapılarına dayanması onu, hem Halep hâkimi Şerefüddeve Müslim²⁴ hem de Şam hâkimi Melik Tacüddeve Tutuş²⁵ ile karşı karşıya getirmişti. Bahsi geçen isimlerden her birisinin bu bölgeye hâkim olmak istemesi nedeniyle birbirlerine karşı mücadele etmek kaçınılmaz hale gelmişti. Kısa bir süre sonra Şerefüddeve'nin daha önce Philaretos'tan aldığı yıllık haracı Süleymanşah'tan da istemesi aralarının bozulmasına neden olmuştu. Yıllık haraç vermeyi kabul etmeyen Süleymanşah ile Şerefüddeve arasında Kurzâhil'de yapılan savaşta Şerefüddeve mağlup oldu ve öldürüldü.²⁶ Artık Süleymanşah'ın önünde hiçbir engel kalmamış, Suriye'nin tamamına hâkim olma arzusuyla buradan hareketle Halep'e giderek burayı kuşatmaya başlamıştır. Kentin vâlisi olan İbnü'l-Huteyti, Tutuş'tan yardım istemiş, o da yanına Selçuklu kumandanlarından Emîr Artuk'u alarak 18 Safer 479 (4 Haziran 1086) tarihinde Halep yakınlarında Süleymanşah ile karşılaşmıştır. İki taraf arasında meydana gelen Ayn Seylem savaşında Tutuş ve birlikleri galip geldi. Süleymanşah esir düşmek istemediğinden intihar etti; diğer bir rivayete göre ise savaş meydanında

---

²² Vardan, **a.g.e.**, s. 183. Süleymanşah'ın Büyük Selçukluların vassalı olmadığı buradan da çıkarılabilir. Eğer Süleymanşah'a Melikşah tarafından verilmiş bir hükümdarlık salâhiyeti olsaydı Philaretos'un böyle bir yakınmayı yapamayacağı muhakkaktı.

²³ İbn Şeddâd, **el-Alakü'l-hafîre fî zikri ümerai's-şam ve'l-cezire**, Dımaşk, thk. Terasse Edde, Institut Français de Damas, 1984, s. 244.

²⁴ Gülay Ögün Bezer, "Müslim b. Kureyş", **DİA**, C. XXXII, 94-96.

²⁵ Tacüddeve Tutuş'un kişiliği ve siyasi hayatı hakkında bkz. Abdülkerim Özyayın, "Tutuş", **DİA**, C. XXXI, 446-449; Ali Sevim, "Tutuş", **İA**, C. XII, 134-137.

²⁶ Sibt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 268 ve 277.

öldürüldü.²⁷ Bundan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına Süleymanşah'ın Antakya'ya giderken başkent İznik'te bıraktığı Ebu'l- Kâsım geçmiştir.

2.2. İznik'te Ebu'l-Kâsım ve Ebu'l-Gâzi Dönemi (479/1086-484/1092)

Ebu'l-Kâsım ve Ebu'l-Gâzi dönemleri Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde nâib-i saltanat müessesesini de beraberinde getirmiştir. Nâib-i saltanat, devletin merkezinde sultana vekâlet eden veya tayin edildiği yerde onu temsil eden devlet adamına verilen bir isimdir. Bu müesseseye muhtelif nedenlerden dolayı ihtiyaç duyulmuş olup, bu unvana rastlanılan devletlerden biri de Türkiye Selçuklularıdır.²⁸

2.2.1. Ebu'l-Kâsım Dönemi

Süleymanşah'ın Halep'e hâkim olma isteği nedeniyle Suriye Selçuklu meliki Tutuş ile yaptığı savaşta ölmesi devletin otoritesini sarstı. Sefere çıkarken sahip olunan kentleri korumak için görevlendirilen kumandanlar kendi başlarına buyruk hareket etmeye başlamışlardı. Bunlardan en önemlisi Anna Komnena'nın ifadesine göre başkent İznik'te bulunan Ebu'l-Kâsım'ın²⁹ sultan unvanını alıp Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçerek hükümdarlığını ilan etmesidir. Kısa süre sonra

²⁷ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 195; Sibt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 277; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C. X, s. 147-148 v.d.; el-Aksarayî, **a.g.e.**, s. 19-20; Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 168-169; Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 331; Azîmî, **a.g.e.**, s. 30; Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi**, Ankara, 2. bs, yay. haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, TTK Yayınları, 1987, s. 27; Ayrıca bkz. Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 104-105; a. mlf, **Selçuklular Tarihi**, s. 283 v.d.; a. mlf, "Süleymanşah I", **İA**, 201-219; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 82 v.d.; Abdülkerim Özeydin, "Anadolu Selçukluları", **İslâm Tarihi**, C. VIII, s. 112; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, 126-127; a. mlf, **Suriye ve Filistin Selçukluları**, s. 120 v.d.; a. mlf, **Anadolu Fatihî**, s. 36-39; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 424 v.d.; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 103 v.d.; Abdülkerim Özeydin, **a.g.m.**, 446-449.

²⁸ Türkiye Selçuklu Devleti sultanı Süleymanşah'ın Güney Suriye seferine çıktığı sırada başkent İznik'te yerine bıraktığı Ebu'l-Kâsım'ın ve ardından onun yerine geçen kardeşi Ebu'l-Gâzi'nin fiilen sultan nâibliği yaptıkları halde bu unvanı taşıdıklarına dair bir kayıt yoktur. Türkiye Selçuklu Devleti'nde bu makama ve nâib unvanına ilk defa I. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkışı sırasında rastlıyoruz. Zaman içerisinde bu müessese ve görevli kimseler için "niyâbet-i hazret-i saltanat, niyâbet-i hazret-i ulyâ, niyâbet-i saltanat-ı Rûm, nâibü's-saltanati'l-muazzama, nâibü'l-hazre" gibi unvanların kullanıldığı görülmektedir. Bu mevkie getirilmeden önce subaşı, melikü'l-ümerâ, vezir, reisü'l-bahr, melikü'n-nüvvâb, pervâne ve emîr-i dâd gibi görevlerde bulunan nâiblerin arasında ayrıca sâhib-i divân-ı istîfâ gibi ikinci bir memuriyeti birlikte yürütenler de görülmekteydi. Nâib-i saltanat protokolde vezir ve atabegden sonra gelmekteydi. Sadi S. Kucur, "Nâib-i Saltanat", **DİA**, C. XXXII, 313-314.

²⁹ Ebu'l-Kâsım'ın gerçek ismi bilinmemektedir. Bize ulaşan sadece künyesidir.

Ebu'l-Kâsım, kardeşi Ebu'l-Gâzi'yi Kayseri (Kapadokya) civarına vâli olarak atamıştı.³⁰

Süleymanşah'ın ölümünü fırsat bilen İmparator Aleksios, Türkler tarafından daha önce ele geçirilen başta Sinop şehri olmak üzere Karadeniz sahilleri ve diğer bölgeleri ele geçirmek için askerî birlikler göndermişti. Devlet işlerinde oldukça mahir ve cesur olan Ebu'l-Kâsım, devletin idaresini tam anlamıyla eline aldıktan sonra bu akınları durdurabilmek için çareler aramaya başladı. Normanların Trakya'da Bizans'a ait toprakları yağmaladığını haber alan Ebu'l-Kâsım, 473/1081 yılında Süleymanşah ile I. Aleksios Komnenos arasındaki imzalanan akdi bozarak Bithynia topraklarının içlerine ve Marmara Denizi sahillerine kadar akınlar düzenledi. 477/1085 yılında Norman reisi Robert Guiskard'ın ölümüyle birlikte batıdaki Norman istilasını fazla kayıp vermeden atlatan imparator, Türkler'e karşı mücadele etmek için ordu hazırlamaya başladı. İmparator Aleksios, Türkler'e karşı daha önce uyguladığı stratejiyi kullanarak bu akıncıları başarılı bir şekilde geri püskürtmüş ve Ebu'l-Kâsım'ı bir barış antlaşması yapmaya zorlamıştı. Fakat barış müzakerelerini gereksiz yere uzatan Ebu'l-Kâsım'ın Bizans'a karşı sefer hazırlığı yapma düşüncesi ihtimaline binaen İmparator I. Aleksios Komnenos, derhal bir ordu hazırlayarak bu ordunun başına da *mezas primikerios* unvanını taşıyan gözde kumandanlarından Türk asıllı Tatikios'u geçirdi.³¹ İmparator, Tatikios'a İznik surları dışında Türkler ile karşılaşacak olursa dikkatli bir şekilde saldırmasını tavsiye etti. Tatikios'un önderliğinde İznik surları önüne kadar gelen Bizans birlikleri, Türklerle saldırmak için surlara çok yakın bir yerde mevzilendi. Türkleri beklerken şehirden çıkan yaklaşık 200 Türk süvarisi ansızın Bizans birliklerine saldırdı. Bu saldırı karşısında ne yapacağını şaşırarak Bizans kuvvetleri kısa süre sonra toparlandı. Bunun akabinde Bizans ordusunda bulunan ücretli Frank askerlerinin karşı hücumu

³⁰ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 197; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 114; Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara, TTK Yayınları, 1996, s. 1; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, s. 95

³¹ Türk asıllı bu komutan hakkında detaylı bilgi için; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 137, 197; Işın Demirkent, "XI. Yüzyılda Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı Tatikios", **XIV. Türk Tarih Kongresi – Ankara: 9-13 Eylül 2002 – Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. I, 2005, s. 313-318; Alexis G. C. Savvides, "Taticius The Turcople", **XI. Türk Tarih Kongresi – Ankara: 5-9 Eylül 1990 – Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. II, 1994, 821-825; Hayrettin İhsan Erkoç, "1453'ten Önce İstanbul'da Türk Varlığı", **TKAD**, Sa. 1, 2009, 54-80; Yonca Anzerlioğlu, "Bizans İmparatorluğu'nda Türk Varlığı", **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 218-230.

geçmesiyle Türkler tekrar şehrin içine püskürtüldü. Türklerin bu ani saldırısını beklemeyen Tatikios, tedbiri elden bırakmayarak ordusunu gün batımına kadar savaş nizâmında tuttu. Ardından ordusunu toparlayıp İznik'e 22 km uzaklıkta Basileia³² denen mevkiye karargâh kurdu. Tatikios, geceyi burada geçirirken köylülerden birisi gelip Sultan Melikşah'ın kumandanlarından Emîr Porsuk'un 50.000 askerden oluşan ordusunun hızla yaklaşmakta olduğunu bildirince haberin kaynağını doğrulamak için etraflıca araştırma yaptı. Haber doğrulanınca böylesine büyük bir ordunun karşısına çıkamayacağını bilen Tatikios, hedef değiştirip İzmit üzerinden başkent İstanbul'a dönmeye karar verdi. İznik surlarının üzerinde bulunan İznik hâkimi Ebu'l-Kâsım, Tatikios'un çekildiğini görüp uzaklaştığından emin olunca Bizans kuvvetlerini bir süre takip etti. Saldırı için uygun bir fırsat kollayan Ebu'l-Kâsım, Bizans ordusunu Preneto/Karamürsel yakınında yakalayıp saldırıya geçti. Saldırıya aynı şekilde karşılık veren Tatikios, yanında bulunan ücretli Frank askerlerinin de yardımıyla İstanbul'a güçlüklerle ulaşabilmişti.³³

Ebu'l-Kâsım bu olaydan sonra saldırgan politikasına devam ederek, Bizans aleyhine genişleme faaliyetlerini sürdürdü. Gerçekten de o, Tatikios'un İstanbul'a dönmesinden sonra Marmara Denizi'nin kıyılarına ulaşmayı arzulamış hatta Selçuklu donanması kurmayı hedefleyerek Marmara'da bulunan adaları da kendi egemenliği altına alıp İstanbul'u ele geçirmek istemişti.³⁴ Bunu gerçekleştirmek için Gemlik'e (Kios) ardı arkası kesilmeyen akınlar düzenleyerek ve sonunda burayı ele geçirmişti. Burada hâkimiyetini güçlendirmek isteyen Ebu'l-Kâsım, Marmara Denizi'nin güney kıyısına tersane inşa ettirmeye ve İstanbul'a saldırmak için hazırlık yapmaya başladı. Bunu haber alan İmparator I. Aleksios, Ebu'l-Kâsım'ın Çaka Bey ve Balkanlardaki Peçenek Türkleriyle Bizans'a karşı ittifak kuracağından endişelenerek vakit kaybetmeden bir donanma hazırlattı. Gemlik'teki Selçuklu gemilerini yakmak üzere hazırlanan Bizans donanmasına Manuel Butumites görevlendirilmiş, aynı zamanda Tatikios da Butumites'e yardım için karadan Gemlik'e doğru hareket etmişti. Ebu'l-

---

³² İznik'in kuzeyinde bugünkü Karamürsel yolu üzerinde bir kasaba. İznik Gölü kuzey kıyısındaki Boyalıca köyü yakınlarında olduğu bilinmektedir. Bilge Umar, **Tarihsel Adlar**, s. 156.

³³ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 198; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 9-10; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, 102-103.

³⁴ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 203. Krş. Muharrem Kesik, **At Üstünde Selçuklular - Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s. 222.

Kâsım, karadan ve denizden gelen Bizans ordusuna karşı koyamayacağını bildiği için iki ordu arasında kalmamak ve ordusuna daha rahat hareket etme imkânı sağlayacağını düşündüğü Alykas veya Kyparisios denen yere karargâhını kurmuştu. Hızla Gemlik sahiline gelen Butumites, Selçuklulara ait gemilerin tamamını ateşe verdi. Diğer yandan Tatikios ve birlikleri de Ebu'l-Kâsım'a yakın bir yerde karargâhını kurmuştu. Tatikios, on beş gün boyunca Ebu'l-Kâsım'ı rahat bırakmayarak aralıklarla akınlar düzenliyor, buna karşılık Türkler her saldırıya başarıyla karşılık veriyordu. Tatikios, Frank askerlerinin de baskısıyla bütün ordusunu toplayarak Ebu'l-Kâsım'a saldırdı. Yapılan savaşta Türkler kesin bir yenilgiye uğrayarak çok ağır kayıplar verdi ve bir kısmı da esir düştü. Tatikios'un askerleri savaş alanındaki ganimetleri alarak karargâhlarına döndüler. Bundan sonra Tatikios savaşı kazanmasına rağmen daha fazla ileri gitmeyerek ordusu ile birlikte başkente geri döndü.³⁵

2.2.2. Ebu'l-Kâsım ve I. Aleksios Komnenos'un İttifak Kurma Girişimi

Yukarıda bahsettiğimiz üzere Sultan Melikşah tarafından görevlendirilen Emîr Porsuk, Konya ve Aksaray civarını ele geçirmiş ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bağımsız hareket eden Selçuklu beylerini itaat altına alarak yönünü de İznik'e doğru çevirmişti. Bu haberi alan Ebu'l-Kâsım ve İmparator I. Aleksios büyük bir endişeye kapıldı. Ebu'l-Kâsım böylesine güçlü bir orduya karşı hiçbir şey yapamayacağını biliyor ve İznik'teki iktidarını kaybedeceği için kaygılanıyordu. I. Aleksios Komnenos'un endişe sebebi ise Emîr Porsuk, İznik'i alıp şehrin hâkimiyetini ele geçirirse Türkler bu bölgede daha da güçlenecek buradan çıkarılmaları imkânsız hale gelecek olmasıydı. Siyasî bir deha olan Aleksios, direkt Emîr Porsuk ile mücadeleye girişmek yerine Bizans politikasının da gereği olarak Bizans İmparatorluğu'nun iki düşmanı varsa daima güçsüz olanı destekleyerek birbirine düşürme politikasını izlemiş, bu politikayı izlemek için de doğrudan Ebu'l-Kâsım ile irtibata geçip, onu öne sürmeyi planlamıştı. Bütün bunların yanında

³⁵ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 198-199; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 114-115; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 10; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, 103; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 17; Ali İhsan Gencer, "Bahriye", **DİA**, C. IV, 501-509.

İmparator I. Aleksios Komnenos'un başka bir planı daha vardı. Buna göre Ebu'l-Kâsım'ın Porsuk'un gelişi nedeniyle içine düştüğü zor durumdan kurtulması için İstanbul'a davet edilecek ve o, İstanbul'da iken stratejik açıdan büyük önemi olan İzmit şehri ele geçirilmeye çalışılacaktı. Aleksios, planın ilk aşaması için Ebu'l-Kâsım'a haber göndererek onu İstanbul'a davet etmiş, Porsuk'a karşı ittifak kurmak istediğini belirtmiştir. Ebu'l-Kâsım'a göre tam zamanında gelen yardım kaçırılmayacak fırsattı bu yüzden derhal İstanbul'a bu konuyu görüşmek için gitti.³⁶

Ebu'l-Kâsım, İstanbul'a girdiğinde imparator ona karşı hizmette kusur edilmemesini emretti. Her gün onun şerefine at yarışları ve av partileri düzenleniyor ve düzenli olarak da hediyeler ve para takdim ediliyordu fakat bir türlü Emîr Porsuk'a ilişkin ittifak görüşmesi yapılmıyordu. Nitekim Ebu'l-Kâsım'ın İstanbul'da kalmasını sağlamak üzere çeşit çeşit eğlenceler tertip edilirken diğer yandan planın ikinci aşamasına başlanıyordu. Aleksios, donanma komutanı Eustathios'a gizli planını açıklayarak onu kale yapımı için gerekli malzemeler ile birlikte İzmit civarına yolladı. İmparator Aleksios, Eustathios'a buradaki Türk birliklerine iyi muamelede bulunmasını, kale yapımı sırasında da yapılan bu işten Ebu'l-Kâsım'ın haberi olduğunu söylemesini tembihlemiş, Ebu'l-Kâsım'ın da Bithynia kıyılarında inşa edilecek bu kaleden haberi olmaması için hiçbir geminin kıyılara yanaşmaması gerektiği emrini verdi. Aleksios'un emirlerine eksiksiz uyan Eustathios, hiçbir zorlukla karşılaşmadan kalenin inşaatını tamamladı ve kenti donanmanın yardımıyla kolaylıkla ele geçirdi. Eustathios, verilen görevi yerine getirdiğini belirten bir mektupla Aleksios'a haber gönderince imparator da Ebu'l-Kâsım'a *Sebastos*³⁷ unvanı vererek onu bol bol hediyeler ile birlikte İznik'e gitmek üzere İstanbul'dan uğurladı. Ebu'l-Kâsım, geri döndüğünde bu kadar kısa sürede kale inşaatının bitmesi karşısında şok olmuştu. İmparator tarafından oyuna getirildiğini anlayan Ebu'l-Kâsım, Porsuk'un gelmesi karşısında çok güç duruma düştüğü için herhangi bir

---

³⁶ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 199; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, 104; Abdülkerim Özaydın, "Anadolu Selçukluları", **İslâm Tarihi**, C. VIII, s. 116; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 127-128; Mustafa Demir, "Selçuklu Hâkimiyetinde İznik Şehri", **Uluslararası İznik Sempozyumu (5-7 Eylül 2005)**, yay. haz. Ali Erbaş ve diğ., İstanbul, 2005, 237-247; Muharrem Kesik, **At Üstünde Selçuklular**, s. 223.

³⁷ Doğu Roma (Bizans) imparatorluğunda, bilhassa Komnenos hanedanlığı boyunca sıkça kullanılan bu unvan verilen kişiyi onore etmek için kullanılıyordu.

müdahalede bulunamadı bu nedenle İzmit'in elden çıkışını kabullenmek durumunda kaldı.³⁸

2.2.3. Emîr Porsuk'un İzmit Kuşatması

Emîr Porsuk, Anadolu'daki başıboş Türkmen beylerini itaat altına aldıktan sonra İzmit önlerine geldi ve şehri üç ay kadar kuşattı. İmparator Aleksios ile anlaşma yapmasına rağmen onun hileyle İzmit'i alması nedeniyle çok üzülen Ebu'l-Kâsım, Emîr Porsuk'un İzmit'i kuşatması karşısında Aleksios'a haber vermeyerek kendi olanaklarıyla bir süre Porsuk'a karşı direndi. Fakat Emîr Porsuk'un şiddetli saldırılarına daha fazla dayanamayacağını anlayan Ebu'l-Kâsım, imparatorun yardım istemek zorunda kaldı. O esnada Balkan topraklarında Peçenek Türkleriyle mücadele eden İmparator I. Aleksios'un durumu da pek iyi değildi. Ama başkente bu kadar yakın tehdit oluşturabilecek güçlü Büyük Selçuklu ordusu olmasındansa Ebu'l-Kâsım yönetimindeki zayıf bir kuvvetin olmasını tercih eden I. Aleksios, yeterli olmayacağını bildiği halde bütün imkânsızlıklarına rağmen ufak bir ordu hazırlayarak Ebu'l-Kâsım'a gönderdi. Yine bu küçük yardımlarla büyük fayda sağlamaya çalışan Aleksios, gönderdiği birlikte alay sancakları ve imparatorun önünde taşınması adet olan gümüş çivi çakılmış âsâlar yer alıyordu. İmparatorun böyle bir kuvvet göndermesinin amacı Emîr Porsuk'u Ebu'l-Kâsım'a Bizans tarafından yardım geldiğine inandırmaya çalışmaktı. Bu sayede Porsuk, imparatorluğun yardımını alan böylesine güçlü bir ordu karşısında muvaffak olamayacağını anlayacak ve geri çekilecekti. Hâlbuki Aleksios'un bu tavrı zor durumda kalan Ebu'l-Kâsım'ı kurtarmaya çalışmak değil, planı tutarsa ilk önce Emîr Porsuk'u geri çekilmeye mecbur edecek ardından da Bizans kuvvetleri Ebu'l-Kâsım'ın zayıflığından faydalanarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İzmit'i ele geçirmiş olacaktı. Nitekim gönderilen Bizans birlikleri göl kapısından surların üzerine çıkarak alay sancaklarını ve imparatorluk alameti olan âsâları surların üzerine dizdikten sonra savaş naraları atmaya başlamışlar, bu sesleri duyan Porsuk, Ebu'l-Kâsım'a yardım için bizzat imparatorun geldiğini zannederek kuşatmayı

---

³⁸ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 199-200; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 115; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, 104; a. mlf, "Melikşah", **İA**, C. VII, 665-673; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 11-12; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 92; Merçil, **a.g.m.**, 334-349; Muharrem Kesik, **At Üstünde Selçuklular**, s. 224.

kaldırılmış ve geri çekilmişti. İlk planı istediği gibi giden imparatorun ikinci planı tutmamıştı. Çünkü fazla zorlanmayan Selçuklu kuvvetleri güçten düşmemiş ve fazla kayıp vermemişti. Gönderilen Bizans birliklerinin sayısı da göz önünde tutularak İznik'i ele geçirmeye yönelik herhangi bir teşebbüste bulunulmamış ve İstanbul'a geri dönmüştür.³⁹

2.2.4. Sultan Melikşah'ın Ebu'l-Kâsım'a Karşı I. Aleksios Komnenos ile İttifak Kurma Girişimi

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Emîr Porsuk'un başarısızlığını öğrendikten sonra Ebu'l-Kâsım'ı kendi buyruğu altına alabilmek için doğrudan İmparator I. Aleksios ile ittifak girişiminde bulunmak istemiştir. Nitekim Melikşah, güvendiği adamlarından Siyavuş adlı bir kişi ile birlikte imparatora gönderdiği mektupta İmparator I. Aleksios'a evlilik yoluyla akrabalık kurmayı önermiş, bu teklifi kabul etmesi halinde Türkleri kıyı bölgelerinden çekeceğini, tüm kaleleri tekrar geri vereceğini ve Ebu'l-Kâsım'dan gelebilecek her türlü saldırıya karşı elinden gelen bütün yardımı yapacağını belirtmiştir. İmparator I. Aleksios Komnenos aynı zamanda hitabet sanatında çok iyi olduğundan huzuruna gelen Siyavuş'u etkileyerek kendi tarafına çekti. Daha sonra imparator, Siyavuş'un elinde bulunan Sultan Melikşah'ın mektubunu kullanıp, Selçuklu beylerinin elinde bulunan kıyı kentlerine giderek buraların boşaltılması ve Bizans'a verilmesi konusunda onu ikna etti. Böylelikle Siyavuş ilk iş olarak Süleymanşah'ın Antakya'yı fethi esnasında bir Türk beyi olan Karatekin tarafından ele geçirilen Sinop'a geldi ve sultanın mektubunu ona göstererek şehrin hiç güçlük çıkarılmadan boşaltılmasını sağladı. Siyavuş, Sinop'da bulunan Türk beyini çıkarttıktan sonra imparatorun gönderdiği Konstantinos Dalassenos'a şehri teslim etti ve bundan sonra aynı durum Anadolu'daki diğer Selçuklu merkezlerinde de başarıyla uygulandı. Bundan hoşnut olan İmparator I.

---

³⁹ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 201-202; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 115; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, 105; a. mlf, "Melikşah", **İA**, C. VII, 665-673; İşin Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 12-13; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 128; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 92; Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 2. bs, TTK Yayınları, 1993, s. 112-113; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 18.

Aleksios, Siyavuş'un bu başarısından dolayı onu taltif ederek Ankhialos Dukalığını verdi.⁴⁰

2.2.5. Emîr Bozan'ın İznik Kuşatması

Bu olup bitenlerden habersiz olarak Siyavuş'un gelmesini bekleyen Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, onun vaftiz edilip Hıristiyanlığı seçtiğini, Sinop hâkimi Karatekin'in hileyle çıkartılıp buraya Bizans kumandanının yerleştirildiğini ve Bizans İmparatorluğu hizmetinde batıda görevlendirildiğini duyunca oldukça sinirlendi. Melikşah, o sırada Urfa'da bulunan Emîr Bozan'ı görevlendirerek, Porsuk'un ele geçiremediği başkent İznik'i alması için yanına bir ordu verip onu batıya gönderdi. Emîr Bozan'a bir de mektup veren Sultan Melikşah, mektubu imparatora vermesi için tembihlemişti. Hem bahsi geçen konular hakkında detaylı bilgi veren Anna Komnena hem de mektubun neler içerdiği hakkında da bize bilgiler vermektedir. Sultan Melikşah, İmparator I. Aleksios Komnenos'a yazdığı mektubun tam metni şu şekildedir: *"İmparator! Sana ilişkin şeyler öğrendim: nasıl, daha devletin yönetimine henüz geçmiş iken, kendini çeşitli tehlikelerle karşı karşıya bulunduğunu: nasıl, sen Lâtinleri yeni haklamış iken İskit'lerin [Peçeneklerin] sana karşı saldırı hazırlığına giriştiklerini; Emîr Ebu'l-Kâsım'ın kendisinin de, [vaktiyle] Süleyman'ın seninle yapmış bulunduğu andlaşmayı çiğneyerek, Asya'yı [Anadolu'yu] tâ Damalis/Üsküdar'a kadar talan ettiğini [bana anlattılar]. Ebu'l-Kâsım'ın o yörelerden kovulmasını ve Asya'nın [Anadolu'nun], Antakya ile birlikte, senin egemenliğine dönmelerini istiyorsan, oğullarımın en büyüğü ile evlendirilmek üzere bana kızını gönder. Böylelikle, artık engel tanımayacaksın ve yanında bağlaşıklık olarak ben bulununca, yalnız doğuda değil, tâ İlyrikon/Arnavutluk'a kadar tüm batıda da, her şeyi başaracaksın; bizim sana göndereceğimiz ordular sayesinde artık hiç kimse sana karşı koy[a]mayacak".⁴¹*

Sultan Melikşah görüldüğü üzere yazdığı mektubunda imparatorun yapmış olduğu bütün hilekârlıklarını yüzüne teker teker vurmuş ve bir önceki mektubundaki hususları yinelemiştir. Merkezi otoriteye önem veren Büyük Selçuklu sultanı

⁴⁰ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 202; ayrıca bkz. İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 105-106; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 92; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 2-3; Yusuf Ayönü, **a.g.t.**, s. 101.

⁴¹ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 203.

Melikşah, tahta geçtikten sonra otoriteyi tam anlamıyla ele geçirince Selçuklu nüfuzunun olduğu yerlerin kontrolünü kaybetmek istememiştir. Nitekim Türkmen beylerinin Kuzey Suriye’de Fâtımîler ve kendi aralarındaki ilişkiler olsun ya da Anadolu’da Kutalmışoğulları nezdinde gerçekleştirilen faaliyetler olsun Melikşah tarafından her zaman gözetim altında tutulmak istenmiş merkezden uzak beylerin merkeze karşı itaatlerini sağlamak için çaba gösterilmiştir.

Sultan Melikşah’ın yazmış olduğu mektubu okuyan İmparator I. Aleksios Komnenos, Selçuklu sultanının iki devlet arasında bir ittifakın kurulması için sultanın en büyük oğlu ile evlendirilmek üzere imparatorun kızının gönderilmesi ve böylelikle evlilik yoluyla hısımlık kurulması önerisini uygun bulmadı. Melikşah’ın bir önceki mektubuna cevap verilmemiş olması ve bu mektuba da cevap verilmediği takdirde dönemin güçlü hükümdarlarından birisini karşısına almaktan korkan I. Aleksios derhal bir elçilik heyeti oluşturmuş, bu elçilik heyetinin başına da güvendiği adamlarından Kurtios’u seçmişti. Bizans imparatoru, Kurtios ile birlikte gönderdiği mektubunda iki devlet arasında barışın tesis edilmesini memnuniyetle karşıladığını ve yapılan tekliflerin uygun olduğunu belirtmiş fakat net ifadeler kullanmayarak işi sürüncemede bırakacak isteklerde bulunmuştu. Böylelikle İmparator I. Aleksios, alacağı tedbirler için hem süre kazanmış olacaktı hem de sultanın tepkisinin bir nebze de olsun azaltmış sayılacaktı. Fakat henüz elçilik heyeti yolda iken Melikşah’ın aniden ölüm haberinin duyulması nedeniyle heyet sultanın ölümünü bahane ederek gitmekten vazgeçip Bizans başkentine geri dönmüşlerdir.⁴² Böylelikle mektuplaşmadan sonuç alınamayarak iki devlet arasında olması muhtemel bir anlaşma sağlanamamıştır.

Bu esnada Selçuklu başkenti İznik’i bütün kuvvetiyle kuşatan Emîr Bozan’ın şiddetli saldırıları devam ediyordu. Buna karşılık Ebu’l-Kâsım ise var gücüyle Bozan’a karşı koyuyordu. Peçeneklerin 483/1091 yılındaki şiddetli saldırıları karşısında Kumanların yardımına başvuran Bizans İmparatoru I. Aleksios, aldığı bu yardımla Peçenek tehlikesini ortadan kaldırdı. Bu tehlikenin ortadan

---

⁴² Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 203-204; ayrıca bkz. İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 105-106 dn. 10. İbrahim Kafesoğlu, imparator I. Aleksios ile sultan Melikşah arasında böyle bir mektuplaşmanın olmadığını söylemektedir. Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 93; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 13.

kaldırılmasından sonra rahatlayan imparatorluk Ebu'l-Kâsım'a yardım için kuvvet göndermiştir. Bizans kuvvetlerinin Ebu'l Kâsım'a geldiği haberini alan Emîr Bozan, derhal kuşatmayı kaldırmış, Ulubat mevkiine gelerek bu civardaki köyleri yağmalamaya başlamıştı. Bozan'ın İznik kuşatmasını kaldırmasından sonra rahatlayan Ebu'l-Kâsım, daha fazla tek başına İznik'teki hâkimiyetini devam ettiremeyeceğini anlayınca sultandan af dilemeye ve İznik'te sultana bağlı bir hükümet olarak yaşamak için izin istemeye karar verdi. Kaldı ki Emîr Bozan'ın şehri kuşatması sırasında Bizans'tan aldığı yardımların da kendi yararına olmadığını, menfaat uğruna yapıldığını anlamıştı. Kardeşi Ebu'l-Gâzi'yi vekil olarak İznik'te bırakan Ebu'l-Kâsım yanında götürdüğü bolca hediyeyle birlikte sultandan af dilemek üzere İznik'ten hareket etti. Büyük Selçuklu Devleti'nin başkenti İsfahan'a geldiğinde sultan Melikşah ile görüşmek için çok çaba harcadıysa da bir türlü sultanın huzuruna kabul edilmedi ve Ebu'l-Kâsım'a Anadolu'nun vâlisi görevine tayin edilen Emîr Bozan ile görüşmesi bildirildi. Ebu'l-Kâsım, meselenin çözümü için Anadolu'ya döndüğünde Bozan'ın iki kişilik askerî birliği tarafından yakalanarak Selçuklu geleneklerine uygun bir şekilde yayın kirişiyle boğularak öldürülmüştür.⁴³

2.2.6. Ebu'l-Gâzi Dönemi

Ebu'l-Kâsım öldürüldüğü sırada İznik'te bulunan Ebu'l-Gâzi, Bozan'ın Anadolu içlerinde yağma faaliyetlerinde bulunuyor olması nedeniyle her an İznik'e yönelme ihtimaline binaen tedirgindi. İznik kuşatmasını kaldıran Emîr Bozan'dan sonra bu sefer Bizans'ın şehri ele geçirme tehlikesi Ebu'l-Gâzi'yi bunaltmıştı. I. Aleksios Komnenos, Ebu'l-Kâsım'ın ölümünden sonra İznik'i ele geçirmek için ele geçen fırsatı değerlendirmek üzere Ebu'l-Gâzi'ye paralar ve hediyeler gönderip şehrin teslimini istemişti. Bizans ile baş edemeyeceğini anlayan Ebu'l-Gâzi ilk etapta

---

⁴³ Demek ki Ebu'l-Kâsım da kendisini nâib atan Süleymanşah gibi Selçuklu hükümdar ailesinden gelmekte idi. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 204. Anna Komnena'ya göre Ebu'l-Kâsım'ın öldürülüşü sultan Melikşah'ın emriyle olmuştur. Ayrıca bkz.: Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 117; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 105-106; a. mlf, "Melikşah", **İA**, C. VII, 665-673; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 93; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 13; Erdoğan Merçil, **a.g.e.**, s. 113-114; a. mlf, "Türkiye Selçukluları", **Türkler Ansiklopedisi**, 503-527; Coşkun Alptekin, **a.g.m.**, s. 219; Claude Cahen, **a.g.m.**, 1375-1431; Yılmaz Öztuna, **a.g.e.**, s. 434; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 18 v.d.; Mustafa Demir, **a.g.m.**, 237-247.

bu teklifi kabul ediyor gibi görünse de bu kararını erteleyerek henüz ölüm haberini duymadığı ağabeyi gelinceye kadar zaman kazanmaya çalışıyordu. Çok kısa sonra da Kılıç Arslan ve Davud (Kulan) Arslan İznik'e gelerek şehrin idaresini ele geçirmiştir.

2.3. Sultan I. Kılıç Arslan Dönemi

2.3.1. I. Kılıç Arslan'ın Ebu'l-Gâzi'den Yönetimi Devralması

Süleymanşah, Kuzey Suriye seferine çıktığı sırada yanına aile efradından karısı ve küçük yaştaki oğulları Kılıç Arslan ve Davud (Kulan) Arslan'ı almış, İznik ve çevresini de Ebu'l-Kâsım'ın idaresine bırakarak İznik'ten ayrılmıştı. Suriye'ye gelen Süleymanşah burada Selçuklu ailesinin diğer bir mensubu olan Melik Tutuş ile giriştiği hâkimiyet mücadelesinde ölmesinden sonra Antakya'da bulunan Süleymanşah'ın veziri Tahiroğlu Hasan, Süleymanşah'ın karısını ve oğullarını himaye altına almıştı.⁴⁴ 478/1086 yılında sultan Melikşah'ın Selçuklu şehzadeleri ve beyleri arasında dökülen kanı durdurmak için çıktığı Suriye seferi sırasında Antakya'da bulunan Selçuklu şehzadelerini alıp onlar ile birlikte başkent İsfahan'a döndü.⁴⁵ Böylelikle Suriye'yi kontrol altına almış olan Melikşah, Süleymanşah'ın oğullarını başkente götürerek onları göz hapsinde tutmuş ve bir daha da Büyük Selçuklu ailesine herhangi bir sorun çıkarmamaları için ölünceye kadar yanında kalmalarını sağlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik altı yıl kadar hükümdarsız kalmış olmakla yerine vekâleten bakan Ebu'l-Kâsım ve kardeşi Ebu'l-Gâzi bu süreç içerisinde başarılı bir şekilde başkenti hem Bizans'a karşı hem de Büyük Selçuklu Devleti'nin muhasaralarına karşı muhafaza edebilmişlerdir. Sultan Melikşah öldükten sonra merkezdeki taht mücadelelerinden faydalanan iki kardeş Yabgulu Türkmenlerinden oluşan bir ordu ile 485/486-1092/1093 yılında İznik'e gelerek burada sevinç gösterileri ile karşılandılar.⁴⁶ Kentin idarecisi Ebu'l-Gâzi, Kılıç

⁴⁴ İbn Şeddad, **el-Alakü'l-Hatîre**, s. 245

⁴⁵ Sibt İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 274; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 125-126; a.mlf, "Kılıç Arslan I", **İA**, C. VI, 681-688; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devri**, s. 105-106; a. mlf, "Melikşah", **İA**, C. VII, 665-673; Işın Demirkent, "Kılıcarslan I", **DİA**, C. XXIV, 396-399; a. mlf, **I. Kılıç Arslan**, s. 2; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 129; Coşkun Alptekin, **a.g.m.**, s. 223.

⁴⁶ Her ne kadar Kılıç Arslan ve kardeşinin Anadolu'ya Melikşah tarafından gönderildiğine ilişkin kayıtlar mevcut ise de çağdaş Bizans kaynağı olan Anna Komnena, Süleymanşah'ın oğullarının İran topraklarından kaçarak Anadolu'ya girdiklerini söylemekle durumu daha anlaşılır bir şekilde ortaya koyar. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 206. İbnü'l-Azrak, Kılıç Arslan ve kardeşinin Melikşah tarafından İznik'e gönderildiğini söylemektedir. İbnü'l-Azrak, **Tarihu Meyyâfârikîn**, 166a, naklen Osman

Arslan ve kardeşi geldikten sonra hiçbir direnme göstermeden yönetimi yeni sahiplerine devretti.⁴⁷

Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçtiği sırada sadece İznik ve civarını elinde bulunduran I. Kılıç Arslan, Süleymanşah'tan sonra sultan unvanını kullanarak devleti yeniden toparlamaya çalıştı. Ebu'l-Kâsım zamanında Boğaz kıyıları ile birlikte İznik ve Gemlik Bizans'a kaptırılmıştı. Sultan I. Kılıç Arslan Türkiye Selçuklu başkentine gelip idareyi ele aldığı sırada Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Türkmen beyleri hüküm sürmekteydi. Bunların başlıcaları; İzmir ve civarındaki adalarda Türk beyi olan Çaka⁴⁸, Orta Anadolu'ya hâkim olan Danişmendliler, Erzurum ve civarına hâkim olan Saltuklular ve Erzincan ve havâlisine hâkim olan Mengücekler'dir.⁴⁹

Bu aşamadan sonra I. Kılıç Arslan devletin hâkimiyetini tam anlamıyla ele almak için kendisine tehlike oluşturabilir gayesiyle Ebu'l-Gâzi'yi İznik'ten uzaklaştırarak yerine Mehmed'i (İlhan) geçirmiş ve diğer beyleri de onun emrine vermişti. Devletin gücünü eski hale getirebilmek ve kaybedilen toprakları ele geçirmek için müttefik arayışına giren I. Kılıç Arslan, İzmir ve civarındaki adaların hâkimiyetini elinde bulunduran Çaka Bey'in kızıyla evlenerek bölgede tek güç olma

---

Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 126 dn 42. Abu'l-Farac'a göre, Süleymanşah Suriye üzerine sefere çıktığı sırada Kılıç Arslan'ı İznik'te bıraktığını söylemiş ise de; böyle bir kayda ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini söyleyebiliriz. Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 331. Urfalı Mateos'a göre ise, Süleymanşah'ın Anktaya fethinde (1085) bir oğlu olup, adının Kılıç Arslan olduğunu belirtmiş ise de; takriben 7-8 yıl sonra İran'dan gelerek İznik tahtına çıkması böylesine bir olayın pek mümkün olmadığını göstermektedir. Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 164.

⁴⁷ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 125-126; a.mlf, "Kılıç Arslan I", **İA**, C. VI, 681-688; Işın Demirkent, "Kılıcarslan I", **DİA**, C. XXIV, 396-399; a. mlf, **I. Kılıç Arslan**, s. 15; Abdülkerim Özaydın, "Anadolu Selçukluları", **İslâm Tarihi**, C. VIII, s. 118; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 129; Coşkun Alptekin, **a.g.m.**, s. 223; Erdoğan Merçil, **a.g.e.**, s. 115; a. mlf, "Türkiye Selçukluları", **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 503-527.

⁴⁸ Çaka Bey'in ortaya çıkışı ve ilk faaliyetleri hakkında geniş bilgi için; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 229-230; Zonaras, **a.g.e.**, s. 165; Akdes Nimet Kurat, **Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096**, Ankara, TKAE, 1966, s. 20-25; a. mlf, **Peçenek Tarihi**, s. 198; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklu Çağındaki İzmir Türk Beyi'nin Adı: Çaka Mı, Çağa Mı, Çakan Mı", İstanbul, Sa. 34, **İÜFTD**, 1984, 55-60; Mücteba İlgürel, "Çaka Bey", **DİA**, C. VIII, 186-188; Coşkun Alptekin, "İzmir Türk Beyliği (Çaka Bey)", Ankara, C. II, **Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları**, 1987, 477-481; Halil İncalcık, "İzmir'i Fetheden Bizans'ı Titreten Türk Çaka Bey", İstanbul, Sa. 48, **Ntv Tarih Dergisi**, 2013, 51-54.

⁴⁹ M. Halil Yinanç, **a.g.e.**, s. 74-75; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 118; a. mlf, **Selçuklular ve İslâmiyet**, s. 85-86; a.mlf, "Kılıç Arslan I", **İA**, C. VI, 681-688; Speros Vryonis, "Nomadization and Islamization in Asia Minor", Vol. 29, **Dumbarton Oaks Papers**, 1975, 41-71.

niyetindeydi.⁵⁰ Böylelikle İstanbul'u ele geçirme gibi bir planı olan Çaka Bey ile müttefik olup, Bizans ile mücadelesinde tek başına hareket etmemiş olacaktı.

Süleymanşah'ın ölümü sonrasında İmparator I. Aleksios Komnenos, Türklere karşı oldukça rahatlamıştı. Kaldı ki Sultan Melikşah'ın İznik üzerine Emîr Porsuk ve Bozan'ın öncülüğünde göndermiş olduğu kuvvetlerle de Ebu'l-Kâsım ve Ebu'l-Gâzi Bizans'a karşı güçsüz bir duruma düşmüştü. Bu durumdan faydalanan imparator derhal sahil kıyılarındaki kentleri topraklarına katmış, İzmit ve Gemlik gibi stratejik bakımdan önem taşıyan yerleri ele geçirmişti. Daha önce bahsettiğimiz üzere imparatorluğun batı kanadında, Peçeneklere karşı 483/1091 yılında kazanılan zaferin ardından imparatorluk için tehlike arz eden Çaka Bey'in donanması yok edildi. Daha sonra I. Aleksios Komnenos gözünü Anadolu'daki en büyük düşmanı Türkiye Selçuklu Devleti'nin topraklarına dikti.

Gelişen olayları yakından takip eden I. Kılıç Arslan, Bizans'tan önce harekete geçerek Emîr Mehmed⁵¹ kumandasındaki bir orduyu Bizans elinde bulunan şehir ve kaleleri zapt etmek üzere Marmara'nın güney kıyılarına gönderdi. Emîr Mehmed'in kumandanlığındaki Selçuklu birlikleri bu sefer esnasında Ulubat gölü yakınlarında bulunan Apollonia ve Kyzikos'u ele geçirdi ve burada bulunan yerleşim yerlerini yağmalamaya başladı. Selçuklu kuvvetlerinin, Marmara'nın güneyinde bulunan kıyıların yağmalandığı haberini alan İmparator I. Aleksios Komnenos, derhal yeni bir donanma tesis ederek çok sayıda asker ile birlikte güvendiği kumandanlarından Aleksandros Euphorbenos'un hizmetine verip Emîr Mehmed'in üzerine gönderdi. Aleksandros kumandasındaki Bizans ordusu, Marmara Denizi'ni geçerek Ulubat gölüne gelmiş ve Apollonia kentini altı gün boyunca aralıksız olarak şiddetli bir şekilde kuşatmıştı. Fazla dayanamayan Selçuklu birlikleri, şehri teslim edip iç kaleye çekilmişler ve Bizans'a karşı direnmeye devam ederek burada gelecek olan yardımı beklemeye başlamışlardı. Bu bekleyişin ardından Selçuklulara yardıma gelen kuvveti gören Aleksandros, Emîr Mehmed'e karşı zor duruma düşeceğini anlayınca deniz yoluyla geri çekilmek istedi. Ancak, Bizans birliklerinin geri çekilmeye başladığını

---

⁵⁰ A. Nimet Kurat, **Çaka Bey**, s. 43; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 126; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 15-16; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 129.

⁵¹Bizans kaynağı Anna Komnena'nın eserinde bu isim İlhan olarak zikredilmektedir. Biz çalışmamız boyunca Mehmed ismini kullanacağız. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 207-209.

gören Emîr Mehmed, onlardan önce davranıp geçecekleri yol güzergâhına pusu kurdu. Bu taktiği başarıyla uygulayan Türk birlikleri, Bizans ordusunu yapılan savaşta mağlup etti.⁵²

Bizans ordusunun bozguna uğramasını duyan imparator bu duruma çok sinirlendi. Hemen yeni bir ordu teşekkül ederek Opos adlı bir kumandan öncülüğünde karadan Türklerin üzerine gönderdi. İlk saldırıda Kyzikos ve Manyas'ı ele geçiren Opos, ardından Emîr Mehmed'in elinde bulunan Apollonia kentini kuşatmaya başladı. Elinde yeterince kuvveti olmayan ve fazla direnemeyeceğini anlayan Emîr Mehmed, imparator tarafından verilecek olan mevki ve bolca hediye de göz önünde tutarak şehri Bizans kuvvetlerine teslim etti. Şehri teslim ettikten sonra başkent İstanbul'a giden Mehmed, burada vaftiz olarak Hıristiyan oldu ve kendisine Hyperperilampros unvanı verilerek ödüllendirildi.⁵³

2.3.2. I. Kılıç Arslan - Çaka Bey ve Bizans İlişkileri

I. Kılıç Arslan, Marmara kıyı bölgelerini hâkimiyeti altına almaya çalıştığı esnada müttefiki ve kayınpederi Çaka Bey ise hazırlamış olduğu ordusu ile İzmir'den kuzeye doğru hızla ilerlemekteydi. Çaka Bey'in kuzeye doğru hızla ilerleyerek Çanakkale boğazını kontrol altına almaya çalışması, daha önce Peçeneklere karşı yaptığı savaşta donanmasını kaybettiğinden dolayı olabilecek herhangi bir Bizans saldırısı karşısında bu bölgede tampon bölge oluşturarak İzmir civarında hazırlamakta olduğu donanmasını muhafaza altına almak istemesi şeklinde açıklanabilir. Bu girişimini damadı I. Kılıç Arslan tarafından da destekleneceğini düşünerek önce Edremit'i ardından Abydos'u⁵⁴ ve civarını kuşattı. Daha önce Bizans kuvvetleri tarafından ağır bir darbe indirilen Çaka Bey'in gücünü toplayıp harekete geçmesi ve Çanakkale boğazına kadar ilerleyerek Abydos'u kuşatması, İmparator I. Aleksios Komnenos'u oldukça terdirgin etti. Çaka Bey'in bu faaliyetlerinden rahatsız

---

⁵² Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 208; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 127; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 16; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 129; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 429; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 111.

⁵³ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 209; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 127; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 16-17; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 129; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 429; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 111.

⁵⁴ Çanakkale Boğazı Anadolu yakasında, Nara burnu üzerinde önemli bir ilkçağ kentidir. Bkz. Bilge Umar, **Tarihsel Adlar**, s. 13.

olan imparator, bu duruma son vermek için bir yandan Konstantinos Dalassenos kumandanlığındaki bir donanmayı Çanakkale yöresine yolladı. I. Aleksios, diğer yandan ise her zaman yaptığı gibi “düşmanını düşmanına” kırdırmayı tercih ederek Çaka Bey’e karşı I. Kılıç Arslan’ı kullanma yoluna gitti. Çaka Bey’i ortadan kaldırma planını devreye sokmak için de Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan’a dostluk mektubu yolladı.⁵⁵ Bu mektubun tam metnini Anna’nın **Alexiad** adlı eserinden öğrenmekteyiz İmparator, Selçuklu sultanına mektubundan şunlardan bahsediyordu: “*Şanı büyük Sultan Kılıç Arslan! Biliyorsun ki Sultan’lık sana baba mirası olarak geçmiştir. Oysa senin kayın baban çaka görünüşte Rum devletine karşı silahlaniyor ve kedisine Basileus dedirtiyor ama besbelli ki bu bir aldatmacadır. Aslında, öylesine büyük deneyim sahibi bulunan ve son derecede bilgili bir kişi olan o, kendisinin Rumlar üzerinde Basileus’luğa hiçbir hakkının bulunmadığını ve bu kadar büyük bir devletin başına geçmesinin olanaksız olduğunu biliyor. Kurduğu bütün tezgâh sana karşı yönelmiştir. Bu durum karşısında sen ne onu başıboş bırakmalısın ne de cesaretini yitirmelisin; yapman gereken, erk’inden yoksun bırakılmamak için uyanık durmaktır. Bana gelince, ben, Tanrının yardımıyla onu Rum ülkesinin sınırlarından kovarım; seni de kendi çıkarın için, ülkelerini ve egemenliğini uyanıklıkla korumaya ve olabilirse barışçı yollardan, o bunu istemezse silahla, onu yeniden kendi buyruğuna almaya davet ederim*”.⁵⁶ Bu mektubu alan I. Kılıç Arslan, Çaka Bey’e karşı hisleri değişerek ona kin beslemeye başlamıştı. Ancak I. Kılıç Arslan’ın hislerindeki değişme imparatorun sadece böyle bir mektup yazmasına bağlanamaz. Ayrıca I. Kılıç Arslan, Türk devlet geleneğinde var olan tek hâkimiyet fikri ve buna bağlı olarak da babasından kalan İznik merkezli Türkiye Selçuklu Devleti’ni eski haline getirerek tek başına, kendi liderliği altında Anadolu’nun siyâsî birliğini kurma amacını güdüyordu. Nitekim bu fikrin önündeki en büyük engellerden ve kendisine

---

⁵⁵ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 269 v.d.; Ayrıca bkz.: Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 127; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 17-18; a. mlf, “Kılıcarslan I”, **DİA**, C. XXIV, 396-399; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 429-430; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 111; A. Nimet Kurat, **Çaka Bey**, s. 51-52; Coşkun Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, **D.G.B.İ.T.** C. VIII. s. 224; a mlf, “İzmir Türk Beyliği”, 477-481.

⁵⁶ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 270-271; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 127; a. mlf, “Kılıç Arslan I”, **İA**, C. VI, 681-688; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 17-18; a. mlf, “Kılıcarslan I”, **DİA**, C. XXIV, 396-399; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 429-430; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 111; A. Nimet Kurat, **Çaka Bey**, s. 51-52; Coşkun Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, **D.G.B.İ.T.** C. VIII. s. 224; a mlf, “İzmir Türk Beyliği”, 477-481.

en yakın olanlardan birisi de Çaka Bey'di. Böylece İmparator I. Aleksios Komnenos'un anlaşma teklifini mantıklı bulan I. Kılıç Arslan, emellerini gerçekleştirmek üzere Bizans'la anlaştı.

Bunun için vakit kaybetmeden ordusunu hazırlayıp İznik'ten hareket eden I. Kılıç Arslan, o sırada Abydos'u kuşatmakta olan Çaka Bey'in üzerine yürüdü. Aynı zamanda Bizans ordusu da İstanbul'dan hareketle Çaka'nın bulunduğu yere doğru harekete geçti. I. Aleksios ve I. Kılıç Arslan'ın ittifak kurup üzerine doğru geldiği haberini alan Çaka Bey, hem denizde Bizans'a karşı koyacak yeterli donanmaya hem de karada I. Kılıç Arslan'ın ordusuna mukavemet gösterecek güçte değildi. Bir taraftan Bizans, diğer yandan Selçukluların arasında kalan Çaka Bey, Sultan I. Kılıç Arslan'a gidip anlaşma teklif etti. I. Kılıç Arslan, ilk etapta Çaka Bey'in bu teklifini olumlu karşılamış ise de; bu sadece onu aldatmaktan ibaretti. Kaynaklarda tam olarak yeri tespit edilemeyen bir mekânda düzenlenen yemekte Çaka Bey zehirlenerek öldürüldü.⁵⁷

Bundan sonraki süreçte I. Aleksios Komnenos ve I. Kılıç Arslan arasında Çaka Bey'e karşı yapılan ittifak bozulmuş, Balkanlarda Kuman Türkleri ile meşgul olan Bizans'ın zayıf durumundan faydalanan Selçuklular kısa süre sonra Bithynia bölgesine girerek yeniden yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardı. İmparator Aleksios, Türklerin bitmek bilmeyen akınlarına son verebilmek amacıyla tekrar ordu hazırlama girişimde bulunmamış onları durdurabilmek amacıyla Sapanca gölünün güneyinden sahile doğru derin ve geniş bir hendek kazdırmış içini de su doldurmak suretiyle engellemeye çalışmıştı. Fakat imparatorun bu girişimi Haçlıların Balkan topraklarına girdiği haberini almasıyla yarım kalmıştır.

---

⁵⁷ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 271; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 127; a. mlf, "Kılıç Arslan I", **İA**, C. VI, 681-688; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 18; Charles M. Brand, "The Turkish Element in Byzantium, Eleventh- Twelfth Centuries", Vol. 43, **Dumbarton Oaks Papers**, 1989, 1-25; The Cambridge History of Turkey, Vol I, **Byzantium to Turkey 1071-1453**, ed. Kate Fleet, Cambridge University Press, 2009, s. 15; John Freely, **At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları**, İstanbul, çev. Neşenur Domaniç, Doğan Kitap, 2012, s. 41-42; Peter Charanis, **a.g.m.**, 177-219; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 111; A. Nimet Kurat, **Çaka Bey**, s. 51-52; Coşkun Alp tekin, "Türkiye Selçukluları", **D.G.B.İ.T.** C. VIII. s. 224; a mlf, "İzmir Türk Beyliği", 477-481; M. V. Levtchenko, **a.g.e.**, s. 278-279.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. I. HAÇLI SEFERİ VE BAŞKENT İZNIK

3.1. Haçlı Birliklerinin İznik'e Geliş Süreci

Malazgirt savaşının sonuçlarından biri de Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'in tahtını VII. Mikhail Dukas'a bırakmış olmasıydı. İmparator VII. Mikhail Dukas 466/1074 yılında Selçuklu akınlarını durdurabilmek ve devletin kötü gidişatına son vermek amacıyla daha önceden de yapıldığı üzere Avrupa'dan ücretli asker yardımı istedi. Papa VII. Gregorius, imparatorun Türkleri Anadolu'dan atmak için askerî yardım talebini olumlu karşıladı ise de sayıca yüzbinleri aşan bir orduyu Bizans'a gönderme gibi bir uygulama gücü olmadığından talep sonuçsuz kaldı.⁵⁸

Bizans tahtına geçen I. Aleksios Komnenos zamanında Normanlar ve Türkler ile yapılan mücadeleler imparatorluğu oldukça yıpratmıştı. 478/1085 yılında Norman reisi Robert de Guiskard'ın ölümünün ardından 479/1086 yılında Süleymanşah'ın çıktığı güney seferinde ölüm haberinin gelmesi Bizans'ı oldukça rahatlatmıştı. İmparator, ancak güçlü ordularla Anadolu'ya yapılacak bir seferin başarılı olacağına inanıyordu. Fakat Türkleri Anadolu'dan atabilmek için de yeterli kuvvete sahip değildi. Bizans ordusunu kuvvetlendirmek amacıyla daha önceden de yapıldığı üzere Batı'dan ücretli asker talep edilecekti. Böylelikle I. Aleksios, Bizans'ın içine düştüğü bu vahim durumdan kurtulmak için 482/1089 yılında Ebu'l-Kâsım ve Çaka Bey ile mücadele ettiği sırada Papa II. Urbanus'un başkanlığını yaptığı Melfi konsiline elçiler göndererek tekrar işbirliğine hazır olduğunun sinyalini verdi.⁵⁹ Bu sırada da Bizans tarafından gönderilen elçiler Avrupa'da Bizans propagandasını yapıyor ve konsillere katılıyorlardı. Nitekim Piacenza konsiline katılan Bizans elçileri, Türklerin

---

⁵⁸ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, İstanbul, Dünya Basımevi, 1997, s. 2; a. mlf, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", İstanbul, **İÜFTD**, Sa. 35, 1994, 65-78; a. mlf, "Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması", İstanbul, **Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhü Semineri 26-27 Mayıs 1997**, 1998, 1-14; a. mlf, "Haçlılar", **DİA**, C. XIV, 525-526; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Ankara, 2. bs, C. I, çev. Fikret Işıltan, TTK Basımevi, 1989, s. 77-78; Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Zamanında Türkiye**, s. 128.

⁵⁹ Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 20; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 3; a. mlf, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", 65-78; a. mlf, "Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması", 1-14; Steven Runciman, **a.g.e.**, C. I, s. 80.

Anadolu'dan çıkarılmadan Hıristiyanlığın doğu topraklarının güvence altına alınmayacağını ve bunun için de Türklere karşı savaşmanın şerefli bir iş olacağını belittiler.⁶⁰

Ancak Bizans tarafından yapılan yardım çağrısı Papalık tarafından farklı algılanarak önceden beri var olan “batının gücünü doğuya hâkim kılma” düşüncesini harekete geçirmişti. Papalık, Avrupa'nın içinde bulunduğu durumu bilerek Bizans'ın elde edeceği başarılarından ziyade, Avrupa halkının hem maddî ve manevî hem de dinî hislerini coşturacak bir çağrının büyük yankı uyandıracığı kanaatindeydi. Bu sebeple papa II. Urbanus, 487/1095 yılında Clermont konsilinde her kesimden halka yaptığı konuşmasında doğuda yaşayan “din kardeşlerini” Türklerin baskı ve zulmünden kurtaran bir savaşa girmeleri onlara büyük şeref kazandıracığını belirtmişti. Papanın çağrısıyla meydana gelen coşkulu güruh halkın her kesimden katıldığı büyük bir sefer haline dönüştü.⁶¹

3.1.1. Pierre l'Ermitte Seferi

Papa II. Urbanus'un çağrısını benimseyenlerin başında Pierre l'Ermitte geliyordu. Bu kişi bütün Avrupa'yı dolaşıp şehir meydanlarında yaptığı ateşli konuşmalar ile halkı doğuya sefer yapma konusunda galeyana getirmeye başlamıştı. Her milletten ve her sınıftan oluşan bu insan topluluğunun hazırlıklar yaparak Anadolu'ya doğru harekete geçtiğini öğrenen İmparator I. Aleksios'u büyük bir endişe kapladı. Zira I. Aleksios, daha önceden onların ne kadar para düşkünü ve güvenilmez kişiler olduğunu biliyordu.

Papa II. Urbanus'un çağrısından önce doğunun zenginliklerini elde etme ve Kutsal Ülke'ye kavuşmak isteyen Haçlıların başında Pierre l'Ermitte ve Meteliksiz Gautier bulunuyordu. Bunlar genel hareket günü olan 17 Şaban 479 (15 Ağustos

---

⁶⁰ Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, 65-78

⁶¹ Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 20; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 5; a. mlf, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, 65-78; a. mlf, “Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması”, 1-14; Steven Runciman, **a.g.e.**, C. I, s. 80; a. mlf, **The First Crusade**, ed. Tokyo-Dai Nippon, Cambridge University Press, 1980, s. 59 v.d; Frederic Dunclaf, “The First Crusade: Clermont to Constantinople”, ed. T.M. Setton ve M.W. Baldwin, **A History of the Crusades**, Philedelphia, C. I, University of Wisconsin Press, 1969, 253-279; Ralph-Johannes Lillie, **Byzantium and the Crusader State 1096-1204**, New York, Oxford University Press, 1994, s. 1-2.

1096) yılından önce harekete geçmişti. Bu iki gruptan Meteliksiz Gauiter'in başında olduğu ordu 12 Cemaziel Evvel 489 (8 Mayıs 1096) tarihinde, Pierre l'Ermite'in idaresindeki ordu ise 24 Cemaziel Evvel 489 (20 Mayıs 1096) yılında İstanbul'a gitmek üzere Köln'den hareket etti. İmparatorun bu tedirginliğini haklı çıkaran Haçlı ordusu, sefere çıktığı andan itibaren geçtikleri güzergâh üzerinde bulunan köy ve kasabaları yağma ve tahrip ettiler. İmparatorluk topraklarına girdiklerinde daha da ileri giderek Bizans tebaası olan Hıristiyan halkın mallarını yağmalamış ve eşi benzeri olmayan katliamlar yapmışlardı.⁶²

Bu iki Haçlı ordusu İstanbul'a vardıklarında sayıları ve davranışları itibariyle ile halkı dehşete düşürmüş hatta Anna Komnena, Haçlıları "sayıları kumsaldaki kum tanelerinden, gökteki yıldızlardan çok" diye tasvir etmiştir.⁶³ Haçlı birlikleri İstanbul'un güvenliği için sur dışında bekletilmiş, ancak bu kez de disiplinsiz hareket ederek civardaki köşklere soyuyor, kilise damlarından kurşunları söküyor ve durmadan hırsızlık yaparak başkent halkına zarar veriyorlardı. İmparator onları daha fazla başkent yakınında tutmak istemedi ve Anadolu yakasına geçirerek Yalova yakınında bulunan Kibotos⁶⁴ mevkiine yerleştirdi. I. Aleksios'un amacı asıl ordu gelene kadar bu öncü Haçlı ordusunu başkentten uzak tutmak ve imparatorluğa daha fazla zarar vermesini önlemektir. Kibotos mevki civarında arazi verimliliği üst düzeyde ve iâşe işleri de İstanbul'dan kolayca sağlanıldığından dolayı Haçlılar ilk etapta buraya yerleştirilmişti. Fakat bu topluluk çok geçmeden etrafta bulunan köylere saldırarak yağmalama faaliyetlerinde bulunmuşlar ve önlerine çıkan herkesi öldürmeye başlamışlardı. Anna Komnena eserinde bu vahşeti "... çevrede korkunç bir katliama giriştiler; bebekleri mızraklarına geçirip ateşte kızarttılar, büyüklere ise mümkün olan her yöntemle işkence yaptılar" diye kaydetmiştir.⁶⁵ Bu kalabalık

---

⁶² Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 21; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 11; a. mlf, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", 65-78; a. mlf, "Haçlılar", **DİA**, C. XIV, 525-526; Steven Runciman, **a.g.e.**, C. I, s. 95; a. mlf, **The First Crusade**, s. 71; George Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret Işıltan, s. 335; Peter M. Holt, **The Age of the Crusades (The Near East from the Eleventh Century to 1517)**, New York, 5. bs. 1986, s. 18; Türkçe Tercümesi: Özden Arıkan, **Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 18.

⁶³ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 304

⁶⁴ İzmit Körfezinin güney kıyısında, körfeze uzanan üçgen biçimli çıkıntının üzerinde, günümüzde orada bulunan Hersek köyünün yakınında bir iskele yerleşimi. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 325 1. dn.

⁶⁵ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 306

kuvvetin karşısında herhangi bir gücün bulunmaması ve elde ettiği maddî başarılar Haçlıları iyice cesaretlendirmişti.

3.1.2. Selçukluların Pierre l'Ermitte Ordusu ile Karşılaşması

Haçlı orduları yağma ve talan faaliyetlerinden sonra bir araya gelerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin topraklarına girmeye başladı. Diğer yandan Fransızlardan oluşan 1000 kişilik küçük bir grup ise beklenmedik bir şekilde Selçuklu başkenti İznik'in yakınlarına kadar gelip burada bulunan köyleri yağmaladı. İznik'e yakın köyleri yağmaladıklarını haber alan I. Kılıç Arslan, hemen bir ordu göndererek onları engellemeye çalıştıysa da Haçlı kuvveti karargâhlarına geri dönerek yağmadan elde ettikleri malları arkadaşlarına satmışlardı. Fransızların elde ettikleri ganimetleri gören Alman birlikleri de yağma yapma amacıyla içinde piskopos ve papazlarında bulunduğu 6000 kişilik kuvvet ile yola çıktı. Fransız Haçlı birliklerinin reisi Rainaldus'un idaresinde İznik'e giden ordu, yol boyunca geçtikleri köyleri yağmaladı. İznik'e çok yakın bir yerde bulunan Kserigordon adında bir kaleyi ele geçiren Haçlılar, kalenin yiyeceklerle dolu olduğunu görünce burasını bir üs gibi kullanıp yakın yerlere yapacakları yağma akınlarında kullanmaya karar verdiler. Kalenin Haçlılar tarafından zapt edildiğini öğrenen I. Kılıç Arslan, derhal Emîr Mehmed kumandanlığındaki bir orduyu Haçlıların üzerine gönderdi.⁶⁶

Kserigordon kalesi bir tepe üzerinde bulunduğu için ele geçirilmesi zor bir yerdi. Fakat kalenin içinde herhangi bir su kaynağı olmadığı için ihtiyaç duyulması halinde kalenin dışında bulunan bir kuyudan veya vadideki kaynaktan suyun temin edilmesi gerekiyordu. Bölgeyi iyi bilen Selçuklu ordusu 8 Şevval 489 (29 Eylül 1096) yılında Kserigordon kalesi yakınlarına gelerek su kaynaklarını işgal etmiş ve kale etrafında pusu kurmaya başlamıştı. İlk olarak Alman Haçlı birlikleri susuzluk

---

⁶⁶ Anna Komnena'nın eserinde Selçuklu birliklerinin başında İlhan (Emîr Mehmed) adlı Türk beyinin olduğunu, İbnü'l-Kalanisi ise bu beyin I. Kılıç Arslan'ın kardeşi Davud olduğunu söylemektedir. Kesin olmamakla birlikte hem Emîr Mehmed'in hem de Davud Arslan'ın aynı orduda olduğunu, bu iki kaynağın birbirini tamamladığını da söyleyebiliriz. Ayrıntılı bilgi için bkz: Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 307; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 129; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436-500=1044/45-1106/07)", **TTK Belgeler**, C. XXIX, Sa. 33, 2008, 1-42; a. mlf; **Anadolu'nun Fethi**, s. 130 İbnü'l-Kalanisi, **Zeylû Târihi Dımaşk**, İngilizceye çeviren ve özetleyen, H. A. R. Gibb, **The Damascus Chronicle of the Crusades: Extracted and Translated from the Chronicle of Ibn al-Qalanisi**, London, Luzac and Co, 1932, s. 41.

çekmeye başlamıştı. Yanında götürdükleri papazlar onlara cesaret vermeye çalıştıysa da; susuzluktan dolayı teslim olmaktan başka çareleri olmadığını anladılar. Sekiz gün süren susuzluğun ardından umutları tükenen Haçlılar, Türkler ile anlaşp dinlerini değiştirerek Türklerin, Müslüman olanlara dokunulmayacağı garantisini üzerine teslim olmuşlardı. Rainaldus ve bir kısım Haçlı kuvveti Müslümanlığı tercih edip canlarını kurtarmış, Müslüman olmayanlar ise kılıçtan geçirilerek öldürülmüşlerdi.⁶⁷

3.1.3. Drakon Savaşı

Kserigordon kalesinin Türkler tarafından ele geçirilmesinden hemen sonra Türk casuslar, Haçlıların arasına sızıp Almanların kaleyi aldığını, bununla da kalmayıp başkent İznik'i bile kontrol altına aldıkları şayiasını yaymıştır. İznik'in zaptını duyan Haçlılar karargâhlarında duramaz oldular ve büyük bir heyecanla hazırlıklarını tamamlamaya başladılar. Ancak çok geçmeden Almanların başına gelenleri öğrenen Haçlılar ne yapacaklarını bilememişlerdi. Üstüne üstlük bu sırada önderleri olan Pierre l'Ermite'in para ve yiyecek temin etmek amacıyla başkent İstanbul'da bulunması durumu iyice içinden çıkılmaz hale getirmişti.⁶⁸ Karargâhta bulunanların bir kısmı Pierre l'Ermite gelene kadar herhangi bir şey yapmamayı düşünmüştü. Ama Haçlı ruhunun en belirgin özelliği olan "kan dökme ve intikam" hırsı daha ağır bastığından, Kserigordon kalesinin öcünü almak isteyenler çoğunlukta idi.

⁶⁷ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 306 v.d.; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 21 v.d; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 16; a. mlf, "Haçlılar", **DİA**, C. XIV, 525-526; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 129; a. mlf, **Selçuklular Zamanında İslamiyet**, s. 87; a. mlf, "Kılıç Arslan", **İ.A.**, C. VI, 681-688; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 101; a. mlf, **The First Crusade**, s. 74-75; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", ed. T.M. Setton ve M.W. Baldwin, **A History of the Crusades**, Philadelphia, C. I, University of Wisconsin Press, 1969, 280-304; Enno Franzius, **History of the Byzantine Empire: Mother of Nations**, New York, Funk and Wagnalls, 1967, s. 304; Warren Treadgold, **State and Society**, s. 621; P. M. Holt, **a.g.e.**, s. 19; Türkçe Tercümesi: s. 20; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", **D.G.B.İ.T.** C. VIII. s. 224; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 130; Sevim-Yücel, **a.g.e.**, s. 112; Joseph François Michaud, **Haçlı Seferlerinin İlginc Olayları**, Ankara, çev. Güray Kırpık, Lotus Yayınevi, 2011, s. 126-127.

⁶⁸ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 307-308; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 22-23; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 18; a. mlf, "Haçlılar", **DİA**, C. XIV, 525-526; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 129; a. mlf, "Kılıç Arslan", **İ.A.**, C. VI, 681-688; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 102; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", 280-304; George Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret Işıltan, s. 335; F. Yavuz Ulugün, **Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi**, s. 84-85. Joseph François Michaud, **a.g.e.**, s. 128.

Gözünü intikam hırsı bürümüş olan bu çoğunluk, itidalli davranmak isteyen Haçlı grubuna tahkir edici sözler söyleyerek onları kışkırtmışlar ve 1 Zilkade 489 (21 Ekim 1096) yılında Kibotos mevkiinden hareket etmişlerdi. Arkalarında yalnızca yaşlıları ve hastaları bırakan Haçlılar, güneye doğru hareket ederek İznik'e en yakın yol olan Altınova, Soğuksu, Yalacdere güzergâhını takip ettiler. Boyalıca mevkiine geldikten kısa süre sonra da İznik Gölü kıyısına inmeyi planladılar. Fakat Boyalıca mevki ile İznik Gölü arasında bulunan Drakon köyüne yakın ormanlık bölgeden geçerken Türk okçu birlikleri taarruza başlayarak Haçlılara oklar yağdırmaya başladı. İlk hedeflerden birisi ordunun önünde giden atlı birlikleriydi. Türk okçuları atları yaraladıktan sonra atlar binicilerini sırtından yere atıyor ve böylece daha da karıştıyordu. Bunun üzerine ortalık iyice karıştı ve saklandıkları yerden çıkan Türk birlikleri Haçlıları dört bir yandan sıkıştırdı. Her ne kadar Haçlı şövalyeleri Türk hücumuna karşı direnmeye çalıştıysa da, uğradıkları bu bozgunu önleyemediler. Toparlanamayan diğer Haçlı birlikleri dehşete kapılıp daha fazla dayanamadı ve arkalarına bakmadan hızla karargâhlarına kaçmak zorunda kaldılar.⁶⁹ Arkalarından gelen Türkler, önüne kattıkları Haçlıları kovalamaya başladılar. Bir kısmı çevredeki ormanlık alanlara, bir kısmı deniz kıyısında bulunan saraya sığınıp canlarını kurtardılar. Haçlı karargâhında günlük işlere devam ediliyor, papazlar ayinlerini yapıyorlardı. Dehşete kapılan Haçlı ordularının geldiklerini gören insanlarda neye uğradıklarını şaşırıyorlardı. Hayatta kalan ve birçoğu yaralanmış halde bulunan Haçlılar tutsak alındı.

Drakon savaşı günü, akşama doğru her şey olup bitmişti. Haçlıların perişan halde olduklarını gören bir Bizanslı köylü bulduğu sandala binerek imparator ve Pierre l'Ermitte'e Haçlıların başına gelenleri ulaştırmak üzere İstanbul'a doğru yola

---

⁶⁹ Anonim, *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, London, İngilizceye çeviren ve yayımlayan, Rosalind Hill, *The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem*, Thomas Nelson and Sons, 1962, s. 3; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 306-307; Işın Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 21 v.d; a. mlf, *Haçlı Seferleri*, s. 18; a. mlf, "Haçlılar", *DİA*, C. XIV, 525-526; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 129; a. mlf, *Selçuklular Zamanında İslamiyet*, s. 87; a. mlf, "Kılıç Arslan", *İ.A.*, C. VI, 681-688; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, s. 101; a. mlf, *The First Crusade*, s. 75; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", 290-304; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 130; Sevim-Merçil, *a.g.e.*, s. 430; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *D.G.B.İ.T.* C. VIII. s. 224; John Julius Norwich, *A Short History of Byzantium*, New York, Alfred A. Knopf, 1997, s. 257; George Ostrogorsky, *a.g.e.*, çev. Fikret İşıltan, s. 335; Warren Treadgold, *State and Society*, s. 621; P. M. Holt, *a.g.e.*, s. 19; Türkçe Tercümesi: s. 20.

çıktı. İmparator durumu öğrenince derhal geride kalan Haçlıları toplamak maksadıyla içine savaşçılar doldurduğu birkaç gemiyi buraya yolladı. Ertesi gün Bizans savaş gemilerinin geldiğini gören Türkler, saraya sığınan Haçlılar üzerindeki kuşatmayı kaldırarak İznik'e doğru hareket etti. Savaştan canlarını kurtarabilmiş Haçlılar ise gelen Bizans gemisine bindirilerek İstanbul'a getirilmiş, burada silahları alındıktan sonra arkadan gelecek Haçlı ordusunu beklemek üzere başkent surlarının dışında bulunan bir yere yerleştirildiler. Böylelikle "Halkın Seferi" olarak adlandırılan Pierre l'Ermitte ve adamlarının Haçlı seferi son buldu.

3.2. Birinci Haçlı Seferi (489/1096-492/1099)

Keşiş Pierre l'Ermitte ordusundaki başıbozuk topluluğa karşı Drakon'da elde edilen başarı I. Kılıç Arslan'ı yanıltmıştı. Çünkü Pierre l'Ermitte'in orduları gelmeden önce Anadolu'da, Haçlıların güçlü ordularla gelip, Türkleri hezimete uğratacaklarına dair büyük bir şayia yayılmıştı. Bu nedenle çıkan bu söylentiye dikkate alan I. Kılıç Arslan ise planlı bir şekilde hareket ederek Haçlıları imha etmişti. Muhtemelen o, arkadan gelecek olan yeni Haçlı ordularının da önceki ordular gibi disiplinsiz ve kolay yok edilebilir düşüncesine kapıldı. Tam bu sırada I. Kılıç Arslan, Danişmendliler ile rekabet konusu olan ve Ermeni Gabriel'in elinde bulunan Malatya'yı ele geçirmek üzere yola çıktı.⁷⁰

Asillerin maiyetinde sefere çıkan büyük ordular, 489/1096 yılının sonbaharından itibaren İstanbul surlarının önünde görünmeye başladı. Fransızların çoğunluğunu oluşturduğu ilk Haçlı grubu, dük Hugue de Vermandois kumandanlığında 489/1096 Ağustos ayında Fransa'dan hareket etti. Fakat yolda kendisinin ve ordusunun hiç beklemediği durumla karşılaştı. İtalya'dan Bari'ye gelen Hugue, buradan deniz yoluyla Draç'a gelmek istediye de ordusunu taşıyan gemi bir fırtınaya yakalanarak sular altında kaldı. Kendisinin bindiği gemi ise fırtınadan güçlkle kurtulup Draç'a gelebilmişti. Draç vâlisi Ioannes Komnenos, Hugue'u çok iyi karşılayarak onuruna yemekler vermişti. Ardından Hugue'un ve ordusunun

⁷⁰ Süryani Mihaél, **a.g.e.**, s. 42-43; Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 187; Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 325; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 306-307; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 23; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 29; a. mlf, "Haçlılar", **DİA**, C. XIV, 525-526; Abdülkerim Özaydın, **Sultan Berkıyaruk Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)**, İstanbul, İÜEFY, 2001, s. 125 Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 135-136.

İstanbul'a sağ salim ulaştırılması için bir Bizans birliğini görevlendirdi. İmparator I. Aleksios Komnenos, Haçlı reisi Hugue'a değerli hediyeler vererek onu onore etmiş, diğer yandan da Haçlı ordusunu göz hapsinde tutarak taşkınlık yapmasını önlemişti. Daha sonra vassallık yemini etmesi için saraya çağırılan Hugue, bu yemini etmekten dolayı memnun olacağını söyleyerek Bizans'a bağlı olacağına dair yemin etti.⁷¹ Aslında I. Aleksios'un bu tavrı Haçlı liderlerine karşı nasıl bir politika izleyeceğinin de sinyallerini veriyordu. Haçlıların imparatora verdiği yeminin ana hatları şöyleydi: İmparator, sefer boyunca Haçlıların yiyecek ve diğer ihtiyaçlarını temin edip yanlarına Bizans birlikleri verecek, Haçlılar da buna mukabil zamanında Bizans İmparatorluğu'na ait Türklerin elindeki kale ve şehirleri imparatorun bu iş için göndereceği yüksek rütbeli subaya teslim edeceklerdi. İmparator bu yeminle Haçlıların, Bizans için oluşturacağı tehlikeyi önlemeyi amaçlamıştı. Böylece Haçlılar Türklerden geri alınacak eski devlet arazisini Bizans'a teslim edecekler ve imparatorluk sınırlarının ötesinde kuracakları Haçlı devletleri de imparatorun yüksek hâkimiyetini tanıyacaktı.⁷²

Her ne kadar Hugue bu yemini kolaylıkla verdiyse de arkadan gelen diğer Haçlı reislerinden yemin almak bu kadar kolay olmayacaktı. Nitekim 5 Muharrem 490 (23 Aralık 1096) tarihinde Fransızlardan oluşan ikinci grup, Godefroi de Bouillon'un kumandasında İstanbul önlerine geldi. Godefroi'nin idaresinde kardeşleri Boulogne kontu III. Eustache ile Baudouin ve tanınmış şövalyelerden oluşan büyük bir ordu bulunuyordu. Bizans'ın Balkan topraklarından sorunsuz bir şekilde İstanbul'a gelen Haçlılar, Haliç bölgesinin üst kısmına karargâh kurdular. İmparator I. Aleksios Komnenos ise Haçlıların başkent İstanbul'a zarar vermesinden korkarak onları bir an önce Anadolu yakasına geçirmek istiyordu. Bunun içinde ilk önce Haçlı

⁷¹ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 308-309; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 25; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 21; a. mlf, "Haçlılar", **DİA**, C. XIV, 525-526; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 111 v.d.; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", 290-304; Peters, **The First Crusade – The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials**, Philadelphia, The Version of Anna Comnena, University of Pennsylvania Press, 1998, s. 160-161.

⁷² Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 317; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 23; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 22-23; a. mlf, "Haçlılar", **DİA**, C. XIV, 525-526; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 117 v.d.; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", 290-304; Ayhan Can, "Fulcherius Carnotensis'in Haçlı Vekayinâmesinin Türkiye ile İlgili Olayları da İçine Alan Birinci Kitabın Tercümesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)", İstanbul, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, 1998, s. 18; John France, **Victory in the East: A Military History of the First Crusade**, New York, Cambridge University Press, 1996; s. 120-121.

reisi Godefroi'dan imparatora bağıllık yemini alması gerekiyordu. Daha önce bu yemini veren Hugue de Vermanodis'i Godefroi'un bulunduğu karargâha gönderen imparator, onu saraya davet ettiğini bildirdi. Ancak Godefroi vasallık yeminini verme niyetinde değildi. Yolda olan Haçlı liderlerinin İstanbul'a gelişini bekliyor ve onlarla istişare yaptıktan sonra bir karara varmak istiyordu. İmparator da Haçlı ordularının İstanbul'da beklemesini sakıncalı buluyor, bu durumu İstanbul için tehdit olarak algılıyordu. Aleksios, Haçlı liderlerine vasallık yemini verdirme maksadıyla onları zor durumda bırakmak için iaşe yardımını kısıtlayıcı bir takım önlem aldı.⁷³ İmparator böyle yapmakla hata ettiğini, Haçlıların İstanbul'u yağmalamasıyla anladı. Haçlıların bu yağma faaliyetlerini durdurmak için çare arayan I. Aleksios, ancak yeniden iaşe temin ederek Haçlı kuvvetlerinin saldırılarını durdurabilirdi.⁷⁴

490/1097 yılının Mart ayında yeni Haçlı ordularının İstanbul'a yaklaşmakta olduğu haberini alan imparator iyice telaşa kapıldı. Haçlı orduları gelmeden önce meseleyi halletmek isteyen imparator bu sefer Haçlılara yaptığı yiyecek yardımını kademeli olarak azalttı. Haçlılar da buna karşılık İstanbul'a yakın köyleri basıp yağmalayarak cevap verdi. I. Aleksios, Haçlıların bu yağmalamalarına oldukça kızmış ve Bizans ordusunda ücretli olarak görev yapan Peçenek Türklerini onların üzerine göndermişti.⁷⁵

Peçeneklerin beklenmedik bir şekilde mağlubiyetleri Haçlıları oldukça cesaretlendirmiş, konakladıkları Pera mevkiindeki evleri dahi yakıp yıkmışlardı. Godefroi bunun üzerine birliklerini Haliç'ten karşı tarafa geçirmiş, 16 Rabiülâhir 490 (2 Nisan 1097) günü Paskalya'nın yeşil perşembesi olmasına rağmen sarayın yakınındaki sur kapısını yıkarak içeri girmişlerdi. İmparator böyle kutsal bir günde savaşmak zorunda kaldığı için üzgündü fakat şehrin emniyeti tehlikedeydi. Ordusuna

---

⁷³ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 6; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem**, New York, İngilizceye çev, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Oxford Press, 2007, s. 140; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 315; M; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 23; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 22-23; Feridun Dirimtekin, **Haçlı Seferlerinde İnönü ve Eskişehir Meydan Muharebeleri**, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1946 s. 57-58. Burak

⁷⁴ Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 23; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 22-23; Feridun Dirimtekin, **a.g.e.**, s. 59.

⁷⁵ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 9; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 314; M; Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 22-23; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 116 v.d.; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", 290-304 Feridun Dirimtekin, **a.g.e.**, s. 57.

emir vererek derhal Haçlılara karşı gövde gösterisi yapılmasını söyleyen I. Aleksios, Hıristiyanlardan kimsenin öldürülmemesini sadece Haçlı ordularının gözünün korkutulmasını istemişti. Nitekim böyle de oldu, çok geçmeden Godefroi'un orduları geri çekildi. Ertesi gün imparator bir elçilik heyeti göndererek Haçlıların Anadolu'ya geçmesi için teklif gönderdi ama Haçlılar bu elçilik heyetine bile saldırmıştı. Bu olay üzerine sinirlenen imparator büyük bir ordu hazırlayarak Haçlıların üzerine gönderdi. Daha fazla direnmenin kendilerine zarar vereceğini anlayan Godefroi, kardeşi Baudouin ve ileri gelen şövalyeler ile birlikte sarayda törenle vassallık yemini edip Anadolu yakasına geçirilerek İzmit yolu üzerindeki Pelekanon karargâhına yerleştirildi.⁷⁶ Arkasından gelen başıbozuk Haçlılar da disiplin altına alınarak yeminleri esnasında Godefroi ve Baudouin çağırılarak şahit olması istenmişti.

İmparator I. Aleksios'un birinci Haçlı grubunu Anadolu yakasına tam zamanında geçirmişti. Güney İtalya Normanlarının reisi olan Bohemund⁷⁷, ülkesindeki iç isyanlar nedeniyle parlak bir geleceğe kavuşma imkânını yakalayacağından emin olamayınca, ilk Fransız grubunun kendi topraklarından geçmesi onda büyük heyecan uyandırmıştı. Daha sonra aklına Doğu'ya gitme fikri yerleşmişti. Askerî birliğini toplayan Bohemund, Adriyatik Denizi'nden Draç'a geçerek İstanbul'a doğru yola çıktı. Bohemund ve yanında bulunan şövalyeler 23 Rabiülâhir 490 (9 Nisan 1097) yılında İstanbul'a gelip herhangi bir huzursuzluk çıkarmadan vassallık yemini vererek Anadolu yakasına geçirildi.

Birinci Haçlı Seferine katılan orduların en büyüğü şüphesiz Güney Fransızların oluşturduğu gruptu ve bunların başında Toulouse kontu Raymond de Saint Gilles bulunuyordu. Raymond, 489/1096 yılının Ekim ayında Adriyatik Denizi'nden karaya çıktı ve güneye ilerleyerek Draç topraklarından imparatorluk topraklarına girdi. Bohemund ve Godefroi'un başkentte onu beklediğini öğrenince ordusunu Tekirdağ yakınında bırakıp derhal İstanbul'a giden Raymond, imparatora

---

⁷⁶ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 9; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 325; Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 22 v.d.; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 126 v.d.; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", 290-304; George Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret Işıltan, s. 336; John Freely, **a.g.e.**, s. 43; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", **D.G.B.İ.T.** C. VIII. s. 226; Feridun Dirimtekin, **a.g.e.**, s. 59; F. Yavuz Ulugün, **Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi**, s. 84-85.

⁷⁷ Bohemund'a eserinde geniş yer veren Anna Komnena ona hayranlığını gizleyememiştir. Bkz. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 321-322.

vassallık yemini vermek istemediyse de daha sonra değiştirilmiş metin üzerinde yemin ederek o da Bohemund ve Godefroi ile birlikte Pelekanon'da bulunan şövalyelerin yanına gitti.⁷⁸

Kuzey Fransızlarından oluşan diğer Haçlı ordusu ise Normandia dükü Robert ile eniştesi Blois kontu Etienne ve kuzeni Flandre kontu II. Robert'in yönetiminde 489/1096 yılının Ekim ayında Fransa'dan hareket ettiler. Haçlı ordusu, İtalya'nın güneyinde bulunan Norman arazisi üzerinden geçerken Flandre kontu II. Robert hariç burada kış mevsimini geçirdiler. Flandre kontu, Adriyatik Denizi üzerinden Nisan ayında İstanbul'a varmış, diğer ordular ise II. Robert'in izlediği güzergâhtan gelerek 490/1097 yılının Mayıs ayında başkent İstanbul'a vardılar. İmparator I. Aleksios, bu Haçlı gruplarını herhangi bir aksaklık yaşanmaması için gruplar halinde başkente almıştı. Yeminleri alınan Haçlılar hemen Anadolu'ya geçirilmek üzere başkentten çıkarıldılar. Kendilerinden önceki Haçlı birlikleri Pelekanon mevkiinden hareket ettiğini haberini alan Haçlılar, burada vakit kaybetmemek için direkt Anadolu içlerine doğru yola çıktı. 19 Cemazielahir 490 (3 Haziran 1097) tarihinde, Haçlıların Anadolu'da vereceği en zorlu sınav yerlerinden bir tanesi olan Türkiye Selçuklu Devleti başkenti İznik'in surları önünde görünmeye başladılar.

3.2.1. İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması

İznik'in Türkiye Selçuklu Devleti başkenti oluş sürecini yukarıda geniş bir şekilde ele almıştık.⁷⁹ Süleymanşah, devletin merkezini İznik yapmasından sonra Bizans ile antlaşma yaparak yönünü güneye doğru çevirdi. Yapılan bu antlaşma gereği de Selçuklu birlikleri batıdan gelecek Norman tehlikesine karşı Bizans'a yardımda bulunacaktı. Dört yıl boyunca Normanlara karşı savaştan I. Aleksios, 478/1085'te Robert Guiskard'ın ölümüyle büyük bir nefes almıştı. Ardından Türklerin elinden Bithynia ve İznik'i ele geçirmek için çeşitli zamanlarda harekete

---

⁷⁸ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 15; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, s. 93; Fulcher of Charters, **A History of the Expedition to Jerusalem (1095-1127)**, Minnesota, İngilizceye çeviren Frances Rita Ryan, The University of Tennessee Press, 1969, s. 79; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. ; Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 26-27.; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 126 v.d.; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", 290-304; George Ostrogorsky, **a.g.e.**, çev. Fikret Işıltan, s. 336; Ayhan Can, **a.g.t.**, s. 18;

⁷⁹ İznik'in Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti oluşuna dair geniş bilgi için birinci bölüm, s. 37-45.

geçerek başkentin idaresini elinde bulunduran Türk beyleri Ebu'l-Kâsım ve Ebu'l-Gâzi ile mücadele etmişti.

Selçuklu başkenti İznik'in Süleymanşah'tan I. Kılıç Arslan'a kadar olan sürece kısaca değindikten sonra kuşatma ile ilgili olarak dönemin ana kaynaklarından olan Bizanslı tarihçi Anna Komnena ve Latin yazarlar Fulcherius Carnotensis⁸⁰, Gesta Francorum⁸¹, Raimundus Aguilers⁸², Willermus Tryensis⁸³, Albertus Aquensis'in kayıtlarından faydalanarak İznik'in Haçlılar tarafından kuşatması anlatılmaya çalışılacaktır.

İstanbul'a ilk gelen Haçlı orduları arasında olan Godefroi de Bouillon ve yanındaki şövalyeler Pelekanon karargâhına yerleştirildi ve burada arkadan gelecek olan Haçlı birliğini bekledi. Kısa bir süre sonrada Godefroi ile aynı topraklardan gelen Toul kontu Raoul, Pelekanon karargâhına varıp hemen arkalarından Güney İtalya Normanlarının geldiğini bildirdi. Muhtemelen Godefroi, on binlerce insanın aynı yerde toplanmasının karargâhta sıkışıklık veya yiyecek sorunu ortaya çıkarabileceği endişesiyle bu sıkıntıyı önlemek amacıyla Pelekanon'dan ayrılarak İzmit'e doğru harekete geçti.⁸⁴ Godefroi, Rufinel⁸⁵ mevkiine vardığı zaman İstanbul'a henüz varmış olan Raymond de St-Gilles'ten içeriği tespit edilemeyen bir

---

⁸⁰ Fulcherius Carnotensis'in hayatı ve eseri hakkında yapılan detaylı çalışma için bkz. Ebru Altan, "Birinci Haçlı Seferi'nin Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis" İstanbul, **İÜFTD**, Prof. Dr. İsmet Miroğlu, Hatıra Sayısı, Sa. 37, 2001-2002, 45-49; Fulcherius Carnotensis, **Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak)**, İstanbul, çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009, s. 17-41.

⁸¹ Gesta Francorum üzerine yapılan bir çalışma için bkz. Andrew Jacob Cuff, "The Author and the Hierosolimitanus: Reading the Gesta Francorum as a Pilgrim Narrative" (Çevirimiçi) <http://www.academia.edu/1966789/>, 28 Eylül 2013.

⁸² Raimundus Aguilers'in hayatı ve eseri hakkında yapılan detaylı çalışma için bkz. Birsal Küçüksipahlioğlu, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers" İstanbul, **İÜFTD**, Sa. 35, 2005, 17-24.

⁸³ Willermus Tryensis'in hayatı ve eseri hakkında yapılan detaylı çalışma için bkz. Ergin Ayan, **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (1143-1163)**, Ankara, Karadeniz Dergisi Yayınları, 2009, 5-9.

⁸⁴ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 325. Anna'nın kaydına göre Haçlılar ikiye ayrılarak bir kol Bithynia içinden yürüyüp İzmit'e geldi ve buradan da İznik'e harekete geçtiler. İkinci kol ise deniz yoluyla Kibotos'a geçti daha sonra İznik yakınlarında buluştular.

⁸⁵ Rufinel adın sadece Albertus Aquensis tarafından kaydedilmiş olup, bu yerin neresi olduğu hakkında net bir bilgiye sahip değiliz. Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, s. 93. Steven Runciman, Rufinel'in İzmit olabileceği kanaatindedir. Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 137, dn. 3.

mektup aldı.⁸⁶ Birkaç gün Rufinel’de bekleyerek Tankred’in kumandanlığındaki Normanlar ile Pierre l’Ermitte ve bozguna uğrayan ordusundan kalanlar ile birleşti. Bohemund, İstanbul’da kalarak İznik’i kuşatmak için yolda olan Haçlı ordusuna yiyecek ve bir takım malzemeler temin etmek amacıyla birkaç gün daha imparatorun yanında kalmıştı.⁸⁷

Godefroi kumandasındaki orduya kuşatma aletleriyle küçük bir Bizans birliğinin başında olan Manuel Butumites de eşlik etmekteydi. Ordusuyla birlikte ilk önce Civetot’a hareket eden Godefroi, daha sonra Pierre l’Ermitte’in adamlarının Türkler tarafından yok edildiği vadiye yöneldi. Pierre’in ordusundaki ölülerin kemikleri bütün vadiyi kaplamıştı. Bu vadiden geçen Godefroi gerekli dersi çıkarmış ve imparatorun tavsiyesine uyarak ihtiyatla ilerlemişti. Yolu açmak ve genişletmek amacıyla da öncü birlikler gönderilmişti. Godefroi, buradan geçecek Haçlı ordularına yol göstermesi için yolun kenarlarına ağaçtan yapılmış haç işareti de diktirdi.⁸⁸

21 Cemaziel Evvel 490 (6 Mayıs 1097) günü Godefroi İznik’e ulaşmış bulunuyordu. Anna Komnena eserinde, İznik önüne gelen Haçlı liderlerinin şehri kuşatan suru belli burçlar arasında kendi aralarında bölüştüklerini ve böylelikle her ordunun birbiriyle yarışarak düşmana daha azimle saldıracağını yazmıştır.⁸⁹ Albertus Aquensis, Godefroi şehrin kuzey surlarına, Tankred doğu suru önüne, Tankred’in yanındaki kesime Robert de Flandre, Raymond de St.-Gilles ise karargâhını güney kesimine kurduğunu kaydetmiştir.⁹⁰ Gesta Francorum ve Fulcherius Carnotensis’in kayıtlarına göre, İznik önüne gelen Haçlı ordusunun şehri hemen kuşatmadığını, bunların yorgun ve yiyecek sıkıntısı çektiklerini, ancak Bohemund’un İstanbul’dan dönmesiyle birlikte temin ettiği bol gıda malzemesinin kendilerine ulaşmasından sonra 21 Cemaziel Evvel 490 (14 Mayıs 1097) tarihinde şehri kuşatmaya

---

⁸⁶ Işın Demirkent, “İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)” İstanbul, ed. Ebru Altan, **Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)**, Dünya Kitapları, 2007, 21-37.

⁸⁷ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 14; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 136; Işın Demirkent, “İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması”, 21-37.

⁸⁸ Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 136.

⁸⁹ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 325 v.d.

⁹⁰ Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, s. 97; Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 29; a. mlf, “İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması”, 21-37; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 136-137.

başladıklarını ve bu arada İznik etrafındaki surları yok etmek için de kuşatma aletleri ile tahta kuleler inşa etmeye başladıklarını belirtmiştir.⁹¹ Şehrin batı tarafı göle açıldığı için burası boş bırakıldı. İmparator I. Aleksios da kuşatmayı daha yakından takip edebilmek ve Türkler ile Haçlılar arasındaki olayları gözlemlemek için İstanbul'dan Pelekanon'a gelmiş⁹² ayrıca Manuel Butumites kumandasında bir Bizans istihkâm birliğini de İznik'e göndererek Haçlılar ile birlikte kuşatmaya katılmalarını sağlamış ancak Haçlılar gibi kan dökerek değil mümkün olduğu takdirde Türkleri ikna ederek şehri ele geçirmeyi planlamıştı.

İznik'te bulunan Türk garnizonu oldukça güçlüydü fakat sayıca çok üstün ve tam teçhizatlı bulunan Haçlı kuvvetlerinin karşısında yetersizdi. Kuzeyde bulunan İstanbul Kapısı, doğudaki Lefke Kapısı, güneydeki Yenişehir Kapısı'nın kontrolü her ne kadar Haçlıların eline geçtiyse de Haçlı orduları kara savaşı için hazırlandıklarından dolayı gölde herhangi bir önlem alınmamış, bunu fırsat bilen Türkler de batıda bulunan Göl Kapısından şehre yiyecek ve malzeme yardımı sağlıyordu.⁹³

Selçuklular Haçlı ordularının ard arda Anadolu yakasına geçip Pelekanon'da toplandıklarını haber alınca endişeye kapılmışlardı. Derhal I. Kılıç Arslan'a haber verilerek Haçlıların şehri kuşattığı, güney kapısının henüz zapt edilmediği, yardım gelebilirse kuşatmaya karşı daha dirençli olunabileceği bildirildi. Ancak Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, asillerin de içinde bulunduğu Haçlı orduları geldiği zaman başkent İznik'te değildi. I. Kılıç Arslan'ın 489/1096 yılında Pierre l'Ermite'in ordusuna karşı aldığı galibiyet Haçlıları küçümsemesine neden olmuştu. Sultan, Haçlı ordularının sayısını ve gücünü tespit etmeden ya da olayın ciddiyetini

---

⁹¹ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 14; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, s. 101; Işın Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", 21-37; Fulcher of Charters, **a.g.e.**, İng. çev. Frances Rita Ryan, s. 81; Türkçe çev. Ayhan Can, **a.g.t.**, s. 19; Edward Peters, **a.g.e.**, The Version of Raymond d'Aguilers, s. 182-183; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 136.

⁹² Işın Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", 21-37; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 137.

⁹³ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 16 v.d.; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 101, dn 90; Fulcher of Charters, **a.g.e.**, İng. çev. Frances Rita Ryan, s. 82; Türkçe çev. Ayhan Can, **a.g.t.**, s. 20; Edward Peters, **a.g.e.**, The Version of Raymond d'Aguilers, s. 183-184; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 129; Işın Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", 21-37.

anlamadan devletinin doğu sınırında Ermeni Gabriel'in elinde bulunan Malatya'yı ele geçirmek için ordusuyla birlikte harekete geçmişti. Daha önceden Bizans'ın Malatya vâlisi konumunda olan Gabriel sonraları civar bölgelerdeki Türk beylerinin hâkimiyetini tanımak suretiyle varlığını devam ettirebilmişti. Fakat hem Sultan I. Kılıç Arslan hem de Danişmendli beyi Gümüştekin'in Malatya'yı ele geçirme isteği bu iki Türk hükümdarını birbirine düşürmüştü.⁹⁴ Sultan'a göre topraklarının kaderi Haçlılara karşı yapılacak olan savunma değil, doğu sınırında Ermeni Gabriel'in elinde bulunan Malatya'yı ele geçirmek olacaktı. Çünkü "Rumlarla ve onların yabancı yardımcıları olan Frenklerle girilen çatışmalar, asıl mücadele içindeki ara oyunlar olmaktan öteye geçemezdi".⁹⁵ Tıpkı babası Süleymanşah gibi I. Kılıç Arslan'da her zaman için doğudaki hâkimiyeti batıdakinden üstün tutmaktaydı. Avrupa'dan gelen yeni Haçlı ordularının sayısını önemsemeyip doğudaki problemleri halletmek istemesi bu düşüncesinin bir tezahürü olarak yorumlanabilir.

Nitekim 490/1097 yılının ilkbaharında sultan I. Kılıç Arslan bu emeline ulaşabilmek için Malatya'ya giderek şehri kuşattı. Ancak kuşatma devam ettiği sırada İznik'ten bir Türk birliği Malatya'ya gelerek sayıca Türklerden fazla, askerî güç olarak da kendilerinden oldukça iyi durumda olan Haçlı ordularının İstanbul'dan Anadolu yakasına geçtiğini ve Pelekanon'da toplandığını, ilk hedeflerinin İznik olduğu haberini I. Kılıç Arslan'a ulaştırdı.⁹⁶ Bu haber sultanı endişeye düşürdü ve ardından ufak çapta bir öncü birliği hazırlayarak başkent İznik'e gönderdi. Kendisi daha sonra yola çıktıysa da artık başkent tamamen Haçlılar tarafından ablukaya alınmıştı. Öncü Selçuklu birliği ani bir saldırı ile şehre girmek için hamlede

---

⁹⁴ Anna Komnena, **a.g.e.** s. 325; Urfalı Mateos, **a.g.e.** s. 187; Süryani Mihaél, **a.g.e.**, s. 46; Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. I, s. 335; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 129; a. mlf, "Kılıç Arslan", **İ.A.**, C. VI, 681-688; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 23-24; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 29; a. mlf, "Kılıcarslan I", **DİA**, C. XXIV, 396-399; a. mlf, "Haçlılar", **DİA**, C. XIV, 525-526; a. mlf, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", 21-37; a. mlf, "Haçlı Seferleri ve Türkler", **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 651-667; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 135; a. mlf, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", 290-304; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 130-131; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 430; Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 503-527; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", **D.G.B.İ.T.** C. VIII. s. 225; John Freely, **a.g.e.**, s. 43; Ali Öngül, **a.g.e.**, s. 28; G. Ö. Bezer, "Türkiye Selçukluları'nın Güneydoğu Siyaseti", **TAD**, C. XII, 79-113.

⁹⁵ Amin Maalouf, **Arapların Gözünden Haçlı Seferleri**, İstanbul, çev. Ali Berktaş, 9. bs. Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 24.

⁹⁶ Anna Komnena, **a.g.e.** s. 325; Urfalı Mateos, **a.g.e.** s. 187; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 136; Amin Maalouf, **a.g.e.**, s. 26-27.

bulunduysa da Haçlı birlikleri bu saldırıya engel oldu. Onlar da arkadan gelen sultanın ordusunu beklemek üzere geri çekildi.⁹⁷

Haçlılara karşı İznik'i savunan Türk kumandanları, yardıma gelen öncü Türk birliğinin geri çekildiğini görünce büyük hayal kırıklığına uğradı. İznik önüne gelmiş bulunan ve kuşatmanın en başından beri Türk kumandanlara devamlı mektuplar yollayarak imparatora teslim olmaları halinde imparatorun kendilerine birçok ayrıcalıklar tanıyacağını bildiren Bizans kumandanı Manuel Butumites'i teslim şartını görüşmek için şehre davet ettiler. İmparator I. Aleksios, Haçlılar ile birlikte müttefik gibi görünse de asırlardır Bizans hâkimiyetinde bulunan İznik'in Haçlıların eline geçtikten sonra yağmalanmasını ve tahrip edilmesini istemiyordu. Bu nedenle direkt Türkler ile irtibata geçip şehrin Haçlılara teslim edilmemesi için Butumites'i görevlendirdi.⁹⁸ Davet üzerine şehre giden Butumites, imparatorun iyi niyetinden bahsetmiş ve Türklere güven vermek için bizzat kendisinin yazmış olduğu belgeleri göstererek şehirde olanların can güvenliklerini sağlamak için imparatorun elinden geleni yapacağından söz etmişti. Bu vaatleri sevinçle karşılayan Türk garnizonu ezici kalabalığa karşı direnmenin kendilerine pek fayda sağlamayacağı ve boş yere savaş kurbanı olmaktansa kendiliğinden şehri imparatora teslim ederek hem mükâfatlandırılmayı hem de imparatorun kendilerine saygı duyacağını beklemişlerdi.

3.2.2. I. Kılıç Arslan'ın İznik Önlerinde Haçlılar ile Çarpışması

Mayıs ayının son günlerine doğru Türk beyleri olan Karaca ve Buldacı ile birlikte başkent İznik önüne gelen I. Kılıç Arslan böylesine büyük ve güçlü bir ordunun şehri kuşatmış olmasından büyük şaşkınlık duydu. I. Kılıç Arslan, İznik'e doğru yürüyen, bir önceki Pierre l'Ermitte'in ordusu gibi bu Haçlı ordularını da kolaylıkla yok edilebileceğini zannetmişti. Fakat İznik'e geldiğinde gördüğü manzara onu hayli sarstı. Sayıca kendi birliklerinden oldukça fazla olan ordular ile savaş kolay olmayacağına benziyordu. Nitekim şehir ile bağlantıyı kurabilmek adına güney kapısına yerleşen Raymond de St. Gilles'in ordularına saldırdı. Selçuklu

⁹⁷ Fulcher of Charters, **a.g.e.**, İng. çev. Frances Rita Ryan, s. 81; Türkçe çev. Ayhan Can, **a.g.t.**, s. 19.

⁹⁸ Anna Komnena, **a.g.e.** s. 325 v.d.

kuvvetlerinin güney kapısına saldırdığını duyan Flandre kontu Robert, derhal ordusunu toparlayarak Raymond'un yardımına gitti. Bohemund ve Godefroi ise şehirde bulunan Türk birliğinin muhtemel çıkış yerlerinde durdukları için Raymond'un ordusuna yardıma gidemedi. Birinci Haçlı Seferi ordularıyla ilk defa karşılaşan I. Kılıç Arslan, karşısında daha ciddi ve kararlı bir kuvvet olduğunu gördü. Selçuklu kuvvetleriyle Haçlı ordusu arasında akşama kadar yapılan mücadelede her iki taraf da birbirine üstünlük sağlayamamış Haçlıların sayıca üstünlüğü nedeniyle kuşatma kaldırılamamış ve şehre girilememişti. Akşam karanlığı çökünce sultan, ordusunun daha fazla yıpranmasını engellemek amacıyla Haçlılara karşı saldırmak için daha elverişli bir fırsat beklemek üzere geri çekildi.⁹⁹

Haçlılar ile ilk karşılaşmada Selçuklular herhangi bir üstünlük kazanamamışlardı fakat Haçlı ordularının ileri gelen kumandanlarından bazıları bu çarpışmada ölüdürüldü.¹⁰⁰ Yine de hayatta kalan Haçlılar morallerini yüksek tutmaya çalışarak Türklere karşı elde edilen zaferin sefer boyunca devam etmesi için birbirlerini motive etmeye devam ettiler. Urfalı Mateos bu karşılaşmayı şu şekilde tasvir etmiştir: *“İki ordu, korkunç bir hidetle birbiri üzerine atıldı. Müslüman askerleri, miğferlerin parıldısı, zırhların çatırtısı ve yayların gıcirtıları içinde git gide cephelerini daha çok sıkıştırdılar. Yeryüzü muhariplerin gürültüsü altında titriyor ve okların vızıltısı atları ürkütüyordu. En cesur muharipler, kahramanca birbiri üzerine atılıp arslan yavruları gibi birbirine merhametsizce vuruyorlardı”*.¹⁰¹ Başkent İznik'i Haçlılardan kurtarmak için gelen öncü Selçuklu birliğinde de pek çok ölü bulunmaktaydı. Haçlılar ölen Türk askerlerinin üzerinde, alacakları tutsakları bağlamak için beraberlerinde getirdikleri ipleri bulmuşlardı. İznik'te Haçlılara karşı direnen şehir içindeki Türk birliğinin moralini bozmak adına Türk askerlerinin kafalarını keserek mancınıklarla surların üzerinden şehre atmışlar, bununla da yetinmeyip bazılarını mızrakların ucuna geçirerek şehir surlarına yakın bir yerde

---

⁹⁹ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 14; Fulcher of Charters, **a.g.e.**, İng. çev. Frances Rita Ryan, s. 81; Türkçe çev. Ayhan Can, **a.g.t.**, s. 19; Anna Komnena, **a.g.e.** s. 326; Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 32; a. mlf, **I. Kılıç Arslan**, s. 26; a. mlf, “İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması”, s. 32; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 137; Amin Maalouf, **a.g.e.**, s. 27..

¹⁰⁰ Örneğin ölenlerin arasında Gent kontu Baudouin bulunmaktaydı.

¹⁰¹ Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 190.

teşhir etmişlerdir.¹⁰² Ayrıca Albertus da bu vahşeti şöyle anlatmıştır: “İznik önlerinde yapılan ilk çarpışma sona erdiğinde, Haçlılar Türk askerlerinin kafasını kesmek suretiyle şehir duvarlarından içeri atarlardı. Sonra sayıca yaklaşık 1000 civarı kesilen Türk askerlerinin başlarını poşetlere doldurularak arabalarla ilk önce Kibotos'a daha sonra da imparatora götürülmek üzere deniz yoluyla İstanbul'a bir gemi yola çıktı”.¹⁰³ İmparator I. Aleksios, düşmanı olan I. Kılıç Arslan'ın askerlerinden bu kadar çok kişinin öldürülmesine oldukça sevindi ve Haçlılara kıymetli hediyeler vererek onları mükâfatlandırdı.¹⁰⁴

Öncü Selçuklu birliklerinin uzaklaştığından emin olan Haçlılar, şehre dışarıdan gelecek herhangi bir yardımın kalmadığını anlayınca şehri ele geçirmek için yeniden kuşatmaya başladı. Şehrin surları çok dayanıklı olduğundan Haçlılar, mancınık yardımıyla attıkları taşlarla bile duvarlara zarar verememişti. Raymond'un kumandanlığındaki birlikler inşa ettikleri iki yeni mancınık ile günlerce dövülen güney surlarında biraz da olsa yarık açmayı başarabilmişlerdi. Bunun üzerine tahtadan yapılan ve kaplumbağa denilen aracın içine doluşan Haçlılar, İznik surlarına yaklaştılar. Amaçları hem saldırılar sonucu oluşan yarığa kancalar takarak etrafındaki taşları düşürmek suretiyle deliği genişletmek hem de Haçlıların yıkmak istediği Gonatas¹⁰⁵ adı verilen bu kuleyi altına lağım kazmak ve içinde ateş yakıp yıkmaya çalışmaktı. Fakat akşama doğru Haçlılar yorgun düşünce karargâhlarına geri çekilmişler, şehirde bulunan Türk birliği de Haçlıların gitmesini fırsat bilerek surlarda yapmış oldukları tahribatı gidermek için onarıma başlamışlardı.¹⁰⁶

---

¹⁰² **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 15; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 109; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 326; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 137; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 27; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 32; a. mlf, “İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması”, s. 32.

¹⁰³ Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 109.

¹⁰⁴ Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 111; Işın Demirkent, “İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması”, s. 33.

¹⁰⁵ Anna Komnena, eserinde kuleye neden Gonatas (diz çöken) ismi verildiğini ayrıntılı olarak açıklamaktadır: İmparator II. Basileios'a (926-1025) isyan eden kumandan Bardas Skleros'un İznik'i ele geçirmek için yaptığı saldırılar sırasında kulenin temelinde açılan bir gedik yüzünden kulenin eğilmiş ama yıkılmamış olduğunu, sanki diz çökmüş gibi bir görünüş aldığını yazmış, bu kuşatma sırasında ise açılan lağımla ve yakılan ateşle kulenin biraz daha çarpıldığını ve tam adına uygun bir hale geldiğini belirtmiştir. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 326-327.

¹⁰⁶ Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 115; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 138.

Haçlıların deniz gücü olmadığından İznik surlarının göl tarafına bakan kısmı kuşatılmamıştı. Bu nedenle Türkler bu taraftan şehre kolaylıkla yardım getirebiliyorlardı. Haçlılar, göl tarafından şehre gelen yardımı önleyebilmek için imparatora başvurular.¹⁰⁷ Aslında bu yardım çağrısının er ya da geç geleceğini bilen I. Aleksios, Haçlılara yardım istemeden hiçbir yardımda bulunmadı. Yardım talebi gelince de imparator küçük ve hafif gemileri Gemlik (Kios)'e gönderdi.¹⁰⁸ Manuel Butumites'in yönetiminde olan bu gemiler buradan arabalar ile taşınarak İznik Gölü'nün batı kıyısına getirilip suya indirildi. Vakit kaybetmeden bu küçük filo Türklerin yardım aldıkları gölün yolunu kesti. Ayrıca imparator, İznik surlarının son derece güçlü olduğunu bildiğinden kara yoluyla da Haçlılara destek vermek amacıyla Türk asıllı kumandanı Tatikios ve Tzitas'ın emrinde iki bin kişilik bir orduyu İznik önlerine gönderdi.¹⁰⁹

3.2.3. Selçuklu Başkenti İznik'in Bizans'ın Eline Geçişi

Anna Komnena eserinde, I. Kılıç Arslan, İznik önünden geri çekilirken başkentte bulunan Türk garnizonuna haber göndererek "Bundan böyle, en uygun saydığınız neyse onu yapın" dediğini ve Sultanın bu söyleminin şehirde bulunan Türk birliği üzerinde, Haçlıların eline düşmektense şehri imparatora teslim etmenin daha anlamlı olacağı izlenimini bıraktığı söylenebilir.¹¹⁰ Çünkü Anna'nın bu kaydımlı tahlil ettiğimizde; Bizans kumandanı Butumites ile Türk garnizonu arasında daha önce geçen konuşmalar sultana bildirilmiş olmalı ki Sultan I. Kılıç Arslan da

---

¹⁰⁷ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 328; **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 16; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 117; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 138; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 27; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 32-33; a. mlf, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", s. 34.

¹⁰⁸ Her ne kadar **Gesta Francorum** ve **Fulcherius Carnotensis**'de gemilerin Kibotos'a taşındığı kaydedilmiş ise de; gemiler Kios (Gemlik)'a taşınmış oradan da göle indirilmişti. **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 14; **Fulcher of Charters**, **a.g.e.**, İng. çev. Frances Rita Ryan, s. 82; Türkçe çev. Ayhan Can, **a.g.t.**, s. 20; Krş. Anna Komnena, **a.g.e.** s. 328.

¹⁰⁹ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 328; **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 16; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 117; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 138; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 27; a. mlf, **Haçlı Seferleri**, s. 32-33; a. mlf, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", s. 34; a. mlf, "XI. Yüzyılda Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı Tatikios", s. 316.

¹¹⁰ Anna Komnena, **a.g.e.** s. 326; Bu haberleşmenin dışında sultan ile İznik'teki garnizon arasında sık sık haberleşmeler oluyordu. Nitekim Albertus Aquensis'in kaydına göre de Sultan I. Kılıç Arslan, İznik'teki garnizonun direnmesine destek vermek amacıyla Hristiyan hacılar gibi giyinmiş olan iki adamını şehre yollayarak içeriği belli olmayan bir mesaj ilettiğini belirtmiştir. Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 103.

imparatorun teklifini kabul etmenin İznik'teki Türk birliği açısından “en uygun” sayılabilecek bir hareket olsun.

Sultan I. Kılıç Arslan'ın bu mesajına karşılık şehri hemen teslim etmeyen Türk garnizonunun kuşatmadan kurtulabileceklerine karşı inancı tamdı. Fakat İmparator I. Aleksios, İznik gölüne gemiler göndermek suretiyle Türklerin yardım alacakları yolu kapatması şehirdeki garnizonun ümitlerini boşa çıkardı. Beş haftalık yoğun saldırıların karşısında bütün gücüyle direnen Türkler, imparatora teslim olmaktan başka yapacak fazla bir şeyin kalmadığını anladı. Haçlıların 6 Recep 490 (19 Haziran 1097) günü genel bir hücumla hazırlandığı belli olunca, Türkler Butumites ile yeniden temasa geçerek şehrin teslim şartlarını müzakere etmeye başladılar.¹¹¹

Anna Komnena'nın ifadesine göre, Türkler, 7 Recep 490 (18 Haziran 1097) gecesi Bizans kumandanı Butumites ile sultanın hanımına (Çaka Bey'in kızı) ve İznik'te bulunan herkese saygılı davranılacağını vaat eden bir anlaşma yaptılar. O gece, çoğunluğu Bizans'ın ücretli askerleri olan Peçenekler ve diğer Bizans birlikleri göl tarafındaki kapıdan şehre gizlice girmiş ve Manuel Butumites de derhal şehrin yönetimini eline almıştı. Şehirde Türklerin kendi birliklerine göre sayıca çok olması Butumites'i endişelendirdi. Bu nedenle Türklerin sözlerinden cayıp her an kendileri aleyhine dönebilecekleri korkusuyla şehri ele geçirir geçirmez Türkler küçük birlikler halinde göl kapısından çıkarılarak imparatorun bulunduğu Pelekanon mevkiine gönderildi. İmparator Aleksios yanına gelen Türklere karşı iyi muamelede bulunmuş, hizmetine girenleri parayla ödüllendirdiği gibi evlerine dönmek isteyenlere de değerli hediyeler takdim etmişti.¹¹²

Butumites, İznik'e gitmeden önce Tatikios'a haber göndererek, “*Av, artık ellerimizdedir; şimdi bir [uydurma] saldırıya hazırlanmalı; öyle yapın ki Keltler de buna hazırlansınlar, ama işi ölye ayarlayın ki onlar yalnız surların çevresinde*

---

¹¹¹ Anna Komnena, **a.g.e.** s. 328; **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 17; Fulcherius'a göre şehir 20 Haziran 1097'de zaptedilmiştir. Fulcher of Charters, **a.g.e.**, İng. çev. Frances Rita Ryan, s. 83; Türkçe çev. Ayhan Can, **a.g.t.**, s. 21.

¹¹² Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 328-329. Aleksios'un Türkleri güvenlik içinde İstanbul'a getirip serbest bırakması, **Gesta Francorum**'un yazarı tarafından “Türklerin Franklara zarar vermelerini ve Haçlı Seferini engellemelerini sağlamak için yaptığı” gerekçesiyle eleştirilmiştir. **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 17.

savaşmakla yetinsinler, kentin her yanını sarsınlar, ama saldırıya gün doğumundan önce gemesinler” şeklinde mektup yollamıştır. Butumites’in Tatikios’a böyle bir haber göndermesinin altında, şehrin teslimi için yapılan görüşmeyi Haçlılardan saklamak ve onları sanki kendisinin de kuşatmaya katıldığına ve şiddetli bir çatışma sonunda şehre girmeyi başardığına inandırmak istemesinin yattığı düşünülebilir.

Nihayet 7 Recep 490 (19 Haziran 1097) sabahı Haçlılar savaş için bütün hazırlıklarını tamamlayıp saldırıya geçtiği zaman İznik surlarının üzerinden imparatorluk alametlerini gördüler. Önceleri neler olup bittiğini anlamasalar da şehir kulesine çıkmış olan Manuel Butumites’in şehri ele geçirdiğine dair sesler duyulunca her şey anlaşılmış oldu. Haçlıların İznik’i ele geçirmek için ellerinden geleni yapmış olmalarına rağmen İmparator I. Aleksios’un kendilerine haber vermeden hareket etmesi onları oldukça kızdırdı. Çünkü imparator kuşatmayı desteklemek amacıyla İznik gölüne gemiler indirmişti. Haçlılar surlara saldırırken İznik karşısına gelmiş Bizans gemilerinin de gül tarafından şehre saldıracağını ve sonuca bu şekilde ulaşılacağını düşünmüşlerdi. Haftalarca yapılan saldırılarda şehri zayıf düşüren kendileriydi oysa hiç beklenmedik bir şekilde şehir imparatorun adamlarının eline geçmişti. Bu nedenle şehri zapt edip yağmalayamayacaklar, sultanın hazinelerini ele geiremeyecekler ve tutsak alacakları Türklerden kurtuluş paralarını da alamayacaklardı. Bunun yanında anlaşmaları gereği Bizans’a bırakacakları İznik’e hücum ederek fazla vakit ve bundan sonra yapacakları yolculuk için şövalye kaybı olmaması tek tesellileriydi.

İznik ele geçirildikten sonra Haçlılar küçük gruplar halinde şehre ancak ziyaret ve kiliselerinde dua edebilmek için alınmıştı. İmparator Haçlıların gönlünü alabilmek için de bütün askerlere yiyecekler dağıtmış ve Haçlı reislerini Pelekanon’da bulunan karargâhına çağırarak sultanın hazinelerinden onlara altınlar ve değerli hediyeler vermişti.¹¹³ İmparator I. Aleksios, vermiş olduğu hediyeler karşılığında henüz vassalık yemini etmemiş olan Haçlı reislerinin bu yemini şimdi vermelerini talep etmişti. Daha önce vassalık yemini vermemiş haçlı reislerinden çok

¹¹³ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 329; **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 18; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 128-129; Edward Peters, **a.g.e.**, The Version of Raymond d’Aguilers, s. 183-184; Fulcher of Charters, **a.g.e.**, İng. ev. Frances Rita Ryan, s. 83; Türkçe ev. Ayhan Can, **a.g.t.**, s. 21.

küçük bir kısmı bu talebe uydu. Fakat Tankred, imparatorun bu talebine olumsuz yanıt vermesinin nedenini, kendisine imparatorun çadırı büyüklüğünde altınla doldurulup verilmediği ve diğer haçlı reislerin aldıklarının toplamı kadar altın takdim edilmediği olarak belirtmektedir. İmparatorun akrabalarından Georgios Palaiologos, Tankred'in bu söylemini kabul edilemez ve yüzüstü bulduğundan onu itmek suretiyle yere düşürdü. İmparator hemen araya girerek olayın yatışmasını sağladı. Bohemund'da o sırada içeriye girdi ve yaşanan tatsızlığı görüp “*İmparatorun hısumlarına karşı küstahça davranmak, yakışık almaz*” diyerek onu uyardı. Bunun üzerine Tankred, yaptığı edepsizliği anlayıp utanç duydu. Böylelikle Bohemund'un ve diğerlerinin istemine uyararak imparatora vassallık yeminini böylelikle vermiş oldu. Daha sonra imparator, Haçlı ordusunda bulunan ve sefere devam etmeyecek olan bir kısım Haçlı birliğini İznik'in savunmasında görev alması için Butumites'e haber göndererek onları paralı asker olarak almasını istedi.¹¹⁴

İmparator ikili oynayarak yıllardan beri Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olan İznik'i Haçlıların sayesinde kolaylıkla ele geçirdi. Sultan I. Kılıç Arslan'ın eşi ve çocukları ilk önce başkent İstanbul'a götürülmüş ardından İzmir'i teslim almaya giden Bizans donanmasıyla birlikte İzmir'e daha sonra da herhangi bir para istemeden sultan I. Kılıç Arslan'ın yanına gönderildi.

Giriş bölümünde de bahsettiğimiz gibi İznik şehri Hıristiyanlar için büyük önem arz ediyordu. Böylesine önemli bir şehrin Türklerden alınması oldukça sevinç uyandırmış ve bundan sonraki yolculukları için de Haçlıları ümitlendirmişti. İznik'in tekrar Hıristiyanların himayesine girdiğine dair müjdeleyici haberler kısa bir süre sonra batı dünyasına ulaştı. Bundan sonra yapılacak seferler için de Avrupa'da heyecan uyandırılmıştı. Hakkın bir kısmı Haçlı Seferi'nin Tanrı'nın kutsadığı bir girişim olduğunu tekrarlarken, bir kısmı da yeni bir sefer için hazırlıklara başlamıştı. Öyle ki batı dünyasında doğuya yapılacak Haçlı Seferi'nin başarısız olunacağına dair yaygın bir kanaat hâkimdi ve bunların en başında da İtalyan şehirleri gelmekteydi.

---

¹¹⁴ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 331; Raymond d'Aguilers, imparatorun haçlı reislerine İznik'te ele geçen bütün ganimeti vaat ettiğini ve bu şehirde bir Latin manastırı ve fakirler için bir aşevi inşa etmeyi söylediğini kaydetmiştir. Fakat haçlılara verilen bu vaatlerin yerine getirilmemesinden dolayı büyük hayal kırıklığına uğramışlardır. Edward Peters, **a.g.e.**, The Version of Raymond d'Aguilers, s. 184; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 139.

Yıllardan beri Türklerin kontrolünde olan İznik şehrinin ele geçirilmesi haberi gelmesiyle birlikte Venedik, Cenova ve Pisa gibi İtalyan ticaret şehirleri de bu hareketi ciddiye almaya başladı. Haçlı ordularının karargâhında ise şövalyeler sabırsızlıkla sefere devam etmeyi bekliyorlardı. Haçlı reislerinden Etienne de Blois geride bıraktığı eşine “*Beş hafta içerisinde Kudüs’te olacağız*” diye haber göndermiş ardından da İznik’in zaptının verdiği kendinden emin olma duygusuyla hareket ederek “*Olmaya ki, Antakya önünde durmaya zorlanalım*” ifadesiyle kısa sürede amaçlarına ulaşacaklarına dair öngörüsünü belirtmektedir.¹¹⁵

3.4. I. Kılıç Arslan’ın Başkenti Konya’ya Taşması Sürecinde Haçlılar ile Mücadelesi

Haçlıların geri kalanları da imparatora vassallık yemini verdikten sonra eski Bizans anayolu güzergâhı¹¹⁶ boyunca ilerlemeye başladılar. Güneye inmek için hangi yol kullanılırsa kullanılsın mutlak suretle Eskişehir’den geçmek durumunda olan Haçlılar, 13 Recep 490 (26 Haziran 1097) yılında İznik’ten hareket ettiler. Haçlılar bölgeyi yeterince bilmediği için imparator tarafından kendilerine rehberlik yapması için gönderilen Bizans birliklerinin kumandanı Tatikios’un gösterdiği yoldan Anadolu içlerine doğru yürüyüşe geçtiler. Sayıları oldukça fazla olan Haçlıların bir arada yürümeleri zor olduğundan Osmaneli’nde¹¹⁷ Haçlı liderleri toplanarak orduyu iki kısma ayırdılar ve bunların birer günlük ara ile yola çıkmaları kararlaştırıldı böylece yiyecek ve lojistik destek ihtiyaçları kolaylıkla sağlanabilecekti. Nitekim Güney İtalya ve Kuzey Fransa Normanlarından, Robert de Flandre ve Etienne de Blois’in birlikleri ile yolda rehberlik yapacak Bizans birliğinden oluşan ilk grup Bohemund’un yönetiminde yürüyüşe geçti. Raymond de St-Gilles’in idaresindeki Kuzey Fransızları Lorraine’liler ve Hugue de Vermandois’in birliklerinden oluşan diğer grup da ertesi gün hareket etti.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 140.

¹¹⁶ Giriş bölümümüzün “Anadolu Yolları Üzerinde İznik” adlı başlığında İznik’ten geçen yollardan söz etmiştik.

¹¹⁷ Runciman, Haçlı reislerinin karar aldığı bu yerin ismini Lefke olarak vermektedir. Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 141.

¹¹⁸ **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 20; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 140-141; Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 34; a. mlf, **I. Kılıç Arslan**, s. 28-31.

Tam bu esnada Sultan I. Kılıç Arslan ise İznik’i Haçlıların kuşatmasından kurtaramayınca Anadolu içlerine geri dönerek Danişmendli Gümüştekin ve Kayseri hâkimi Hasan Bey ile ittifak yapmak suretiyle yeni bir tehlikeye karşı önlem almak istedi. Sultan bu kez Haçlıları ciddiye alarak, Anadolu’da bulunan Müslüman Türklere haber salmış ve Haçlılara karşı bütün güçlerini birleştirmelerini istemiştir. Hatta sultan, Suriye’deki Haleb Selçuklu meliki Rıdvan ve Dimaşk atabeği Tuğtekin’den yardım istediye de onların gelmesini beklemeden Haçlılara saldırmayı planlamıştır. Gümüştekin, I. Kılıç Arslan’dan gelen bu teklifi kabul etmişti. Bunun üzerine I. Kılıç Arslan’a birlik göndermiş ve Gümüştekin’in Haçlıların kendi topraklarına gelmeden, Türkiye Selçuklu Devleti’nin topraklarında tehlikeye son vermek istemesi teklifi kabul etmesinin en önemli nedenlerindedir.

Haçlılar, 17 Recep 490 (30 Haziran 1097) günü Eskişehir (Dorylaion) yakınlarına geldiğinde geceyi burada geçirmek için karargâhlarını kurdular. Fakat sultan Haçlıların içerisine sızdırdığı adamları sayesinde onların gittikleri yeri önceden bildiğinden Eskişehir ovasına çıkan vadide yerini aldı. Haçlılar daha Eskişehir’e gelmeden iâşe sıkıntısı çekmeye başlamışlardı. Çünkü sultan İznik’ten geri çekilirken su ve erzak yollarını tahrip etmişti. 18 Recep 490 (1 Temmuz 1097) sabahında Türk birlikleri aniden Haçlıların karargâhına saldırmış fakat kısa sürede toparlanan Haçlı ordusu Türklere karşı ciddi bir mukavemet gösterdiler. Öğlen saatlerine doğru ikinci Haçlı ordusu da savaş meydanına gelince Türkler bu iki ordunun arasında kaldı. Ardından daha fazla direnemeyip sultanın ve yanındaki beylerin çadırları, içlerindeki para ve malları bırakarak geri çekilmek zorunda kaldılar.¹¹⁹ Yaşanan bu mücadeleye şahit olan Fulcherius kaleme aldığı eserinde Türklerin muharebe yeteneklerinden bahsettiği kısımda “*Eğer onlar Hıristiyan olsalardı şüphesiz kudret, cesaret ve muharebe ilminde kimse onlara denk olamazdı*” diyerek kendi yorumunu dile getirmiştir.¹²⁰

---

¹¹⁹ Savaşın ayrıntıları için bkz. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 487-488; **Gesta Francorum**, ed. Rosalind Hill, s. 21; Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, yay. haz. Susan B. Edgington, Book I, s. 129-132; Fulcher of Charters, **a.g.e.**, İng. çev. Frances Rita Ryan, s. 84-86; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, s. 140-144; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 131; Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 34-36; a. mlf, **I. Kılıç Arslan**, s. 28-31; Feridun Dirimtekin, **a.g.e.**, s. 83-99.

¹²⁰ Fulcher of Charters, **a.g.e.**, İng. çev. Frances Rita Ryan, s. 86.

Haçlılar Eskişehir önünde yapılan savaşta ordularının önemli bir kısmını yitirseler de bu önemli galibiyet sonucunda birkaç gün dinlenip ardından Konya'ya gitmek için harekete geçtiler. Konya'ya gidiş yolunda Türklerin vur-kaç taktiği uygulayarak Haçlıları yıpratması ve Haçlıların geçeceği yol güzergâhındaki suyollarını ve erzak temin edecekleri köyleri yakıp yıkması, onlara büyük zayıflık verdirdi. Meram bölgesine gelen Haçlılar burada biraz dinlendikten sonra Eylül ayının ilk haftasında Ereğli'ye doğru yola çıktılar. I. Kılıç Arslan, Haçlıları bir an olsun rahat bırakmayarak her bulduğu fırsatta saldırı düzenlemiş ve zayıf düşmeleri için büyük mücadeleler vermiştir. Ereğli'de ikiye ayrılan Haçlıların bir kısmı Türklerin elinde bulunduğu Kilikya bölgesine diğer bölümü ise kuzeye yönelerek Kayseri civarına gelmişti. Kayseri'ye geldiklerinde Haçlılara karşı başarılı bir mücadele yürüten bölgenin hâkimi Hasan Bey, Haçlıları buradan uzaklaştırdı. Daha fazla bu bölgede tutunamayacaklarını anlayan Haçlılar yeniden güneye yönelerek Antakya'ya doğru ilerlemek zorunda kaldılar (Zilkade 490 / Ekim 1097).¹²¹

Malazgirt Muharebesi'nden Birinci Haçlı Seferi'nin sonuna kadar olan süreçte Türkler, Ege ve Marmara kıyılarına kadar gelip muhtelif yerlerde beylikler kurarak Anadolu'da siyasî ve Türk birliği sağlamaya çalışmışlardı.¹²² Şüphesiz bunlar içerisinde hem stratejik konumu hem de gücü itibarıyla Türkiye Selçuklu Devleti'ne farklı bir önem atfetmek yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Çünkü Türkiye Selçuklu Devleti konumu nedeniyle kurulduğundan itibaren sürekli Bizans ile mücadele içerisinde olarak Batıdan gelecek tehlikelere karşı Anadolu'ya âdeta bir tampon bölge oluşturmuştur. Süleymanşah'ın ölümünden sonra oluşan otorite boşluğundan faydalanan Bizans, bu durumdan faydalanmasını iyi bildi. 484/1092 yılında Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçen Sultan I. Kılıç Arslan, devletin idaresini ele geçirdikten sonra topraklarını hızla genişletmeye başlamıştı. Ancak, Anadolu topraklarından geçen Haçlı Seferi orduları büyüyüp gelişen bu devlete büyük bir darbe vurdu. Öyle ki sadece başkent İznik değil, Batı Anadolu'nun

---

¹²¹ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 441; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 164; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 135; Muharrem Kesik, **Sultan I. Mesud Dönemi**, s. 17-18.

¹²² İlk dönem beyliklerinden birkaçı şunlardır: Saltukoğulları, Mengücekoğulları, Danişmendoğulları, Artukoğulları, Çaka Beyliği, Tanrıbermişoğulları vs.

tamamına yakını kaybedilerek Selçuklular Orta Anadolu'ya çekilmek durumunda kaldı.

Bizans imparatorunun Haçlı şövalyeleri ile yaptığı anlaşma gereği Haçlılar ele geçirdikleri toprakları Bizans'a teker teker teslim etmeye başladı ve Batı Anadolu tekrar Bizans hâkimiyetine girdi. Çaka Bey'in oğlunun elinde bulunan İzmir ve civar adalar geri alınarak Tanrıbermiş'in elinde bulunan Efes beyliğine de son verildi. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin Batı Anadolu'dan çekilmesiyle yeni batı sınırı Eskişehir-Antalya hattı olarak belirlendi. Türkler bu geri çekilme sonucu Orta Anadolu'da yoğun bir nüfusa sahip oldu. I. Kılıç Arslan bu gelişmelerden ötürü devletin merkezini İznik'ten Konya'ya taşıdı.¹²³ Başkentini Konya'dan İznik'e taşınmasına dair tam tarih maalesef belirtemiyoruz. Çünkü hem doğu hem de batı kaynakları tetkik edildiğinde herhangi bir malumatın bulunmadığı görülmüştür. Bizce I. Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkentini 489/1097 yılının sonu veyahut 490/1098 yılının başı gibi Konya'ya taşımış olması kuvvetle muhtemel görünmektedir.

3.4.1. Selçukluların İznik'i Geri Alma Çabaları

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sultanı I. Kılıç Arslan'ın, Sultan Muhammed Tapar ve Halep Selçuklu Meliki Rıdvan'ın orduları ile Musul yakınlarında giriştiği bir savaşta ölmesinin ardından rivayete göre Muhammed Tapar'ın izniyle ve yahut kaçarak Anadolu'ya gelen Melikşah (Şahinşah), tam olarak tespit edilemeyen bir tarihte Konya'da tahta çıkarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin üçüncü sultanı oldu.¹²⁴

Melikşah (Şahinşah), ilk iş olarak Orta Anadolu'da önemli bir güce sahip olan Hasan Bey'i ortadan kaldırdı. Hasan Bey'i bertaraf eden Melikşah (Şahinşah), bundan sonra Haçlı orduları sayesinde Bizans'a geçen toprakların hâkimiyetini

¹²³ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 133; Işın Demirkent, **I. Kılıç Arslan**, s. 33; Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi**, s. 132.

¹²⁴ Şahinşah (Melikşah)'ın kişiliği ve siyasî hayatı hakkında bkz. Muharrem Kesik, "Melikşah", **DİA**, C. XXIX, 58-59; a. mlf, **Sultan I. Mesud Dönemi**, s. 15,19-31; İbnü'l-Esîr, Şahinşâh'tan Melikşah adıyla bahsetmektedir. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C. X, s. 345. Aynı şekilde Abu'l-Farac' da I. Kılıç Arslan'ın oğlunun adını Melikşah diye kaydetmektedir. Gregory Abu'l-Farac, **a.g.e.**, C. II, s. 349. Bu dönem hakkında devrin çağdaş tarihçisi Anna Komnena da I. Kılıç Arslan'ın oğlunun adını Şahinşâh (Saisan) olarak belirtmektedir. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 448, 451,493-501. Çalışmamızda Şahinşah ismini Melikşah ile birlikte kullanacağız.

yeniden sağlamak için saldırgan bir politika izledi. Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla da ilk olarak Alaşehir civarına bir Türk garnizonu gönderdi. Şehrin vâlisi Konstantinos Gabras, bu haberi alır almaz güçlü bir ordu hazırlayarak Türkler ile Kelbianos mevkiinde karşılaştı. Türk garnizonunun yenilmesi üzerine Melikşah (Şahinşah), İmparator I. Aleksios Komnenos'a bir elçilik heyeti göndererek barış teklifinde bulundu. İmparator, elçilik heyetini büyük bir saygı ve hoşgörülle karşıladı ve uzun görüşmeler sonucu Selçuklular ile Bizans arasında bugün elimizde maddelerine dair hiçbir malumat bulunmayan bir antlaşma yapıldı.¹²⁵

Fakat yapılan bu antlaşma geçerliliğini pek fazla sürdüremedi. Türk birlikleri yeniden Bizans sınırlarına akınlarda bulunmaya başladı. Sultan Melikşah (Şahinşah), 506/1113 yılında sayıları 50.000'i bulan büyük bir ordu hazırladı. Anna, oluşturulan bu ordunun önemli bir kısmının Büyük Selçuklu Devleti'nden ve Doğu illerinden geldiğini söylese de; o sırada Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Muhammed Tapar'ın Anadolu'ya ordu gönderecek kuvveti bulunmuyordu.¹²⁶ İmparator Aleksios bu sırada Gelibolu'daydı ve ayaklarından oldukça sıkıntı çekiyordu. Türklerin geldiği haberini alan imparator derhal başkente giderek Selçuklular'a karşı koyabilmek için güçlü bir ordu hazırlatılması emrini verdi. Kısa sürede hazırlanan ordunun başında İmparator I. Aleksios bulunuyordu. Bizans ordusu Byzantion ile Damalis/Üsküdar arasından boğazı geçti. İmparatorun ayağındaki şiddetli ağrılar giderek daha da artıyordu. Bu sırada Türklerin İznik'e saldırdığı haberi imparatora ulaştırıldı. Mektubu gönderen İznik vâlisi Eusthatios Kamytzés, Türklerin düzenlemiş olduğu bu saldırılar hakkında ayrıntılı bilgi veriyordu. Bunun üzerine İznik'e saldırı haberini duyan imparator sinirlenerek elindeki kamçı ile savaş arabasına vurup Türklere hücum etmek üzere

---

¹²⁵ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 451-452. Türkiye Selçukluları ile Bizans imparatorluğu arasında yapılan bu barış antlaşması hakkında yegâne kaynak Anna Komnena'nın eseridir. Fakat antlaşmanın maddelerine ve muhteviyatına dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Eserde yalnızca Bizans imparatorluğunun lehine maddeler bulunduğunu ve imparator I. Aleksios Komnenos'un kendi fikirlerini Selçuklu elçilerine kabul ettirdiğinden söz edilmektedir. Oysa çalışmamızda faydalandığımız kaynakların tanıtımını yaparken, Anna'nın oldukça yanlı olduğunu ve Türklere karşı düşman olduğunu belirtmiştik. Bahsettiğimiz tarafgirlik burada net bir şekilde görülmektedir. Anna'nın bu antlaşma üzerinde pek durmaması ve maddelerini eserinde belirtmemiş olması, Selçukluların Kelbianos'daki yenilgisinin pek önemli olmadığı ve antlaşmanın eşit şartlar altında imzalandığı hakkında bize fikir vermektedir.

¹²⁶ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 457-458; Krş. Abdülkerim Özeydin, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511 / 1105-1118)**, Ankara, TTK Yayınları, 1990, s 116-124; Muharrem Kesik, **Sultan I. Mesud**, s. 20.

yola çıktı. İmparator, yanında bulunan askerlerin morallerinin bozulmaması ve kendilerine olan güvenlerini yitirmemeleri için ayağındaki şiddetli ağrıyı belli etmemeye çalışıyordu. Bir süre sonra Aigialoi¹²⁷ mevkiine gelen I. Aleksios, buradan deniz yoluyla Kibotos'a geçmeye karar verdi.¹²⁸

Ayağındaki ağrının şiddetini arttırması nedeniyle daha fazla ilerleyemeyen imparator, Kibotos'ta karargâh kurarak Selçuklu ordusuna karşı yürütülecek askerî harekâtı buradan yönetmeye karar verdi. Bu esnada karargâh alanına gelen bir ulak, Selçuklu ordusunun 40.000 kişilik büyük bir ordu ile harekete geçtiğini, ordunun başında bulunan emîrlerin birliklerini gruplar halinde ayırdığını, bazı birliklerin İznik ve civarındaki bölgelere saldırdıklarını, Emîr Monluğ ve adı kaynakta bahsedilmeyen bir emîrin¹²⁹ de kıyı bölgelerini tahrip ettiği bilgisini verdi. Konuşmalarına devam eden ulak devamında, Selçuklu birliklerinin İznik gölü civarını ve Bursa ile Apollonias'ı talan ettiklerini ve burada bir karargâh kurduklarını, elde ettikleri ganimetleri de karargâha yığdıklarını, buradan hareket ederek Ulubat ve civarını yağmalayıp Kyzikos'a¹³⁰ kadar ilerlediklerini bildirdi. Kyzikos kentini de deniz kıyısından yürüttükleri bir harekât ile ele geçirdiklerini sözlerine ekleyen ulak, burada bulunan vâlinin herhangi bir direniş göstermeden Kyzikos'u Türklere terk ettiğini, Kontogmen¹³¹ ve Emîr Muhammed idaresindeki birliklerin Lentiana'dan¹³² geçerek Manyas'a kadar ilerlediklerini ve bol miktarda ganimet ve esir ele geçirdiklerinin haberini verdi. Türkler giriştikleri harekâta çocuk ve yaşlılara dokunmayarak sadece esir almakla yetinmişti. Bundan başka Emîr Monluğ'un Biga çayından karşıya geçip İbidos adı verilen bir dağdan¹³³ akıp gelen çayı geçerek kıyıya saptığını ve Çanakkale boğazı kıyısındaki Abydos üzerine gittiği bilgisini veren ulak, yanında çok sayıda esir ile birlikte herhangi bir Bizans kuvveti ile karşılaşmadan Edremit'e kadar geldiğini söyledi.

¹²⁷ Phrygia'nın kuzeyinde bulunan bir yer. W. M. Ramsay, **a.g.e.**, s. 203.

¹²⁸ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 457-458; Krş. Muharrem Kesik, **Sultan I. Mesud**, s. 20.

¹²⁹ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 458. Anna bu kumandanın kim olduğunu yazmamış veyahut daha sonra yazmak için boş bırakmıştı.

¹³⁰ Günümüzde Belkıs olarak bilinen ve Kapıdağı yarımadasının kıstağındaki kalıntıların oluşturduğu tarihi kent. W. M. Ramsay, **a.g.e.**, s. 128, 180.

¹³¹ Kontogmen ismine sadece Anna Komnena'nın eserinde rastlıyoruz. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 458-459.

¹³² Manyas civarında bir bölge. W. M. Ramsay, **a.g.e.**, s. 171-172.

¹³³ Kaz dağlarının kuzeyinde bulunan İda dağıdır. W. M. Ramsay, **a.g.e.**, s. 227-228.

Türkler hakkında yeterli bilgiyi alan İmparator I. Aleksios, Bizans İmparatorluğu'nun İznik Duks'u olan Kamyetzes'e bir mektup göndererek yanına 500 kişilik bir kuvvet alıp Türklerin peşinden gitmesini, Türklerin giriştikleri faaliyetleri rapor olarak kendisine göndermesini fakat onlar ile herhangi bir çatışmanın içerisine dâhil olmamasını bildirdi. Verilen emre uyan Kamyetzes, Emîr Muhammed ve Kontogmen idaresindeki Selçuklu birliğini takibe almış ve onlara Aorata civarında ulaşmıştı. Ancak bundan sonra Kamyetzes imparatorun emrine uymayarak Selçuklu birliklerine taarruz etti. Bir Bizans ordusunun kendilerini takip ettiği haberini alan Türk birliği, kendilerine saldıranların bizzat imparatorun ordusu zannedip geri çekildi. Fakat Bizans ordusunda paralı askerlik yapan bir Türk'ün (Oğuz veya Peçenek Türklerinden) esir alınmasıyla Selçuklu ordusuna saldıran birliğin imparatorun ordusu olmadığı ortaya çıkmış oldu. Bunun üzerine dağların etrafında dolaşıp davul çalarak yüksek sesle bağırarak suretiyle geri çekilen Türk birliği geri çağırıldı. Geri dönen Türk birliğinin başında bulunan Emîr Muhammed, o sırada ganimetlerin taksimatıyla ilgilenen Kamyetzes'i hazırlıksız yakalayarak ordusuna ağır hasar verdi. Bütün bu olaylara rağmen Kamyetzes ve yanında kalan Bizans kuvvetleri Türklere karşı direnmeye devam ediyordu. Direnişin sürdüğü anda Kamyetzes, bindiği atın yaralanması üzerine yere düştü ve elindeki kılıcı etrafını saran Türk askerlerine doğru sallamaya başladı. Türklerin eline düşmekten korkan Kamyetzes kurtuluşu intihar etmekte düşündü. Kamyetzes'i daha önceden tanıyan ve onun intihar saldırısına giriştiğini anlayan Emîr Muhammed, askerlerine onu durdurmalarını emretti. Bu sırada Kamyetzes'e seslererek "*Ölmeyi, hayata tercih etme, elini uzat bana ve kurtul*" dedi. Bizans kumandanı Kamyetzes de çaresizlik içinde bu teklifi kabul etmişti.¹³⁴

Kamyetzes'in Selçuklular karşısındaki yenilgisini öğrenen İmparator I. Aleksios, İznik ve Malagina üzerinden geçerek Türkleri arkadan çevrelemek amacıyla hareket etti. İmparator, Eskişehir'in batısındaki dağlık bölgeden geçerek Kütahya'ya kadar geldi ve Akrokos denilen yerde Türkleri ani bir baskınla bozguna uğrattı. I. Aleksios'un düzenlediği baskında birçok Türk esir alınarak bölgedeki

---

¹³⁴ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 460; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 181; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", **D.G.B.İ.T.** C. VIII. s. 235; Muharrem Kesik, **Sultan I. Mesud**, s. 23.

bütün yiyecekler de ateşe verildi. Kütahya civarındaki Türk garnizonunun bozguna uğramasını öğrenen Emîr Muhammed, bulunduğu Edremit ve Kırkağaç bölgesinden hemen hareket ederek Germe ve Simav yolunu takip ederek geri döndü. Eskişehir bölgesindeki Türkmenleri de yanına alan Emîr Muhammed, imparatorun yaptığı bu katliamın intikamını almak üzere Alaşehir’de bulunan Bizans ordusunun peşine düştü. İmparatorun asıl ordusunu yakalayamasa da ordunun arkasından gelen artçı kuvvetlere yetişerek onları bozguna uğratmış ve iki ünlü Bizans generalini de öldürmüştü. Selçuklu kuvvetlerine esir düşen Kamyetzes yaşanan bu kargaşalıktan faydalanarak Alaşehir-Eğrigöz mevkiinde karargâhını kurmuş olan imparatorun yanına kaçtı. Kamyetzes’in Selçuklu ordusunun Bizans kuvvetlerini mağlup ettiğini ve iki generalin öldürüldüğünü imparatora haber vermesi onu çok üzmüş, ancak bir şey yapamadan İstanbul’a dönmüştü.¹³⁵

Selçuklulara kesin bir üstünlük sağlayamayan I. Aleksios, 507/1114 yılında Balkanlarda bulunan Bogomiller ve Kumanlar üzerine bir sefer düzenledi. Bunu fırsat bilen Türkiye Selçuklu Devleti’nin Sultanı Melikşah (Şahinşah), Bizans üzerine bir sefer düzenleyerek Batı Anadolu’da kaybedilen yerleri geri almak istiyordu. Bu nedenle Horasan ve Haleb’den yardım alarak büyük bir ordu oluşturdu.¹³⁶ Sultan Melikşah (Şahinşah)’ın Bizans’ın üzerine yürümek için ordu hazırladığı haberini alan İmparator I. Aleksios da komşu ülkelerden paralı asker ve yardımcı birlikler toplayarak Türkiye Selçuklu Devleti’nin başkenti Konya’ya doğru sefer hazırlığına girişti. Ancak bacağındaki ağırlar hazırlıklar esnasında tekrar başladı ve onu yatağa düşürecek hale geldi. Bu nedenle I. Aleksios, plandığı seferden vazgeçmek zorunda kaldı. İmparatorun Selçuklular üzerine yapacağı seferi iptal etmesinin duyulması üzerine Türkler onu korkaklıkla suçlayarak Türk ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edemediğini belirtmişlerdi. Kendi aralarında imparatorun bu durumdaki acizliğini ortaya koyan taklitlerde bulunmuşlardı. Bunlardan en dikkat çeken ise kendi aralarında bir kişiyi yatağa yatırıp ayaklarından ızdırap çeken

¹³⁵ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 468-469; Krş. Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 182.

¹³⁶ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 479.

imparator rolünü oynatırlarken birkaç kişi de komik sözlerle hekimlerin ve bakıcıların taklidini yaparak diğer arkadaşlarını güldürüyorlardı.¹³⁷

Türklerin kendisiyle alay etmelerinden haberdar olan imparator çok sinirlenmiş ve bütün acılarına rağmen ordunun başına geçmişti. Üsküdar üzerinden Kibotos'a oradan da Ulubat mevkiine gelen İmparator I. Aleksios, ordusunun bir araya gelmesi için bir süre bekledi ardından İznik'e doğru hareket etti. İznik'te üç gün dinlenen imparator, Türklerin Keşiş Dağı civarındaki ovaları yağma ettiklerini haber alır almaz ordusuyla buraya doğru yola çıktı. Savaş hilelerini iyi bilen Türkler, Bizans ordusunun yaklaşmakta olduğunu görünce bir araya gelip kalabalık gözükmek için her tarafta ateş yakmışlar böylelikle Bizans ordusunun çekinmesine neden olmuşlardı. İmparator, Selçuklular ile herhangi bir çatışmaya girmeden Ulubat bölgesine gelerek burada Konya üzerine yapılacak harekât için gerekli hazırlıkların tamamlanmasını ve ordusunun toplanmasını bekledi. Sultan Şahinşah, imparatorun Konya'ya saldıracağını haber alması üzerine büyük bir ordu tertip ederek İznik'e gönderdi. Bu sırada imparator da Konya üzerine yapılacak seferin hazırlıklarını tamamlamak üzereydi. Türklerin İznik'e saldırdığını haber alınca İznik üzerine yürümüş ancak Bizans ordusunun üzerlerine geldiğini haber alan Türk birlikleri, Bizans kuvvetlerinin bölgeye gelmesinden önce geri çekilmişti. Bundan sonra Türkler tarafından kurulan Söğüt kasabasına gelen I. Aleksios burasının da daha evvel boşaltılmış olduğunu görünce daha fazla zaman harcamayarak İzmit'e çekildi. İmparatorun bölgeyi terk etmesinden kısa bir süre sonra Emîr Monluğ idaresindeki Türk birliği de İznik civarına gelerek buraları yağma etti.¹³⁸

İzmit civarında ordusunu İstanbul'dan gelen birlikler ile takviye eden imparator, Selçuklulara karşı kesin bir zafer elde edemeyişi ve Emîr Monluğ idaresindeki birliklerin İznik'i yağmalaması imparatoru oldukça sinirlendirdi. Derhal ordularını harp nizâmına sokarak İzmit'ten İznik'e gitmek için hareket etti. İmparator, İznik'e ulaştığında ordusunu ayırarak tecrübeli subayların hafif birlikleri yönetmesini ve asıl ordunun önünde giderek vur-kaç taktiği ile Türklere zayıf

¹³⁷ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 480. Anna Komnena, eserinde Türklerin imparatorla hangi şekilde alay ettiğine dair tafsilatlı bilgiler vermiştir.

¹³⁸ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 480-481; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 182 v.d.

verdirmelerini emretti. Ordunun önünden giden Kamytzes, Selçuklu ordusunun Bolvadin civarında olduğunu öğrenince buraya hücum ederek bir Türk birliğini bozguna uğrattı. O sırada Bolvadin'e gelen imparator Konya mı yoksa Akşehir üzerine mi yürüyeceği konusunda tereddüte düştü. Akşehir üzerine yürümeye karar veren imparator yol boyunca Türklerin saldırıları nedeniyle ağır kayıplar verdi. Akşehir o sırada Türkmenlerin yoğun yaşadığı bir bölgeydi. İmparator kısa süre Akşehir ele geçirdikten sonra bir müddet burada kaldı. Bizans ordusunun Akşehir'e gelirken kayıplar vermesi nedeniyle Konya'ya gitmeyi göze alamayan imparator, tahrip amacıyla Selçuklu başkenti Konya üzerine birlikler gönderdi. İmparator bir süre Akşehir'de kaldıktan sonra ordusuyla birlikte geri döndü.

İmparatorun Akşehir'den dönüşünü fırsat bilen Emîr Monoluğ idaresindeki Selçuklu birlikleri Bizans ordusuna sürekli saldırarak onları yıpratıyordu. Bu sırada Emîr Monoluğ ile karşılaşan Sultan Şahinşah, imparator ile savaşmadığı için onu kınamış, Emîr Monoluğ da kendini eleştiren Sultana *“Ben yaşlı ve tedbirli olduğum için onunla kapışmayı şimdiye dek erteledim. Ama senin bunu yapmaya gözün kesiyorsa git o işi kendin dene; sonuç kimin haklı olduğunu bize öğretecek”* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Sultan Şahinşah ordusunu toplayarak Bizans'ın artçı kuvvetlerine saldırdıysa da başarılı olamadı ve başta Şahinşah olmak üzere bütün Selçuklu birlikleri dağlara çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Bizans ordusundan kaçan bir Türk askeri¹³⁹ Şahinşah'ın yanına gelerek Bizans ordusuna gece vakti saldırmasını öğütledi. Bu tavsiyeyi dikkate alan sultan, bundan sonra geceleri taarruz etme emrini vermiş böylelikle Bizans ordusuna ağır kayıplar verdirebilmişti. İmparator, Türklerin saldırılarından kurtulabilmek için derhal ordusunu toparlayıp başkente doğru hızla ilerlemeye başladığı sırada Afyon civarında yeniden Türklerin saldırısına uğradıysa da saldırıyı başarılı bir şekilde atlattı. Bundan sonra Emîr Monoluğ başta olmak üzere deneyimli Selçuklu beylerin tavsiyesiyle Sultan Şahinşah, bir antlaşma yapılması yönünde teklifte bulundu. Uzun zamandır Türkler ile Batı Anadolu'da şiddetli mücadeleler veren İmparator I. Aleksios Komnenos,

---

¹³⁹ Bu Türk askerin Balkanlardan gelen Peçenek veya Oğuz Türklerinden olması muhtemeldir. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 496.

Türklerin Bizans topraklarına yaptığı baskınlardan bunaldığı için antlaşma teklifini kabul etmişti.¹⁴⁰

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sultanı Şahinşah, yanında bulunan Monoluğ ve diğer Selçuklu beyleri ile birlikte Karahisar ile Augostopolis arasındaki ovada imparator ile buluştu. İmparator I. Aleksios Komnenos, barış görüşmeleri için yanına gelen Şahinşah ve diğer beyleri büyük bir saygı ile karşılayarak onlara pek çok değerli hediyeler takdim etti. Şahinşah ve I. Aleksios arasında yapılan görüşmeler sonunda 509/1116¹⁴¹ yılında bir ateşkes antlaşması yapıldı.¹⁴²

---

¹⁴⁰ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 496. Anna, her ne kadar barış teklifinin Şahinşah tarafından yapıldığını belirtmiş ise de; böyle bir ifadenin doğru olma ihtimali zayıftır. Nitekim Afyon'dan birçok yaya halindeki asker ile birlikte başkent İstanbul'a doğru hareket eden Bizans ordusu, devamlı olarak baskınlar düzenleyen Selçuklu birliklerine karşı üstün durumda olması beklenemez. Hal böyle iken barış teklifinin zor durumda olan Bizans imparatoru tarafından yapılmış olması ve Şahinşah'ın da kendisine karşı isyan başlatan kardeşi Mesud ile daha rahat mücadele edebilmek adına imparatorun gelen bu teklifi kabul etmesi hayatın olağan akışına daha uygun düşmektedir.

¹⁴¹ Anna Komnena, direkt olarak 1116 tarihini vermese de bahsettiği diğer olayların tarihlerinden Akşehir seferi sonunda imzalanan antlaşmanın tarihi açığa çıkmaktadır. Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 481, 486, 491.

¹⁴² Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 498. Bu antlaşmadan bahseden tek kaynak olan Anna, antlaşma maddeleri hakkında herhangi bir malumat vermiyor. Ancak, imparatorun Selçuklulara 1071 Malazgirt yenilgisinden önceki sınırlara çekilmelerini bunu yapmadıkları takdirde soyunuzu kuruturum dediğini ve imparatorun bu teklifinin Selçuklu sultanı tarafından kabul edildiğini belirtmektedir. Anna iyice abartarak imparator ile barış görüşmelerini yapmak üzere gelen Selçuklu heyetinin, Sultan dâhil olmak üzere imparatorun ayağına kapanıp ayak öptüğünü ifade etmektedir. Selçuklu sultanının 1071 yılından önceki sınırlara geri çekilmeyi kabul etmesi ve imparatorun ayağını öpmesi Şahinşah'ın kabul edebileceği bir durum olarak gözükmemektedir. Anna, babasının Batı Anadolu'da yapmış olduğu seferin başarısızlığını böyle bir hikâye uydurarak örtmek istediği aşikârdır.

SONUÇ

Anadolu'nun ve dünyanın en eski yerleşim şehirlerinden biri olan İznik şehri, kuruluşundan günümüze dek Helikore, Antigonía, Nicaea gibi muhtelif adlar almış ve bu süreç içerisinde bazen hükmü altındaki devletlerin başkenti, bazen normal bir şehir, bazen de bir kasabası olmuş; ancak sahip olduğu stratejik konumuyla önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Kuruluşundan Selçuklu hâkimiyetine geçene kadar süre incelendiğinde de her zaman mücadelenin merkezi konumunda olduğunu görmekteyiz.

İznik şehrinin kurucusu olarak bilinen Büyük İskender'in kumandanlarından Antigonos, M.Ö. 316 yılında İznik'e gelerek kendi adıyla bir yerleşim yeri kurdu. Yine Büyük İskender'in kumandanlarından Lysimachos, M.Ö. 301 yılında Antigonos'u yapılan Ipsos savaşında yenerek İznik'in kontrolünü eline geçirdi. Bithynia Krallığı kurulmasından sonra M.Ö. 281 yılında bu krallığa bağlanan İznik, kısa bir süre sonra devletin merkezi konumuna gelerek başkent unvanını almıştır. Ancak Helenistik çağın kendine özgü bir âdeti olarak o tarihlerde krallar kendi ismiyle anılan bir kent yapıyordu. Bu geleneğe uyan I. Nikomedes, yine Bithynia şehri olan Astakos'un bulunduğu yere Nikomedia (İzmit)'yi kurdu. Söz konusu durum İznik'in siyasî sahneden bir süreliğine çekilmesine yol açtı. Bithynia krallarından III. Nikomedes'in çocuksuz olması ve krallığın topraklarını Roma İmparatorluğu'na vasiyet etmesi nedeniyle M.Ö. 74 yılında İznik, Roma İmparatorluğu hâkimiyetine geçti.

M.S. II. yüzyıldaki deprem ve 259 yılındaki Gotların saldırıları neticesinde İznik oldukça tahrip olmuştu. Bu saldırılar sonrasında özellikle İmparator Hadrianus önderliğinde şehirde yapılan siyasî, kültürel, iktisâdî ve mimârî faaliyetler sayesinde kent mâmur edilmiştir. 325 yılında Roma İmparatoru Constantinus, Hıristiyan dünyasında bir takım ayrılıklara son vermek amacıyla İznik'i toplantının yapılacağı yer olarak seçti. İmparator Constantinus başkanlığında toplanan Konsil, Hıristiyanlığın içerisinde tartışılan bazı konuları netleştirmek amacı ile Hıristiyan dünyasının ileri gelen papaz ve piskoposlarının katılımıyla toplanmıştır. Hıristiyanlık dünyasında sorunların çözümü için toplanılan bu konsil ilk olduğundan önemli bir

yere sahiptir. Konsil nedeniyle imparatorluk şehirleri içerisinde farklı bir yere sahip olan İznik, imparatorlar tarafından hep ilgi duyulan bir yer olmuştur. İmparator Iustinianus döneminde su yolları, sulama kanalları, kamu binaları ile şehren değişik yerlerine tiyatro binaları, stadyumlar yapılarak şehir modern bir görünüme kavuşturulmuştur.

VIII. yüzyılda Arap saldırılarına maruz kalan şehir, etrafındaki güçlü surlar nedeniyle kuşatmayı başarılı bir şekilde atlatmıştır. VIII. yüzyılda İznik tekrar Hıristiyanlık dininin önemli sorunlarından bir tanesi olan İkonoklast akımı sorununa çözüm aramak için toplanma merkezi seçilmiştir. İznik şehri, X. yüzyıldan sonra daha çok siyasî olayların içinde görülmektedir. Nitekim İstanbul'a yakınlığı ve konumu itibarıyla başkent İstanbul'da bulunan imparatora karşı siyasî başkaldırının merkezi haline gelmiştir. Bardas Skleros, Isaakios Komnenos bunlardan sadece birkaçıydı. XI. yüzyılın ortalarından itibaren Türklerin Anadolu'yu yurt edinme amacıyla girmesi ve Batı Anadolu'ya doğru ilerlemesi Bizans İmparatorluğu içerisindeki güç dengesini de değiştirmişti. Bizans İmparatorluğu'nda tahtta çıkma amacıyla isyan edenler Selçukluların Anadolu'daki gücünü bildiğinden dolayı, başarılı olmak için Türklerin yardımına muhakkak surette ihtiyaç duyuyorlardı. Türkler de bu durumdan faydalanarak yardım karşılığında birçok hak ve yeni topraklar elde ediyorlardı. Nikephoros Botaniates'in isyanı sırasında artık Türkler Batı Anadolu'nun büyük kısmına hâkim olmuşlardı. İznik merkezli bir teşkilat kurarak İstanbul'a kadar akınlarda bulunup ganimet elde etmişlerdir. İmparator Botaniates'e isyan eden Nikephoros Melissenos, Batı Anadolu'nun tamamını Türklere bırakma vaadiyle Türklerin yanında yer almasını sağlayarak İstanbul'a doğru hareket etmişti. Ancak Melissenos'tan önce davranan I. Aleksios Komnenos, Botaniates'in tahttan indirilmesinden sonra entrika ile imparatorluk tacını takmıştır. Böylelikle Batı Anadolu'nun her şehrine komutanlarını yerleştiren Süleymanşah, meydana gelen bu otorite boşluğundan faydalanarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkentini İznik yapmıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik olduktan sonra İmparator I. Aleksios Komnenos, Süleymanşah'ın ölümünü fırsat bilerek hemen harekete geçip, naib olarak bıraktığı Ebu'l-Kâsım'dan şehri almak için büyük mücadele verdi. Ebu'l-

Kâsım öldürüldükten sonra kardeşi Ebu'l-Gâzi, İznik'e gelerek yönetimi ele geçirdi. Ebu'l-Gâzi, imparatorun şehri teslim etmesi için paralar ve değerli hediyeler teklif etmesine rağmen teklifleri kabul etmeyerek şehri Süleymanşah'ın oğulları I. Kılıç ve Kulan (Davud) Arslan'a teslim etmiştir. Sultan I. Kılıç Arslan otoritesini sağlamlaştırmak için ilk olarak Ege sahillerinin hâkimi Çaka Bey ile akrabalık kurdu. Bu yakınlaşmayı tehlikeli gören İmparator I. Aleksios Komnenos, I. Kılıç Arslan'a bir mektup göndererek Çaka Bey ile arasına fitne sokup iki düşmandan birisini saf dışı bırakmak istedi. İmparatorun planladığı gibi I. Kılıç Arslan ile Çaka Bey'in aralarının bozulması sonucu Çaka Bey bir ziyafet sırasında zehirlenerek ortadan kaldırıldı. 489/1096 yılının sonlarına doğru Avrupa'dan gelen Haçlı kuvvetlerinin Anadolu'ya geçip İznik'e doğru yola çıktığını öğrenen sultan I. Kılıç Arslan, planlı bir şekilde hareket ederek İznik'e gelmeden öncü Haçlı birliklerini yok etmiştir. I. Kılıç Arslan'ın Haçlı kuvvetlerini umduğundan daha kolay bertaraf etmesi Avrupa'dan gelmekte olan Haçlı birliklerini de hafife almasına neden oldu. Bu nedenle sultan için "esas mesele" olan ülkesinin doğusunda bulunan Malatya'yı Danişmendlilere kaptırmamak için Malatya'ya doğru yola çıktı. I. Kılıç Arslan Malatya'yı kuşattığı sırada sayıları yüz binleri geçen Haçlı kuvvetinin Anadolu'ya girdiği haberini aldı. Kuşatmayı kaldırıp başkente geri döndüğünde Haçlıların İznik'i kuşatmış olduğunu ve yapılacak fazla bir şeyin kalmadığını gördü. İznik garnizonunun uzun süre direnişine karşı Bizans'ın da Haçlıların yardımına gelmesi dengeleri değiştirdi ve Selçuklu başkenti İznik böylelikle elden çıkmış oldu. I. Kılıç Arslan'dan sonra yerine geçen Şahinşah (Melikşah) İznik'i ele geçirme teşebbüsleri olduysa da başarılı olamadı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkentliğini 16 yıl boyunca yapmış İznik şehri başkentlik unvanını devam ettirebilseydi kuşkusuz Türk tarihi açısından bugün başka olaylardan bahsetmiş olacaktık. Çünkü İznik, stratejik konumu itibarıyla Anadolu'nun İstanbul'a ve Rumeli topraklarına açılan kapısı niteliğindedir. Nitekim Selçuklular, Süleymanşah döneminden itibaren sürekli olarak Trakya topraklarına geçmek için fırsat kollamaktaydı. Süleymanşah, daha İznik'te devletini kurmadan önce Nikephoros Botaniates, 470/1078 yılında Edirne'de isyan eden Bryennios'un isyanını bastırmak için Süleymanşah'tan yardım talebinde bulunmuş, bunun üzerine

o da derhal 2000 kişilik birlik hazırlayarak Aleksios'un emrine vermişti. Böylelikle Selçuklular ilk defa Rumeli topraklarına ayak basmış oluyordu. Bizans İmparatorluğu, (özellikle I. Aleksios Komnenos'un ilk imparatorluk yıllarında) Balkanlarda tehlike gördüğü bir durumda Türkleri çağırmayı âdet haline getirmişti. Ancak I. Haçlı Seferi, Selçukluların batı yönünde ilerlemesine engel olarak Bizans'ın Anadolu'da kaybettiği toprakları yeniden ele geçirmesine neden oldu. Şahinşah (Melikşah) zamanında İznik'i yeniden ele geçirme teşebbüsü olsa da I. Aleksios bu girişimi engelleyecektir.

KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarih boyunca çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türkler hakkında bilgi veren en önemli kaynaklar Çin, İran, Arap, Rus, Bizans, Ermeni, Süryanî ve Latin kronikleridir. Tez konumuzu ilgilendiren başlıca kaynaklar, İran, Arap, Bizans, Ermeni ve Süryanî kaynaklarıdır. Tezimizin kapsamı Selçuklu başkenti İznik dönemi ile sınırlı olduğundan şehrin sadece Türkiye Selçuklu Devletine payitahtlık yaptığı süreç değerlendirmeye alınmış ve bu konuda bölgeye yakın olması ve detaylı bilgiler vermesi bakımından Bizans kaynakları yararlandığımız kaynakları ayrı bir yer tutmaktadır.

1. Bizans Kaynakları

Bizanslı tarihçi ve hukukçu olan Mikhael Attaleiates, 415/1025-473/1081 yılları arasında kapsayan **Historia**¹ adlı eserinde, Anadolu'ya yoğun bir şekilde Türk akınlarının olduğu bir dönemde gelişen hadiseleri ayrıntılarıyla anlatmıştır. Eser, günümüze kadar ulaşması nedeniyle Türk tarihi açısından eşsiz değere sahip Bizans kaynaklarından birisidir. Sivil ve askerî mahkemelerde avukatlık yapan Attaleiates, İmparator IV. Romanos Diogenes'in yanında askerî hâkim sıfatıyla seferlere iştirak etmiştir. Bizans sarayında itibarlı bir mevkiye sahip olan Attaleiates'in 425/1034-471/1079 yılları arasında cereyan eden olayları görevi nedeniyle bizzat yaşamış olduğundan eseri birinci elden kaynak olması bakımından son derece ehemmiyetlidir. Attaleiates öyle bir başyapıt ortaya koymuştur ki halefleri olan Ioannes Zonaras, Nikephoros Bryennios, Anna Komnena onun yazdığı eserden büyük oranda faydalanmışlardır.

Eserde Selçuklu-Bizans ilişkileri dışında, Peçenek-Bizans savaşları ile Oğuz ve Kumanlardan bahsedilmektedir. Ancak eserin bizim için en önemli kısımları Türklerin Anadolu'ya düzenlediği ilk akınlar, Kutalmışoğulları'nın Batı Anadolu'da giriştiği faaliyetler ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu hakkında verdiği ayrıntılı bilgilerdir. Eserden Selçukluların Bithynia bölgesine düzenlemiş olduğu akınlar, Kutalmışoğulları'nın devletin kuruluşu ve kurulduktan sonraki sürecinde

---

¹ Mikhaël Attaleiatês, **Historia**, yay., Iôannês D. Polemês, Atina 1997; Mikhael Attaleiates, **Tarih**, çev. Bilge Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

Bizans ile giriştiği mücadeleler hakkında faydalandık ve eserin Bilge Umar tarafından yapılan Türkçe çevirisini kullandık.

453/1062 yılında Edirne’de doğan Nikephoros Bryennios Bizans İmparatorluğu’nda yüksek rütbeli subaylar ve yöneticiler yetiştirmiş bir aileden geliyordu. Babasıyla aynı ismi taşıyan Bryennios, Malazgirt yenilgisini ve Romanos Diogenes’in tahttan uzaklaştırılmasını müteakip İmparator VII. Mikhail’e sonra da onu devirip yerine geçmiş komutan Nikephoros Botaniates’e karşı tahtı ele geçirmek için teşebbüste bulunduysa da Bizans’ın Rumeli topraklarının hâkimi konumunda olan İmparator I. Aleksios Komnenos tarafından Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Süleymanşah’ın sağladığı yardımla yenilgiye uğratarak gözlerine mil çekilmişti.

Anna Komnena’nın kocası olan Bryennios’un **Historia**² adlı kitabı daha çok bir aile tarihçesi niteliğinde olup, tarihî olaylardan ziyade Komnenos ailesinin hayatı ile ilgilidir. Bryennios’un eserinden, Malazgirt savaşı ile ilgili olarak verdiği bilgilerin dışında, Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurucusu Süleymanşah ve kardeşi Mansur’un Batı Anadolu’daki faaliyetleri, Bizans tahtında hak iddia ederek ayaklanan Botaniates ve Melissenos ile olan temasları ve bu sayede hâkimiyet sahalarını nasıl genişlettikleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır. 462/1070-471/1079 yılları arasını anlatan eserden Türkiye Selçuklu Devleti’nin kuruluş sürecinde Bizans ile olan ilişkilerinden fazlasıyla faydalandık. Çalışmamız sırasında Bilge Umar’ın **Tarihin Özü** adı ile çevirdiği kitabı kullandık.³

Çalıştığımız dönemi yakından ilgilendiren XI. yüzyıla ait en önemli Bizans kaynaklarından olan Prenses Anna Komnena’nın, babası I. Aleksios Komnenos’un

---

² Bu kaynağın P. Possinus tarafından 1661’de kullanılan tek el yazması bugün kayıptır. Eser Bonn serisinde Latince çevirisi ile birlikte 1836’da A. Meineke tarafından basılmıştır. (Nicephori Bryenni, **Commentari**, yay. ve Lat. çev., A. Meineke, C.S.H.B., Bonn 1836). H. Grégoire tarafından 1953 yılında Fransızca çevirisi yayınlanan eserin bir diğer Fransızca çevirisi metni ile birlikte 1975’te basılmıştır. (Nicephore Bryennios, **Histoire**, Introduction, texte, traduction et notes par Paul Gautier, Bruxelles: Byzantion, 1975). Ayrıca Bryennios’un eserinin Türklerle ilgili bazı bölümlerinin Türkçe tercümesi yapıldığı gibi (V.Y. Muçoğlu, **Türklük**, sayı 11 (1940), 317-319, sayı 12 (1940), 367-368, sayı 13 (1940), 415-417) Bilge Umar’dan önce tam olarak Türkçe tercümesi O. Kazanlı tarafından yapılmış fakat henüz basılmamıştır (O. Kazanlı, **Tarihi Hatıralar**, (Türk Tarih Kurumu’nda Basılmamış nüsha).

³ Nikephoros Bryennios, **Tarihin Özü**, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

hayatını anlattığı **Alexiad**⁴ adlı eseri faydalandığımız kaynakların başında gelmektedir. İmparator I. Aleksios Komnenos (473/1081-511/1118) dönemini ayrıntılı ele alan yazar, eserinde Türkiye Selçuklu Devleti ile olan ilişkileri üzerine oldukça ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Malazgirt savaşının akabinde Türklerin Batı Anadolu'ya yaptığı akınlar sonrasında Süleymanşah'ın liderliğinde kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans ile olan ilişkileri oldukça detaylı olarak anlatılan eserden, Süleymanşah'ın kuruluşun sonra Bizans'a karşı izlediği siyaset, onun Güney Suriye seferine çıktığı sırada başkent İznik'te vekil olarak bıraktığı Ebu'l-Kâsım ve kardeşi Ebu'l-Gâzi dönemi yaşanan hadiseler, I. Kılıç Arslan'ın merkezi otoriteyi kurma çabaları, Çaka bey ve kurduğu devlete ait bilgiler son olarak da 489/1096 yılında başlayan I. Haçlı seferi sırasında Haçlıların, Bizans ve Türklerle olan temasları ve İznik'in Haçlılar tarafından muhasara edilmesi, Türklerin Bizans'a şehri teslim etmesine dair bilgilerden istifade ettik.

Türlere karşı düşmanlık içinde olan Anna'nın taraflı anlatımı, kronoloji bakımından mevcut olan karışıklıklar ve aktarılan olayların tarihlerinin net olarak verilmemesi gibi eksikliklerin dışında Alexiad, diğer kaynaklarda belirtilmeyen hadiseleri tafsilatlı bir şekilde anlatması bakımından oldukça önemlidir. Çalışmamız sırasında eserin, E.R.A Sewter tarafından yapılan İngilizce ve Bilge Umar tarafından yapılan Türkçe çevirisini kullandık.

Bizans edebiyatının en önemli isimlerinden bir tanesi olan Mikhail Psellos'un **Khronographia**'sı⁵ 365/976-470/1078 yılları arasındaki dönemi ele almıştır. IX.

---

⁴ Eserin tafsilatlı bir yorumuyla birlikte Fransızca çevirisi: Anna Komnena, **Aleksiade**, Collection Byzantine de l'Association Guillaume Bude, I-III, nşr. B. Leib, Paris 1937, 43, 45; diğer baskısı: Ducange, R.H.C.G., I, bir diğer baskısı: A. Reifferscheid, I-II, Leipzig 1884'de yapılmıştır. Ayrıca İngilizce çevirisi Anna Komnena, **The Alexiad of Anna Comnena**, İng. çev. E.R.A Sewter, Baltimore, Penguin Books, 1969; Türkçe çevirisi Anna Komnena, **Alexiad – Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komninos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası**, İstanbul, çev. Bilge Umar, İnkilâp Kitabevi, 1996

⁵ El yazması tek nüshası Paris'te olan bu eser, ilk olarak C.N. Sathas tarafından 1874'te yayınlandı: "Funeral Oration on John Xophilions", **Bibliotheca Graeca Mediii Aevi**, IV, daha sonra metni ve Fransızca çevirisi ile birlikte 1926-28'de Paris'te basıldığı gibi (Michael Psellos, **Chronographi Ou Histoire d'un Siecle de Byzance 976-1077**, I-II, Paris 1926-28) İngilizce çevirisi E. R. A. Sewter tarafından 1952'de Leiden'de 1953'te New Haven'da, 1966'da Londra'da yayınlanmıştır (Psellos, **The Chronographia of Michael Psellus**, İngilizce çev., E. R. A. Sewter, New Haven 1953).

Konstantinos Monomakhos döneminde Bizans sarayındaki en saygın kişilerden birisi olan Psellos'un bu nüfuzu, IV. Romanos Diogenes döneminde biraz zayıflamışsa da yine saraydaki etkinliği sürmüştür. Psellos'un eseri, özellikle IV. Romanos Diogenes dönemindeki Selçuklu-Bizans mücadeleleri, Malazgirt Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler hakkında verdiği bilgiler açısından oldukça önemlidir. Ancak eser bizim çalışma alanımızın öncesine tesadüf ettiği için sadece giriş bölümünde istifade ettik. Şu da bir gerçektir ki yazarın kendisini ve sevdiklerini haklı çıkaracak bir tutum içinde olması, buna karşılık sevmediklerine, özellikle de IV. Romanos Diogenes'e karşı ağır ifadeler kullanması, eserin tarafsızlığı konusunda şüpheler uyandırmaktadır. Psellos'un bu eserini Türkçeye çeviren Işın Demirkent'in tercümesinden faydalandık.⁶

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle birlikte XII. yüzyılda yaşadığı bilinen tarihçi ve ilahiyatçı olan Ioannes Zonaras'ın kaleme aldığı eseri çalışmamız sırasında faydalandığımız bir başka Bizans kaynağıdır.⁷ Zonaras'ın eseri Psellos, Attaleiates, Bryennios, Anna Komnena gibi Bizans tarihçilerinden farklı olarak daha çok yazarın kendisinin tanık olduğu veya onun bizzat şahit olduğu olayları anlatmaz, aksine daha önce yazılmış tarih yapıtlarını inceleyip, o eserlerden temin edilen bilgiyi özetleyerek evrenin Tevrat'ta anlatıldığı üzere yaratılmasından başlamış ve Aleksios Komnenos'un egemenlik dönemi sonuna kadar olan süreci anlatmaktadır. Zonaras'ın, eserini kaleme alırken Psellos ve Skylitzes'in dışında günümüze ulaşmayan bir kaynaktan yararlanmış olması ve tarafsız anlatımı sayesinde kitabın önemi bir kat daha artmıştır.

Türk tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahip olan eserden, çalışmamızın Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya gelişi ve İznik'te Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş süreci hakkında bilgiler verirken faydalandık. Zonaras'ın bu eserini günümüz Türkçesine tercüme eden Bilge Umar, eserin sadece Anadolu'nun

---

⁶ Psellos, **Mikhail Psellos'un Khronographia'sı**, çev. Işın Demirkent, Ankara, TTK Yayınları, 1992.

⁷ Eser Bonn serisinde Latince çevirisi ve metni ile birlikte M. Pinder tarafından 1841-44'de (I-II. Cilt) ve Th. Büttnerwobst tarafından 1897'de (III. Cilt) yayınlanmıştır. J. Millet de S. Amour tarafından yapılan Fransızca çevirisi (**Chroniques ou Annales de Jean Zonaras**) ise 1560 yılında Lyon'da ve 1583 yılında Paris'te basılmıştır. Zônaras'ın bu eserinin Almanca çevirisi Erich Trapp tarafından 1986'da Graz'da yapılmıştır. Erich Trapp, **Militärs und Höflinge im Ringen um das Kaisertum, 969 bis 1118 (Nach der Chronik des Johannes Zonaras)**, Graz 1986.

Türkleşmesinden bahseden 17. ve 18. ciltlerini çevirerek **Tarihlerin Özeti** adıyla yayınlamıştır.⁸

2. Arapça Kaynaklar

Dımaşk'ta dünyaya gelen İbnü'l Kalânisi⁹ (Ebû Ya'lâ Hamza b. Esed et-Temîmî, ö. 555/1160), dil, tarih, edebiyat ve dinî ilimler alanlarında eğitim alıp kendisini yetiştirmiş ve Böriler hanedanlığı döneminde devletin üst kademelerinde etkin rol almıştır. Hilâl b. el-Mehâsin es-Sâbi'nin tarihine zeyl olarak bir Dımaşk tarihi yazmıştır.¹⁰ Kalânisi, 534/1140-554-1160 yılları arasında kaleme aldığı kitabında Türklerin Dımaşk'ı fethinden itibaren kendi zamanına kadar geçen hadiseleri kaydetmiştir. Bu eserden Azimî, İbnü'l-Esîr, İbn Hallikân gibi Ortaçağın önde gelen müellifleri kendi eserlerine nakiller yapmıştır.

Eser, Selçuklular ve Böriler döneminde Dımaşk, Suriye, I. Haçlı Seferi'nde Müslüman-Haçlı mücadelesi açısından birinci elden kaynak niteliğinde olup, çalışmamız ile ilgili olarak eserden Haçlı ordularının Selçuklular ile temaslarından bahseden kısımdan faydalanılmış olup, H.A.R Gibb'in İngilizceye özet olarak tercüme edilen eserinden ve Ali Sevim tarafından Selçuklular ile ilgili seçmece bölümlerini Türkçeye tercüme ettiği çalışmasından istifade ettik.¹¹

Çalışmamızda kullandığımız bir diğer Arapça kaynak, 482/1090 yılında Halep'te dünyaya gelen Azîmî (Muhammed b. Ali et-Tenûhî, ö. 556/1161)'nin kaleme almış olduğu ve adının kaynaklarda net olarak belirtilmediği **Târih** veya **Târihü'l-Azîmî** adlı eseridir.¹² İbnü'l-Adîm, İbnü'l-Esir gibi birçok Ortaçağ tarihçilerinin de Azîmî'nin bu eserinden nakiller yaptıklarını görmekteyiz.

⁸ Ioannes Zonaras, **Tarihlerin Özeti**, çev. Bilge Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

⁹ Müellif ve eser hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Özeydin, "İbnü'l-Kalânisi", **DİA**, XXI, 99-100.

¹⁰ Eser ilk olarak H. F. Amedroz tarafından (Beyrut 1908) Zeylü Tarihi Dımaşk adıyla, daha sonra da Süheyl Zekkâr tarafından **Târihi Dımaşk** adıyla (Dımaşk 1983) yayımlanmıştır.

¹¹ İbnü'l-Kalanisi, **Zeylü Târihi Dımaşk**, İngilizceye çeviren ve özetleyen, H. A. R. Gibb, **The Damascus Chronicle of the Crusades: Extracted and Translated from the Chronicle of Ibn al-Qalanisi**, London, Luzac and Co, 1932; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânisi'nin Zeylü Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436-500=1044/45-1106/07)", **TTK Belgeler**, C. XXIX, Sa. 33, 2008.

¹² Müellif ve eser hakkında Mükrimin Halil Yinanç ve Claude Cahen tarafından çalışmalar yapılmıştır. Mükrimin Halil Yinanç, On İkinci Asır Tarihçileri ve Muhammed b. Ali el-Azîmî, İstanbul, **II. Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937) Zabıtları**, 1943, 673-690; Claude Cahen, **La Chronique Abrégée d'Al-Azîmî**, Journal Asiatique, Juillet-Septembre, 1938, 354-448.

Çalışmamız ile ilgili olarak eserden, Kutalmışoğulları'nın Kuzey Suriye'deki faaliyetleri, Süleymanşah'ın İznik'te bir devlet kurması ile Haçlıların İznik önlerine gelmesine dair bilgilerden istifade ettik. Ali Sevim tarafından neşredilen nüshasını kullandık.¹³

Çalışmamız sırasında kullandığımız bir diğer Arapça kaynak Halife en-Nâsır'ın kâtibi Sadreddin Hüseyinî (ö. 590/1194)'ye nisbet edilen **Ahbâru'd-devleti's-selcukiyye**¹⁴ adlı eserdir. Kuruluşundan yıkılışına kadar Büyük Selçuklu tarihinden bahseden bu eserin müellifi hakkında bazı şüpheler bulunmaktadır. Kitapta, eserin adı ile ilgili olarak **Ahbâru'd devle** ve **Zubdet'üt-tevârîh** diye iki isim yazdığı halde yazar olarak iki yerde Sadreddin el-Hüseyinî yazdığından dolayı da kitap ona nisbet edilmektedir. Alp Arslan ile Kutalmış'ın mücadelesi, Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya geliş serüveni ve Türkiye Selçuklu Devletinin kuruluşu hakkında bilgiler için eserin Necati Lugal tarafından yapılan Türkçe çevirisini kullandık.¹⁵

Cizre'de doğan Ortaçağın en büyük tarihçilerinden birisi olan İbnü'l-Esîr (İzzeddîn Ali b. Muhammed ö. 630/1233), iki yıllık kısa bir zaman zarfında kaleme aldığı **el-Kâmil fi't-târîh**¹⁶ adlı eserini yazarken en güvenilir kaynakları incelemiş, İslâm dünyasında seyahat eden tüccar ve bilginlerin ağzından anlattıkları, yazdıkları bilgileri ve kendi gezilerinden elde ettiği gözlemlerini toplamış bunları birbiriyle karşılaştırmış ve eserini ondan sonra yazmaya başlamıştır. O, Ortaçağın klasik dönem tarih yazım anlayışına uyarak insanlığın yaratılmasından kendi yaşamış olduğu döneme kadar olan süreci kronolojik bir sırayla anlatmıştır. Çalışmamız sırasında da çok sık başvurduğumuz Arapça kaynaktır. Eser, **Târihü'l-kâmil** olarak da bilinmekte olup, İslâm öncesi ve İslâm sonrası olmak üzere iki bölümden

---

¹³ el-Azîmî, **Azîmî Tarihi - Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143-44)**, metin, çev., notlar ve açıklamalar, Ali Sevim, 2. bs., TTK Yayınları, 2006.

¹⁴ Eser ilk olarak M. İkbâl tarafından 1933 yılında Lahor'da, 1984, 1985 yıllarında Beyrut'da neşredildi. Ayrıca Necati Lugal tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu yayınları arasında basılmıştır.

¹⁵ Sadruddin Ebu'l-Hasan Ali ibn Nâsır ibn Ali Hüseyinî, **Ahbâru'd-devleti's-selcukiyye**, çev. Necati Lugal, Ankara, 2.bs, TTK Yayınları, 1999.

¹⁶ Eser 1851-1876 yılları arasında Tornberg tarafından 14 cilt olarak Leiden'de basılmıştır. Daha sonra Mısır'da iki kez basılmıştır. İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-târîh**, neşr. Carolus Johannes Tornberg, Beyrut 1386/1966.

meydana gelmiş ve XII cilt halinde düzenlenmiştir. Eserin bir ve ikinci bölümünün ilk kısımlarında Türk tarihinin ilk dönemlerini aydınlatacak bilgiler bulabilmek mümkündür. XII ciltten oluşan eser IX., X., XI. ve XII. ciltlerinde Selçuklulardan bahsetmektedir. Ancak biz çalışmamızda X. ciltte bulunan Kutalmışın ve oğullarının yürütmüş olduğu saltanat mücadelesi ve Süleymanşah'ın Kuzey Suriye civarındaki faaliyetlerini konu edinen kısımlarından faydalanmak için Abdülkerim Özaydın tarafından yapılan Türkçe çeviriyi kullandık.¹⁷

Bundârî (Kıvâmüddin Ebû İbrahim el-Feth b. Ali b. Muhammed, ö. 642/1245)'nin, İmâdeddin İsfahânî'nin edebî bir üslûpla kaleme aldığı Irak ve Horasan Selçuklu tarihine dair eserini özetleyip sadeleştirerek kaleme aldığı **Zübdetü'n-nusra ve nuhbetü'l-usra**¹⁸ adlı eseri, Selçuklu tarihi hakkında ayrıntılı bilgiler veren en önemli kaynaklardan birisidir. Çalışmamız sırasında Kutalmış'ın Alp Arslan ile mücadelesi, Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya geliş süreci ile ilgili bölümler için Kıvameddin Burslan'ın yaptığı Türkçe çeviriden faydalandık.¹⁹

Sıbt İbnü'l-Cevzî (Şemseddin Ebu'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu b. Abdullah ö. 655/1257)'nin **Mir'âtu'z-zamân fi târîh'il â'yân**²⁰ adlı eserinden çalışmamız sırasında istifade ettiğimiz diğer bir Arapça kaynaktır. Kitabın ilk kısmı genellikle eski eserlerin özeti şeklinde olup pek fazla değer taşımaz. 446/1055 tarihinden sonra ve özellikle 446/1055-471/1079 yılları arasındaki olaylar hakkında verdiği bilgiler Garsunnime'nin günümüze kadar ulaşamayan '**Uyûn et-tevârîh** adlı eserinden alınmış olması ve kaybolan eserin bu şekilde günümüze ulaştırılmış olması bakımından son derece önemlidir. Eserin bir diğer önemli özelliği müellifin yaşamış olduğu olayları tasvir etmesidir. Türkiye Selçukluları hakkında bilgiler içeren eserden, Kutalmış'ın Alparslan'a karşı verdiği mücadele, Kutalmışoğulları'nın

---

¹⁷ Eser İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-târih**, çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul, C. X, Bahar Yayınları, 1991; Abdülkerim Özaydın, "el-Kâmil", **DİA**, C. XXIV, 281-283.

¹⁸ Eser Houtsma tarafından 1889 yılında Leiden'de yayımlanmıştır. (Houtsma, **L'Histoire des Seljoukides de l'Iraq**, Leiden 1889). Ayrıca 1318/1900'de Kahire'de; 1980'de Beyrut'da değişik baskıları yapılmıştır.

¹⁹ İmadeddin el-Kâtip el-İsfahânî el-Bündarî, **Zübdetü'n-nusra ve nuhbetü'l-usra**, çev. Kıvameddin Burslan, Ankara, 2. bs., TTK Yayınları, 1999.

²⁰ Eserin birinci cildi İhsan Abbas'ın tahkihiyle 1985 yılında Kahire'de, 495-654 yılları arasındaki kısmı tahkiksiz olarak 1951 yılında Haydarabad'da basılmıştır. Ayrıca Jewet tarafından 1907 yılında Chicago'da faksimile bir baskısı daha yapılmıştır.

Kuzey Suriye bölgesine kaçıışı ve burada yapmış olduğu faaliyetler ve Süleymanşah'ın Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurduktan sonra Kuzey Suriye'ye düzenlediği sefer hakkında verilen bilgilerden faydalandık. Eser muhtelif zamanda neşredilmekle birlikte biz Ali Sevim'in Selçuklu tarihi ile ilgili bölümleri seçerek tercüme ettiği ve değerlendirdiği çalışmasından istifade ettik.²¹

587/1192 yılında Halep'te dünyaya gelen İbnü'l-Adîm (Kemâleddin Ebu'l-Kâsım Ömer, ö. 660/1262)²², devrin önemli âlimlerinin yanında eğitim görmüş birçok ilme vâkıf olmuştur. Müderrislik ve kadılık görevinde bulunan İbnü'l-Adîm devletin çeşitli elçilik görevinde de bulunmuştur. Yazıldığı tarih net olarak bilinmeyen **Buğyetu't-taleb fî târihi'l-haleb**²³ adlı eser, Halep'te yaşamış ya da Halep'e uğramış önemli şahsiyetlerin hayatları ve eserlerinin anlatıldığı bir kitaptır. Alp Arslan hakkında verilen ayrıntılı bilgiler için başvurulan eserden, çalışmamızla ilgili olarak Kutalmış'ın saltanat mücadelesinden bahsedilen kısmından istifade ettik. Ali Sevim'in Selçuklu devlet adamlarının biyografilerini seçerek yaptığı tenkitli neşrini kullandık.²⁴

Çalışmamız sırasında İbn Hallikân²⁵ (Şemsüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed (ö. 681/1282)'ın telif ettiği **Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zaman** adlı eser kullandığımız diğer Arapça kaynaklardandır. Eserin müellifi İbn Hallikân, Erbil'de dünyaya gelmiştir. İbn Hallikân, Mûsul ve Halep şehirlerinde eğitim göyerek en son Dımaşk'a yerleşmiştir. Vefeyâtü'l-a'yân, İslâm dünyasında yetişen devlet adamı, âlim, edîp, filozof ve şairlerin 865'inin biyografisini ihtiva etmektedir. Eserden, Kutalmış'ın Alp Arslan ile giriştiği saltanat mücadelesinden bahsederken faydalandık.²⁶

²¹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, Muntehabât min Mir'ati'z Zamân, Recueil des Historiens des Croisades Historiens Orientaux, Paris, 1884, Tome III/2, 518-570; Sıbt İbnü'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-zamân fî târihi'l-â'yân'da Selçuklular**, Tercüme ve Değerlendirme Ali Sevim, Ankara, TTK Yayınları, 2011.

²² Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ali Sevim, "İbnü'l-Adîm", **DİA**, C. XX, İstanbul, 478- 479.

²³ Eserin Fuad Sezgin tarafından 1986'da Frankfurt'ta fotoğraf baskısı; Dâr el-Fîkr tarafından Beyrut'ta basılmıştır. Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ali Sevim, "Buğyetü't- Taleb", **DİA**, C. VI, s. 361-362.

²⁴ İbnü'l-Adîm, **Buğyetu't-taleb fî târihi'l-haleb: Biyografilerle Selçuklu Tarihi**, Çeviri, notlar ve açıklamalar, Ali Sevim, Ankara, 2. bs, TTK Yayınları, 1989.

²⁵ Abdülkerim Özaydın, "İbn Hallikân", **DİA**, C. XX, s. 17-19.

²⁶ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-a'yân ve enbau ebnâi'z-zaman**, C. V, Beyrut, 1977

İbn Şeddâd²⁷ (Ebû Abdillâh İzzüddîn Muhammed b. Alî b. İbrâhîm b. Şeddâd el-Ensârî el-Halebî ö. 684/1285)'ın telif ettiği **el-A'lâkul-hatîre fî zikri ümerâi's-şam ve'l-cezîre** adlı eseri çalışmamızda kullandığımız Arapça kaynaklardan bir diğeridir. Eser diğer Arap kaynaklarını teyit etmesi bakımından önemlidir. Müellifin, Suriye ve havâlisinin tarihini konu edindiği eserinden Süleymanşah'ın Kuzey Suriye seferine dair verdiği bilgilerden istifade edilmiş olup, çalışmamızda Fransız Enstitüsü tarafından tercüme edilen nüshasını kullandık.²⁸

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah²⁹ tarafından kaleme alınan **Câmiu'd-düvel** adlı eser çalışmamızda kullandığımız son Arapça kaynağıdır. XVII. yüzyılda yetişen ve başta tarih olmak üzere tefsir, mantık, tıp, sayılar teorisi, geometri ve müzik alanlarında önemli eserleriyle şöhret kazanmış Osmanlı âlimidir. Tam adı Ahmed b. Lütfullah el Mevlevî es-Selânîkî el- Karamanî'dir. Müneccimbaşı'nın kitabı Hz. Âdem'den 1083/1673 yılına kadar olan dönemi kapsayan genel bir dünya tarihidir. Geç dönemde yazılmış olmasına rağmen birçok kaynaktan yararlanılarak yazılmış olması sebebiyle güvenilirliğini artıran önemli bir eserdir. Çalışmamız sırasında eserin Ali Öngül tarafından hazırlanan iki ciltlik tenkitli neşrinden istifade ettik.³⁰

3. Haçlı Kaynakları

Haçlı Seferleri hakkında en detaylı bilgi veren kaynaklar şüphesiz Haçlı kronikleridir. Bilhassa Selçuklu başkenti İznik'in Haçlı kuşatması ve öncesindeki süreci araştırırken güvenilir olması nedeniyle seferlere katılan kişilerin yaşadıkları olayları kaleme alan kroniklerden faydalanmaya özen gösterdik.

Araştırmamız sırasında kullandığımız Haçlı kaynaklarının başında Haçlı Seferleri ile aynı dönemde yazılmış bir eser olan anonim **Gesta Francorum et Aliorum Hierosolimitanorum**'dur. Eser, muhtemelen Bohemund'un maiyetinde

²⁷ Müellif ve eseri hakkında geniş bilgi için bk. Casim Avcı, "İbn Şeddâd, İzzeddin" **DİA**, XX, 374-376.

²⁸ İbn Şeddâd, **el-Alakü'l-hatîre fî zikri ümerai's-şam ve'l-cezire**, Dımaşk, thk. Terasse Edde, Institut Français de Damas, 1984.

²⁹ Ahmet Ağırakça, "Müneccimbaşı", **DİA**, C. XXXII, 4-6.

³⁰ Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, **Câmiu'd-düvel: Selçuklular Tarihi: Horosan - Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları**, İzmir, yay. Ali Öngül, C. II, Akademi Kitabevi, 2001.

olan, daha sonra da Tankred ile Kudüs'e giden bir şahıs tarafından kaleme alınmıştır. Günlük hatırat şeklinde yazılan eser I. Haçlı seferinin başlangıcından 492/1099 yılındaki Askalan savaşına kadar olan olayları anlatmaktadır. I. Haçlı seferi sırasında Anadolu'ya gelen Haçlı ordularının Bizans İmparatorluğu ile olan münasebetleri ve Selçuklu başkenti İznik'in muhasarası ve Bizans'a geçiş süreci ile ilgili olarak Rosalind Hill tarafından yapılan İngilizce çeviriyi kullandık.³¹

Fulcherius Carnotensis'in³² **Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium** başlıklı eseri konumuz ile ilgili başka bir Haçlı kaynağıdır. Papa II. Urbanus'un I. Haçlı seferini ilan ettiği 487/1095 yılındaki Clermont konsilinde bulunan Papaz Fulcherius Carnotensis, I. Haçlı seferine bizzat katılmıştır. Etienne de Blois'in maiyetinde, Dük Robert de la Normandie'nin ordusuna katılarak Anadolu'ya gelen Fulcherius, daha sonra 4 Recep 490 (17 Haziran 1097) tarihinde ana Haçlı ordusundan ayrılarak Urfa'da bir Kontluk kuran Baudouin de Boulogne'un hizmetine girmiştir. 512/1118'deki ölümüne kadar Baudouin'in yanında kalan Fulcherius Carnotensis, 521/1127 yılına kadar Kudüs'de yaşamıştır.

Üç bölüm halinde kaleme aldığı eserinin birinci kısmını 494/1101, ikinci kısmını 499/1106 ve son kısmını ise 518/1124-521/1127 yılları arasında tamamlamıştır. Eserin iki farklı İngilizce çevirisi bulunmaktadır. Bunlardan M.E. Mc Ginty tarafından yapılan tercüme Baudouin de Boulogne'un 493/1100 yılında Kudüs Kralı olmasına kadar olan dönemi içermektedir.³³ Rita Ryan tarafından yapılan çeviri ise eserin tamamını kapsamaktadır. Biz de araştırmamız sırasında Rita Ryan tarafından yapılan İngilizce çeviriden ve Ayhan Can ve Mukadder Yıldız tarafından iki ayrı tez olarak çalışılan eserin birinci kitabından ayrıca İlcan Bihter Barlas tarafından müstakil olarak çalışılan kitabın Türkçe tercümesinden istifade ettik.³⁴

---

³¹ Anonim, **Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum**, London, İngilizceye çeviren ve yayımlayan, Rosalind Hill, **The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem**, Thomas Nelson and Sons, 1962.

³² Alman litarütüründe Fulcher von Chartres, Fransızca'da Foucher de Chartres ve İngilizce'de Fulcher of Chartres şeklinde geçmektedir. Fulcherius Carnotensis hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Ebru Altan, "Birinci Haçlı Seferi'nin Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis" İstanbul, **İÜFTD**, Prof. Dr. İsmet Miroğlu, Hatıra Sayısı, Sa. 37, 2001-2002, 45-49

³³ Fulcher of Chartres, **Chronicle of the First Crusades**, İng. çev., M. E. Mc Ginty, Oxford 1941.

³⁴ Fulcher of Charters, **A History of the Expedition to Jerusalem (1095-1127)**, Minnesota, İngilizceye çeviren Frances Rita Ryan, The University of Tennessee Press, 1969; Ayhan Can,

Çalışmamızda kullandığımız Haçlı kaynaklarından birisi de Albertus Aquensis'in eseridir. Aquensis'in Aix la Chapelle'li (Aachen) olduğu kabul edilmektedir. Çok istediği halde Birinci Haçlı Seferi'ne iştirak edemeyen müellif, Haçlı seferlerinin başlamasından 514/1120 yılına kadar gelişen olan olayları geniş bir şekilde ele almıştır. 514/1120-553/1158 yılları arasında yazmaya başladığı **Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione, Emundatione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae**³⁵ adlı eserinden I. Haçlı Seferi sırasında Haçlı ordularının İznik'e geliş süreci, başkent İznik'in kuşatılması sırasında yaşanan hadiseler ve şehrin Bizans'a teslimi esnasında cereyan eden olaylardan bahsedilen kısımdan istifade ettik.

Fulcherius Carnotensis'i takip eden Willermus Tyrensis'in **Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum** adlı eseri çalışmamız sırasında yararlandığımız diğer bir Haçlı kaynağıdır. 524/1130 yılından önce Filistin'de doğan ve 1187 yılından önce Roma'da ölen Willermus, 570/1175 yılında Tyrus (Sûr) başpiskoposu olmuştur. Haçlı seferi sırasında 493/1100'e kadar olan olaylar için Albertus Aquensis ve 493/1100-521/1127 yılları arasındaki olaylar için de Fulcher of Chartres'in eserinden faydalanan Willermus Tyrensis'in eserinin en önemli kısmı 527/1127-572/1177 yılları arasındaki olayları anlattığı bölümdür. Muhtelif dillere tercüme edilen eserin araştırmamız sırasında Ergin Ayan tarafından yapılan kısmi Türkçe çevirisini kullandık.³⁶

4. Ermenice Kaynaklar

Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte XI. yüzyılın sonlarıyla XII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Urfalı Mateos, kaleme aldığı

“Fulcherius Carnotensis'in Haçlı Vekayinâmesinin Türkiye ile İlgili Olayları da İçine Alan Birinci Kitabın Tercümesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)”, İstanbul, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, 1998; Mukadder Yıldız, “Fulcherius Carnotensis Birinci Haçlı Seferi Vakayinamesi (Fulcheri Carnotensis Historia Hierosoly Mitora) : Kitap 1 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)”, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1999; Fulcher of Charters, **Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak)**, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

³⁵ Albertus Aquensis, Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione, Emundatione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae, RHC. occ., IV, s. 265-713; İngilizce çev. Susan B. Edgington, **Historia Ierosolymitana, History of the Journey to Jerusalem**, New York, Oxford Press, 2007

³⁶ Willermus Tyrensis, **Historia ferum in Partikus Transmarinis Gestarum**, Ankara, çev. ve yayınlayan, Ergin Ayan, **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (1143 - 1163)**, Karadeniz Dergisi Yayınları, 2009.

Vekayinâmesi'nde³⁷ 341/952'den 530/1136 yılına kadar olan olayları içermektedir. Bu esere Papaz Grigor tarafından zeyl yapılarak 558/1163 yılına kadar meydana gelen olaylar anlatılmıştır. Yakın Doğu ve Türk tarihi hakkında önemli bilgiler veren Ermenice kaynaklar arasında Urfalı Mateos'un **Vekayinâmesi** diğer kaynaklarda bahsedilmeyen birçok olayı ayrıntılı bir şekilde anlatması bakımından özel bir yere sahiptir. Müellifin eseri başlıca üç kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlarda kronolojik sıra ile 341/952-444/1052 yılları arasındaki olaylar birinci kısımda, 445/1053-495/1102 yılları arasındaki olaylar ikinci kısımda ve son olarak 495/1102-530/1136 yılları arasındaki olaylar üçüncü kısımda kaydedilmiştir. Mateos'un bu eserinden Kutalmış ve oğullarına ait bilgiler ve Selçukluların Haçlılar ile olan münasebetleri konusunda Hrant D. Andreasyan'ın yaptığı Türkçe çeviriyi kullanarak faydalandık.³⁸

Kullandığımız bir diğer Ermenice kaynak ise XIII. yüzyıl Ermeni müelliflerinden başkumandan Simpat'ın 340/951-731/1331 yılları arasındaki olayları kapsayan **Vekayinâmesi**'dir. Kilikya Ermeni Krallığı tarihini yazmış olan Simpat'ın eserinin büyük bir kısmı Mateos'un kitabının özetidir. 547/1152-672/1274 yılları arasındaki olayları anlatan kısmı bizzat Simpat tarafından kaleme alınan eserin 672/1274'den 731/1331 yılına kadar olan kısmı ise adı günümüze ulaşmayan bir müellif tarafından yazılmıştır. Kilikya Ermeni Krallığı, Türkiye Selçukluları, Memlûkler ve Karamanlılar hakkında önemli bilgiler veren Simpat'ın bu eserinden faydalanmak için Hrant D. Andreasyan tarafından yapılan fakat henüz basılmamış olan Türk Tarih Kurumu'ndaki nüshayı kullandık.³⁹

---

³⁷ Mateos'un bu eserinin Haçlı seferleri ile ilgili kısmını ilk önce Fransız Ed. Dulaurier, 1850'de çevirmiş ve yayınlamıştır. Aynı yazar eserin tamamını 1858'de Paris Milli kütüphanesindeki üç yazma nüshadan çevirerek yayınlamıştır. Ed. Dulaurier daha sonra 1869'da aynı eserin Haçlı seferi ile ilgili kısmını "Recueil des Historiens de la Croisades" adlı serinin "Documents Arméniens" bölümünün birinci cildinde yayınlamıştır. Eserin Ermenice metni ise 1869'da Kudüs Ermeni manastırı matbaasında daha eski üç yazma nüsha üzerinden basılmıştır. Eserin diğer dillere çevirisi için bkz. Hrant D. Andreasyan, "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", **Tarih Dergisi**, I/1, İstanbul 1950, s.108.

³⁸ Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vakayî-nâmesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un zeyli (1136 - 1162)**, çev, Hrant D. Andreasyan, Ankara, 2.bs, TTK Yayınları, 1987.

³⁹ Simbat, **Başkumandan Simbat Vekayinâmesi (951-1334)**, Türkçe çev., Hrant D. Andreasyan. (Türk Tarih Kurumu'nda Basılmamış nüsha).

XIII. yüzyıl Ermeni müellifi olan Vardan Vartabet'in yazdığı **Cihan Tarihi**⁴⁰ vardır. Yaradılıştan başlayan eserin, özellikle 276/889-667/1269 yılları arasındaki olayları kapsayan kısmı, Selçukluların Anadolu'yu fethi, Bizanslılar ve Haçlılara karşı olan savaşlarını kronolojik olarak anlatması bakımından araştırmamız için faydalı olmuştur. Çalışmamız sırasında Hrant D. Andreasyan'ın Türkçe çevirisinden istifade ettik.⁴¹

Doğumu ve ölümü hakkında bilgi sahibi olmadığımız Urfalı Vahram (ö. ?)'in 282/895-665/1267 yılları arasındaki olayları kaleme almış olduğu **Kilikya Ermeni Krallığı** adlı vekayinâmesinde Selçuklular, Bizans ve Haçlılar ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Araştırmamızda ise Türkiye Selçuklularının Bizans ile mücadeleleri ve Haçlıların İznik'i kuşatması ile ilgili bölümlerden eserin Hrant D. Andreasyan tarafından yapılan henüz basılmamış olan Türk Tarih Kurumu'ndaki nüshasından istifade ettik.⁴²

5. Süryanîce Kaynaklar

XII. yüzyılın ilk yarısında Malatya'da doğan Süryanî Mihaél (ö. 1200)'in kaleme aldığı **Vekayinâme**⁴³ Anadolu Türk tarihi açısından en önemli Süryanî kaynağı olma özelliğini taşımaktadır. 561/1166 yılında Süryanî kilisesi patriği olan Mihaél'in yazdığı bu eser, Süryanî kilisesi tarihi etrafında 591/1195 yılına kadar olan olayları ihtiva eden bir dünya tarihidir. İslâm tarihi ve özellikle Selçuklu tarihi ile ilgili olarak önemli bilgiler içeren eserde tarihlendirme problemi bulunmaktadır. Anadolu'ya düzenlenen ilk Türkmen akınları, Malazgirt savaşı ve Türkiye Selçukluları ile ilgili bilgiler ihtiva eden eserden Alp Arslan'ın Kutalmış ile mücadelesi ve Kutalmışoğulları'nın ne şekilde Anadolu'ya geldiği hakkında bilgiler

---

⁴⁰ Ermenice metin 1861'de Moskova'da, 1812'de Venedik'te basılmıştır. 1221-1268 yılları arasındaki olayları kapsayan kısmı Fransızca terc. Ed. Dulaurier, "Les Mongols d'Agres les historiens Arméniens", **Journal Asiatique**, October-November 1860.

⁴¹ Vardan, "Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1262), İstanbul, çev. Hrant D. Andreasyan, **İÜTSD** ½, 1937, s. 154-245

⁴² Urfalı Vahram, **Kilikya Kralları Tarihi**, Ankara, Türkçe çev., Hrant D. Andreasyan, (Türk Tarih Kurumu'nda Basılmamış nüsha), 1934.

⁴³ Ermenice metni 1871'de Kudüs'te basılan eser ayrıca V. Langlois ve Ed. Dulaurier tarafından 1848'de, Shabau tarafından 1924'te Fransızcaya çevrilmiştir.

için Hrant D. Andreasyan tarafından yapılan fakat henüz basılmamış olan Türk Tarih Kurumu'ndaki nüshasından istifade ettik.⁴⁴

Çalışmamız sırasında sıkça kullandığımız bir başka Süryanî kaynağı da Abû'l-Farac İbnü'l İbrî (ö. 1286)'nin⁴⁵ (Bar Hebraeus) **Kronografya**'sıdır.⁴⁶ 623/1226 yılında Süryani Mihaél gibi Malatya'da doğan ve iyi bir eğitim alması sağlanan müellifin eseri Hz. Âdem'den başlayarak 684/1285 yılına kadar olan olayları kapsayan bir dünya tarihi niteliğindedir. Üç kısımdan oluşan eserin birinci bölümü 684/1285'e kadar olan olayların siyasî tarihidir. İkinci ve üçüncü bölümler ise kilise tarihinden bahseder. Abû'l-Farac'ın ölümünden sonra kardeşi Bar Sawma Sofî ve diğer bazı yazarlar bu eseri devam ettirerek 696/1297'ye kadar olan olayları kaydetmiştir. Değerli bilgiler veren bu eserin Ömer Rıza Doğrul tarafından yapılan tercümesinden faydalandık.⁴⁷ İbnü'l İbrî'nin **Tarihu Muhtasari'd-düvel** adlı eseri her ne kadar Anadolu tarihi açısından önemli bilgiler verse de çalıştığımız dönem itibariyle çok kısıtlı bilgiler vermektedir.⁴⁸

Müellifi belli olmayan ve Süryani papaz tarafından 638/1240'lı yıllarda telif edildiği bilinen **Anonim Süryani Vekayinâmesi** çalışmamız sırasında istifade ettiğimiz diğer bir kaynaktır. Ancak Urfa Haçlı Kontluğu'nun 1098 yılında kuruluşundan 1144 yılına kadar olan dönem hakkında geniş bilgiler bulunan eserde konumuz ile ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Çalışmamızda A. S. Tritton tarafından yapılan İngilizce tercümesini kullandık.⁴⁹

⁴⁴ Mihaél, **Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi: İkinci Kısım (1042-1195)**, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara, (T.T.K. kütüphanesi No:44'de yayınlanmamış tercüme), 1944.

⁴⁵ Abdülkerim Özeydin, "İbnü'l-İbrî", **DİA**, C. XXI, 92-94.

⁴⁶ Kitap ilk olarak 1663'te İngilizce çevirisiyle birlikte *Historia orientalis* autore Gregoria adıyla Oxford'da basılmıştır. 1783 yılında yapılan Almanca tercümesi 1872-1877 yıllarında üç cilt halinde yayınlanmıştır. 1890 ve 1958'de Anton Sâlihânî tarafından Beyrut'ta yeni baskıları yapılan kitap ayrıca P. Bedyan tarafından *Chronicon Syriacum* adıyla 1890'da Paris'te neşredildiği gibi E.W. Budge tarafından İngilizce'ye çevrilerek *The Chronography of Gregory Abû'l-Farac* adıyla 2 cilt halinde 1932'de Londra'da basılmıştır.

⁴⁷ Gregory Abu'l-Farac, **Abû'l-Farac Tarihi**, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 3. bs., TTK Yayınları, C. I-II, 1999.

⁴⁸ Şerefettin Yaltkaya tarafından yapılan özet tercümesinden faydalandık. Gregory Abu'l-Farac, **Tarihu Muhtasari'd-düvel**, Ankara, çev. Şerefettin Yaltkaya, Maarif Vekaleti, 1941.

⁴⁹ Anonim Süryani Vekayinâmesi, (nşr. J. B. Chabot), **Chronicon (syriacum) ad annum chr. 1203/4 pertinen, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium** (çev. A. S. Tritton), Paris, 1918; "The First and Second Crusades from an Anonymos Syriac Chronicle", **JRAS.**, January, s. 69-101, April s. 273-305, (London 1993).

6. Farsça Kaynaklar

Çalışmamızda kullandığımız Farsça kaynaklar arasında Türkiye Selçukluları hakkında en ayrıntılı bilgiyi veren İbn Bîbî'nin⁵⁰ **el-Evâmirü'l-'alâ'iyye fi'l-umûri'l-'alâ'iyye** adlı eseri, Alâeddin Ata Melik Cüveynî'nin isteği üzerine kaleme almıştır. 628/1231 yılında ailesi ile Konya'ya yerleşen İbn Bîbî, 681/1282 yılı civarındaki vefatına kadar Türkiye Selçuklularının hizmetinde bulunmuştur. Müellifin 680/1281 yılında tamamladığı eserde II. Kılıç Arslan'ın ölümünden (691/1192) başlayarak 681/1281 yılına kadar Türkiye Selçuklu Devleti tarihi anlatılmaktadır. Kitapta olaylar kronolojik sıra içerisinde ve edebî bir üslupla verilmektedir. İbn Bîbî, kitabında anlattığı olayların çoğuna şahit olmakla birlikte verdiği tarihlerin bir kısmı yanlıştır.

Eserin bir muhtasarı, müellifin kardeşi Emir Nâsır ed-Din Yahya tarafından kaleme alınmış ve **Recueil de textes relatifs à l'histoire des Seldjucides** külliyyatının dördüncü cildi olarak yayınlanmıştır. Kitap E. D. Duda tarafından Almanca'ya çevrilmiştir.⁵¹ Adnan Sadık Erzi tarafından 1956 yılında Türk Tarih Kurumu yayınları arasında tıpkıbasım olarak yayınlanmıştır. M. Nuri Gençosman ve Feridun Nafiz Uzluk tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Çalışmamızda Kutalmışoğulları'nın hangi yollardan Anadolu topraklarına geldiğine dair bilgilerden istifade ettiğimiz eserin Mürsel Öztürk tarafından yapılan Türkçe çevirisinden faydalandık.⁵²

XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da yaşamış olan Aksarayî'nin kaleme aldığı **Müsâmeretü'l-ahbâr ve müsâyeretü'l-ahyâr**⁵³ adlı eser Türkiye Selçuklularıyla ilgili diğer bir önemli Farsça kaynaktır. Üst düzey devlet görevlerinde bulunan Aksarayî'nin eseri dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde Hicrî, Rûmî, Yezdgerd ve Celâlî takvimlerinden, ikinci bölümde

⁵⁰ Abdülkerim Özeydin, "İbn Bîbî", **DİA**, C. XIX, 379-382.

⁵¹ H.D. Duda, *Die Seldschukengeschichte des Ibn Bibi*, Copenhagen, 1959.

⁵² İbn Bîbî, **el-Evâmirü'l-'alâ'iyye fi'l-umûri'l-'alâ'iyye: (Selçuk name)**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, C. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.

⁵³ Hasan Fehmi Turgal tarafından kitabın Anadolu Selçuklularıyla ilgili kısmı Türkçeye tercüme edilmiş ve 1937'de Konya mecmuasında yayınlanmıştır. Ayrıca Fikret İşıltan eser üzerinde doktora çalışması yapmış ve çevirisini **Die Seldochuken geschichte des Aksarâyî** adıyla 1943 yılında Leipzig'de yayınlamıştır. Yine aynı yıl içinde M. Nuri Gençosman kitabın Türkçe çevirisini ve Osman Turan da metnin tamamının tenkitli neşrini yapmıştır.

Hız. Peygamber, dört halife, Emevîler ve Abbasîlerden, üçüncü bölümde kuruluşundan yıkılışına kadar Büyük Selçuklular ile II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanına kadar olan Türkiye Selçuklularından ve dördüncü bölümde ise XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk yarısındaki Türkiye Selçukluları tarihinden bahsedilmektedir. Araştırmamızla ilgili bölümler için eserin Osman Turan tarafından yapılan ve 1943 yılında Ankara'da basılan metnin tamamının tenkitli neşrini hazırlayan Mürsel Öztürk'ün Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından basılan Türkçe tercümesinden istifade ettik.⁵⁴

Reşidüddin Fazlullah (ö. 718/1318)'in **Câmiu't-tevârih** adlı eser çalışmamızda kullandığımız diğer bir Farsça kaynaktır. Kitap peygamberler ve halifeler tarihi, eski İran tarihi, İslâm devri İran ve Turan sülaleleri, Moğollar tarihi, âlim ve şairlerin biyografileri, Kazvin şehrinin tarihi ve topografyası olmak üzere altı kısımdan oluşmaktadır. Erkan Göksu'nun tercümesini yaptığı eserden Kutalmış'ın saltanat mücadelesi ve sonrasında Kutalmışoğulları'nın giriştiği faaliyetlerden bahsettiğimiz kısımlarda istifade ettik.⁵⁵

Hayatı hakkında pek fazla bilgi olmayan Ravendî (Ebû Bekir Necmüddîn Muhammed b. Ali b. Süleymân ö. 603/1206-1207'den sonra)'nin **Râhatü's-südûr ve ayetü's-sürûr**⁵⁶ adlı eseri çalışmamızda kullandığımız bir diğer Farsça kaynaktır. 577/1181 yılında Irak Selçuklu sarayında, bu hanedan son bulduktan sonra da Türkiye Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hizmetinde çalışmış olan Ravendî'nin bu eseri, hilkatten 590/1194 yılına kadar gelen bir Selçuklu tarihidir. Araştırmamızla ilgili bölümler için eserden Ahmet Ateş tarafından yapılan Türkçe çeviriyi kullandık.⁵⁷

---

⁵⁴ Aksarayî, **Müsâmeretü'l ahbâr ve müsâyeretü'l-ahyâr**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, TTK Yayınları, 2000.

⁵⁵ Reşidüddin Fazlullah, **Selçuklu Devleti**, çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, İstanbul, Selenge Yayınları, 2010.

⁵⁶ Kitap Muhammed İkbâl tarafından ilk önce 1921'de Londra'da, daha sonra 1985 yılında Tahran'da yayınlanmıştır.

⁵⁷ Râvendî, **Râhatü's-südûr ve ayetü's-sürûr**, çev. Ahmed Ateş, Ankara, 2. bs, C. I-II, TTK Yayınları, 1999.

Hamdullah Müstevfî⁵⁸, (Hamdullah b. Ebû Bekr Ahmed Müstevfî-i Kazvînî, ö.740/1340?) Arap asıllı Şîî bir ailenin çocuğu olarak 680/1281'de Kazvîn'de doğmuştur. **Târîh-i güzîde**⁵⁹, Farsça muhtasar bir tarih olup kendinden önce verilen bilgilerin tekrarı niteliğindedir. Müellif, eseri 730/1330'da vezîr Gıyâsüddîn Muhammed'e takdim etmiştir. Eserden, Kutalmış'ın Alp Arslan ile giriştiği mücadeleyi anlatırken istifade ettik.⁶⁰

Müellifi belli olmayan ve Selçuklular'ın kuruluşundan 1363 yılına kadar gelişen olayların anlatıldığı **Anonim Selçuknâme**, Türkiye Selçukluları için ehemmiyetli bir kaynaktır. Çağdaş kaynakların verdiği bilgileri tamamlaması önemini daha da artırmaktadır. Eserden, Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya gelişine dair bilgileri ihtiva eden kısımdan faydalandık. Eserin 1952 yılında F. Nâfiz Uzluk tarafından yapılan tercümesi yapılmıştır.⁶¹

7. Türkçe Kaynaklar

Ortaçağ'da maalesef ki Türkçe yazılan kaynaklara pek rastlayamıyoruz. Çalıştığımız alana dair kullandığımız tek Türkçe kaynak 977/1569-1570 yılında ölen Bursalı Ahmed b. Mahmud'un **Selçuknâme**'sidir.⁶² Hayatı hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmayan Ahmed b. Mahmud'un telif ettiği bu Selçuklu tarihi Selçuklu devletinin yıkılmasından üç yüz yıl sonra yazılmıştır. Her ne kadar henüz bulunamayan eski kaynakların hiç birisinden yararlanılmamış olması dolayısıyla muteber gibi gözükme de XVI. yüzyılda Büyük Selçuklu tarihini konu alan bir Osmanlı müellifinin eseri olması bakımından dikkate değerdir. Araştırmamızda Kutalmış ve Alparslan arasındaki mücadele, Melikşah döneminde

⁵⁸ Hamdullah Müstevfî ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Özeydın, "Hamdullah el-Müstevfî", **DİA**, C. XV, s. 454-455.

⁵⁹ Abdülkerim Özeydın, "Târîh-i Güzîde", **DİA**, C. XXXX, 82-83.

⁶⁰ Hamdullah Müstevfî, **Târîh-i güzîde**, haz. Abdülhüseyn Nevai, Müesseseyi İntişârât-ı Emir Kebir, Tahrân, 1364; Erkan Göksu, "Târîh-i Güzîde'ye Göre Rûm (Anadolu) Selçukluları", Ankara, **Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi (A Journal of Oriental Studies)**, 2008, C. II, Sa: 27, 23-32.

⁶¹ **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi = Tarih-i Âli Selçuk (Anonim Selçuknâme)**, çev ve nşr, Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara, 1952.

⁶² Eserin birisi Bodleian (Oxford) kütüphanesinde diğeri Bâdi Efendi (Edirne) kütüphanesinde olmak üzere iki nüshası vardır.

Kutalmışoğulları'nın faaliyetleri hakkındaki bilgiler için Erdoğan Merçil'in 1977 yılında İstanbul'da yaptığı sadeleştirilmiş neşrini kullandık.⁶³

8. Araştırma Eserleri

Şimdiye kadar İznik'in değişik dönemleri hakkında yazılan eserler mevcut ise de Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik'e dair kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Biz de araştırmamız kapsamında günümüze kadar yazılmış, modern anlamda çalışmaları başlatmış olan Fuad Köprülü'nün makaleleri ve Mükrimin Halil Yınanç'ın **Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri**⁶⁴, Osman Turan'ın **Selçuklular Zamanında Türkiye**⁶⁵, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti**⁶⁶, **Selçuklular ve İslâmiyet**⁶⁷, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**⁶⁸, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**⁶⁹, M. Altay Köymen'in **Tuğrul Bey ve Zamanı**⁷⁰, **Alp Arslan ve Zamanı**⁷¹, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**⁷², İbrahim Kafesoğlu'nun, **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**⁷³, **Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah**⁷⁴, Ali Sevim'in **Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah**⁷⁵, **Anadolu'nun Fethi**⁷⁶, **Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti Tarihi**⁷⁷, Işın Demirkent'in **Sultan I. Kılıç Arslan**⁷⁸,

⁶³ Ahmed b. Mahmud, **Selçuk-nâme**, yay. haz. Erdoğan Merçil, İstanbul, C. I-II, Tercüman Yayınları, 1977.

⁶⁴ M. Halil Yınanç, **Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri**, İstanbul, Bürhaneddin Matbaası, 1944.

⁶⁵ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 8. bs, Ötüken Yayınları, 2004.

⁶⁶ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti Tarihi**, İstanbul, 13. bs, Ötüken Yayınları, 2003.

⁶⁷ Osman Turan, **Selçuklular ve İslâmiyet**, İstanbul, Nakışlar Yayınevi, 1980.

⁶⁸ Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 3. bs, Boğaziçi Yayınları, 1993.

⁶⁹ Osman Turan, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul, 18. bs., Ötüken Neşriyat, 2009.

⁷⁰ Mehmet Altay Köymen, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, 1. bs., İstanbul, MEB Yayınları 1976.

⁷¹ Mehmet Altay Köymen, **Alp Arslan ve Zamanı Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, Ankara, 4. bs., TTK Yayınları, C. III, 2001.

⁷² Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, TTK Yayınları, 1993.

⁷³ İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1953.

⁷⁴ İbrahim Kafesoğlu, **Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.

⁷⁵ Ali Sevim, **Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah**, Ankara, TTK Yayınları, 1990.

⁷⁶ Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara, 3. bs., TTK Yayınları, 2000.

⁷⁷ Ali Sevim, **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, Ankara, 3. bs., TTK Yayınları, 2000

⁷⁸ Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara, TTK Yayınları, 1996.

Haçlı Seferleri⁷⁹, Erdoğan Merçil'in, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**⁸⁰, Abdülkerim Özaydın'ın **Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi**⁸¹, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi**⁸² Muharrem Kesik'in **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi**⁸³, **1071 Malazgirt: Zafere Giden Yol**⁸⁴ gibi eserler çalışmamızda kullandığımız araştırma eserlerinden bazılarıdır. Araştırmacılar için son derece ehemmiyetli bir yere sahip olan Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nin ilgili maddelerinden de çalışmamız sırasında istifade ettik.

Hem Anadolu hem de yüzyıllarca Bizans'ın egemenliği altında kalan İznik şehrinin Ortaçağ'daki durumunu tahlil etme açısından ayrıntılı bir araştırma yapılması adına Bizans tarihinin kaynakları ve araştırma eserlerinin muhakkak surette incelenmesi gerekmektedir. Batılı araştırmacıların Bizans tarihinin demografik, dinî, sosyal, kültürel, ekonomik ve askerî yönlerini inceledikleri eserlerden istifade etmeye çalıştık. Bunu yaparken de çalışmamız sırasında konumuz ile ilgili kitap, makale, bildiri ve ansiklopedi maddelerini mümkün mertebe görmeye ve tezimizde kullanmaya gayret ettik. Georg Ostrogorsky'nin **Bizans Devleti Tarihi**⁸⁵, A. A. Vasiliev'in **History of the Byzantine Empire**⁸⁶, J.J. Norwich'in, **A Short History of Byzantium** ve **Byzantium The Apogee**⁸⁷, Warren Treadgold'un **A History of the Byzantine State and Society**⁸⁸ gibi belli başlı Bizans tarihleri eserlerinde kronolojik sıraya göre imparatorluğun siyasî, ekonomik, askerî ve dinî durumu hakkında bilgiler verilmektedir.

---

⁷⁹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, İstanbul, Dünya Basımevi, 1997.

⁸⁰ Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 2. bs., TTK Yayınları, 1993.

⁸¹ Abdülkerim Özaydın, **Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)**, İstanbul, İÜEFY, 2001.

⁸² Abdülkerim Özaydın, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)**, Ankara, TTK Yayınları, 1990.

⁸³ Muharrem Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116- 1155)**, Ankara, TTK Yayınları, 2003

⁸⁴ Muharrem Kesik, **1071 Malazgirt Zafere Giden Yol**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013.

⁸⁵ Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Ankara, çev. Fikret İşıltan, 6.bs., TTK Yayınları, 2006.

⁸⁶ A.A. Vasiliev, **History of the Byzantine Empire**, Madison, Vol I, The University of Winconsin Press, 1964.

⁸⁷ J.J. Norwich, **A Short History of Byzantium**, New York, Alfred A. Knopf, 1997.

⁸⁸ Warren Treadgold, **A History of the Byzantine State and Society**, Stanford, Stanford University Press, 1997.

BİBLİYOGRAFYA

- Ağırakça, Ahmet: "Müneccimbaşı", **DİA**, C. XXXII, 4-6.
- Ahmed b. Lütfullah: **Camiu'd-düvel: Selçuklular Tarihi: Horosan - Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları**, İzmir, yay. Ali Öngül, C. II, Akademi Kitabevi, 2001.
- Ahmed b. Mahmud: **Selçuk-nâme**, yay. haz. Erdoğan Merçil, İstanbul, C. I, Tercüman Yayınları, 1977.
- Akbulak, Cengiz: "İznik Gölü Havzasında Arazi Kullanımının Seçilmiş Köyler Üzerinde İncelenmesi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sa. 15, 2007, 24-43.
- Aksarayî: **Müsâmeretü'l ahbâr ve müsâyeretü'l-ahyâr**, çev Mürsel Öztürk, Ankara, TTK Yayınları, 2000.
- Albert of Aachen: **Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem**, New York, İngilizceye çev, yay. ve haz. Susan B. Edgington, Oxford Press, 2007.
- Alptekin, Coşkun: "Türkiye Selçukluları", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, ed. H. Dursun Yıldız, İstanbul, C. VIII, Çağ Yayınları, 1989.
- Alptekin, Coşkun: "İzmir Türk Beyliği (Çaka Bey)", Ankara, C. II, **Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları**, 1987, 477-481.
- Altan, Ebru: "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiğı Yollar", **TTK Belleten**, C. LXV, Sayı 243, 571-581.
- Altan, Ebru: "Birinci Haçlı Seferi'nin Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis" İstanbul, **İÜEFTD**, Prof. Dr. İsmet Miroğlu, Hatıra Sayısı, Sa. 37, 2001-2002, 45-49.

- Altun, Neslihan N.: “Kuruluşundan Günümüze İznik’in Yerleşim Özellikleri”, **Coğrafya Dergisi (Ayrı Basım)**, İstanbul 1998, s. 345-366.
- Angold, Michael: “Nikaia Kenti M.S. 1000-1400”, **Tarih Boyunca İznik**, çev, Ayşe Nihal Akbulut ve Gökçen Ezber, ed. Halil İnalçık, Işıl Akbaygil, Oktay Aslanapa, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003.
- Anhegger, R.: “İznik”, **İA**, C. V/II, 1256-1264.
- Anonim: **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi = Tarih-i Âli Selçuk (Anonim Selçuknâme)**, çev Feridun Nafiz Uzluk, Ankara, 1952.
- Anonim: **Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum**, London, İngilizceye çeviren ve yayınlayan, Rosalind Hill, **The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem**, Thomas Nelson and Sons, 1962.
- Anonim: **Anonim Süryani Vekayinâmesi**, (nşr. J. B. Chabot), **Chronicon (syriacum) ad annum chr. 1203/4 pertinen, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium** (çev. A. S. Tritton), Paris, 1918; "The First and Second Crusades from an Anonymos Syriac Chronicle", **JRAS.**, January, s. 69-101, April s. 273-305, (London 1993).
- Anzerlioğlu, Yonca: “Bizans İmparatorluğu’nda Türk Varlığı”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 218-230.
- Arcan, Tevfik: **İznik**, Tarih ve Müze Komitesi Yayını, İstanbul, Bursa Halkevi Yayını, No. 11, Kenan Matbaası, 1943.
- Arıkan, Özden: **Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517’ye Yakınoğu**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

- Artuk, Cevriye: “Nikaia (İznik) Şehrinin İsim ve Unvanları Hakkında”, **V. Türk Tarih Kongresi (12 – 17 Nisan 1956)**, 1960, 310-317.
- Artuk, İbrahim: **Artuk Beğ**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Ateş, Ahmet: “Yabgulular Meselesi”, **TTK Belleten**, C. XXIX, Sa. 115, 1965, 517-525.
- Attaleiates, Mikhael: **Tarih**, çev. Bilge Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Avcı, Casim: “Bizans Döneminde İznik”, **Uluslararası İznik Sempozyumu (5-7 Eylül 2005)**, yay. haz. Ali Erbaş ve diğerleri, İstanbul, 2005, 90-99.
- Avcı, Casim: “İbn Şeddâd, İzzeddin” **DİA**, XX, 374-376.
- Aydın, Mehmet: “1. ve 2. İznik Konsillerinin Hıristiyanlık Açısından Önemi”, **Uluslararası İznik 1. Konsil Senato Sarayı'nın Lokalizasyonu Çalıştayı Bildirileri 22-23 Mayıs 2010**, ed. Mustafa Şahin-İ. Hakan Mert, Bursa, 2011.
- Ayönü, Yusuf: “Türkiye Selçukluları-Bizans Münasebetleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)”, İzmir, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2001.
- Ayönü, Yusuf: “Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)”, Konya, Sa. 25, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2009, s. 53-69.
- el-Azîmî: **Azîmî Tarihi - Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143-44)**, metin, çev., notlar ve açıklamalar, Ali Sevim, 2. bs., TTK Yayınları, 2006.
- Barkan, Ömer Lütfi: “Kolonizatör Türk Dervişleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. IX, Ankara, 2000, s. 133-152.

- Bezer, Gülay. Ö.: “Türkiye Selçukluları’nın Güneydoğu Siyaseti ve I. Haçlı Seferlerinin Bunun Üzerindeki Etkileri”, İstanbul, **TAD**, C. XII, 79-113.
- Bezer, Gülay. Ö.: "Müslim b. Kureyş", **DİA**, C. XXXII, 94-96.
- Bosch, M. E.: **Helenizm Tarihinin Anahatları: Büyük İskender İmparatorluğu**, çev. Afif Erzen, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Neşriyatı Yayın No: 116, I. Kısım, 1942.
- Bosworth, C. E.: “The Political and Dynastic History of the Iranian World (A.D. 1000-1217)”, **Cambridge History of Iran**, C. V, s.1-203.
- Brand, Charles M.: “The Turkish Element in Byzantium, Eleventh- Twelfth Centuries”, Vol. 43, **Dumbarton Oaks Papers**, 1989, 1-25.
- Brooks, E. W.: “The Arabs in Asia Minor 641-750”, **J. H. St.** 1898
- Bryennios, N.: **Tarihin Özü**, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Bündari: **Zübdetü'n-nusra ve nuhbetü'l-usra**, çev. Kıvameddin Burslan, Ankara, 2. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Cenâbî: **el-'Aylemü'z-zâhir fî ahvâli'l evâil ve'l-evâhir**, çev. Muharrem Kesik, “Cenâbî’ye Göre Türkiye Selçukluları”, İstanbul, **İÜEFTD**, 2000, sa. 36, 213- 260.
- Cahen, Claude: **Osmanlılardan Önce Anadolu**, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Cahen, Claude: “Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)”, çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, **TTK Belleten**, C. LI, Sa. 201, 1987, 1375-1431.

- Charanis, Peter: "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", **A History of the Crusades**, ed. Kenneth M. Setton, Philadelphia, C. I, 1955.
- Cuff Andrew Jacob: "The Author and the Hierosolimitanus: Reading the Gesta Francorum as a Pilgrim Narrative" (Çevirimiçi) <http://www.academia.edu/1966789/>, 28 Eylül 2013.
- Çelebi, Evliyâ: **Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi**. haz. Ahmed Cevdet, İstanbul, C. II, Dersaadet: İkdam Matbaası, 1896.
- Çelik, Mehmet: **Antakya Süryani Kilisesi: Kuruluş Dönemi**, İstanbul, C. I, Ayraç Yayınları, 1987.
- Darkot, Besim: **Marmara Bölgesi Coğrafyası**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2510, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:118, 1981, s. 48-54.
- Darkot, Besim: "Anadolu", **İA**, C. I, 428-430.
- Demir, Mustafa: "Selçuklu Hâkimiyetinde İznik Şehri", **Uluslararası İznik Sempozyumu (5-7 Eylül 2005)**, yay. haz. Ali Erbaş ve diğerleri, İstanbul, 2005, 237-247.
- Demirkent, Işın: **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1974.
- Demirkent, Işın: **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara, TTK Yayınları, 1996.
- Demirkent, Işın: **Haçlı Seferleri**, İstanbul, Dünya Basımevi, 1997.
- Demirkent, Işın: "1071 Malazgirt Savaşı'na Kadar Bizans'ın Askeri ve Siyasi Durumu", İstanbul, Sa. 33, **İÜEFTD**, 1981, 133-146.
- Demirkent, Işın: "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", İstanbul, **İÜEFTD**, Sa. 35, 1994, 65-78.

- Demirkent, Işın: “Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması”, İstanbul, **Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri 26-27 Mayıs 1997**, 1998, 1-14.
- Demirkent, Işın: “Bizans Kaynaklarına Göre IV-XI. Yüzyıllarda İstanbul ve Çevresinde Depremler”, İstanbul, **Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler Ve Deprem Semineri 22-23 Mayıs 2000**, Globus Dünya Basımevi, 2001.
- Demirkent, Işın: “XI. Yüzyılda Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı”, **XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C. I, 2005, s. 313-318.
- Demirkent, Işın: “Haçlılar”, **DİA**, C. XIV, 525-526.
- Demirkent, Işın: “Kılıcarslan I”, **DİA**, C. XXIV, 396-399.
- Demirkent, Işın: “Haçlı Seferleri ve Türkler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 651-667.
- Demirkent, Işın: “İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)” İstanbul, ed. Ebru Altan, **Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)**, Dünya Kitapları, 2007, 21-37.
- Dirimtekin, Feridun: **Haçlı Seferlerde İnönü ve Eskişehir Meydan Muharebeleri**, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1946.
- Dirimtekin, Feridun: “Selçukluların Anadolu’da Yerleşmelerini ve Gelişmelerini Sağlayan İki Zafer”, Ankara, **Malazgirt Armağanı**, TTK Yayınları, 1993.
- Doğancı, Kamil: “Bursa ve Civarını Etkileyen Depremler (M.S. 4. Yüzyıla Kadar)”, **Bursa Yöresi’nin Depremselliği ve Deprem Tarihi**, ed., Nurhan Abacı, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2001, 61-66;

- Doğancı, Kamil: “Bithynia Tarihi I (Bithynia Krallığı M.Ö 297-M.Ö. 74)”, **Bursa Defteri**, 2003.
- Doğantan, Tevfik: **Bursa Bölgesinde Yapılan Savaşlar**, Ankara, Askeri Matbaa, 1940.
- Duncalf Frederic: “The First Crusade: Clermont to Constantinople”, ed. T.M. Setton ve M.W. Baldwin, **A History of the Crusades, C. I**, University of Wisconsin Press, 1969, 253-279.
- Dvornik, Francis, **Konsiller Tarihi: İznik’ten II. Vatikan’a**, çev, Mehmet Aydın, Ankara, TTK, 1990.
- Erkoç, H. İhsan: "1453'ten Önce İstanbul'da Türk Varlığı", **TKAD**, Sa. 1, 2009, 54-80.
- Ersan, Mehmet: "Kilikya Ermeni Krallığı", İstanbul, **Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı**, haz. Ermen Artun, M. Sabri Koz; ed. Selahattin Özpabalıyıklar, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000, 326-344.
- Eyice, Semavi: **İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri**, İstanbul, Örünç Ofset Basımevi, 1988.
- Eyice, Semavi: “İznik”, **DİA**, C. XXIII, 543-545.
- Fıratlı, Nezih: **İzmit Tarihi ve Eski Eserleri Rehberi**, İstanbul, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, 1959.
- Fıratlı, Nezih: “İznik”, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, 1959, Sa. 206, 4-9.
- Foss, C, Tulchin J.,: **Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises, With the Speeches of Theodore Laskaris, In Praise of the Great**

- City of Nicaea and Theodore Metochites Nicene Oration**, Brookline, Hellenic College Press, 1996.
- France, John: **Victory in the East: A Military History of the First Crusade**, New York, Cambridge University Press, 1996.
- François M, Joseph: **Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları**, Ankara, çev. Güray Kırpık, Lotus Yayınevi, 2011.
- Freely, John: **At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları**, İstanbul, çev. Neşenur Domaniç, Doğan Kitap, 2012, s. 41-42.
- Fulcher of Charters: **A History of the Expedition to Jerusalem (1095-1127)**, Minnesota, İngilizceye çeviren Frances Rita Ryan, The University of Tennessee Press, 1969.
- Fulcher of Charters: **Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak)**, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- Gırnâfî: **Tuhfetü'l-elbâb ve nuhbetü'l-a'câb**, çev. Mustafa Karagüllüoğlu, **Gırnâfî Seyahatnamesi**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011.
- Gencer, Ali İhsan: “Bahriye”, **DİA**, C. IV, 501-509.
- Gordlevski, V.: **Anadolu Selçuklu Devleti**, Ankara, çev. Azer Yaran, Onur Yayınları, 1988.
- Göksu, Erkan: “Târîh-i Güzîde'ye Göre Rûm (Anadolu) Selçukluları”, Ankara, **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi (A Journal of Oriental Studies)**, 2008, C. II, Sa: 27, 23-32.
- Gregory Abu'l-Farac: **Abû'l-Farac Tarihi**, çev. Ömer Rıza Roğrul, Ankara, 3. bs., TTK Yayınları, C. I-II, 1999.
- Gregory Abu'l-Farac: **Tarihu Muhtasari'd-düvel**, Ankara, çev. Şerefettin Yaltkaya, Maarif Vekâleti, 1941.

- Gregory, Timothy E.: **Bizans Tarihi**, çev. Esra Ermert, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Hamdullah Müstevfi: **Târîh-i güzîde**, Haz. Abdülhüseyn Nevai, Müessesese-yi İntişârât-ı Emir Kebir, Tahrân, 1364.
- Harman, Ömer Faruk: “Konsil”, **DİA**, Ankara, C. XXVI, 175-178.
- Helmes, Catherine: **Basil II and the Governance of Empire (976-1025)**, New York, Oxford University Press, 2005.
- Holt, Peter M.: **The Age of the Crusades (The Near East from the Eleventh Century to 1517)**, New York, 5. bs. 1986
- Hoşgören, M. Yıldız: “Türkiye’nin Gölleri”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sa. 29, 1994, s. 19-52.
- Hüseynî: **Ahbârü’l-devleti’s-selcukiyye**, çev. Necati Lügal, Ankara, 2.bs, TTK Yayınları, 1999.
- İbnü’l-Adîm: **Bugyetü’t-taleb fi târihi’l-haleb: Biyografilerle Selçuklu Tarihi**, Çeviri, notlar ve açıklamalar, Ali Sevim, Ankara, 2. bs, TTK Yayınları, 1989.
- İbn Bibi: **el-Evamirü’l-alaiyye fi’l-umuri’l-alaiyye: (Selçuk name)**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İbn Battûta: **İbn Battûta Seyahatnamesi**, çev. A. Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- İbnü’l-Esir: **el-Kâmil fi’t-târih**, çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul, C. X, Bahar Yayınları, 1991.
- İbn Hallikân: **Vefeyatü’l a‘yan ve enbau ebnâi’z-zaman**, C. V, Beyrut, 1977.

- İbn Hurdazbih: **el-Mesâlik ve'l-Memâlik**, ed., Michael Jan de Goeje, 2. bs., Leiden, E. J. Brill, 1967.
- İbn Hurdazbih: **el-Mesâlik ve'l-Memâlik**, çev. Murat Ağarı, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2008.
- İbnü'l-Kalanisi: **Zeylü Târihi Dımaşk**, çev. H. A. R. Gibb, **The Damascus Chronicle of the Crusades: Extracted and Translated from the Chronicle of Ibn al-Qalanisi**, London, Luzac and Co, 1932.
- İbn Şeddâd: **el-Alakü'l-hatîre fî zikri ümerai's-şam ve'l-cezire**, Dımaşk, thk. Terasse Edde, Institut Français de Damas, 1984.
- İlgürel, Mücteba: "Çaka Bey", **DİA**, C. VIII, 186-188.
- İnalçık, Halil: "İzmir'i Fetheden Bizans'ı Titreten Türk Çaka Bey", İstanbul, Sa. 48, **Ntv Tarih Dergisi**, 2013, 51-54.
- İplikçioğlu, Bülent: **Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, C. I, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992
- Kaçar, Turhan: "Roma İmparatorluğu'nda Kilise Konsillerinin Siyasallaşması: İznik Örneği", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. II, Sayı 1, 2003 1-18.
- Kaçar, Turhan: "Eskiçağ Kaynaklarında İzmit Depremi (M.S. 358)", **Toplumsal Tarih Dergisi**, 2003, Sa. 109, 24-25.
- Kaçar, Turhan: "Hıristiyanlığın İlk Genel Konsili'nin İznik'te Toplanma Sebebi", **Uluslararası İznik Sempozyumu (5-7 Eylül 2005)**, yay. haz. Ali Erbaş ve diğerleri, İstanbul, 2005, 69-80.
- Kafalı, Mustafa: "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 177-193.

- Kafesoğlu, İbrahim: **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1953.
- Kafesoğlu, İbrahim: **Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.
- Kafesoğlu, İbrahim: "Selçuk'un Oğulları ve Torunları," **Türkiyat Mecmuası**, C. XII, 117-130.
- Kafesoğlu, İbrahim: "Melikşah", **İA**, C. VII, 665-673.
- Kafesoğlu, İbrahim: "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", **İÜFTED**, Sa. 10-11, 1981, 1-28.
- Kafesoğlu, İbrahim: "Selçuklu Çağındaki İzmir Türk Beyi'nin Adı: Çaka Mı, Çağa Mı, Çakan Mı", İstanbul, Sa. 34, **İÜFTD**, 1984, 55-60.
- Kafesoğlu, İbrahim: "Alparslan", **DİA**, C. II, 526-530.
- Kargıner, Şefik, v.d.: **İznik – Nicaea**, İstanbul, Özyurt Basımevi, 1963.
- Kaya, Mehmet Ali: "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 38, 2005, s. 11-30.
- Kaymaz, Nejat: "Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun Fethi ve Türkmeşmesine Dair", Ankara, **Malazgirt Armağanı**, TTK Yayınları 1993, 259-268.
- Kesik, Muharrem: **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116- 1155)**, Ankara, TTK Yayınları, 2003.
- Kesik, Muharrem: **At Üstünde Selçuklular - Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.
- Kesik, Muharrem: **1071 Malazgirt Zafere Giden Yol**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013.

- Kesik, Muharrem: "Kutalmış'ın Büyük Selçuklu "Tahtını Ele Geçirme Gayretleri", Ankara, **Türk Kültürü**, Sa. 454, 2001, s. 97-105.
- Kesik, Muharrem: "Melikşah", **DİA**, C. XXIX, 58-59.
- Kılıçkaya, Ali: **Nicaea – Nikaia – İznik Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu**, Bursa, Eser Matbaası, 1981.
- Kırpık G., H. Akyol: "Kutalmışoğlu Süleymanşah", ed. Refik Turan, Ankara, **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınları, 2012.
- Khoniates, Niketas: **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, Ankara, çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, 1995.
- Kinnamos, Ioannes: **Historia (1118-1176)**, çev. Işın Demirkent, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.
- Koca, Salim: "Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız", Konya, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sa. 22, 2007, 1-37.
- Komnena, Anna: **The Alexiad of Anna Comnena**, İng. çev. E.R.A Sewter, Baltimore, Penguin Books, 1969.
- Komnena, Anna: **Alexiad – Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komninos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası**, İstanbul, çev. Bilge Umar, İnkilâp Kitabevi, 1996.
- Koyunoğlu, Ahmet M.: **İznik ve Bursa tarihi : Anadolu'da Türkler, Eti, Frik, Lid, Bitinya, İran, Roma, Bizans, Büyük Selçuk, Anadolu Selçuk ve Osmanoğulları Zamanında**, Bursa, Bursa Halkevleri, 1935.
- Köprülü, M. Fuad: "Türk Onomastique'i Hakkında", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, C. I, Sa. 2, 221-235.

- Köymen, M. Altay: **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, TTK Yayınları, 1993.
- Köymen, M. Altay: **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Kuruluş Devri**, Ankara, TTK Yayınları, C. I, 1989.
- Köymen, M. Altay: **Tuğrul Bey ve Zamanı**, 1. bs., İstanbul, MEB Yayınları 1976.
- Köymen, M. Altay: **Alp Arslan ve Zamanı Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, Ankara, 4. bs., TTK Yayınları, C. III, 2001
- Köymen, M. Altay: "Tuğrul Bey", **İA**, C. XII/II, 526-527.
- Köymen, M. Altay: "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", **TTK Belleten**, C. LVII, Sayı 218, 71-79.
- Kucur, Sadi S.: "Nâib-i Saltanat", **DİA**, C. XXXII, 313-314.
- Kurat, A. Nimet: **Peçenek Tarihi**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1937.
- Kurat, A. Nimet: **Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096**, Ankara, TKAE, 1966.
- Küçüksipahlioğlu B.: "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers" İstanbul, **İÜEFTD**, Sa. 35, 2005, 17-24.
- Lane-Poole, Stanley: **Düvel-i İslâmiyye**, İstanbul, çev. Halil Edhem, Maarif Vekâleti, 1927.
- Laurent, Joseph: **Byzance et Les Turcs Seldjoudides Dans l'Asie Occidentale Jusqu'en 1081**, Nancy, 1913.
- Laurent, Joseph: "Rum (Anadolu) Sultanlığının Menşei", çev. Yaşar Yücel, **TTK Belleten**, C. LII, Sa. 202, 217-226.
- Levtchenko, M. V.: **Bizans**, çev. Erdoğan Berktaş, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1979.

- Lilie, Ralph-Johannes: **Byzantium and the Crusader State 1096-1204**, New York, Oxford University Press, 1994
- M. Grant, Robert: “İznik Konsilinde Din ve Siyaset”, çev Turhan Kaçar, **Türkiye Günlüğü**, sa. 47, 1997, 130-139.
- Maalouf, Amin: **Arapların Gözünden Haçlı Seferleri**, İstanbul, çev. Ali Berktaş, 9. bs. Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Mango, Cyril A., v.d.: **The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History, AD 284-813**, New York, Clarendon Press, 1997.
- Mango, Cyril: “The Date of The Narthex Mosaics of The Church of The Dormition at Nicaea”, **Dumbarton Oaks Papers**, No:13, 1959, s. 245-252.
- Merçil, Erdoğan: **Kirman Selçukluları**, Ankara, TTK Yayınları, 1989.
- Merçil, Erdoğan: **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 2. bs, TTK Yayınları, 1993.
- Merçil, Erdoğan: “Emîr Savtegin”, **İÜEFTEĞ**, Sa. 6, 1975, 63-74.
- Merçil, Erdoğan: “Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları”, İstanbul, **Makaleler**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1994.
- Merçil, Erdoğan: “Türkiye Selçukluları”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. VI, 503-527.
- Meşeli, Aydoğan: “İznik Gölü Havzasındaki Çevre Sorunları”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 14, 2010, 138-148.
- Mihaél: **Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi: İkinci Kısım (1042-1195)**, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara, (T.T.K. kütüphanesi No:44'de yayınlanmamış tercüme), 1944.

- M. Fatih-A. Çetin: “Tarihsel Süreç İçerisinde İznik”, **Vakıf ve Kültür Dergisi**, 1998, Sa. 3, 42-46.
- Neşrî, Mehmed: **Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi**, Ankara, 2. bs, yay. haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, TTK Yayınları, 1987.
- Nonnos: **Dionysiaca**, Volume I, Books I-XV, çev. W. H. D. Rouse, London, Harvard University Press, 1940.
- Norwich, J. Julius: **A Short History of Byzantium**, New York, Alfred A. Knopf, 1997.
- “Nicaea”:
New York, ed. Alice-Mary Talbot ve diğ., C. II, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford University Press, 1991, 1463-1464.
- Odo De Deuil, **Profectione Ludovici VII in Orientem**, New York, çev. V.G. Berry, 1948.
- Ostrogorsky, George: **History of The Byzantine State**, İngilizceye çeviren. Joan Hussey, New Jersey, Rutgers University Press, 1957.
- Ostrogorsky, George: **Bizans Devleti Tarihi**, Ankara, çev. Fikret Işıltan, 6.bs., TTK Yayınları, 2006.
- Öngül, Ali: **Selçuklular Tarihi: Anadolu Selçukluları ve Beylikler**, Manisa, Emek Matbaası, 2007
- Özaydın, Abdülkerim: **Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)**, İstanbul, İÜEFY, 2001.
- Özaydın, Abdülkerim: **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)**, Ankara, TTK Yayınları, 1990
- Özaydın, Abdülkerim: “Anadolu Selçukluları”, İstanbul, C. VIII, **Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi**, Kayıhan Yayınevi, 1994, s. 85-134.

- Özaydın, Abdülkerim: “Arslan bin Selçuk”, **DİA**, C. III, 402-403.
- Özaydın, Abdülkerim, "Bündârî", **DİA**, C. VI, 490.
- Özaydın, Abdülkerim: “el-Kâmil”, **DİA**, C. XXIV, 281-283.
- Özaydın, Abdülkerim: “Fahrülmülk İbn Ammâr”, **DİA**, C. XIX, 311-312.
- Özaydın, Abdülkerim: “Hamdullah el-Müstevfî”, **DİA**, C. XV, 454-455.
- Özaydın, Abdülkerim: "İbnü'l-Esîr", **DİA**, C. XXI, s. 26-27.
- Özaydın, Abdülkerim: "İbnü'l-İbrî", **DİA**, C. XXI, 92-94.
- Özaydın, Abdülkerim: “İbn Bîbî”, **DİA**, C. XIX, 379-382.
- Özaydın, Abdülkerim: "İbnü'l-Kalânîsî", **DİA**, C. XXI, 99-100.
- Özaydın, Abdülkerim: “Kavurd Bey”, **DİA**, C. XXV, 73-74.
- Özaydın, Abdülkerim: “Melikşah”, **DİA**, C. XXIX, 54-57.
- Özaydın, Abdülkerim: "Nizâmülmülk", **DİA**, C. XXXIII, s. 194-196.
- Özaydın, Abdülkerim: “Porsuk”, **DİA**, C. XXXIV, 325-326.
- Özaydın, Abdülkerim: “Selçuk Bey”, **DİA**, C. XXXVI, 364-365.
- Özaydın, Abdülkerim: "Târîh-i Güzîde", **DİA**, C. XXXX, 82-83.
- Özaydın, Abdülkerim: “Tutuş”, **DİA**, C. XXXXI, 446-449.
- Özcan, Altay Tayfun: “XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasında Kullanımı ve Sınırları”, İstanbul, **TM**, C. XXII, 2012, 66.
- Özergin, M. Kemal: “Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları (Basılmamış Doktora Tezi)”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü**, İstanbul, 1959.

- Öztürk, Yücel: “Timar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı ile Mukayesesi”, **OTAM**, 2012, Sa. 31, 157-208.
- Peters, Edward: **The First Crusade – The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1998.
- Piyadeoğlu, Cihan: “Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yınal”, İstanbul, **TM**, C. XXII, 2013, 117-143.
- Psellos: **Mikhail Psellos'un Khronographia'sı**, çev. Işın Demirkent, Ankara, TTK Yayınları, 1992
- Ramsay, W. M.: **Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1960.
- Rasonyi, Laszio: “Selçük Adının Menşesine Dair”, **TTK Belleten**, C. III, Sa. 10, 377-384
- Râvendi: **Râhatü's-südûr ve ayetü's-sürûr**, çev. Ahmed Ateş, Ankara, 2. bs, C. I, TTK Yayınları, 1999.
- Reşîdüddîn Fazlullah: **Selçuklu Devleti**, çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, İstanbul, Selenge Yayınları, 2010.
- Reşîdüddin Fazlullah: **Câmiü't-tevârih**, Ankara, nşr. Ahmed Ateş, **Câmiü't-tevârih Selçuklular İle İlgili Kısımlar**, TTK Yayınları, 1960.
- Runciman Steven: **Haçlı Seferleri Tarihi**, Ankara, 2. bs, C. I, çev. Fikret Işıltan, TTK Basımevi, 1989.
- Runciman Steven: **The First Crusade**, ed. Tokyo-Dai Nippon, Cambridge University Press, 1980.

- Runciman Steven: “The First Crusade: Constantinople to Antioch”, ed. T.M. Setton ve M.W. Baldwin, **A History of the Crusades**, Philedelphia, C. I, University of Wisconsin Press, 1969, 280-304.
- Sâmi, Şemseddin: “İznik”, **Kamûsu'l-Âlâm**, C. II, Kaşgar Neşriyat, 1996, s. 850 – 851.
- Savvides, Alexis G. C: “Taticius The Turcople”, **XI. Türk Tarih Kongresi – Ankara: 5-9 Eylül 1990 – Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. II, 1994, 821-825.
- Sevin, Veli: **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Ankara, C. I, TTK Basımevi, 2001.
- Sevim, Ali: **Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah**, Ankara, TTK Yayınları, 1990.
- Sevim, Ali: **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, Ankara, 3. bs, TTK Yayınları, 2000.
- Sevim, Ali: **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara, 3. bs, TTK Yayınları, 2000.
- Sevim, Ali: **Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur**, Ankara, 2. bs., TTK Yayınları, 2011.
- Sevim, Ali: “Navekiyye Türkmenleri Sorunu”, Ankara, **Erdem Dergisi**, C. IX, Sa. 26, 789-792.
- Sevim, Ali: “Süleyman Şah I”, **DİA**, C. XXXVIII, 103-105.
- Sevim, Ali: “Artuk b. Eksük”, **DİA**, C. III, 414-415.
- Sevim, Ali: “Artukluların Soy ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri”, **TTK Belleten**, C. XXVI, Sa. 101, 121-146.

- Sevim, Ali: “KutalmıŖođlu SuleymanŖah ve Devleti”, Ankara, yay. haz. E. Semih Yalçın, Suleyman Özbek, **Makaleler**, Berikan Yayınevi, 2005, 335-349.
- Sevim, Ali: “İbnü'l-Kalânisî'nin Zeylü Tarihi DımaŖk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436-500=1044/45-1106/07)”, **TTK Belgeler**, C. XXIX, Sa. 33, 2008, 1-42.
- Sevim, Ali: “Atsız b. Uvak”, **DİA**, C. IV, 92-93.
- Sevim, Ali: “TutuŖ”, **İA**, C. XII, 134-137.
- Sevim, Ali: “Buğyetü't- Taleb”, **DİA**, C. VI, 361-362.
- Sevim, Ali: "İbnü'l-Adîm", **DİA**, C. XX, İstanbul, 478- 479.
- Sevim, A.-Sümer, F.: **İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Malazgirt SavaŖı**, Ankara, 2. bs, TTK Yayınları, 1988.
- Sevim, A.-Merçil, E: **Selçuklu Devletleri Tarihi – Siyaset, TeŖkilât, Kültür**, Ankara, TTK Yayınları, 1995.
- Sevim, A.-Yücel, Y: **Türkiye Tarihi – Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara, TTK Yayınları, 1989.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî: **Mir'âtü'z-zamân fi târihi'l-â'yân**, Ankara, Tercüme ve Değerlendirme Ali Sevim, TTK Yayınları, 2011.
- Simon de St. Quentin: **Bir KeŖiŖin Anılarında Tatarlar ve Anadolu (1245-1248)**, Antalya, çev. Erendiz Özbayoğlu, Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih AraŖtırmaları Vakfı, 2006.
- Sinanoğlu, Mustafa: “İznik Konsili”, **DİA**, C. XXIII, 549-552.
- Sinanoğlu, Mustafa: “Hristiyan ve İslâm Kaynaklarında TartıŖmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsili”, **İslâm AraŖtırmaları Dergisi**, 2001, Sa. 6. 1-16.

- Strabon: **Coğrafya = Geographika: Anadolu: kitap XII, XIII, XIV**, Çev Adnan Pekman, 4. bs., İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.
- Sümer, Faruk: “Yıva Oğuz Boyuna Dâir”, İstanbul, **TM**, C. IX, 1951, 151-166.
- Sümer, Faruk: “Kutalmış”, **DİA**, C. XXVI, 480-481.
- Şahin, Sencer: “Helenistik ve Roma Çağlarında İznik / Nikaia”, **Tarih Boyunca İznik**, ed. Halil İnalçık, Işıl Akbaygil, Oktay Aslanapa, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003, s. 3-23.
- Şahin, Sencer: **Katalog der Antiken Inschriften Des Museums von Iznik (Nikaia), İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu**, Kısım I, Bonn, Dr. Rudolf Habelt, 1979.
- Şahin, Sencer, R.M.: **Katalog der Antiken Inschriften Des Museums von Iznik (Nikaia), İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu Kısım II,3**, Bonn, Dr. Rudolf Habelt, 1987.
- Şahin, Sencer: **Bithynia İncelemeleri-Bithynische Studien (Almanca-Türkçe)**, Bonn, Dr. Rudolf Habelt, 1978.
- Şahin, Sencer: “Yazıtların Diliyle İznik’te (Nikaia) Tarih”, **V. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, C. I, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, 369-374.
- Şeker, Mehmet: **Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması**, Ankara, DİBY, 2007.
- Şen, Turhan: “İznik’in Tarihi Coğrafyası (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)”, İstanbul, **Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Enstitüsü**, 1998.

- Tayfur, Şahap: “Tarihte İznik ve Ehemmiyeti”, **Resimli Tarih Mecmuası**, C. V, 2596-2599.
- Tekin, Oğuz: **Eski Yunan Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Texier, Charles: **Küçük Asya (Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi)**, çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.
- Theophanes: **The Chronicle of Theophanes A. D. 602-813**, çev. Harry Turtledove, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1982.
- The Cambridge History: **Byzantium to Turkey 1071-1453**, ed. Kate Fleet, Vol I, Cambridge University Press, 2009.
- Togan, Z. Velidi: **Umumî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, C. I, 1946.
- Treadgold, Warren T.: **Byzantium and Its Army 284-1081**, Stanford, Stanford University, 1995.
- Treadgold, Warren T.: **A History of the Byzantine State and Society**, Stanford, Stanford University Press, 1997.
- Tuğlacı, Pars: **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, Milliyet Gazetesi Matbaası, 1985.
- Tuncel, Metin: “Anadolu”, **DİA**, C. III, 106-109.
- Turan, Osman: **Selçuklular ve İslâmiyet**, İstanbul, Nakışlar Yayınevi, 1980.
- Turan, Osman: **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 3. bs, Boğaziçi Yayınları, 1993.
- Turan, Osman: **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti Tarihi**, İstanbul, 13. bs, Ötüken Yayınları, 2003.

- Turan, Osman: **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 8. bs, Ötüken Yayınları, 2004.
- Turan, Osman: **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul, 18. bs., Ötüken Neşriyat, 2009.
- Turan, Osman: “Süleyman Şah I”, **İA**, C. XI, 201-219.
- Turan, Osman: “Anatolia in the Period of the Seljuks and The Beyliks”, **The Cambridge History of Islam**, C. I., ed. P.M. Holt-Ann. K.S Lampton ve Bernard Lewis, 1970, 231-262.
- Turan, Osman: “Kılıç Arslan I”, **İA**, C. VI, 681-688.
- Turan, Şerafeddin: **Türkiye - İtalya İlişkileri I - Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine Kadar**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Tülüce, Adem: **Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011.
- Uçar, Şahin: “Müslümanların İstanbul’u Fethetmek İçin Yaptıkları İlk Üç Muhasara”, **Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi**, Sayı: 1, 1986, s. 65-83.
- Uçar, Şahin: **Anadolu’da İslâm-Bizans Mücadelesi**, İstanbul, İşaret Yayınları, 1990.
- Ulugün, F.Yavuz, vd.: **Kocaeli ve Çevresi Tarihi I – Tarih Öncesi ve Helenistik Dönem Bithynia**, İzmit, KYÖD Tarih Yayınları, 2004.
- Ulugün, F.Yavuz, vd.: **Kocaeli ve Çevresi Tarihi II – Roma Dönemi Bithynia**, İzmit, C. II, KYÖD Tarih Yayınları, 2007.
- Ulugün, F. Yavuz: **Kocaeli ve Çevresi Tarihi I – Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi**, İzmit, KYÖD Tarih Yayınları, 2010.
- Umar, Bilge: **İlkçağda Türkiye Halkı**, İstanbul, İnkilâp Kitabevi, 1999.

- Umar, Bilge: **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 1993.
- Umar, Bilge: **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi: Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması**, İstanbul, İnkilâp Kitabevi, 1998.
- Urfalı Mateos: **Urfalı Mateos Vakayî-nâmesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un zeyli (1136 - 1162)**, çev, Hrant D. Andreasyan, Ankara, 2.bs, TTK Yayınları, 1987.
- Usta, Kağan M.: "İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)", Balıkesir, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2005.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı: **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, TTK Yayınları, 1988.
- Vasiliev, A. A.: **History of the Byzantine Empire**, Madison, Vol I, The University of Wisconsin Press, 1964.
- Vryonis, Speros: **The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century**, Berkeley, University of California Press, 1971.
- Vryonis, Speros: "Patterns of Population Movement in Byzantine Asia 1071-1261", **XVe Congrès International d'Études Byzantine, Rapports et Co-Rapports I. Histoire**, Athens, 1976.
- Vryonis, Speros: "Nomadization and Islamization in Asia Minor", Vol. 29, **Dumbarton Oaks Papers**, 1975, 41-71.
- Yalduz, Alparslan: "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, C. XII, Sa. 2, 2003, s. 257-296.

- Yıldız, H. Dursun: **Müslüman- Türk Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç)**, İstanbul, İSAR, 1999.
- Yılmazyaşar, Hasan: “Orhan Gazi Döneminde İznik Kenti ve Mimarisi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)”, Ankara, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2004.
- Yinanç, M. Halil: **Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri**, İstanbul, Bürhaneddin Matbaası, 1944.
- Yinanç, M. Halil: “On İkinci Asır Tarihçileri ve Muhammed b. Ali el-Azîmî”, İstanbul, **II. Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937) Zabıtları**, 1943, 673-690.
- Zonaras, Ioannes: **Tarihlerin Özeti**, çev. Bilge Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

EKLER

EK: I İznik şehir planına ait bir görüntü.⁸⁹

EK: II Lefke Kapısına ait bir görüntü.⁹⁰

EK: III İznik şehir surlarına ait bir görüntü.⁹¹

EK: IV Roma İmparatorluğu döneminde inşa edilen antik su yolu.⁹²

EK: V Yenişehir Kapısına ait bir görüntü.⁹³

EK: VI Roma İmparatorluğu döneminde inşa edilen antik tiyatro⁹⁴

EK: VII İstanbul Kapısına ait bir görüntü.⁹⁵

EK: VIII 787 yılında VII. Ekümenik Konsili'nin yapıldığı yer olan Ayasofya Kilisesi (Orhan Camii).⁹⁶

EK: IX Birinci Haçlı Seferi güzergâhını gösteren bir harita.⁹⁷

EK: X Birinci Haçlı ordusunun İznik'e gelişi ve Haçlıların İznik kuşatmasını gösteren bir harita.⁹⁸

EK: XI Sultan I. Kılıç Arslan'ın İznik önlerinde Haçlılar ile savaşını gösteren bir tablo.⁹⁹

EK: XII Pierre L'Ermitte seferinin güzergâhına ait bir harita.¹⁰⁰

---

⁸⁹ Bu görüntü için bkz.: <http://www.berlinhotel.com.tr/fotograflar/iznik/kulturharitasi.jpg>.

⁹⁰ Bu görüntü özel fotoğraf arşivimizden alınmıştır.

⁹¹ Bu görüntü özel fotoğraf arşivimizden alınmıştır.

⁹² Bu görüntü özel fotoğraf arşivimizden alınmıştır.

⁹³ Bu görüntü özel fotoğraf arşivimizden alınmıştır.

⁹⁴ Bu görüntü özel fotoğraf arşivimizden alınmıştır.

⁹⁵ Bu görüntü özel fotoğraf arşivimizden alınmıştır.

⁹⁶ Bu görüntü özel fotoğraf arşivimizden alınmıştır.

⁹⁷ Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996.

⁹⁸ Işın Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)" İstanbul, ed. Ebru Altan, **Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)**, Dünya Kitapları, 2007, s. 39.

⁹⁹ Bu görüntü Işın Demirkent'in makalelerinin toplandığı kitaptan alınmıştır.

¹⁰⁰ Bu görüntü Işın Demirkent'in Sultan I. Kılıç Arslan adlı kitabından alınmıştır.

EK: XIII Drakon savaşında Selçuklular tarafından mağlup edilen Haçlılara ait bir görüntü.¹⁰¹

EK: XIV Haçlılar tarafından öldürölen Türklerin kesilen başlarını şehrin içine mancınıkla attığına ilişkin bir minyatür.¹⁰²

EK: XV Şeyh Kutbuddin Camii'nin Yeşil Camii tarafından çekilmiş görüntüsü.¹⁰³

---

¹⁰¹ Bu görüntü Işın Demirkent'in Sultan I. Kılıç Arslan adlı kitabından alınmıştır.

¹⁰² Bu görüntü Işın Demirkent'in Sultan I. Kılıç Arslan adlı kitabından alınmıştır.

¹⁰³ Bu görüntü özel fotoğraf arşivimizden alınmıştır.

EK: I İznik şehir planına ait bir görüntü.

1- Enformasyon	13- Senatüs Sarayı	26- Orhan Gazi Cami ve Hamamı	39- Ahıveyn Sultan Türbesi
1- Ayasofya Müzesi	14- Berber Kaya Mezar Odası	27- Rüstem Paşa Hanı	40- Abdülvahap Sancaktarı Türbesi
2- İznik Müzesi (Nüfûr Hatun İmaretü)	15- Tarihi Taş Köprü (Çakırca yolunda)	28- İsmail Bey Hamamı	41- Eşref Baba Türbesi
3- Yeşil Cami	16- Su Yolları	29- II. Murat Hamamı (Hacı Hamza)	42- Namazgah
4- Çini Fırınları Kazı Alanı	17- Valfizhane (Böcek Ayazması)	30- I. Murat Hamamı (Meydan Hamamı)	43- Tarihi Topkapı Çınarı
5- Süleyman Paşa Medresesi-El Sanatları Çarşısı	18- Koimesis Kilisesi	31- Özel Hamam	44- Eşref Eroğlu Çini Atölyesi
6- İstanbul Kapı	19- Hagios Tryphon Kilisesi	32- Kargılar Türbesi	45- Adil Can Güven Seramik ve Çini Atölyesi
7- Lefke Kapı	20- Ayatırfon Kilisesi	33- San Saltuk Türbesi	46- Rashid Kocaman Çini Atölyesi
8- Roma Tiyatrosu	21- Hacı Özbek Cami	34- Çandarlı Hayrettin Paşa Türbesi	47- İznik Eğitim Vakfı Çini Atölyesi
9- Yeraltı Mezar Odası(Hipoge)	22- Seyh Kudbeddin Cami ve Türbesi	35- Çandarlı İbrahim Paşa Türbesi ve İmaretü	48- U.I. Çinicilik Yüksekokulu
10- Obelisk (Dikili Taş)	23- Eşref-i Rumi (Eşrefzade) Camii ve Türbesi	36- Çandarlı Halil Paşa Türbesi	49- Kadir Yılmaz Seramik Atölyesi
11- Göl Kapı	24- Mahmut Çelebi Cami	37- Huysuzlar Türbesi	50- Alınlöçek Antika
12- Yenişehir Kapı	25- Yakup Çelebi Cami	38- Alaaddin-i Mısıri Türbesi	51- Ebru Seramik
			52- Kamping Alanı

EK: II Lefke Kapısına ait bir görüntü.

EK: III İznik şehir surlarına ait bir görüntü.

EK: IV Roma İmparatorluğu döneminde yapılan antik su yolu.

EK: V Yenişehir Kapısına ait bir görüntü.

EK: VI Roma İmparatorluğu döneminde inşa edilen antik tiyatro

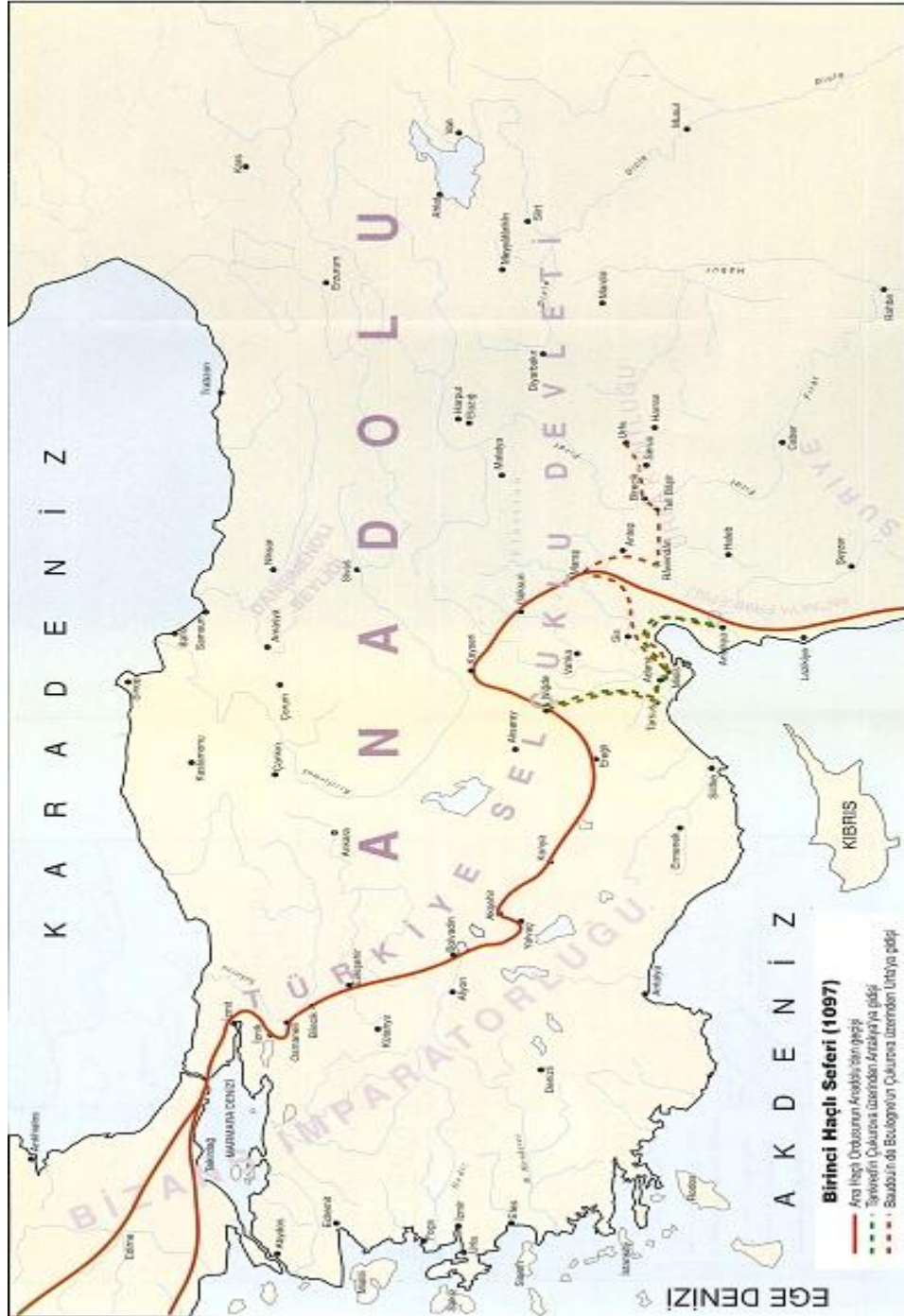
EK: VII İstanbul Kapısına ait bir görüntü.

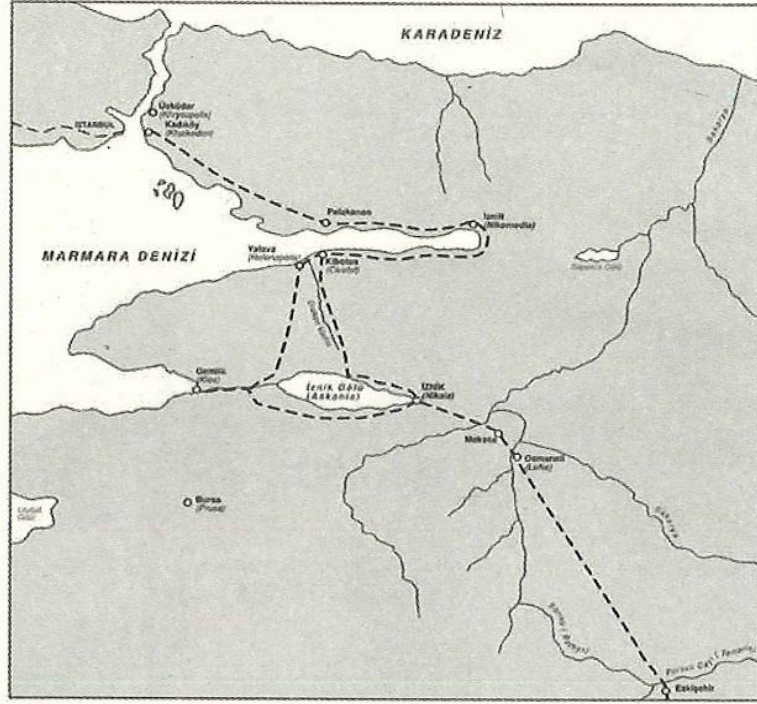
EK: VIII 787 yılında VII. Ekümenik Konsili'nin yapıldığı yer olan Ayasofya Kilisesi (Orhan Camii).

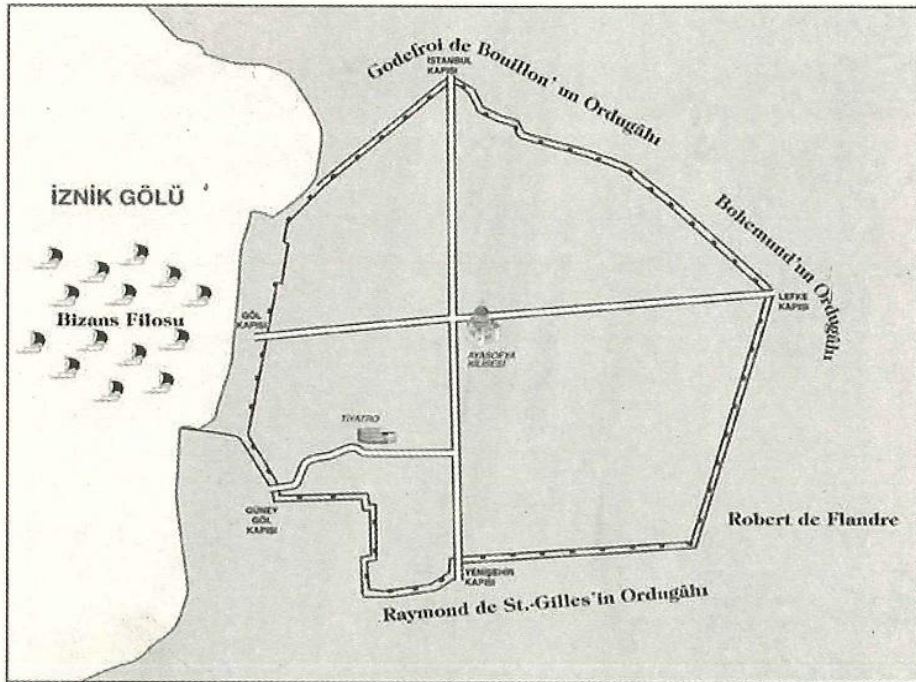
EK: IX Birinci Haçlı Seferi güzergâhını gösteren bir harita.

EK: X Birinci Haçlı ordusunun İznik'e gelişi ve Haçlıların İznik kuşatmasını gösteren bir harita.

Birinci Haçlı Ordusunun İznik'e Gelişi

İznik'in Haçlılar tarafından kuşatılması
6 Mayıs - 19 Haziran 1097

EK: XI Sultan I. Kılıç Arslan'ın İznik önlerinde Haçlılar ile savaşını gösteren bir tablo.

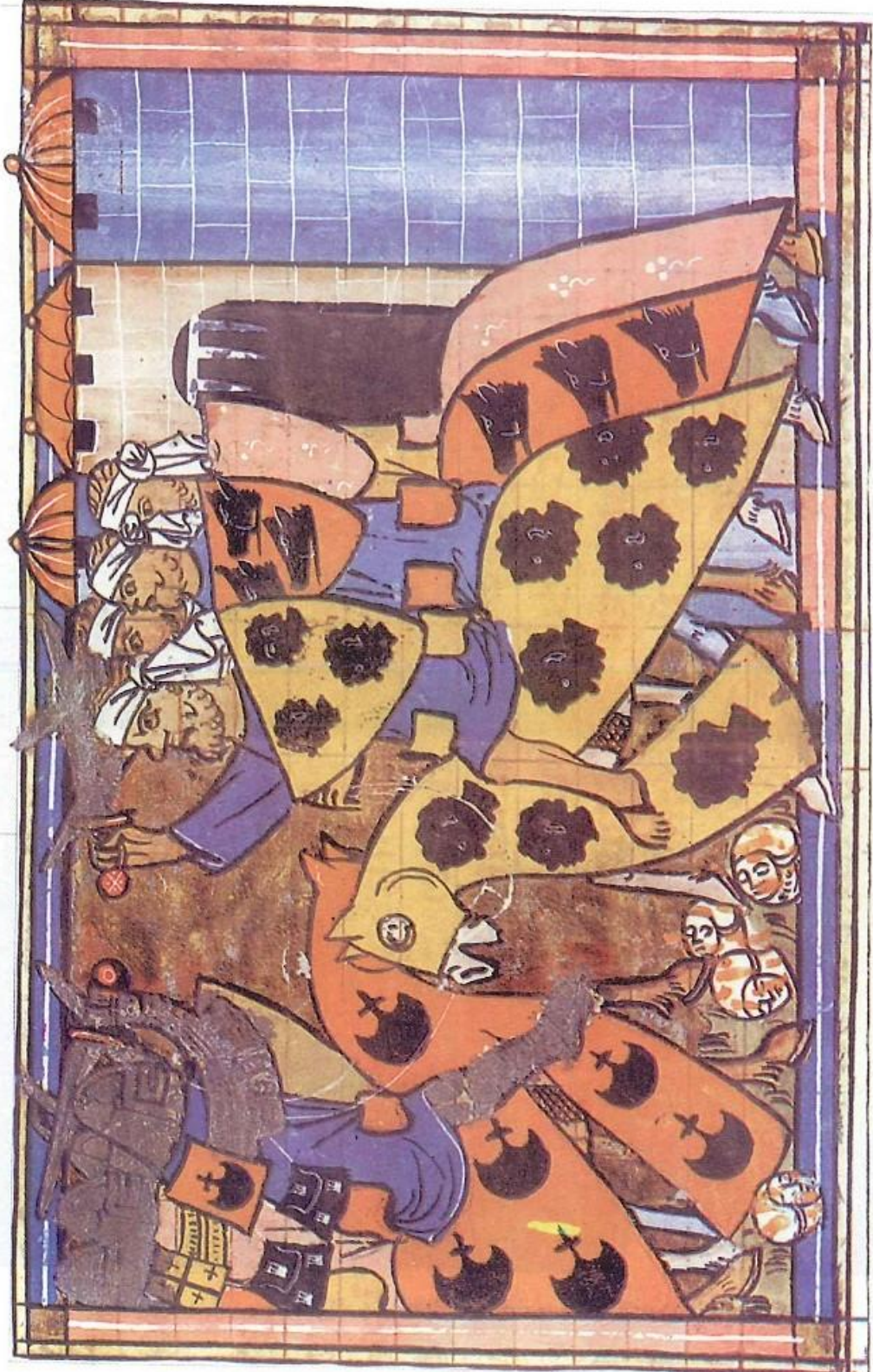

EK: XII Pierre L'Ermitte seferinin güzergâhına ait bir harita.

Piyeer L'ermit idaresinde gelen Haçlı Ordusu (1096) "Halkın Seferi".

EK: XIII Drakon savaşında Selçuklular tarafından mağlup edilen Haçlılara ait bir görüntü.

Drakon Savaşında Haçlıların yenilgisi (14. yüzyıl minyatürü).

EK: XIV Haçlılar tarafından öldürülen Türklerin kesilen başlarını şehrin içine mancınıkla attığına ilişkin bir minyatür.

İznik kuşatması sırasında Haçlılar öldürdükleri Türklerin başlarını mancınıkla şehrin içine atıyorlar (14. yüzyıl minyatürü).

EK: XV Şeyh Kutbuddin Camii'nin Yeşil Camii tarafından çekilmiş görüntüsü.

